

ตรรกะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน ไทย-มอญ สังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี



วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางผังและออกแบบเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2564

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

SPATIAL LOGIC OF DEPENDENCY OF THAI-MON COMMUNITIES IN SANGKHLABURI,
KANCHANABURI PROVINCE.



A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Urban and Regional Planning in Urban Planning and
Design

Department of Urban and Regional Planning

FACULTY OF ARCHITECTURE

Chulalongkorn University

Academic Year 2021

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ตรรกะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน ไทย-มอญ สังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
โดย	นายฤษฎ์ ธรรมประชา
สาขาวิชา	การวางผังและออกแบบเมือง
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.ไชศรี ภัคดีสุขเจริญ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต

.....	คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัชชิตติ)	
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์	
.....	ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปริญญา เจียมรมณีโชติชัย)	
.....	อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.ไชศรี ภัคดีสุขเจริญ)	
.....	กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรสรร วิเชียรประดิษฐ์)	
.....	กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.อภิรดี เกษมสุข)	

ทฤษฎี ธรรมชาติ : ตรรกะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน ไทย-มอญ สังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. (SPATIAL LOGIC OF DEPENDENCY OF THAI-MON COMMUNITIES IN SANGKHLABURI, KANCHANABURI PROVINCE.)
 อ.ที่ปรึกษาหลัก : รศ.ไชตรี ภักดีสุขเจริญ

เนื้อหาในงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาพื้นที่กลุ่มชุมชนไทย-มอญ สังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งประกอบไปด้วยพื้นที่ 3 ชาติพันธุ์ได้แก่ ชุมชนไทย มอญ และกะเหรี่ยง กลุ่มชุมชนมีพื้นที่ซึ่งถูกแบ่งออกด้วยลักษณะภูมิประเทศออกเป็น 2 ส่วนคือชุมชนไทยและชุมชนมอญแต่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยการสัญจรเพื่อเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมบริเวณศูนย์กลางของชุมชนไทย เกิดเป็นปรากฏการณ์การพึ่งพาเชิงพื้นที่เพื่อการดำรงอยู่ จึงเป็นที่มาในการศึกษาระบบโครงสร้างของกลุ่มชุมชนจากการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงพื้นที่ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ข้างต้น

งานวิจัยชิ้นนี้มีจุดประสงค์เพื่อใช้ในการอธิบายลักษณะและรูปแบบของปรากฏการณ์การพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน โดยมีวิธีวิจัยประกอบด้วย การวิเคราะห์ผ่านแผนที่ภาพและพื้น (Figure and Ground Map) การวิเคราะห์ผ่านการซ้อนทับของชั้นข้อมูลแผนที่ (Overlay Mapping) การวิเคราะห์คุณสมบัติการเข้าถึงของโครงข่ายการสัญจรผ่านสร้างแบบจำลองเชิงพื้นที่ (Spatial Model)

ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่ชุมชนไทย มอญ และกะเหรี่ยงที่อยู่ภายใต้สภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่นั้นสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ผ่านการพึ่งพาเส้นทางการสัญจรที่เชื่อมไปยังพื้นที่ศูนย์กลางที่อยู่ในอาณาเขตของชุมชนไทยซึ่งมีลักษณะเป็นย่านการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารที่หลากหลาย มีปริมาณความหนาแน่นในการสัญจรสูง มีระบบโครงข่ายการสัญจรที่กระชับ มีเส้นทางการสัญจรที่สามารถเชื่อมต่อและเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมภายในย่านได้อย่างทั่วถึง ซึ่งสอดคล้องกับนิยามศูนย์กลางที่มีชีวิตของ Hillier (1999) ทว่าพื้นที่ศูนย์กลางในระดับย่านไม่จำเป็นต้องเป็นพื้นที่ศูนย์กลางเดียวกันในระดับกลุ่มชุมชนและเมื่อเวลาผ่านไปศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนสามารถมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ที่จะตกอยู่ภายในอาณาเขตของชุมชนใดชุมชนหนึ่งเพื่อให้สภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่สามารถดำรงอยู่ต่อไป

ผู้วิจัยมีข้อเสนอคือการพัฒนาจากการแบ่งเขตพื้นที่ เพื่อสร้างข้อกำหนดในการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารและการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานของอาคารเดิม จากข้อเสนอนี้ สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลในการจัดทำกระบวนการ นโยบาย มาตรการเพื่อการพัฒนาและอนุรักษ์พื้นที่กลุ่มชุมชนได้อย่างเหมาะสม และเป็นข้อมูลเชิงวิชาการในศาสตร์ด้านการวางผังและออกแบบชุมชนเมืองสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้จัดทำแผนที่และแผนผังเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ระดับเมืองและระดับท้องถิ่นทั้งในปัจจุบันและอนาคต

สาขาวิชา การวางผังและออกแบบเมือง

ปีการศึกษา 2564

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

6370057925 : MAJOR URBAN PLANNING AND DESIGN

KEYWORD: Spatial logic of dependency, Live Centrality, Thai-Mon communities, Sangkhlaburi,
Kanchanaburi

Harid Thampacha : SPATIAL LOGIC OF DEPENDENCY OF THAI-MON COMMUNITIES IN SANGKHLABURI,
KANCHANABURI PROVINCE.. Advisor: Assoc. Prof. KHAISRI PAKSUKCHARERN, Ph.D.

This research is a phenomena explanation of spatial dependency in Thai-Mon Sangkhlaburi communities which compose of Mon, Thai, and Karen ethnic community area. The community group area is divided by topography into two parts: the Thai community and the Mon community. The community group can exist by accessing the activity area in the center of the Thai community. emerged as a phenomenon of spatial dependence for existence Therefore, it came to study the structure of the community group from the changing of spatial configuration, which is an important mechanism causing the above phenomenon.

The purpose of this research is for spatial logic of dependency phenomena explanation by using 3 methods. First, Figure and ground Mapping analysis. Second, Overlay Mapping analysis. Third, using communities' circulation network spatial model for accessibility analysis.

The result shows up Thai, Mon, and Karen community area are standing under spatial dependency conditions. Each community area has to rely on circulation that can connect their community and the live center in the Thai community. Spatial characteristics of the live center area are complex land and building used area, high density of roaming, compact circulation network system and road network system should connect and access any activity space thoroughly that are consistent with the "Live Center" definition by Hillier (1999). The live center of communities on a global and local scale can be different areas and it can relocate over time but will exist in any community area for keeping the spatial dependency state in communities.

The researcher has a proposal that is to develop from the zoning process. To create requirements for the use of land and buildings and to modify the use patterns of existing buildings. From this proposal, it can be used as information in the preparation of processes, policies, and measures for the development and conservation of community groups appropriately. and is academic information in the science of urban planning and design for relevant agencies to use in mapping and mapping for urban and local spatial development both at present and in the future.

Field of Study:	Urban Planning and Design	Student's Signature
Academic Year:	2021	Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ รศ.ดร.ไชศรี ภัคดีสุขเจริญ เป็นอย่างสูงสำหรับคำแนะนำและความกรุณาที่มอบความรู้และให้คำปรึกษาตลอดช่วงเวลา 2 ปีในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอขอบพระคุณ ผศ. ดร.พรสรร วิเชียรประดิษฐ์ ผศ. ดร. ปริญญ์ เจียรณณีโชติชัย และ รศ. ดร. อภิรดี เกษมสุข ที่ได้สละเวลามาเป็นคณะกรรมการในการพิจารณาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้และได้ให้คำแนะนำในการปรับปรุงเนื้อหาให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณครอบครัว คุณแม่ คุณยาย เพื่อน รุ่นพี่ และคนรอบข้างสำหรับกำลังใจ คำแนะนำในการเขียนและนำเสนอ กระบวนการในการดำเนินเอกสาร ทั้งที่ได้จากการพบเจอและผ่านทางอินเทอร์เน็ต ขอขอบคุณสำหรับการเป็นแรงผลักดันที่สำคัญซึ่งทำให้เกิดเป็นวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์นี้ขึ้นได้

และสุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณชาวบ้านและเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลวังกะสำหรับการให้ข้อมูลเชิงพื้นที่กลุ่มชุมชนไทย-มอญ สังขละบุรี ซึ่งมีส่วนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ทฤษฎี ธรรมประชา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญรูปภาพ.....	ฎ
บทที่ 1	18
1.1 ที่มาและความสำคัญ.....	18
1.3 สมมุติฐานในงานวิจัย	23
1.4 วัตถุประสงค์ในการศึกษา.....	23
1.5 ขอบเขตของการศึกษา.....	23
1.6 วิธีการดำเนินการศึกษา.....	25
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	26
1.8 นิยามศัพท์	26
บทที่ 2	28
2.1 แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนและกลุ่มชุมชน.....	29
2.1.1 นิยามของชุมชนและกลุ่มชุมชน	29
2.1.2 การเกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลง และการดำรงอยู่ของชุมชนและกลุ่มชุมชน	30
2.1.3 โครงสร้างเชิงพื้นที่และเศรษฐกิจสังคมของชุมชนและกลุ่มชุมชน	34
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งพาของกลุ่มชุมชน	39
2.2.1 องค์ประกอบและโครงสร้างเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนที่พึ่งพากัน	39

2.2.2	พลวัตเชิงพื้นที่ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชุมชนที่พึ่งพากัน	41
2.3	แนวคิดและทฤษฎีในการวิเคราะห์การพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน	43
2.3.1	พัฒนาการการวิเคราะห์การพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน	43
2.3.2	แนวคิดและทฤษฎีของสัญญาณศูนย์กลาง	52
2.3.3	ประเด็นในการศึกษาผลกระทบการพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน	55
2.4	สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย	56
2.4.1	เกิดขึ้น	57
2.4.2	เปลี่ยนแปลง	57
2.4.3	ดำรงอยู่	57
บทที่ 3	60
3.1	พื้นที่ศึกษาและกลุ่มชุมชนภายในพื้นที่	60
3.2	เครื่องมือ แนวทาง และวิธีการในการทดสอบประเด็นในการศึกษาพื้นที่	63
3.2.1	การวิเคราะห์ด้วยแผนที่ภาพและพื้น (figure and ground map analysis)	63
3.2.2	การวิเคราะห์ด้วยการซ้อนทับของชั้นข้อมูล (overlay analysis) ด้วยระบบภูมิศาสตร์สารสนเทศ (Geographic Information System: GIS)	65
3.2.3	การสร้างแบบจำลองเชิงพื้นที่เพื่อทำการวิเคราะห์	66
3.3	แนวทางและกระบวนการในการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ในแต่ละลักษณะ	70
3.3.1	โครงข่ายของการสัญจรเป็นแบบตาราง หรือ กิ่งตารางที่กระชับเพื่อให้เกิดการเชื่อมต่อและเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมได้อย่างทั่วถึง	70
3.3.2	การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารที่หลากหลายกระจุกตัวอยู่บนโครงข่ายของเส้นทางการสัญจรโดยพื้นที่กิจกรรมที่มีความเป็นสาธารณะและเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของกลุ่มชุมชนจะเกาะตัวอยู่กับช่วงของถนนที่มีการสัญจรหนาแน่นมากที่สุด	71
3.3.3	การเรียงตัวของมวลอาคารจะกระจุกอย่างหนาแน่นอยู่บริเวณพื้นที่ศูนย์กลางที่มีโครงข่ายถนนแบบตารางและกระจายตัวอยู่บริเวณที่มีโครงข่ายการสัญจรแบบกิ่งไม้	71

3.3.4	เส้นทางการสัญจรที่มีประสิทธิภาพในการเชื่อมต่อและเข้าถึงระหว่างพื้นที่ศูนย์กลาง และพื้นที่แต่ละชุมชนจะเป็นเส้นทางหลักที่ใช้ในการสัญจรเพื่อไปยังพื้นที่กิจกรรม	72
3.3.5	ความหนาแน่นของกิจกรรมจะเพิ่มปริมาณมากขึ้นอย่างทวีคูณเนื่องจากโครงข่ายการ สัญจรที่เชื่อมต่อพื้นที่ได้อย่างทั่วถึงและจากแรงดึงดูดของการใช้ประโยชน์ที่ดินและ อาคารที่มีความหลากหลายบริเวณพื้นที่ศูนย์กลาง	72
บทที่ 4		76
4.1	สภาพทั่วไปและประวัติศาสตร์ของกลุ่มชุมชนไทย-มอญ อำเภอสังขละบุรี	77
4.2	ช่วงที่ 1: "การเกิดขึ้นของกลุ่มชุมชน"	81
4.2.1	ลักษณะเชิงพื้นที่	81
4.2.2	ลักษณะเชิงสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม	95
4.3	ช่วงที่ 2: "การเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชุมชน"	98
4.3.1	ลักษณะเชิงพื้นที่	98
4.3.2	ลักษณะเชิงสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม	109
4.4	ช่วงที่ 3: "การดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชน"	111
4.4.1	ลักษณะเชิงพื้นที่	111
4.4.2	ลักษณะเชิงสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม	128
บทที่ 5		132
5.1	การวิเคราะห์ด้วยแผนที่ภาพและพื้น (figure and ground analysis).....	132
5.2	การวิเคราะห์ด้วยการสร้างแบบจำลองเชิงพื้นที่ (spatial model analysis).....	136
5.2.1	การวิเคราะห์ค่าความสัมพันธ์ (Integration Value).....	138
5.2.2	การวิเคราะห์เส้นทางการสัญจรผ่านและเชื่อมต่อในพื้นที่กลุ่มชุมชน (Choice).....	142
5.3	การวิเคราะห์ด้วยการซ้อนทับของชั้นข้อมูลแผนที่ (overlay mapping analysis).....	150
5.3.1	การซ้อนทับของชั้นข้อมูลการใช้ประโยชน์อาคารและแบบจำลองแสดงความ ความสัมพันธ์ของช่วงเส้นทางสัญจร (Integration).....	150

5.3.2 การซ้อนทับของชั้นข้อมูลการใช้ประโยชน์อาคารและแบบจำลองแสดงความสามารถในการสัญจรผ่านของช่วงเส้นทางสัญจร (Choice) 155

บทที่ 6 160

6.1 สรุปตรรกะการพึ่งพาเชิงพื้นที่เพื่อการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชนในปัจจุบัน..... 160

6.2 สรุปปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชน 162

6.3 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาพื้นที่กลุ่มชุมชนไทย-มอญอย่างเหมาะสมและยั่งยืน 168

6.4 ข้อเสนอแนะในการพัฒนางานวิจัยในอนาคต 3

บรรณานุกรม..... 4

ประวัติผู้เขียน..... 6



สารบัญตาราง

	หน้า
ตาราง 1 ตารางสรุปความสัมพันธ์ระหว่างประเด็นในการศึกษาพื้นที่และเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์	62
ตาราง 2 ตารางสรุปเครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการดำเนินงานวิจัย.....	73



สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพ 1 พื้นที่บริเวณ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี.....	19
ภาพ 2 พื้นที่บริเวณจังหวัดกาญจนบุรี.....	19
ภาพ 3 พื้นที่บริเวณกลุ่มชุมชนไทย-มอญ เทศบาลตำบลวังกะ.....	19
ภาพ 4 บริเวณโครงการสัญจรในพื้นที่กลุ่มชุมชนไทย-มอญ ที่มีลักษณะเป็นแบบตาราง.....	21
ภาพ 5 การเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของกลุ่มชุมชนไทย-มอญปี พ.ศ. 2527 2545 และ 2562.....	22
ภาพ 6 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา	24
ภาพ 7 การเกิดกลุ่มชุมชนที่มีความสัมพันธ์เชิงพื้นที่เพื่อการดำรงอยู่.....	29
ภาพ 8 การเกิดกลุ่มชุมชนที่มีความสัมพันธ์เชิงพื้นที่เพื่อการดำรงอยู่.....	34
ภาพ 9 แผนที่ภาพและพื้น (Figure and ground map)	35
ภาพ 10 ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบโครงสร้างเชิงพื้นที่ เศรษฐกิจ และสังคม.....	37
ภาพ 11 การใช้ประโยชน์อาคารเมือง Jeddah	38
ภาพ 12 รูปแบบโครงข่ายถนนแบบตารางและแบบต้นไม้.....	38
ภาพ 13 กระบวนการเชิงพื้นที่ เศรษฐกิจ และสังคมที่ทำให้เกิดสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน.....	42
ภาพ 14 สรุปความสัมพันธ์เชิงพื้นที่และสังคมที่มีผลต่อวิวัฒนาการของกลุ่มชุมชน.....	43
ภาพ 15 แผนที่ภาพและพื้นที่แสดงวัฏจักรทั้ง 4 ช่วงของการเริ่มต้น-พัฒนา-เปลี่ยนแปลงบริเวณที่อยู่อาศัยของชุมชนริมน้ำเมือง Detroit	44
ภาพ 16 แผนที่ภาพและพื้นกรุงโรม.....	45
ภาพ 17 แผนที่ภาพและพื้นแสดงวิวัฒนาการของพื้นที่ย่านใจกลางเมือง Detroit	45
ภาพ 18 (ซ้าย) แผนที่การใช้ประโยชน์อาคารชุมชน Mathare จังหวัด Nairobi ประเทศ Kenya (ขวา) ประกอบภาพภูมิทัศน์ของชุมชน	46

ภาพ 19 การถอดชั้นข้อมูลเส้นทางการสัญจรจากแผนที่การใช้ประโยชน์อาคาร ชุมชน Kawamel ประเทศ Egypt	47
ภาพ 20 การวิเคราะห์เชิงพื้นที่ผ่านการซ้อนทับของชั้นข้อมูลภาพถ่ายทางอากาศ เส้นทางการสัญจร และพื้นที่เปิด.....	48
ภาพ 21 แนวคิดการวิเคราะห์เชิงพื้นที่และสังคมร่วมกับระบบเทคโนโลยีสารสนเทศโดยใช้กระบวนการการซ้อนทับของชั้นข้อมูล	48
ภาพ 22 กรอบแนวคิดของการวิเคราะห์โครงข่ายพื้นที่สาธารณะด้วยทฤษฎี Space syntax	49
ภาพ 23 กระบวนการวิเคราะห์พื้นที่สาธารณะในเมือง Gassin ในประเทศฝรั่งเศสจากแผนที่ภาพและพื้นที่ (Figure and ground map)	50
ภาพ 24 แผนที่แสดงประเภทและระดับการวิเคราะห์โครงสร้างเชิงสัญญาณด้วยโปรแกรม Depthmap	51
ภาพ 25 แนวคิดของทฤษฎีการสัญจรอิสระ (Natural movement)	53
ภาพ 26 ความสัมพันธ์ระหว่าง A: จุดดึงดูด (attractor) M: การสัญจร (movement) และ C: ความสัมพันธ์ระหว่างโครงข่ายพื้นที่สาธารณะ (configuration).....	54
ภาพ 27 สรุปกรอบแนวคิดในการทำวิจัย	56
ภาพ 28 แผนที่แสดงลักษณะและเส้นทางสัญจรในกลุ่มชุมชนไทย-มอญ	61
ภาพ 29 ตัวอย่างการใช้แผนที่ภาพและพื้นที่แสดงการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบเชิงพื้นที่บริเวณ 63	
ภาพ 30 ตัวอย่างการใช้แผนที่ภาพและพื้นที่แสดงการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบเชิงพื้นที่.....	64
ภาพ 31 กระบวนการซ้อนทับของชั้นข้อมูลผ่านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศภูมิศาสตร์เพื่อสังเคราะห์เป็นชั้นข้อมูลใหม่.....	65
ภาพ 32 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเส้นทางการสัญจรด้วยแบบจำลองเชิงพื้นที่ของเมือง Damascus	67
ภาพ 33 การวิเคราะห์เชิงพื้นที่ด้วยคุณสมบัติ อินทิเกรชัน (ซ้าย) และด้วยคุณสมบัติ ซอยส์ (ขวา) 69	
ภาพ 34 ตำแหน่งของกลุ่มชุมชนไทย-มอญ สังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี.....	77
ภาพ 35 แสดงรายละเอียดของชุมชน ไทย-มอญ ในปี พ.ศ. 2562.....	79

ภาพ 36 ทักษะคุณภาพสูงของกลุ่มชุมชนไทย มอญ และกะเหรี่ยงบริเวณแม่น้ำแควน้อย ปี พ.ศ.2518	80
ภาพ 37 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณแม่น้ำสามประสบในปี 2520	83
ภาพ 38 แม่น้ำแควน้อยและสะพานลูกบวบปี พ.ศ. 2510	84
ภาพ 39 การย้ายพื้นที่เทศบาลตำบลวังกะ อำเภอสังขละบุรีเดิม มายังพื้นที่บริเวณดินเขาที่สูงขึ้นเพื่อตั้งถิ่นฐานเป็นเทศบาลตำบลวังกะใหม่	85
ภาพ 40 ระดับความสูงของกลุ่มชุมชนไทย-มอญ เทศบาลตำบลวังกะ วัดจากระดับน้ำทะเลปานกลาง	86
ภาพ 41 แสดงรายละเอียดของชุมชน ไทย-มอญ ในปี พ.ศ. 2527	87
ภาพ 42 ก: การใช้ประโยชน์อาคาร ข: ภาพและพื้นแสดงกระจุกตัวของแหล่งพาณิชยกรรม ปี พ.ศ. 2527	88
ภาพ 43 ตลาดวัดวังกุ่มมอญ	90
ภาพ 44 ถนนคนเดินบริเวณตลาดเทศบาลฝั่งไทย	90
ภาพ 45 อาคารที่พักอาศัยลักษณะอาคารไม้เฟรม ชุมชนมอญ รองรับครัวเรือนขนาด 3-4 คน	90
ภาพ 46 หิ้งพระที่ยื่นตัวออกมาจากอาคารที่พักอาศัย	91
ภาพ 47 ที่พักอาศัยซึ่งต่อเติมพื้นที่ด้านหน้าเป็นร้านค้า	91
ภาพ 48 อาคารที่พักอาศัยลักษณะอาคารไม้เฟรม ชุมชนมอญ รองรับครัวเรือนขนาด 3-4 คน	91
ภาพ 49 ลักษณะของอาคารตลาดวัดวังกุ่ม	92
ภาพ 50 อาคารที่พักอาศัยลักษณะอาคารไม้เนื้อแข็งบริเวณพื้นที่ชุมชนไทยและกะเหรี่ยง	93
ภาพ 51 อาคารที่พักอาศัยลักษณะอาคารไม้เนื้อแข็งแบบผสมผสานพื้นที่ชุมชนไทยและกะเหรี่ยง	93
ภาพ 52 ภาพด้านหน้าอาคารตลาดเทศบาล	94
ภาพ 53 ทักษะคุณภาพสูงของชุมชนไทย บริเวณตลาดเทศบาล ปีพ.ศ.2527	94
ภาพ 54 สะพานลูกบวบแทนสะพานมอญชั่วคราว	95
ภาพ 55 สะพานอุตตมานุสรณ์ (สะพานมอญ) ปี พ.ศ. 2529	95
ภาพ 56 ลักษณะของสะพานลูกบวบ	95

ภาพ 57 วิถีชีวิตเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมที่บริเวณตีนเขาหมู่บ้านมอญ	96
ภาพ 58 กิจกรรมการตัดบาตรบริเวณเจดีย์พุทธคยา วัดวังวิเวการาม	97
ภาพ 59 กิจกรรมสงกรานต์ ที่บริเวณเจดีย์พุทธคยา วัดวังวิเวการาม.....	97
ภาพ 60 แสดงอิทธิพลการมีส่วนร่วมของพุทธศาสนา	97
ภาพ 61 กิจกรรมตัดบาตรยามเช้า บริเวณสะพานมอญ.....	97
ภาพ 62 ลักษณะภูมิประเทศและสถานที่สำคัญในชุมชนมอญ	98
ภาพ 63 ลักษณะพื้นที่หุบเขา บริเวณทางตะวันออกของตลาดวัดวังกั	99
ภาพ 64 สะพานข้ามหุบเขาจากตลาดวัดวังกัไปยังหมู่บ้านมอญ	99
ภาพ 65 แพพักชั่วคราวสำหรับนักท่องเที่ยวบริเวณที่ราบเนินเขาริมแม่น้ำทางตะวันออกเฉียงใต้ของ ชุมชนกะเหรี่ยง.....	99
ภาพ 66 แสดงรายละเอียดของชุมชน ไทย-มอญ ในปี พ.ศ. 2545.....	101
ภาพ 67 ก: การใช้ประโยชน์อาคาร ข: ภาพและพื้นแสดงกระจุกตัวของแหล่งพานิชยกรรม ปี พ.ศ. 2545.....	102
ภาพ 68 ทศนียภาพบริเวณตีนสะพานฝั่งมอญ.....	104
ภาพ 69 ทศนียภาพบริเวณจุดท่องเที่ยวชุมชนมอญ	104
ภาพ 70 ทศนียภาพบนสะพานมอญ.....	104
ภาพ 71 บริเวณจุดบริการนักท่องเที่ยว	104
ภาพ 72 ลักษณะอาคารที่พักอาศัยสูง 2 ชั้นที่มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่การใช้งานในในชั้นแรกเป็นเชิง พานิชยกรรม	105
ภาพ 73 ลักษณะอาคารพักอาศัยสูง 2 ชั้นที่ใช้รูปแบบผนังแบบผสมระหว่างไม้เนื้อแข็งและคอนกรีต สำเร็จรูป	105
ภาพ 74 ซอยย่อยระหว่างอาคารที่นำไปสู่อาคารที่พักอาศัยที่แทรกตัวอยู่ภายใน.....	105
ภาพ 75 ลักษณะแพพักอาศัยชั่วคราวสำหรับบริการนักท่องเที่ยว	106
ภาพ 76 ลักษณะแพพักอาศัยและท่าจอดเรือหน้าเที่ยว	106

ภาพ 77 ลักษณะการสานไม้ไผ่บนผนังอาคารเช่นเดียวกับลวดลายบนผ้าทอซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเวียงคดดี.....	107
ภาพ 78 อาคารที่พักอาศัยยกใต้ถุนสูงในชุมชนกะเหรี่ยงที่อยู่รวมในอาณาเขตเดียวกันและใช้พื้นที่เปิดโล่งร่วมกัน.....	107
ภาพ 79 สะพานมอญที่เชื่อมระหว่างชุมชนไทยและมอญ.....	108
ภาพ 80 ลักษณะที่อยู่อาศัยของชาวมอญที่ปรับเปลี่ยนการใช้งานเพื่อตอบรับกับระบบเศรษฐกิจการท่องเที่ยว.....	110
ภาพ 81 กิจกรรมซึ่งสร้างรายได้ให้แก่เยาวชนชาวมอญ.....	110
ภาพ 82 ร้านจำหน่ายของที่ระลึกบริเวณแหล่งท่องเที่ยวชุมชนมอญ.....	110
ภาพ 83 ลักษณะพื้นที่และมรดกอาคารที่เกิดขึ้นใหม่บริเวณชอยศรีสุวรรณคีรีและชอยสังขละบุรี....	113
ภาพ 84 แสดงรายละเอียดของชุมชน ไทย-มอญ ในปี พ.ศ. 2562.....	114
ภาพ 85 ก: การใช้ประโยชน์อาคาร ข: ภาพและพื้นที่แสดงกระจุกตัวของแหล่งพณิชยกรรม ปี พ.ศ. 2562.....	115
ภาพ 86 ทางสัญจรหลักและจุดดึงดูดของพื้นที่กลุ่มชุมชนไทย-มอญ.....	117
ภาพ 87 ทางสัญจรหลักและจุดดึงดูดของพื้นที่กลุ่มชุมชนไทย-มอญ.....	117
ภาพ 88 ลักษณะอาคารพักอาศัยสำหรับนักท่องเที่ยวสูง 2 ชั้นที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่กลุ่มชุมชน	118
ภาพ 89 เปรียบเทียบการต่อเติมอาคารและการพัฒนาที่ดินบริเวณจุดท่องเที่ยวชุมชนมอญระหว่างปี 2556 และปี 2562.....	119
ภาพ 90 ลักษณะอาคารรูปแบบผสมผสานระหว่างที่พักอาศัยและอาคารพณิชยกรรมในชุมชนกะเหรี่ยง.....	120
ภาพ 91 ลักษณะอาคารห้องแถวความสูง 1 ชั้น บริเวณตรงข้ามตลาดเทศบาลฝั่งตะวันตกเฉียงเหนือ.....	121
ภาพ 92 ลักษณะอาคารห้องแถวความสูง 2 ชั้น บริเวณตรงข้ามตลาดเทศบาลฝั่งตะวันออกเฉียงใต้.....	121
ภาพ 93 ทศนียภาพบริเวณชุมชนกะเหรี่ยงย่านแพที่พักชั่วคราว.....	123
ภาพ 94 ทศนียภาพบริเวณบนสะพานสุวรรณคีรี.....	123

ภาพ 95 ทศนิยมภาพบริเวณจุดบริการนักท่องเที่ยว	123
ภาพ 96 ทศนิยมภาพบริเวณบนสะพานมอญ.....	123
ภาพ 97 ทศนิยมภาพมุมสูงบริเวณสะพานมอญและสะพานแดง แสดงการเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่แต่ละชุมชน.....	123
ภาพ 98 ผังและรูปด้านสะพานอุตตมานุสรณ์ (สะพานมอญ).....	124
ภาพ 99 รูปตัดขยายสะพานอุตตมานุสรณ์ (สะพานมอญ).....	125
ภาพ 100 ผังสะพาน ผังโครงสร้าง และรูปด้านสะพานสุวรรณคีรี (สะพานแดง).....	126
ภาพ 101 รูปตัดขยายสะพานสุวรรณคีรี (สะพานแดง).....	127
ภาพ 102 มาตราการเฝ้าระวังผู้สูงอายุ ปี 2564.....	128
ภาพ 103 มาตราการเฝ้าระวังผู้สูงอายุ ปี 2561.....	128
ภาพ 104 แผนที่โครงข่ายเส้นทางการสัญจรเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวในกลุ่มชุมชน	129
ภาพ 105 ป้ายประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ระบุพื้นที่กิจกรรมและรายละเอียดการท่องเที่ยวในแต่ละเดือน	129
ภาพ 106 พิธีกรรมสงฆ์น้ำพระผ่านรางกระบอกไม้ไผ่หน้าวัดวังวิเวการาม.....	130
ภาพ 107 พิธีกรรมสงฆ์น้ำพระบริเวณ	130
ภาพ 108 แผนที่ภาพและพื้นที่ระดับกลุ่มชุมชน เปรียบเทียบ 3 ช่วงเวลาสำหรับการวิเคราะห์ที่ว่างและมวลอาคาร	133
ภาพ 109 ขอบเขตของย่านเพื่อใช้ในการวิเคราะห์	133
ภาพ 110 กรรมสิทธิ์ของการใช้ที่ดิน.....	137
ภาพ 111 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของช่วงเส้นทางการสัญจรในกลุ่มชุมชน	140
ภาพ 112 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของช่วงเส้นทางการสัญจรในกลุ่มชุมชน	141
ภาพ 113 การวิเคราะห์เส้นทางการสัญจรผ่านในกลุ่มชุมชน	144
ภาพ 114 การวิเคราะห์เส้นทางการสัญจรผ่านในกลุ่มชุมชน	145
ภาพ 115 การวิเคราะห์เส้นทางที่มีความสามารถในการสัญจรผ่านพื้นที่ในกลุ่มชุมชน.....	149

ภาพ 116 การวิเคราะห์ด้วยวิธีการซ้อนทับของชั้นข้อมูลการใช้ประโยชน์อาคารและค่าความสัมพันธ์ ของช่วงเส้นทางการสัญจรระดับพื้นที่เฉพาะ.....	153
ภาพ 117 การวิเคราะห์ด้วยวิธีการซ้อนทับของชั้นข้อมูลการใช้ประโยชน์อาคารและค่าความสัมพันธ์ ของช่วงเส้นทางการสัญจรระดับพื้นที่รวม.....	154
ภาพ 118 การวิเคราะห์ด้วยวิธีการซ้อนทับของชั้นข้อมูลการใช้ประโยชน์อาคารและค่าการสัญจรผ่าน ของช่วงเส้นทางการสัญจรระดับชุมชน	157
ภาพ 119 แสดงเส้นทางการสัญจรผ่านซึ่งมีค่าความสัมพันธ์ระดับสูงในแต่ละช่วงเวลา.....	164
ภาพ 120 ภาพมุมสูงบริเวณย่านตลาดเทศบาล.....	165
ภาพ 121 กิจกรรมจับจ่ายใช้สอยที่เกิดขึ้นรอบตลาดเทศบาล.....	165
ภาพ 122 กิจกรรมการค้าบริเวณด้านหน้าตลาดเทศบาล.....	166
ภาพ 123 บริเวณช่วงต้นซอยสะพานไม้.....	166
ภาพ 124 กิจกรรมตักบาตรบริเวณต้นซอยสะพานไม้.....	167
ภาพ 125 การสัญจรอย่างหนาแน่นบริเวณสะพานมอญ.....	167
ภาพ 126 แนวทางในการพัฒนาพื้นที่กลุ่มชุมชนไทย-มอญ ด้วยการจัดผังบริเวณการใช้ประโยชน์ที่ดิน อย่างเหมาะสมและยั่งยืน.....	169
ภาพ 127 อาคารในหมู่บ้านมอญที่มีการใช้งานรูปแบบผสมระหว่างที่พักอาศัยและพื้นที่พาณิชยกรรม	1
ภาพ 128 อาคารในหมู่บ้านมอญที่มีการใช้งานรูปแบบผสมระหว่างที่พักอาศัยและบริการ สาธารณูปการ	2

บทที่ 1

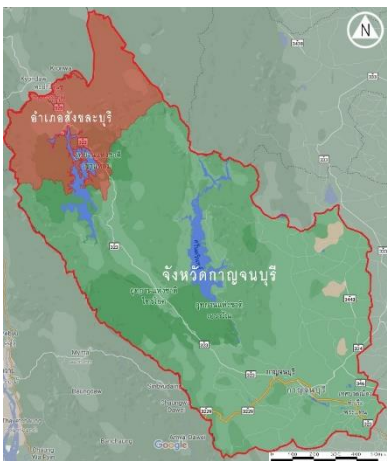
บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

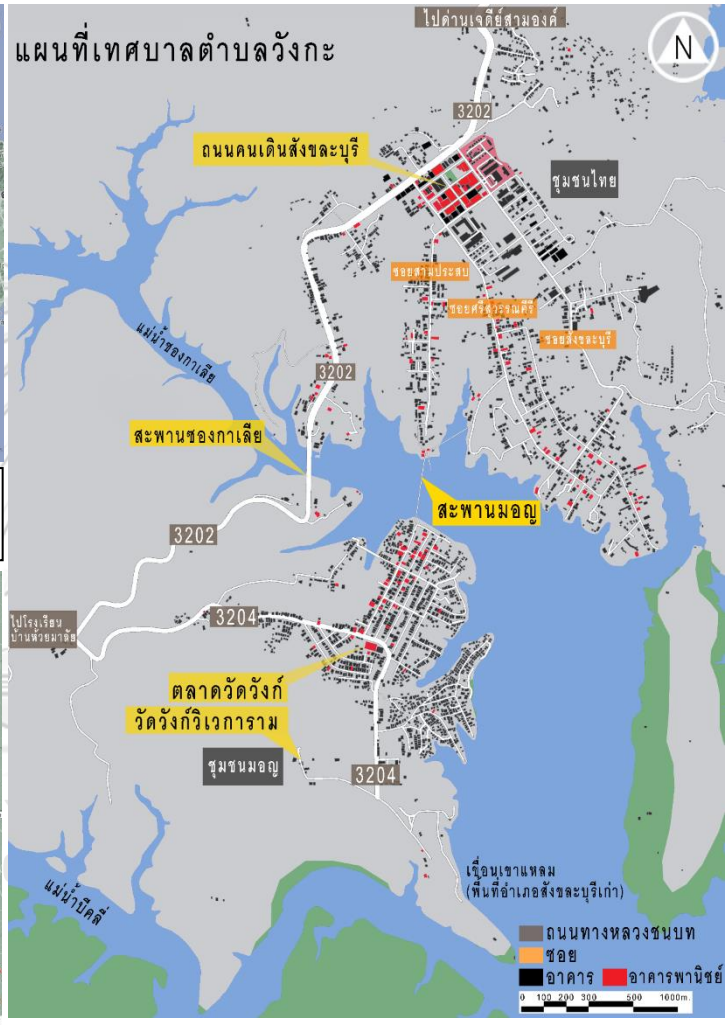
เดิมเมื่อปี พ.ศ. 2496 กลุ่มชุมชนไทย-มอญมีการตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณที่ราบลุ่มเชิงเขาเขตเทศบาลตำบลวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี มีลักษณะเป็นกลุ่มชุมชนขนาดเล็ก ที่อาศัยอยู่บนที่ดินกรรมสิทธิ์ของรัฐบาลประกอบด้วยชาติพันธุ์ไทย มอญ และกะเหรี่ยง สภาพสังคมของกลุ่มชุมชนที่มีความสอดคล้องกันด้านศาสนา และวัฒนธรรม ทั้ง 3 ชุมชนมีลักษณะเป็นสังคมเกษตรกรรมซึ่งมีรายได้จากการค้าขายสินค้าเกษตรและการทำประมงเป็นกิจกรรมหลักในการดำรงชีพ รองลงมาเป็นอาชีพข้าราชการ ธุรกิจในครัวเรือน และลูกจ้างทั่วไป กลุ่มชุมชนดำเนินวิถีชีวิตโดยไม่มีแบ่งแยกพื้นที่แต่ละชาติพันธุ์และมีการพึ่งพาพื้นที่กิจกรรมที่กระจายอยู่ในกลุ่มชุมชนอย่างต่อเนื่องโดยมีพื้นที่ศูนย์กลางกิจกรรมเพียงหนึ่งเดียว ต่อมามีการก่อสร้างเขื่อนเขาแหลมในปี พ.ศ. 2527 จึงทำให้พื้นที่เดิมกลายเป็นแหล่งเก็บน้ำและทำให้กลุ่มชุมชนต้องอพยพขึ้นที่สูง (ทับสกุล, 2546) ในปี พ.ศ. 2562 จากการอพยพมาที่เขตเทศบาลตำบลวังกะทำให้ชุมชนกะเหรี่ยงและไทยได้ผสมรวมตัวกัน เกิดความกลมกลืนทางวัฒนธรรมเป็นลักษณะชุมชนเดี่ยวบนพื้นที่อำเภอสังขละบุรีใหม่ ชุมชนมอญได้แยกตัวไปตั้งพื้นที่ชุมชนอีกฝั่งของแม่น้ำของกาเลียบนที่ดินกรรมสิทธิ์ของกรมการศาสนาทำให้พื้นที่ชุมชนไทยและชุมชนมอญถูกแบ่งพื้นที่ตามชาติพันธุ์ที่อยู่อาศัยออกเป็น 2 ฝั่งด้วยลักษณะทางภูมิประเทศ (ภาพ 1-3)



ภาพ 2 พื้นที่บริเวณจังหวัดกาญจนบุรี
ที่มา: Google maps, 2021



ภาพ 1 พื้นที่บริเวณ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
ที่มา: Google maps, 2021

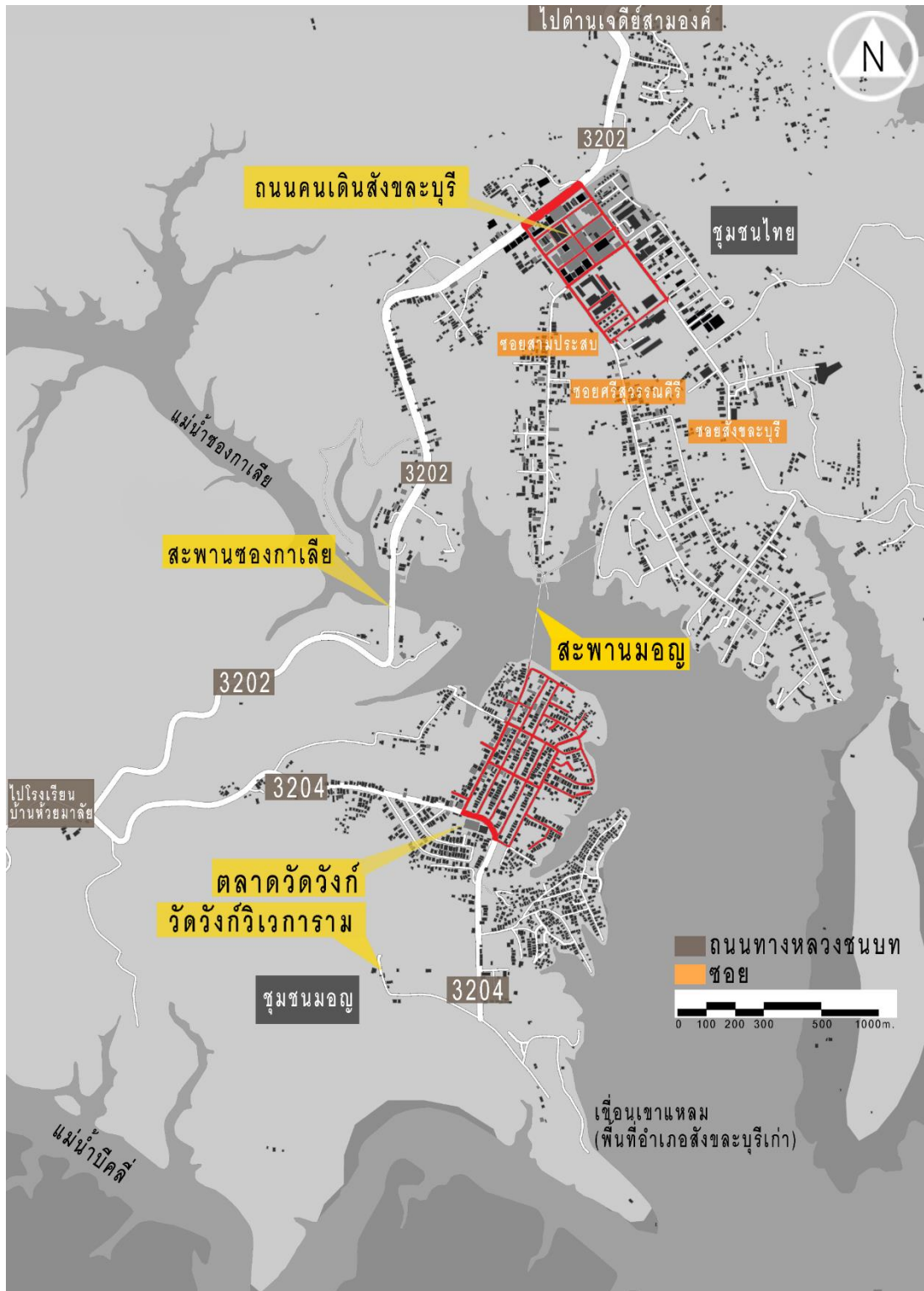


ภาพ 3 พื้นที่บริเวณกลุ่มชุมชนไทย-มอญ เทศบาลตำบลวังกะ
อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
ที่มา: ดัดแปลงโดยผู้วิจัย, 2562 (Google maps, 2021)

ผู้คนในกลุ่มชุมชนทั้งสองยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักจนถึง พ.ศ. 2529 ที่ได้มีการสร้างสะพานอุตตมานุสรณ์ (สะพานมอญ) เพื่อเชื่อมการสัญจรระหว่างชุมชนด้วยกิจกรรมที่เกิดขึ้นและเอกลักษณ์ของสะพานทำให้เกิดเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่มีการใช้งานอย่างหนาแน่นในช่วงเทศกาลทำให้รูปแบบของเศรษฐกิจหลักในกลุ่มชุมชนเปลี่ยนจากรูปแบบเกษตรกรรมเป็นการให้บริการด้านการท่องเที่ยวมาจนถึงปัจจุบัน มีเพียงส่วนหนึ่งที่ยังดำรงวิถีชีวิตในรูปแบบเกษตรกรรมเพื่อเลี้ยงดูสมาชิกในครัวเรือน

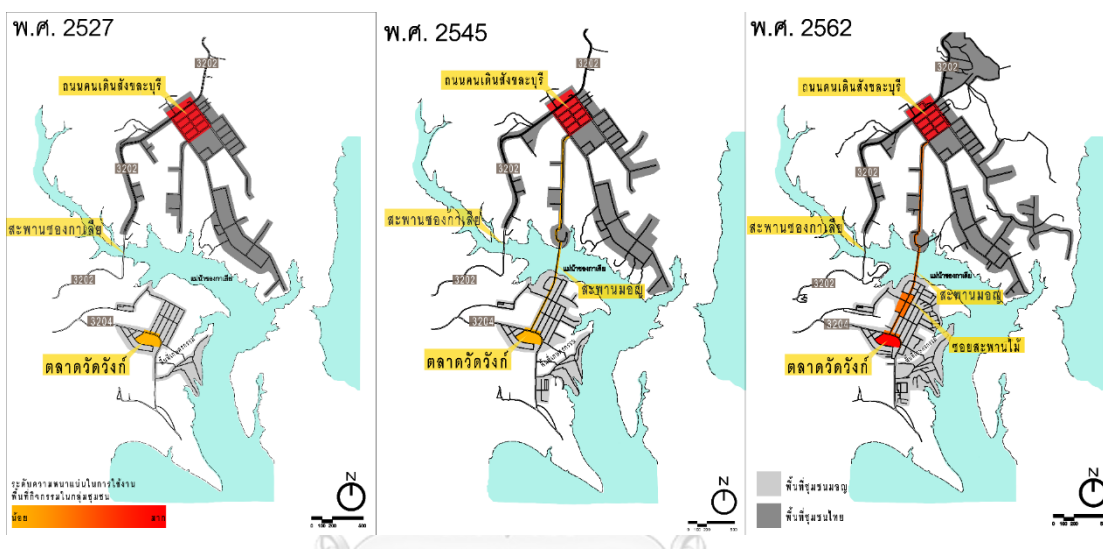
หลังจากปี พ.ศ. 2529 ลักษณะการวางแผน (planning) ของกลุ่มชุมชนไทย-มอญมีแบบแผน (pattern) การจัดเรียงองค์ประกอบเชิงพื้นที่ (spatial elements) เช่น ระบบโครงข่ายถนน (road network) การเรียงตัวของอาคาร (arrangement of buildings) และตำแหน่งของพื้นที่กิจกรรมที่มอญ "เงื่อนไขเชิงพื้นที่" ให้แก่ผู้อยู่อาศัยในกลุ่มชุมชน ทำให้เกิดแนวคิดที่มีความจำเป็นต้องดำรงชีพผ่านการทำกิจกรรมบน "พื้นที่ศูนย์กลางที่มีชีวิต" (live Center) (Hillier, 1999) ซึ่งเป็นพื้นที่กระจุกตัวของกิจกรรมจำเป็น ความต้องการในการใช้งานพื้นที่ดังกล่าวทำให้ผู้คนต้องสัญจรเพื่อเข้าถึง (move to) พื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนทำให้เกิดเป็นรูปแบบของโครงข่ายถนน (road network) ที่มีการใช้งานอย่างหนาแน่นบนสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ จากนั้นจึงเกิดลักษณะการใช้ประโยชน์อาคารและที่ดิน (land and building use) ที่เป็นจุดดึงดูดการใช้งาน (attraction) ทำให้ปริมาณความหนาแน่นในการสัญจรบนโครงข่ายถนนเพิ่มขึ้นอย่างทวีคูณ (multiplier effect) เกิดเป็นกระบวนการเศรษฐกิจ (movement economy process) (Hillier, 1996) ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ประโยชน์ที่ดิน ความสัมพันธ์ของโครงข่ายถนน และการสัญจรของผู้คนในกลุ่มชุมชน (เกษมศุข, 2561) จากแนวคิดในการดำรงชีพของผู้คนที่อาศัยอยู่ในกลุ่มชุมชนข้างต้นทำให้เกิดเป็น **"ตรรกะการพึ่งพาเชิงพื้นที่"**

พื้นที่ศูนย์กลางกิจกรรมของกลุ่มชุมชนตั้งอยู่บนระบบโครงข่ายการสัญจรที่มีลักษณะเป็นแบบตาราง (grid) หรือ กึ่งตาราง (quasi-grid) ที่ประกอบด้วยถนนที่เชื่อมต่อกันและมีลักษณะโครงข่ายรูปแบบตารางที่หนาแน่นขึ้น (grid intensification) (เกษมศุข, 2561) ทำให้โครงข่ายการสัญจรมีการใช้งานอย่างหนาแน่นและมีความสัมพันธ์ (integration) ลงในระบบเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนด้วยความสามารถในการเชื่อมต่อ (connect) และเข้าถึง (access) พื้นที่กิจกรรมอื่นๆ ในกลุ่มชุมชนได้อย่างทั่วถึงทำให้พื้นที่ศูนย์กลางมีความหนาแน่นในการใช้งานมากกว่าพื้นที่บริเวณอื่น (ภาพ 4) อย่างไรก็ตามปริมาณความหนาแน่นในการใช้งานพื้นที่กิจกรรมในกลุ่มชุมชนมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับปริมาณการสัญจรของผู้คนที่อยู่บนโครงข่ายการสัญจรประกอบด้วยลักษณะการสัญจรผ่าน (through movement) และการสัญจรเพื่อไปยังที่หมาย (to movement) ซึ่งการสัญจรเหล่านี้เรียกว่าเป็นการสัญจรอิสระ (natural movement) (Hillier, 1993)



ภาพ 4 บริเวณโครงข่ายการสัญจรในพื้นที่กลุ่มชุมชนไทย-มอญ ที่มีลักษณะเป็นแบบตาราง
ที่มา: ดัดแปลงโดยผู้วิจัย, 2564 (Google earth, 2021)

ปรากฏการณ์การพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนยังคงดำเนินต่อเนื่องด้วยลักษณะเดิมไปจนถึงปี พ.ศ. 2545 จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องร่วมกับปัจจัยจากการท่องเที่ยวทำให้เกิดความหนาแน่นและความหลากหลายในการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณพื้นที่ศูนย์กลางกิจกรรมของกลุ่มชุมชนมากขึ้นและเกิดโครงข่ายการสัญจรที่ขยายตัวจากพื้นที่ศูนย์กลางซึ่งส่งผลให้มวลอาคารและพื้นที่กลุ่มชุมชนขยายตัวไปตามเส้นทางการสัญจรเกิดเป็นพลวัตของการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่สืบเนื่องมาจนถึงปี พ.ศ. 2562 (ภาพ 5)



ภาพ 5 การเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของกลุ่มชุมชนไทย-มอญปี พ.ศ. 2527 2545 และ 2562
ที่มา: การศึกษาของผู้วิจัย, 2562)

จากปรากฏการณ์เชิงกายภาพเหล่านี้ส่งผลให้สภาพสังคมและเศรษฐกิจของกลุ่มชุมชนเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อให้มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกันทำให้ผู้คนในกลุ่มชุมชนเริ่มประกอบอาชีพค้าขายและธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่นการทำโรงแรมและรีสอร์ทมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่และสังคมที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มชุมชนไทย-มอญข้างต้นนำมาสู่งานวิจัยชิ้นนี้ซึ่งจะเป็นการอธิบายปรากฏการณ์การพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนว่ามีลักษณะที่เปลี่ยนไปอย่างไร

1.2 คำถามงานวิจัย

พื้นที่กลุ่มชุมชนไทย-มอญ สังขละบุรี มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่จากอดีตถึงปัจจุบันอย่างไร และการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในแต่ละช่วงเวลาของกลุ่มชุมชนดังกล่าวบ่งบอกถึงลักษณะการพึ่งพากันในมิติด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม หรือไม่อย่างไร

1.3 สมมติฐานในงานวิจัย

พื้นที่กลุ่มชุมชนไทยมอญมีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงพื้นที่จากอดีตถึงปัจจุบัน บริเวณพื้นที่ศูนย์กลาง โดยการเปลี่ยนแปลงแต่ละช่วงเวลาของกลุ่มชุมชนจะเกิดกระจุกตัวของการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารที่หลากหลายบนโครงข่ายการสัญจรที่มีความกระชับและมีประสิทธิภาพในการเชื่อมต่อและเข้าถึงพื้นที่กิจกรรม ส่งผลให้เกิดความหนาแน่นในเส้นทางการสัญจรเพื่อเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมจำเป็นในการดำรงชีพและเกิดเป็นลักษณะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ซึ่งสอดคล้องกับโครงสร้างเชิงกายภาพและสังคมของกลุ่มชุมชน เมื่อเวลาผ่านไปศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนอาจมีการย้ายตำแหน่งแต่จะยังคงความเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิต (live center) อยู่ในขอบเขตของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง

1.4 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. อธิบายปรากฏการณ์การพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน
2. อธิบายการพัฒนาการของพื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนผ่านช่วงเวลา
3. ทำความเข้าใจในตรรกะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนที่สัมพันธ์กับมิติทางเศรษฐกิจ และสังคมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

1.5 ขอบเขตของการศึกษา

พิจารณาขอบเขตพื้นที่ศึกษาจากเส้นทางหลวง ระบบโครงข่ายการสัญจรสาธารณะ มวลอาคาร และสภาพภูมิประเทศของกลุ่มชุมชน เพื่อสร้างขอบเขตของพื้นที่ศึกษาให้มีองค์ประกอบเชิงพื้นที่อย่างครบถ้วน

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา (ภาพ 6)

ทิศเหนือ จรด ทางหลวงชนบท 323 ในเขตเทศบาลตำบลวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

ทิศใต้ จรด ทางหลวงชนบทหมายเลข 3024 ในเขตเทศบาลตำบลวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

ทิศตะวันออก จรด พื้นที่เขื่อนเขาแหลม ในเขตเทศบาลตำบลวังกะ

อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

ทิศตะวันตก จรด ทางหลวงชนบท 3202 ในเขตเทศบาลตำบลวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี



ภาพ 6 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
 ที่มา: การศึกษาของผู้วิจัย, 2562

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาผลกระทบการพึ่งพาเชิงพื้นที่โดยใช้ทฤษฎีสัญฐานศูนย์กลางและศึกษาการเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณของศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนไทย-มอญ โดยวิเคราะห์ผ่านองค์ประกอบดังนี้

1. โครงข่ายการสัญจรของกลุ่มชุมชน
2. ศักยภาพการเข้าถึงและมองเห็นของพื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชน
3. การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารของกลุ่มชุมชน
4. ความหนาแน่นของมวลอาคารต่อพื้นที่ว่างของกลุ่มชุมชน

ทำการศึกษารายละเอียดของพื้นที่โดยแบ่งเป็น 3 ช่วงเวลาได้แก่ ปี พ.ศ. 2527 เป็นช่วงเวลาหลังจากการอพยพจากการสร้างเขื่อนเขาแหลมมายังพื้นที่ราบเชิงเขา และยังไม่เกิดสะพานมอญเพื่อเชื่อมโครงข่ายการสัญจรระหว่างชุมชน ปี พ.ศ. 2545 เป็นช่วงก่อนการเกิดขึ้นของสะพานศรีสุวรรณคีรี ปี พ.ศ. 2562 ซึ่งเป็นช่วงเวลาในปัจจุบัน เพื่อนำมาเป็นข้อมูลเชิงพื้นที่ที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณของกลุ่มชุมชนไทย-มอญผ่านช่วงเวลาดังกล่าว

1.6 วิธีการดำเนินการศึกษา

1.สำรวจพื้นที่เบื้องต้นบริเวณพื้นที่กลุ่มชุมชนไทย-มอญ สังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรีเพื่อรวบรวมข้อมูลลักษณะการใช้พื้นที่กิจกรรม ลักษณะการสัญจรของผู้คนในชุมชน และภาพถ่ายผ่านการสังเกตการณ์

2.ทบทวนวรรณกรรมทั้งทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสัญญาณวิทยาเมือง ทฤษฎีการสัญจรอิสระ (Theory of Natural Movement) (Hillier, 1993) ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์สัญจร (Theory of Movement Economy) (Hillier, 1996) ทฤษฎีกระบวนการเป็นศูนย์กลาง (Centrality as a Process) (Hillier, 1999) แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ในกลุ่มชุมชน เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ และกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง

3.รวบรวมข้อมูลเชิงสังคม ประวัติศาสตร์ และเศรษฐกิจผ่านบทความ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ค้นคว้าข้อมูลสถิติประชากร และการใช้ประโยชน์ที่ดินจากฐานข้อมูลสำนักงานสถิติแห่งชาติและฐานข้อมูลของสำนักงานเทศบาลตำบลวังกะ ตาบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

4.ติดต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System) ผ่านการใช้โปรแกรม Google Earth และ QGIS เพื่อนำภาพถ่ายทางอากาศมาแปลงเป็นแผนที่ที่ว่างและมวลอาคาร (figure and ground map) ในแต่ละช่วงเวลาแล้วนำมาจัดทำแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน (land use map) และแผนที่การใช้ประโยชน์อาคาร (building use map) เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ในกลุ่มชุมชน

5. วิเคราะห์รูปแบบการจัดองค์ประกอบของพื้นที่กลุ่มชุมชน โดยวิเคราะห์โครงข่ายการสัญจรที่สัมพันธ์กับพื้นที่กิจกรรมในกลุ่มชุมชน (segment analysis) ผ่านการสร้างแบบจำลองโครงข่ายการสัญจรของกลุ่มชุมชนด้วยโปรแกรม DepthmapX โดยตรวจสอบค่าระดับความสัมพันธ์ (integration) จากเส้นทางสัญจรที่สามารถมองเห็นได้ไกลที่สุด (axial line) ที่ตัดผ่าน (move through) หรือไปยังพื้นที่ (move to) กิจกรรมที่มีความสัมพันธ์กันในพื้นที่กลุ่มชุมชน เพื่อหาพื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชน (Hillier, 1993)

6. วิเคราะห์แบบจำลองโครงข่ายการสัญจรที่สัมพันธ์กับพื้นที่กิจกรรมในกลุ่มชุมชน โดยละเอียดจากการตัดกันของช่วงถนน (segment) เกิดเป็นกระบวนการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของพื้นที่ผ่านช่วงของถนนโดยการคำนวณความสามารถในการเข้าถึงในระดับของมุมหรือองศา (angular segment analysis) ด้วยโปรแกรม DepthmapX ที่แสดงค่าความสัมพันธ์ (integration) จากความสามารถในการเข้าถึง (accessibility) ของช่วงของถนนหนึ่งไปยังอีกช่วงของถนนอื่นๆภายในระยะรัศมีนั้นๆ ทำให้เกิดเป็นแผนที่แสดงศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมในแต่ละระยะการวิเคราะห์ที่แตกต่างกัน (Hillier, 2007) แล้วนำมาเปรียบเทียบข้อมูลการวิเคราะห์ร่วมกับ axial analysis เพื่ออธิบายเปลี่ยนแปลงพื้นที่ของศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนที่แตกต่างกันในแต่ละระดับการวิเคราะห์และช่วงเวลา

7. อภิปรายสรุปผลการวิจัยและจัดทำข้อเสนอแนะ

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่และสังคมระหว่างกลุ่มชุมชนไทย-มอญและเข้าใจพัฒนาการของตรรกะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ระหว่างกลุ่มชุมชน

2. ใช้เป็นแนวทางในการจัดทำกระบวนการ นโยบาย และมาตรการสำหรับอนุรักษ์และพัฒนาศักยภาพเชิงพื้นที่ที่ชุมชนได้อย่างเหมาะสม

3. เป็นข้อมูลเชิงวิชาการในศาสตร์ด้านการวางผังและออกแบบชุมชนเมืองสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้จัดทำแผนที่และแผนผังเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ระดับเมืองและระดับ

ท้องถิ่นทั้งในปัจจุบันและอนาคต

1.8 นิยามศัพท์

1. ตรรกะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ หมายถึง แนวคิดที่ทำให้เกิดวิถีชีวิตของผู้คนในกลุ่มชุมชนที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขเชิงกายภาพที่เอื้อให้เกิดพื้นที่กิจกรรมจำเป็นซึ่งตกอยู่ในอาณาเขตของชุมชนใดชุมชนหนึ่งเพื่อการดำรงชีพ

2. พื้นที่กิจกรรม หมายถึง พื้นที่สาธารณะในกลุ่มชุมชนที่เกิดขึ้นจากการใช้งานที่สอดคล้องกับรูปแบบการดำรงชีพของผู้คนเพื่อประกอบกิจกรรมบางอย่างเช่น การค้าขาย การประกอบพิธีกรรม การพักผ่อน พื้นที่เหล่านี้อาจเป็นพื้นที่ในอาคารหรือพื้นที่เปิดโล่งก็ได้

3. ศูนย์กลางกิจกรรมของกลุ่มชุมชน หมายถึง พื้นที่กระจุกตัวของกิจกรรมจำเป็นต่อการดำรงชีพของผู้คนในกลุ่มชุมชนซึ่งอยู่บนระบบโครงข่ายของถนนที่มีความหนาแน่นในการสัญจรและมีประสิทธิภาพในการเชื่อมต่อและเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมต่างๆได้อย่างทั่วถึง

4. วิถีชีวิต หมายถึง รูปแบบการใช้ชีวิตประจำวันซึ่งเกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่นในกลุ่มชุมชนไทย-มอญ เช่น การประกอบอาชีพในกลุ่มชุมชน การค้าขาย กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาซึ่งมีความสัมพันธ์กับการใช้ชีวิตของคนในชุมชน

5. การพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน หมายถึง ปรากฏการณ์ของกลุ่มชุมชนที่สามารถดำรงชีพอยู่ในพื้นที่เดียวกันผ่านการพึ่งพาพื้นที่กิจกรรมที่จำเป็นซึ่งกระจายตัวอยู่ในพื้นที่กลุ่มชุมชน

6. โครงข่ายการสัญจร หมายถึง เส้นทางสัญจรของผู้คนในกลุ่มชุมชนที่เชื่อมต่อกันสำหรับใช้เพื่อสัญจร "ผ่าน" หรือ "เข้าถึง" พื้นที่กิจกรรมที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ของกลุ่มชุมชน

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กลุ่มชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงพื้นที่บริเวณพื้นที่ศูนย์กลางกิจกรรมไปพร้อมกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของคนในชุมชนอย่างสม่ำเสมอส่งผลให้ลักษณะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ระหว่างชุมชนเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง เพื่ออธิบายปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงสถานะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ในกลุ่มชุมชนผู้วิจัยได้ทำการทบทวนแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่นำมาซึ่งกรอบแนวความคิดในการวิจัยโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนและกลุ่มชุมชน

2.1.1 นิยามของชุมชนและกลุ่มชุมชน

2.1.2 การเกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลง และการดำรงอยู่ของชุมชนและกลุ่มชุมชน

2.1.3 โครงสร้างเชิงพื้นที่และเศรษฐกิจสังคมของชุมชนและกลุ่มชุมชน

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งพาของกลุ่มชุมชน

2.2.1 องค์ประกอบและโครงสร้างเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนที่พึ่งพากัน

2.2.2 พลวัตเชิงพื้นที่ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชุมชนที่พึ่งพากัน

2.3 แนวคิดและทฤษฎีในการวิเคราะห์การพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน

2.3.1 พัฒนาการการวิเคราะห์การพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน

2.3.2 แนวคิดและทฤษฎีของสัณฐานศูนย์กลาง

2.4 ประเด็นในการศึกษาพื้นที่จากการทบทวนวรรณกรรม

2.5 สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย

ตรรกะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน

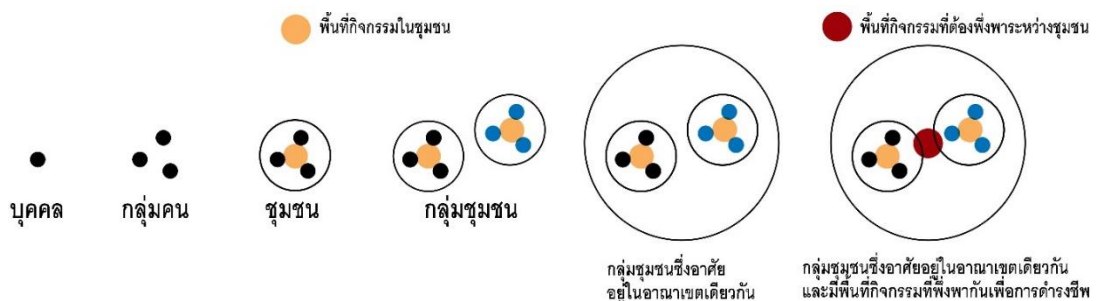
2.1 แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนและกลุ่มชุมชน

2.1.1 นิยามของชุมชนและกลุ่มชุมชน

ชุมชน (community) ในเชิงสังคม หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตพื้นที่เดียวกัน สมาชิกในชุมชนมีการติดต่อสื่อสารกันอย่างสม่ำเสมอ อยู่ภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน เกิดเป็นสังคมขนาดเล็กที่มีการพึ่งพาอาศัยกันเพื่อให้เกิดเป็นสภาวะการดำรงชีพร่วมกัน (พลศรี, 2547) นิยามของชุมชนในเชิงพื้นที่ หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง เช่น หมู่บ้าน เทศบาลตำบล อำเภอ ซึ่งคำว่า "ชุมชน" เป็นการให้ความหมายซ้อนทับกับคำว่า "บ้านหรือหมู่บ้าน" ซึ่งเป็นหน่วยงานการปกครองระดับย่อยในพื้นที่ (แก้วเพ็ญ, 2556)

จากคำนิยามข้างต้นสามารถตีความได้ว่าชุมชนคือกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันทั้งในด้านพื้นที่และสังคมและมีการพึ่งพากันอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้วิถีชีวิตดำเนินไปอย่างสอดคล้องกันในพื้นที่อาณาเขตที่อาศัยอยู่ ดังนั้นกลุ่มชุมชนจึงเป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อาณาเขตเดียวกัน มีความสัมพันธ์และพึ่งพากันอย่างสม่ำเสมอทั้งเชิงพื้นที่และเชิงสังคมเพื่อให้สมาชิกสามารถดำรงชีพสืบต่อไปเกิดเป็น "ชุมชน" ซึ่งในอาณาเขตของพื้นที่หนึ่งสามารถประกอบไปด้วยหลายชุมชนที่มีความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแต่มีความจำเป็นต้องพึ่งพาพื้นที่กิจกรรมร่วมกันระหว่างชุมชนเพื่อดำรงชีพจึงเกิดเป็นลักษณะ "กลุ่มชุมชน" (community group) ที่มีความสอดคล้องกันในวิถีชีวิตและลักษณะการใช้ประโยชน์พื้นที่

ในพื้นที่ชุมชนจะประกอบด้วยพื้นที่ศูนย์กลางซึ่งเป็นแหล่งรวมของกิจกรรมจำเป็นซึ่งเป็นโครงสร้างสำคัญที่สนับสนุนให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ แต่ในพื้นที่กลุ่มชุมชนที่มีสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่จะมีพื้นที่กิจกรรมจำเป็นซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีความสำคัญกับระบบเศรษฐกิจของชุมชน ทำให้แต่ละชุมชนจำเป็นต้องสัญจรเพื่อเข้าถึงพื้นที่ดังกล่าว จึงเกิดเป็นสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ในกลุ่มชุมชน (ภาพ 7)



ภาพ 7 การเกิดกลุ่มชุมชนที่มีความสัมพันธ์เชิงพื้นที่เพื่อการดำรงอยู่
ที่มา: ดัดแปลงโดยผู้วิจัย, 2564 (ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน โดย สนธยา พลศรี, 2547)

2.1.2 การเกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลง และการดำรงอยู่ของชุมชนและกลุ่มชุมชน

ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์ ได้อธิบายถึงการเกิดขึ้นของชุมชนและกลุ่มชุมชน ว่าเกิดจากบุคคลจำนวนสองคนขึ้นไปรวมตัวกันเพื่อจุดประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อทำกิจกรรมและบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกัน (เอกผาชัยสวัสดิ์, 2553) หรือเพื่อสร้างกลุ่มและองค์กรทางสังคมเพื่อสนับสนุนคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่สมาชิกในกลุ่มของตน ทั้งนี้ชุมชนจะเกิดขึ้นในพื้นที่บริเวณใดบริเวณหนึ่งโดยมีจุดประสงค์เพื่อพึ่งพาอาศัยด้านความรู้ ด้านทรัพยากร และด้านพื้นที่ซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิก จึงเกิดเป็นสังคมที่และสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมได้มากกว่าการอยู่อย่างโดดเดี่ยว ชุมชนเหล่านี้อาจขยายตัวจากพื้นที่เดิมหรืออาจเป็นการอุบัติขึ้นของกลุ่มสังคมบนพื้นที่ใหม่ที่ใหม่ก็ได้ โดยทั่วไป “องค์ประกอบ” ที่ทำให้เกิดชุมชนประกอบด้วย คน (people) พื้นที่ (area) ผลประโยชน์ร่วมกัน (common interest) ปฏิสัมพันธ์ (interaction) ความสัมพันธ์ (relationship) วัฒนธรรม (culture) และวิถีชีวิต (way of life) ที่มีลักษณะคล้ายกัน (พลศรี, 2547)

ลักษณะของชุมชนที่เกิดขึ้นสามารถจำแนกจากพื้นที่ที่ประชากรในชุมชนอาศัยอยู่ ลักษณะของชุมชนชนบทจะมีการตั้งถิ่นฐานอยู่นอกเขตเมืองและมีจำนวนประชากรที่หนาแน่นน้อย มีย่านที่พักอาศัยกระจุกกระจายไปตามระบบสาธารณูปโภคโดยอาศัยพื้นที่ศูนย์กลางของกิจกรรมในการดำรงอยู่ของชุมชนเพียงแหล่งเดียวทำให้บริเวณพื้นที่นั้นมีกระจุกตัวของอาคารและประชากรสูงกว่าบริเวณอื่นในชุมชน ประชากรในชุมชนชนบทมีการอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด มีความการติดต่อและมีปฏิสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอภายในกลุ่มหรือองค์กรทางสังคมอย่างเป็นส่วนตัว กลุ่มคนในความสัมพันธ์รูปแบบนี้มีลักษณะความเป็นอยู่ ศาสนา ฐานะทางเศรษฐกิจ ทักษะคิดและความเชื่อ การศึกษา และแนวคิดในการดำรงชีพที่คล้ายคลึงกัน (homogeneous) ซึ่งเรียกความสัมพันธ์ชนิดนี้ว่าความสัมพันธ์แบบ "กลุ่มปฐมภูมิ" (primary group) (พันธุวิน, 2523)

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนและกลุ่มชุมชน หมายถึงปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของชุมชน คือการที่ระบบสังคม ความเชื่อ และวิถีชีวิตของสมาชิกเกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากสภาวะการดำรงอยู่แบบปกติไม่ว่าจะเป็นการก้าวหน้าหรือถดถอยย่อมถือเป็นการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบในชุมชนทั้งสิ้น โดยเป็นความแตกต่างที่สามารถเกิดขึ้นในกลุ่มสังคมภายในช่วงเวลาหนึ่ง ทั้งระดับจุลภาคและระดับมหภาค (วชิรวชิร งามละม่อม, 2558)

อัจฉรา สโรบล (2551) ได้กล่าวถึง “ปัจจัยที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม” ไว้ดังนี้

1. ธรรมชาติ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ เช่น การย้ายถิ่นฐาน การปรับตัว เพื่อป้องกันภัยพิบัติ

2. ประชากร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดสรรทรัพยากรในพื้นที่
3. เทคโนโลยี ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีพ เช่น การมีเครื่องจักรเพื่ออำนวยความสะดวก
4. เศรษฐกิจ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการแลกเปลี่ยน แบ่งปัน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชน
5. ความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์

จากปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมทำให้เกิดรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่ง ประกอบไปด้วย 2 รูปแบบคือ

1. การเปลี่ยนแปลงแบบเส้นตรง เป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีแนวคิดที่ว่าทุกสังคมจะมีวิวัฒนาการแบบเดียวกันเสมอซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดสภาวะพัฒนาจากความเจริญจากอารยธรรมขั้นต่ำไปสู่ขั้นสูงและสามารถก้าวข้ามขีดจำกัดออกไปได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุดมีลักษณะการเติบโตอย่างต่อเนื่อง

2. การเปลี่ยนแปลงแบบวัฏจักร เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีแนวคิดว่าการพัฒนาของสังคมเริ่มจากอารยธรรมขั้นต่ำและพัฒนาไปสู่จุดสูงสุดแล้วเกิดสภาวะถดถอยลงกลับมาสู่จุดต่ำสุดเช่นเดิม

จากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ว่าชุมชนและกลุ่มชุมชนนั้นสามารถดำรงอยู่ในพื้นที่เดียวกันได้เนื่องจากมีแหล่งทรัพยากรที่จำเป็นในการดำรงชีพอยู่บนในอาณาเขตบนพื้นที่เดียวกัน รวมทั้งมีแนวคิด วิถีชีวิต ประเพณี ระบบเศรษฐกิจ และค่านิยมทางศาสนาที่คล้ายคลึงกันจึงทำให้แต่ละชุมชนสามารถดำรงอยู่ในพื้นที่เดียวกันโดยการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรจากแหล่งเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามเมื่อเวลาผ่านไปชุมชนและกลุ่มชุมชนมีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้น ระบบเศรษฐกิจเริ่มเปลี่ยนแปลง แหล่งทรัพยากรไม่เพียงพอกับสมาชิก เกิดความขัดแย้งต่อแนวคิดในการดำรงอยู่ระหว่างสมาชิก และการอุบัติขึ้นของปัญหาอื่น ๆ ซึ่งส่งผลให้เกิดความขัดแย้งกับลักษณะที่ทำให้เกิดสภาวะการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชน จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสังคมของกลุ่มชุมชนเป็นลักษณะแบบวัฏจักรซึ่งเป็นการที่ชุมชนหรือกลุ่มชุมชนนั้นถดถอยกลับมาสู่จุดต่ำสุดเช่นเดิม (มัชฌิมา, 2522)

การดำรงอยู่ของชุมชนและกลุ่มชุมชน คือ สภาวะที่สมาชิกในชุมชนสามารถดำรงชีพต่อไปได้อย่างปกติ สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีการแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีการพึ่งพิงตนเองเป็นหลัก (แก้วเทพ, 2538) อธิบายถึงสภาวะของชุมชนที่สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ต้องประกอบไปด้วย

1. มีแรงเกาะเกี่ยวภายในหรือมีความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคล

2. มีปัจจัยในการดำรงชีพเพียงพอกับสมาชิก

3. สมาชิกในชุมชนมีอิสระในการตัดสินใจ

คุณลักษณะข้างต้นเป็นสถานะที่ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างปกติในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งเกิดมาจากการพัฒนาปัจจัยต่างๆในชุมชนให้เพียงพอและมีศักยภาพต่อการดำรงชีพของสมาชิกในชุมชน (วีระพันธ์พงศ์., 2557) ได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดสถานะการดำรงอยู่ของชุมชนไว้ดังนี้

1. ด้านพื้นที่หรือระบบนิเวศ หมายถึง ความสามารถในการจัดการทรัพยากร เช่น ดิน น้ำ ในพื้นที่ชุมชน

2. ด้านสังคม หมายถึง สมาชิกในชุมชนมีระบบความสัมพันธ์ที่สามารถอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่

3. ด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การผลิตและการบริโภคทรัพยากรในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ

4. ด้านการจัดการ หมายถึง สมาชิกในชุมชนมีทัศนคติที่ดีต่อกันและร่วมมือในการจัดการปัจจัยต่างๆให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้

จากแนวคิดเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของชุมชนและกลุ่มชุมชนที่ผ่านมา (พลศรี, 2547) ได้สรุปถึง “ลักษณะทางสังคมที่เกิดขึ้นในสถานะการดำรงอยู่ของชุมชนและกลุ่มชุมชน” ไว้ดังนี้

1. มีการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่ลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกัน เช่น สถานภาพ อายุ เชื้อชาติ ศาสนา แต่มีลักษณะของกิจกรรมที่มีความสนใจร่วมกัน

2. มีพื้นที่ที่ตั้งของชุมชนซึ่งการกำหนดอาณาเขตอาจเป็นการกำหนดโดยลักษณะทางภูมิศาสตร์ ภูมิประเทศ เขตการปกครอง หรือเขตการพัฒนาพื้นที่ลักษณะเฉพาะ เช่น เขตอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น

3. มีการปฏิสัมพันธ์หรือปฏิบัติต่อกันซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกผ่านการทำกิจกรรมต่างๆร่วมกันเพื่อให้เกิดความสนิทสนมและเกิดการเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนและคนนอกชุมชน

4. มีความผูกพันและความรู้สึกเป็นเจ้าของระหว่างสมาชิกและสถานที่ผ่านการทำกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนร่วมกัน

5. สมาชิกในชุมชนมีวิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายร่วมกันเพื่อทำให้เกิดข้อตกลงหรือแนวทางในการดำเนินการเป็นไปในลักษณะเดียวกัน

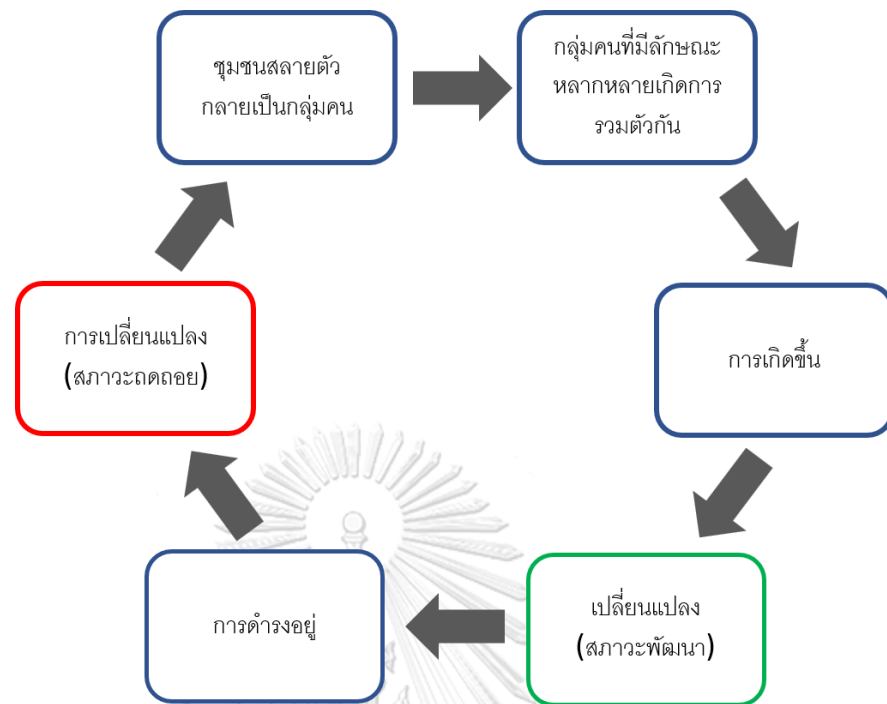
6. มีจิตสำนึกและทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องเพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของชุมชนที่ทำให้เกิดสาธารณะประโยชน์ในส่วนรวม

7. มีการจัดระเบียบของชุมชน ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ หรือข้อตกลงร่วมกันซึ่งให้สมาชิกปฏิบัติตามในสังคมเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยในชุมชน

8. มีการติดต่อสื่อสารและมีเครือข่ายที่สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างสมาชิกภายในชุมชนและภายนอกเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ การดำเนินการ และการจัดการชุมชนที่เป็นไปอย่างเหมาะสม

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลง และการดำรงอยู่ของชุมชนและกลุ่มชุมชนทำให้เกิดเป็นแผนภาพเพื่อใช้ในการอธิบายสรุปแต่ละสถานะในวัฏจักรของชุมชนและกลุ่มชุมชน

ชุมชนและกลุ่มชุมชนเกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม อายุ และลักษณะทางกายภาพอื่นๆในพื้นที่แห่งหนึ่งเพื่อแบ่งปันพื้นที่ทรัพยากรในการดำรงชีพร่วมกัน โดยมีจุดประสงค์และเป้าหมายที่เป็นลักษณะเดียวกันหรือคล้ายกันเพื่อให้เกิดกิจกรรมที่สามารถเรียนรู้และพัฒนาความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนได้อย่างเหมาะสม เมื่อเวลาผ่านไปชุมชนอาจเกิดแนวคิดในการพัฒนาชุมชนให้มีความก้าวหน้า ทำให้ปัจจัยที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมเกิดการพัฒนา ชุมชนและกลุ่มชุมชนจึงเริ่มมีองค์ประกอบที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้เกิดการพัฒนาผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกในกลุ่มชุมชนโดยมีวิสัยทัศน์ของเป้าหมายในลักษณะเดียวกัน เมื่อการเปลี่ยนแปลงโดยการพัฒนาปัจจัยต่างๆดำเนินการมาจนถึงช่วงเวลาหนึ่งซึ่งมีความเสถียรและก่อให้เกิดลักษณะทางสังคมที่เหมาะสมกับการดำรงอยู่ของชุมชนและกลุ่มชุมชน ซึ่งลักษณะข้างต้นจะกลายเป็นเงื่อนไขของสภาวะการดำรงอยู่ต่อไปจนเกิดการเปลี่ยนแปลงปัจจัยอีกครั้ง การเปลี่ยนแปลงในสภาวะถดถอยเกิดมาจากความขัดแย้งในลักษณะของการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงปัจจัยสำคัญในสังคม ส่งผลให้องค์ประกอบของชุมชนและกลุ่มชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบของการถดถอย การเปลี่ยนแปลงนี้อาจทำให้เกิดสภาวะชุมชนและกลุ่มชุมชนยุบตัวหรือสลายตัวลงกลายเป็นรูปแบบของกลุ่มคนเช่นเดิม (ภาพ 8)



ภาพ 8 การเกิดกลุ่มชุมชนที่มีความสัมพันธ์เชิงพื้นที่เพื่อการดำรงอยู่
ที่มา: ดัดแปลงโดยผู้วิจัย, 2564 จาก (ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน โดย สนธยา พลศรี, 2547)
และ (ชุมชนกับการพัฒนา โดย อัจฉรา สโรบล, 2551)

2.1.3 โครงสร้างเชิงพื้นที่และเศรษฐกิจสังคมของชุมชนและกลุ่มชุมชน

ในสถานะการเกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลง และการดำรงอยู่ กลุ่มชุมชนประกอบด้วย โครงสร้างเชิงพื้นที่ เศรษฐกิจ และสังคมที่เปลี่ยนแปลงผ่านช่วงเวลาอย่างสม่ำเสมอ โครงสร้างเหล่านี้ ถูกสร้างขึ้นผ่านความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเชิงพื้นที่ ได้แก่ อาคารและพื้นที่โล่งโดยรอบ (building and their related open space) แปลงที่ดิน (plot or lots) และถนน (streets) (ภาพ 9) (Anderson, 1979) องค์ประกอบเหล่านี้ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคมผ่านการสัญจรและการเข้าถึงพื้นที่กิจกรรม (Alexander, 1965)

องค์ประกอบของชุมชนและกลุ่มชุมชนจะเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการในการทำกิจกรรมต่างๆของสมาชิก กิจกรรมที่แตกต่างกันเหล่านี้ทำให้เกิดลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร (land and building use) เช่น ที่อยู่อาศัย พื้นที่พาณิชยกรรม และพื้นที่นันทนาการ การใช้ประโยชน์ที่เหมาะสมประกอบกับคุณสมบัติทางกายภาพจะดึงดูดให้เกิดความหนาแน่นในการใช้งานของผู้คน ความหลากหลายของกิจกรรม และการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งมักเกิดขึ้นบนถนนและพื้นที่สาธารณะ (Jacob, 1961)



ภาพ 9 แผนที่ภาพและพื้น (Figure and ground map)

เมือง Wiesbaden ประเทศเยอรมัน แสดงองค์ประกอบเชิงพื้นที่ของชุมชนและกลุ่มชุมชน

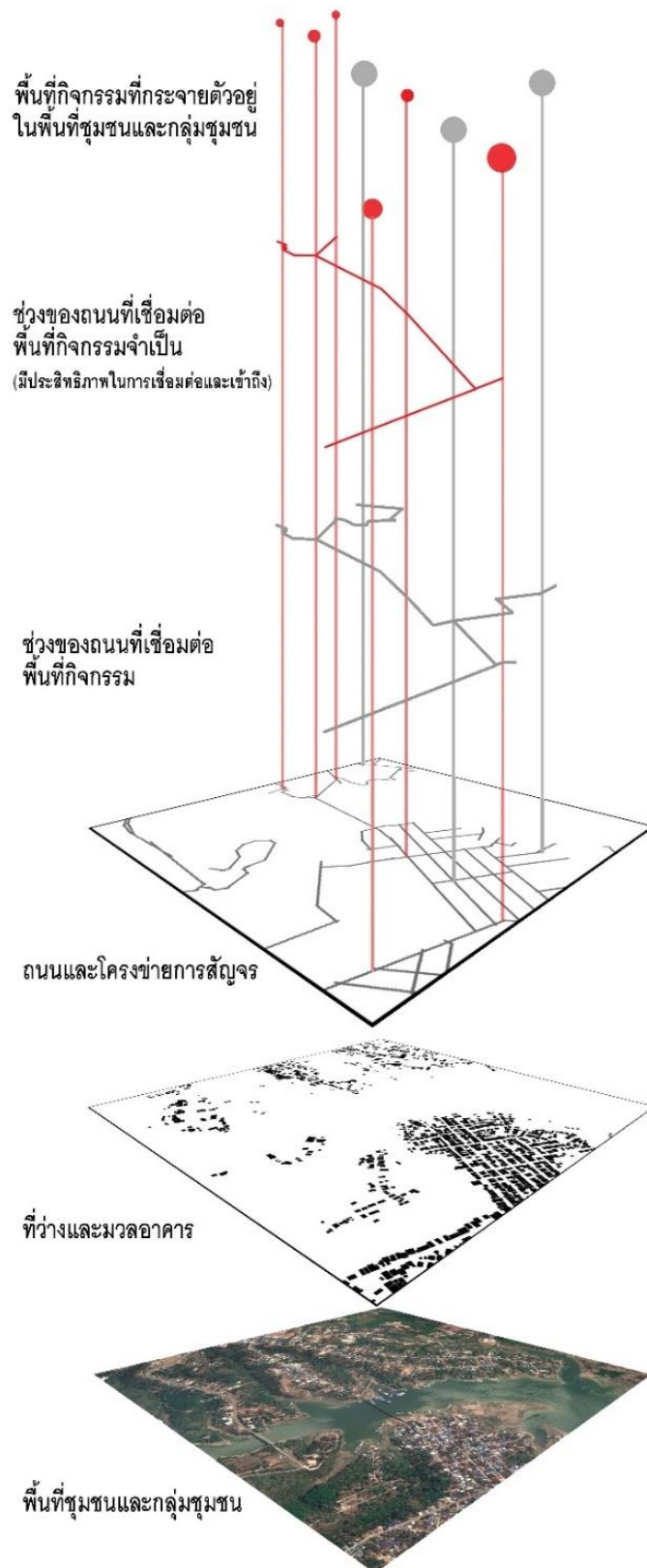
ที่มา: Koetter, F., Rowe, C., 1978

กิจกรรม (activity) ที่เกิดขึ้นบนท้องถนนหรือพื้นที่สาธารณะประกอบไปด้วยกิจกรรมจำเป็น กิจกรรมทางเลือก และกิจกรรมเชิงสังคม กิจกรรมจำเป็นเป็นกิจกรรมภาคบังคับที่ต้องเกิดขึ้นภายใต้ทุกสภาวะในชุมชนและกลุ่มชุมชนเพื่อให้ผู้คนสามารถดำรงชีพต่อไปได้ เช่น การจับจ่ายใช้สอย การสัญจรไปทำธุระ กิจกรรมจำเป็นจะแตกต่างกับกิจกรรมทางเลือกที่คุณภาพของสภาพแวดล้อมในเชิงกายภาพ เมื่อคุณภาพของสภาพแวดล้อมในชุมชนดีและมีพื้นที่เพียงพอจะดึงดูดและส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมทางเลือกได้มากขึ้นในขณะที่กิจกรรมจำเป็นเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นเป็นภาคบังคับผู้คนจึงไม่มีสิทธิเลือกพื้นที่ในการประกอบกิจกรรม กิจกรรมเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นจากตรรกะและพฤติกรรมของผู้คนที่ต้องการจัดสรรและใช้ประโยชน์ทรัพยากรในสังคมในการดำรงชีพทำให้เกิดเป็นความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างเชิงพื้นที่ เศรษฐกิจ และสังคม ในทุกสถานะของชุมชนและกลุ่มชุมชน (Gehl, 1987)

กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนถนนและพื้นที่สาธารณะเหล่านี้มักเกี่ยวข้องกับการสัญจร (movement) ทางเท้า เมื่อมีความจำเป็นในการใช้งานพื้นที่นั้นๆ จึงเกิดเป็นเส้นทางการสัญจรเพื่อเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมประกอบด้วย การสัญจรผ่าน (through movement) และการสัญจรเพื่อไปยังที่หมาย (to movement) เมื่อพิจารณาเส้นทางการสัญจรจะพบว่ามีความหนาแน่นที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่ซึ่งมีผลมาจากการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารในละแวกนั้นๆ ที่ทำหน้าที่เป็นจุดดึงดูดการใช้งานของผู้คนที่ฝังตัวลงในบริบทของชุมชนและกลุ่มชุมชน (Hillier, 1984) นั่นหมายความว่าการศึกษาโครงสร้างทั้งเชิงพื้นที่และเศรษฐกิจสังคมของชุมชนและกลุ่มชุมชนใดๆ สามารถทำได้ผ่านการวิเคราะห์การสัญจรของผู้คนในพื้นที่

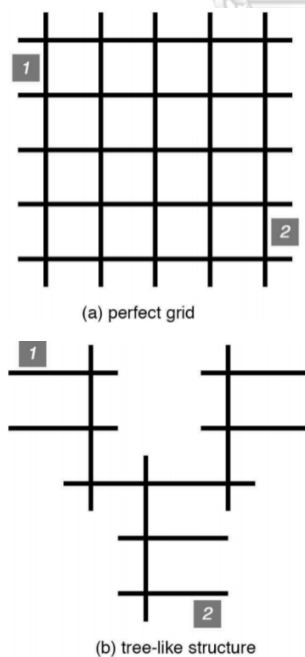
การสัญจรที่เกิดจากความต้องการที่จะเข้าถึง (accessibility) พื้นที่เพื่อทำกิจกรรมจำเป็นมักอยู่บนถนนที่มีประสิทธิภาพในการเชื่อมต่อกับถนนสายย่อยและสามารถเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมจำเป็นของชุมชนและกลุ่มชุมชนได้โดยง่าย ดังนั้นถนนสายนี้จึงมีความหนาแน่นของเส้นทางการสัญจรสูงประกอบกับกิจกรรมที่ทำให้เส้นทางการสัญจรนี้ฝังตัวลงบนระบบโครงสร้างเชิงพื้นที่ได้อย่างสมบูรณ์ (ภักดิ์สุขเจริญ, 2554) นั่นหมายความว่าบนพื้นที่ของชุมชนและกลุ่มชุมชนมีพื้นที่กิจกรรมที่กระจายตัวอยู่และถูกเชื่อมด้วยรูปแบบโครงข่ายทางสัญจรที่ประกอบไปด้วยช่วงของถนนหลายเส้นเชื่อมต่อกัน ในแต่ละช่วงของถนนมีความสามารถในการเชื่อมต่อและเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมแตกต่างกันจึงทำให้ผู้คนเลือกที่จะสัญจรผ่านเส้นทางที่มีความสามารถในการเข้าถึงสูงเพื่อเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมจำเป็นให้ได้เร็วที่สุดจึงทำให้แต่ละช่วงถนนมีความหนาแน่นของเส้นทางการสัญจรที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ชุมชนและกลุ่มชุมชน (Hillier, 1996) (ภาพ 10)



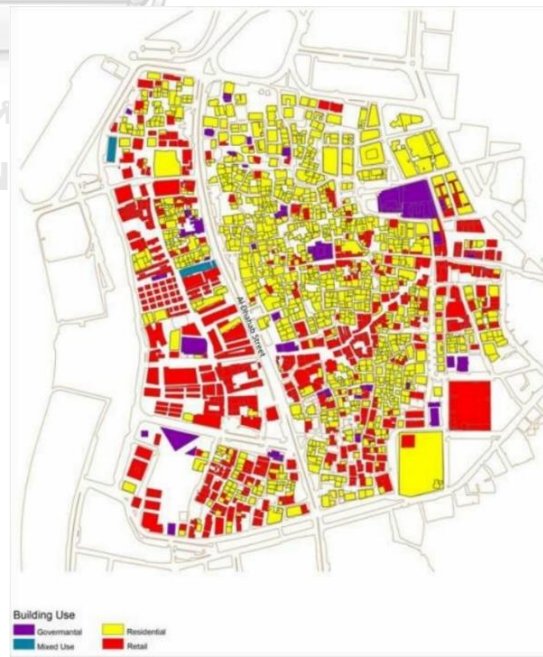


ภาพ 10 ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบโครงสร้างเชิงพื้นที่ เศรษฐกิจ และสังคม
ที่มา: ดัดแปลงโดยผู้วิจัย, 2564 (The social logic of space โดย Hillier, 1984)

เส้นทางการสัญจรที่มีคุณสมบัติในการเชื่อมต่อและการเข้าถึงสูงมักเกิดจากช่วงของถนนที่ประสานกันเป็นลักษณะแบบตาราง (grid) หรือลักษณะคล้ายตาราง (quasi grid) (Figueiredo, 2007) เนื่องจากมีลำดับในการเข้าถึงพื้นที่ที่น้อยกว่ารูปแบบอื่นๆและมีทางเลือกในการสัญจรเพื่อเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมได้หลากหลาย (ภาพ 12) เมื่อช่วงของถนนมีประสิทธิภาพสูงผู้คนจึงนิยมใช้งานทำให้เกิดความหนาแน่นในการสัญจรมากกว่าพื้นที่อื่นๆ เมื่อระดับปริมาณการสัญจรที่สูงขึ้นทำให้เส้นทางนั้นเป็นที่นิยมในการสัญจรของผู้คนในกลุ่มชุมชน ส่งผลให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารในเชิงพาณิชย์กรรม และเมื่อพิจารณาที่ขนาดของโครงข่ายถนนที่เป็นรูปแบบตารางจะพบว่าย่านที่มีขนาดตารางที่ห่างจะมีการใช้ประโยชน์อาคารซึ่งเป็นลักษณะของอาคารพาณิชย์กรรมและรูปแบบอื่นๆซึ่งมีความเป็นสาธารณะ (กระจุกตัวของมวลอาคารสีแดงในภาพ 11) มากกว่าย่านที่มีขนาดตารางที่กระชับหรือมีรูปแบบเป็นโครงข่ายถนนแบบต้นไม้ที่สามารถเข้าถึงพื้นที่ได้ยาก ส่งผลให้การใช้ประโยชน์ของอาคารภายในย่านเป็นที่พักอาศัยหรือเป็นพื้นที่ที่มีความเป็นส่วนตัว (กระจุกตัวของมวลอาคารสีเหลืองในภาพ 11) ย่านที่มีขนาดตารางที่ห่างจึงกลายเป็นย่านกิจกรรมที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่หลากหลายและมักเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินด้านพาณิชย์กรรมที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของคนในชุมชนและกลุ่มชุมชนในช่วงเวลานั้น (Anderson, 1979) เมื่อเวลาผ่านไปการพัฒนาที่ดินเป็นพื้นที่กิจกรรมเริ่มมีความหนาแน่นเพิ่มมากขึ้น ทำให้กระจุกตัวของพื้นที่กิจกรรมบนโครงข่ายของถนนที่มีการสัญจรอย่างหนาแน่นเดิมทวีคูณความหนาแน่นในการสัญจรด้วยการใช้ประโยชน์ที่ดินซึ่งเป็นจุดดึงดูดผู้คนให้เข้ามาใช้งานและทำกิจกรรมต่างๆในพื้นที่



ภาพ 12 รูปแบบโครงข่ายถนนแบบตารางและแบบต้นไม้
ที่มา: Figueiredo and Amorim, 2007



ภาพ 11 การใช้ประโยชน์อาคารเมือง Jeddah
ที่มา: Rashid, M., Bindajam, A., 2015

บริเวณโครงข่ายรูปแบบตารางที่หนาแน่นขึ้น (grid intensification) และเป็นศูนย์รวมของการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารที่หลากหลายจะพัฒนาขึ้นเป็น **"พื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนและกลุ่มชุมชน"** พื้นที่ข้างต้นทำให้เกิดรูปแบบการจัดเรียงองค์ประกอบเชิงพื้นที่ที่สอดคล้องกับบริบทของสังคม และการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารทำให้เกิดเป็น **"เงื่อนไข"** ในการดำรงชีพแก่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนและกลุ่มชุมชนที่จำเป็นต้อง **"พึ่งพา"** พื้นที่กิจกรรมบริเวณศูนย์กลางจึงจะสามารถดำรงชีพต่อไปได้ ผู้คนจึงเกิด **"ตรรกะ"** ที่จะนำไปสู่วิถีชีวิตซึ่งสอดคล้องกับการใช้พื้นที่เพื่อตอบสนองความต้องการของตนทำให้เป็นที่มาของ **"ตรรกะการพึ่งพาเชิงพื้นที่"** (spatial logic of dependency) ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้ให้ชุมชนหรือกลุ่มชุมชนสามารถ **"ดำรงอยู่"** ต่อไปได้ (ภักดีสุขเจริญ, 2554) (Hillier, 1996)

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งพาของกลุ่มชุมชน

2.2.1 องค์ประกอบและโครงสร้างเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนที่พึ่งพากัน

กลุ่มชุมชนที่พึ่งพากันมีปรากฏการณ์ **"การพึ่งพาเชิงพื้นที่"** เป็นระบบหรือกลไกภายในที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยสามารถ **"ดำรงอยู่"** ต่อไปได้ผ่านการพึ่งพาพื้นที่กิจกรรมที่กระจายตัวอยู่ในกลุ่มชุมชน จากการทบทวนวรรณกรรม สามารถสรุปได้ว่าโดยทั่วไปกลุ่มชุมชนที่มีสถานะการพึ่งพาเชิงพื้นที่จะประกอบด้วยโครงสร้างที่มี **"ลักษณะเชิงพื้นที่"** ดังต่อไปนี้

1. กลุ่มชุมชนมีหัวใจสำคัญที่เป็นองค์ประกอบเชิงพื้นที่คือ **"พื้นที่ศูนย์กลาง"** ซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์รวมของกิจกรรมจำเป็นสำหรับผู้คนในกลุ่มชุมชน พื้นที่นี้จะตกอยู่ในอาณาเขตของชุมชนใดชุมชนหนึ่งและทำให้สมาชิกในกลุ่มชุมชนต้องสัญจรและเข้าถึงเพื่อทำกิจกรรมที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ (Hillier, 1999)

2. ลักษณะโครงข่ายการสัญจรบริเวณพื้นที่ศูนย์กลางที่มีลักษณะของช่วงของถนนที่กระชับและเป็นรูปแบบตาราง (grid) หรือ กึ่งตาราง (quasi grid) มีจุดประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเข้าถึง (access) และเชื่อมต่อ (connect) พื้นที่กิจกรรมที่ทำให้เกิดการพึ่งพาระหว่างชุมชนรวมทั้งรองรับการใช้งานอย่างหนาแน่นที่มาจากผู้คน ความหนาแน่นที่เกิดขึ้นบนโครงข่ายการสัญจรจะสามารถเพิ่มขึ้นจากกิจกรรมที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจสังคมในช่วงเวลานั้น (Alexander, 1965) หากความหลากหลายของกิจกรรมบริเวณพื้นที่ศูนย์กลางเพิ่มขึ้นจะยิ่งทวีคูณความสำคัญในการพึ่งพาเชิงพื้นที่ในกลุ่มชุมชน พื้นที่ในย่านที่มีความหนาแน่นของการสัญจรน้อยหรือชุมชนรองซึ่งห่างจากพื้นที่ศูนย์กลางจะมีรูปแบบโครงข่ายถนนที่มีลักษณะคล้ายต้นไม้ (Tree-like Road) โดยมีถนนหลักที่ใช้เป็นเส้นทางสำคัญในการเชื่อมต่อและเข้าถึง

3. บริเวณพื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนจะมีกระจุกตัวของการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร (land and building use) ที่หลากหลายส่งผลให้เกิดความหนาแน่นจากการใช้งานพื้นที่

กิจกรรม พื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนมักเป็นกระจุกตัวของกิจกรรมที่สนับสนุนให้เกิดพึ่งพาเชิงพื้นที่ระหว่างชุมชน เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและทำให้เกิดการจับจ่ายใช้สอย ส่งผลย่นนั้นมีความคึกคักมากกว่าย่านอื่นๆในพื้นที่กลุ่มชุมชน (Jacob, 1961) ดังนั้นรูปแบบการจัดเรียงองค์ประกอบของการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารจึงส่งผลให้เกิดการกระจุกตัว (concentrated) หรือกระจายตัว (disperse) ของกิจกรรมต่างๆ (Conzen, 1960)

4. ลักษณะการเรียงตัวของมวลอาคารมักกระจายตัวออกจากพื้นที่ศูนย์กลาง มวลอาคารที่มีลักษณะการใช้ประโยชน์ที่สำคัญต่อระบบเศรษฐกิจสังคมของผู้คนในกลุ่มชุมชนจะเกาะตัวอยู่รอบข้างโครงข่ายถนนที่สามารถเข้าถึงพื้นที่ศูนย์กลางได้เร็วที่สุดเพื่อให้เกิดระยะการเดินทางที่ใกล้เคียงกัน (universal distance) เกิดเป็นกระจุกตัวของพื้นที่มวลอาคารบริเวณพื้นที่วงใน (inner circle area) ในขณะที่มวลอาคารย่านที่พักอาศัยหรือเป็นพื้นที่กิจกรรมทางเลือกระยะไกลจะเกาะตัวไปตามเส้นทางการสัญจรซึ่งอยู่บริเวณพื้นที่วงนอก (outer circle area) ที่มีความห่างไกลจากพื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชน (Burden, 1997) (D. et al. Miles, 1978)

5. กลุ่มชุมชนจะมีเส้นทางหลักที่มีคุณสมบัติที่ใช้ใน "การสัญจรผ่าน" (move through) และสามารถ "เชื่อมต่อ" (connect) มุมมองไปยังทางสัญจรอื่นๆ รวมถึงมีประสิทธิภาพใน "การเข้าถึงพื้นที่" (accessibility) เส้นทางนี้ใช้ในการเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ศูนย์กลางกับพื้นที่แต่ละชุมชน เป็นเส้นทางที่เกิดความนิยมในการสัญจรสูงเนื่องจากผู้คนจำเป็นต้องใช้เส้นทางดังกล่าวเพื่อสัญจรไปทำกิจกรรมต่างๆทำให้ผู้คนสามารถดำรงชีพอยู่ภายใต้เงื่อนไขการพึ่งพาเชิงพื้นที่ในกลุ่มชุมชนต่อไปได้ (D. et al. Miles, 1978) (W.H., 1980)

ทั้งนี้จะสังเกตได้ว่าหัวใจของ "พื้นที่ศูนย์กลาง" ที่อยู่กลุ่มชุมชนนั้นมีต้นกำเนิดมาจาก "โครงข่ายการสัญจร" ที่ประกอบไปด้วย "เส้นทางการสัญจร" ที่มีความหนาแน่นในการใช้งานที่แตกต่างกัน (Hillier, 1984) ได้เสนอว่า "การสัญจรอิสระ" (natural movement) ของผู้คนในชุมชนจะเป็นองค์ประกอบเริ่มต้นที่สำคัญซึ่งทำให้เกิดลักษณะเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนที่มีสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ เนื่องจากเมื่อผู้คนมีเส้นทางที่นิยมในการใช้สัญจรผ่านและเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมต่างๆในกลุ่มชุมชนทำให้เส้นทางนั้นมีความหนาแน่นในการใช้งานสูงเกิดเป็นแรงดึงดูดให้พื้นที่รอบเส้นทางการสัญจรนั้นพัฒนาเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินที่หลากหลายและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คน เกิดเป็นลักษณะการสัญจรที่มีพลวัตในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของกลุ่มชุมชนเรียกว่า "**เศรษฐกิจสัญจร**" (movement economy) (Hillier, 1996) ในเวลาต่อมาบริเวณช่วงของถนนที่มีลักษณะเศรษฐกิจสัญจรนั้นจะพัฒนาเป็นโครงข่ายการสัญจรในลักษณะตารางเนื่องจากเป็นรูปแบบที่ทำให้เกิดการเชื่อมต่อและเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมได้อย่างทั่วถึงทั้งบริเวณ พื้นที่นี้จึงกลายเป็นแหล่งรวมกิจกรรมจำเป็นกระจุกตัวของกิจกรรมและการใช้ประโยชน์ที่ดินที่หลากหลาย ศูนย์รวมของผู้คนในชุมชน และเป็น

พื้นที่ที่ทำให้เกิดสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ในกลุ่มชุมชนทำให้มีสถานะการดำรงอยู่ต่อไป เรียกพื้นที่นั้นว่า **"พื้นที่ศูนย์กลางที่มีชีวิตของกลุ่มชุมชน"**

บทสรุปของลักษณะเชิงพื้นที่ข้างต้นคือกระบวนการเกิด **"ศูนย์กลางที่มีชีวิต" (live center)** ตามนิยามของ (Hillier, 1999) อย่างไรก็ตาม พื้นที่นี้จะตกอยู่ในพื้นที่ชุมชนใดชุมชนหนึ่งเพื่อตอบสนองการใช้งานของผู้คนในช่วงเวลานั้น สถานะของชุมชนที่มีพื้นที่ศูนย์กลางจะเป็น **"ชุมชนหลัก"** ที่ทำให้ผู้คนจาก **"ชุมชนรอง"** จำเป็นที่จะต้องสัญจรไปยังพื้นที่ศูนย์กลางนั้นเพื่อการดำรงชีพ

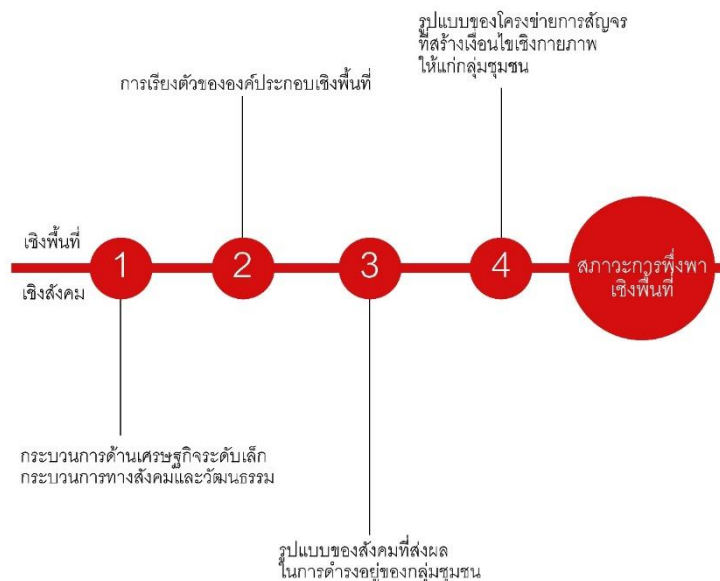
โครงสร้างในลักษณะนี้จะเป็สิ่งที่ทำให้กลุ่มชุมชนดำรงอยู่ต่อไปได้ในช่วงเวลาหนึ่ง ตรวจจับที่ผู้คนในสังคมยังมีตรรกะการใช้งานเชิงพื้นที่เป็นลักษณะเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามเมื่อเวลาผ่านไปทำให้สภาพสังคม ค่านิยม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และวิถีชีวิตของผู้คนเริ่มเปลี่ยนไปส่งผลให้ลักษณะเชิงพื้นที่ทั้ง 5 ประการของกลุ่มชุมชนเริ่มแปรผันตาม การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างเหล่านี้เป็นสาเหตุที่ทำให้พื้นที่ศูนย์กลางสามารถเปลี่ยนแปลงพื้นที่ได้แต่จะตกอยู่ในโครงข่ายการสัญจรของชุมชนใดชุมชนหนึ่งเสมอเพื่อทำให้สภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ยังคงดำเนินต่อไป

2.2.2 พลวัตเชิงพื้นที่ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชุมชนที่พึ่งพากัน

โครงสร้างเชิงพื้นที่ของกลุ่มสังคมมีรูปแบบและลักษณะมาจากถนนและโครงข่ายการสัญจรที่สอดคล้องกับการพัฒนาการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารซึ่งสร้างเงื่อนไขเชิงพื้นที่ในการดำรงอยู่ให้กับผู้คนในสังคม (Hillier, 2002) ได้เสนอถึงกระบวนการที่ทำให้เกิดรูปแบบของโครงข่ายการสัญจรในพื้นที่กลุ่มชุมชนด้วยแนวคิด The city as a object ซึ่งประกอบด้วย **"กระบวนการด้านเศรษฐกิจระดับเล็ก" (Micro-Economic Process)** และ **"กระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม" (Socio-Economic Process)** ทั้งสองกระบวนการเป็นแรงผลักดันทางด้านสังคมวัฒนธรรมและด้านเศรษฐศาสตร์จุลภาค (socio-culture and micro-economic forces) ที่สัมพันธ์กับระดับความเป็นส่วนตัว (privacy) และความปลอดภัย (safety) ในการสัญจรของผู้คนในกลุ่มชุมชน ด้วยแรงผลักดันจากพลวัตเชิงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเหล่านี้ทำให้โครงข่ายการสัญจรในพื้นที่กลุ่มชุมชนมีรูปแบบที่แตกต่างไปในแต่ละย่าน ย่านที่อยู่อาศัยที่ต้องการความเป็นส่วนตัวมักเป็นรูปแบบถนนสายยาวและมีการเข้าถึงที่ซับซ้อน ในขณะที่ย่านการค้าที่มีกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจหรือกิจกรรมทางสังคมอื่นๆทำให้เกิดสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่กระจุกตัวเป็นจำนวนมากมักมีรูปแบบของโครงข่ายการสัญจรที่กระชับและมีจุดตัดของเส้นทางการสัญจรเป็นจำนวนมากเนื่องจากต้องการประสิทธิภาพในการเข้าถึงและความเป็นสาธารณะ

นอกจากนี้ (Hillier, 1984) ได้เสนอแนวคิด "ตรรกะทางสังคมเชิงพื้นที่" (Social Logic of Space) เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญในด้านการวิเคราะห์โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ผ่านมิติเชิงสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานะในต่างๆโดยการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ย่อมเกิดจากพฤติกรรมของผู้คนในกลุ่ม

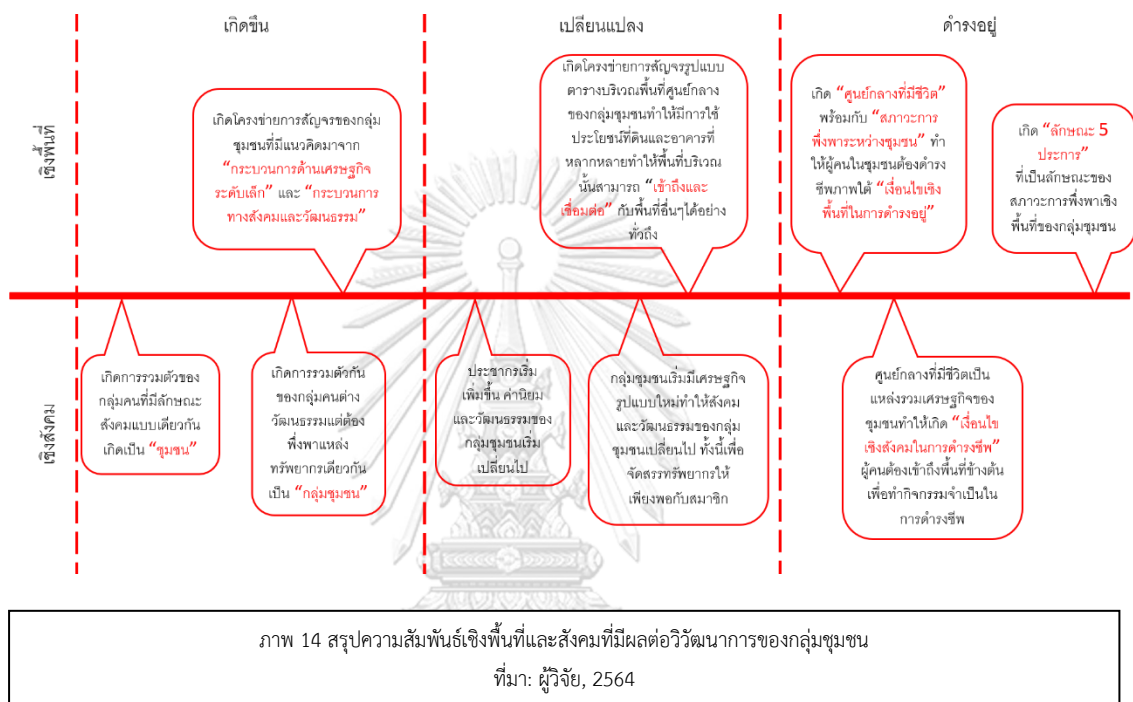
ชุมชนที่ได้รับอิทธิพลจากเงื่อนไขของสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง Hillier และ Hanson ได้กล่าวถึงการเรียงตัว (arrangement) ขององค์ประกอบเชิงพื้นที่ทำให้เกิดรูปแบบ (pattern) ของความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่และทำให้เกิดรูปแบบของโครงข่ายถนนซึ่งสร้างเงื่อนไขเชิงกายภาพให้กับสังคมของกลุ่มชุมชน การเรียงตัวขององค์ประกอบทำให้เกิดลักษณะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ระหว่างชุมชนซึ่งเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่ทำให้ระบบขององค์ประกอบเชิงเศรษฐกิจและสังคมต้องดำเนินต่อไปได้เงื่อนไขข้างต้นเพื่อสนับสนุนให้ผู้คนในชุมชนสามารถดำรงชีพต่อไปได้ในช่วงเวลาหนึ่ง (ภาพ 13)



ภาพ 13 กระบวนการเชิงพื้นที่ เศรษฐกิจ และสังคมที่ทำให้เกิดสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน
ที่มา: ดัดแปลงโดยผู้วิจัย, 2564 (A Theory of the City as a Object โดย Hillier, 2001)

ลักษณะโครงสร้างของเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชุมชนภายใต้เงื่อนไขเชิงกายภาพจะประกอบไปด้วยพื้นที่ "กิจกรรมเชิงสังคม" มักเป็นการจัดพื้นที่ในกลุ่มชุมชนในช่วงเทศกาลเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้คนที่มีวัฒนธรรม ความเชื่อ และประเพณีซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในแต่ละชุมชนให้ดำรงอยู่ร่วมกันได้ภายใต้การเข้าถึงพื้นที่เพื่อทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน พื้นที่ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาสั้นๆและมีการใช้งานอย่างหนาแน่นในช่วงเวลาหนึ่งทำให้เกิดเป็นกระจุดตัวของกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจ พื้นที่กิจกรรมเหล่านี้จะมีประสิทธิภาพมากขึ้นเมื่อลักษณะทางกายภาพมีคุณสมบัติในการเชื่อมโยงและดึงดูดให้เกิดการใช้งาน กิจกรรมเหล่านี้เป็นกระบวนการผลิตซ้ำที่ทำให้เกิดการใช้งานบนพื้นที่สาธารณะที่ไม่มีพื้นที่ตายตัวแต่มีพลวัตในการเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมของสถานการณ์

อย่างไรก็ตามเมื่อเวลาผ่านไปองค์ประกอบของสังคมในกลุ่มชุมชนย่อมมีการเปลี่ยนแปลงทำให้ผู้คนเกิดความขัดแย้งในการดำเนินวิถีชีวิตภายใต้เงื่อนไขเศรษฐกิจและสังคมเดิมจึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเศรษฐกิจใหม่และหากทรัพยากรในชุมชนไม่ตอบสนองต่อระบบเศรษฐกิจเหล่านั้นจึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบเชิงกายภาพที่มีการพึ่งพาเชิงพื้นที่ (ภาพ 14)



2.3 แนวคิดและทฤษฎีในการวิเคราะห์การพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน

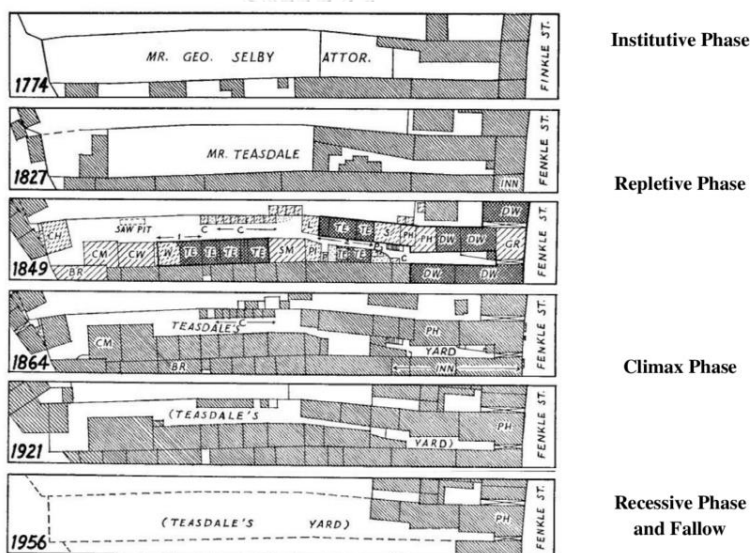
2.3.1 พัฒนาการการวิเคราะห์การพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน

พัฒนาการในแนวทางหรือเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์พื้นที่กลุ่มชุมชนที่มีสภาะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ผ่านองค์ประกอบเชิงกายภาพร่วมกับเชิงสังคมมีลำดับที่สำคัญ 3 ช่วง ได้แก่

1. การวิเคราะห์ผ่านรูปแบบมวลอาคารและพื้นที่ว่าง (figure and ground analysis)
2. การวิเคราะห์ลักษณะเชิงพื้นที่ด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS analysis)
3. การวิเคราะห์ผ่านแบบจำลองเชิงกายภาพร่วมกับมิติด้านสังคมและปรากฏการณ์ศาสตร์

ช่วงที่1: การวิเคราะห์ผ่านรูปแบบอาคารและพื้นที่ว่าง (figure and ground analysis)

เป็นแนวทางการวิเคราะห์พื้นที่ของกลุ่มชุมชนผ่านองค์ประกอบเช่น ตำแหน่งของอาคาร ขนาดของอาคาร ที่ว่าง ขนาดแปลงที่ดิน ถนน ลักษณะโครงข่ายของถนน และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะเชิงกายภาพ สิ่งเหล่านี้จะถูกผ่านการจัดเรียงที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ในเชิงกายภาพควบคู่กับเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นผ่านช่วงเวลา (Conzen, 1960) ได้เสนอแนวทางในการอธิบายวัฏจักรการเกิดขึ้น-ดับไปขององค์ประกอบเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนโดยใช้แผนที่ภาพและพื้นที่เรียกว้จักรนี้ว่า **Burgage Cycle** ประกอบด้วย 4 ช่วงสถานะของกลุ่มชุมชน (ภาพ 15) ได้แก่



ภาพ 15 แผนที่ภาพและพื้นที่แสดงวัฏจักรทั้ง 4 ช่วงของการเริ่มต้น-พัฒนา-เปลี่ยนแปลงบริเวณที่อยู่อาศัยของชุมชนริมน้ำเมือง Detroit
ที่มา: Conzen, 1960

1. ช่วงเริ่มต้น (Institutive Phase): มีการตัดถนนและแบ่งแปลงที่ดิน
2. ช่วงขยายตัว (Repletive Phase): แปลงที่ดินเริ่มพัฒนาเป็นอาคาร
3. ช่วงพัฒนาสูงสุด (Climax Phase): พื้นที่ปกคลุมไปด้วยอาคารอย่างหนาแน่น
4. ช่วงเสื่อมโทรม (Recessive Phase): พื้นที่เริ่มเสื่อมโทรม มีที่ดินว่างเปล่า ความหนาแน่นของอาคารลดลง มีการตัดโครงข่ายถนนรูปแบบใหม่เกิดขึ้น

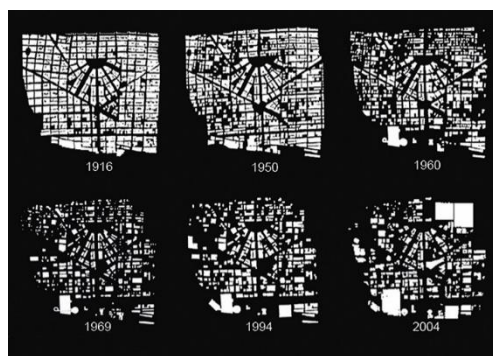
หลังจากเกิดพื้นที่กลุ่มชุมชนแล้ว Smalls (1971) ได้เสนอแนวคิดที่ว่าช่วงการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่กลุ่มชุมชนเป็นผลมาจากปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงกายภาพ กระบวนการนี้เรียกว่า "กระบวนการแฝด" (Twin Process) ประกอบด้วย 2 ปรากฎการณ์

1. ปราบกฏการณ์เพิ่มเติมพื้นที่ (Accretions) เป็นการขยายอาณาเขตของกลุ่มชุมชนออกจากพื้นที่ศูนย์กลางเนื่องจากปัจจัยทางด้านสังคมทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นขององค์ประกอบเชิงพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นถนน อาคาร หรือพื้นที่สาธารณะให้สามารถตอบสนองความต้องการของผู้คนในกลุ่มชุมชนได้อย่างเหมาะสม

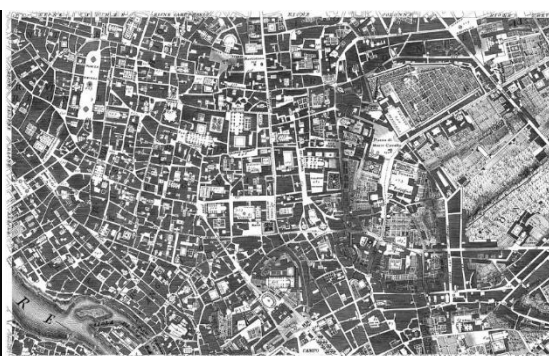
2. ปราบกฏการณ์ปรับเปลี่ยนพื้นที่ภายใน (Internal Reorganization) เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพื้นที่บริเวณศูนย์กลางที่มีความเชื่อมโยงจากโครงสร้างเก่าด้วยการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารหรือเป็นการจัดรูปแบบที่ดินทำให้เกิดระบบโครงข่ายที่รองรับกิจกรรมใหม่และเป็นการพัฒนาให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินสูงสุดในพื้นที่จำกัด (ภาพ 16)

แม้ว่าปราบกฏการณ์การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในกลุ่มชุมชนจะเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอเมื่อเวลาผ่านไปแต่จะมีหน่วยย่อยพิเศษที่เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินที่สำคัญกับโครงสร้างระบบสังคมของกลุ่มชุมชนนั้นๆซึ่งอยู่เหนือระบบเศรษฐกิจเรียกว่า "หน่วยพื้นที่พิเศษที่ขัดขวางการพัฒนาปกติ" (Enclaves of Relict Morphological Units) เช่น วัด โบสถ์ สวนสาธารณะ

(Anderson, 1979) ได้เสนอว่าถึงแม้ว่าถนนเป็นสิ่งทำให้เกิดการเชื่อมต่อ (connectivity) และเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมต่างๆได้อย่างมีประสิทธิภาพรวมถึงการเชื่อมต่อระหว่างเชิงกายภาพและสังคม ทว่าถนนไม่ใช่แค่ "เส้น" ทางการสัญจรแต่กลับเป็น "พื้นที่" ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบภายในเมืองผ่านการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร ดังนั้นในการวิเคราะห์พื้นที่กลุ่มชุมชนทั้งหมดควรวิเคราะห์จากรูปร่างและรูปทรงของสัณฐานพื้นที่นั้นๆ จึงจะมีศักยภาพมากกว่า องค์ประกอบของเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์นั้นควรแสดงถึงพื้นที่สาธารณะที่สามารถมองเห็นและเข้าถึงได้จากผู้คนบนถนนและพื้นที่ส่วนตัวหรือพื้นที่ที่ถูกครอบครอง โดยทำการวิเคราะห์ทั้ง 2 องค์ประกอบนี้ผ่านช่วงเวลาต่างๆเป็นที่มาของ **"แผนที่ภาพและพื้น" (figure and ground map)** (ภาพ 17) ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบทางกายภาพของกลุ่มชุมชน



ภาพ 17 แผนที่ภาพและพื้นแสดงวิวัฒนาการของพื้นที่ย่านใจกลางเมือง Detroit
ที่มา: Doxiadis, C. A., 1970



ภาพ 16 แผนที่ภาพและพื้นกรุงโรม
ที่มา: (Giambattista Nolli, 1984)

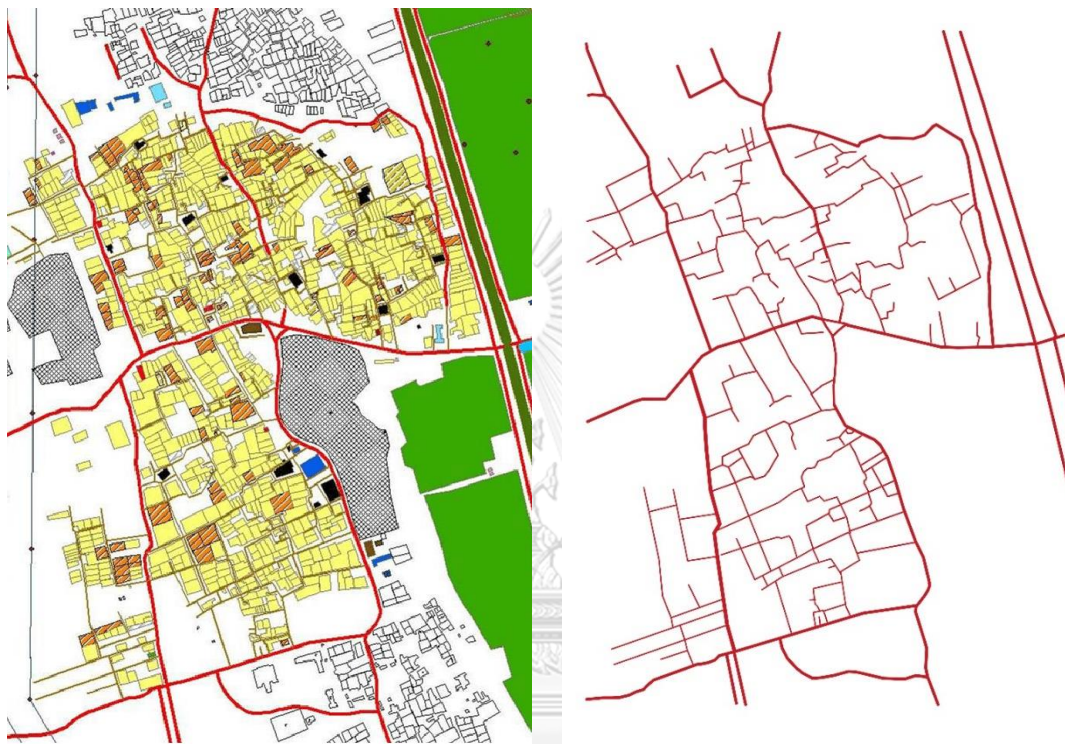
ในเวลาต่อมา (Lynch, 1981) ได้เสนอว่าการวิเคราะห์ความเป็นย่านในแต่ละพื้นที่ ต้องทำความเข้าใจทั้งองค์ประกอบเชิงพื้นที่ที่ประกอบกับเชิงสังคม เช่น ปัจจัยทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม จึงจะทำให้เข้าใจในเส้นทางที่จะนำไปสู่จุดหมาย (wayfinding) แต่ละพื้นที่ในกลุ่มชุมชนได้ ใน การศึกษาขององค์ประกอบเชิงสังคมในกลุ่มชุมชน (Jacob, 1961) และ (Carr, 1995) ได้เสนอว่าพื้นที่ กลุ่มชุมชนใดๆจะมีชีวิตชีวาได้ก็ต่อเมื่อมีคุณสมบัติเชิงกายภาพที่สนับสนุนการใช้ประโยชน์ที่ดินใน ย่านนั้นอย่างหลากหลาย (ภาพ 18) เช่น มีความปลอดภัย มีความสะดวกสบายต่อการใช้งาน เป็น พื้นที่ภูมิทัศน์ที่ดี สิ่งเหล่านี้เป็นคุณสมบัติในการดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาทำกิจกรรมบนท้องถนนทั้ง กิจกรรมจำเป็นและกิจกรรมทางเลือก ถือเป็นแนวคิดยุคแรกๆที่ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์การใช้ ประโยชน์ที่ดินและอาคาร ความสัมพันธ์ระหว่างมิติทางด้านกายภาพและสังคมนี้ถูกแสดงออกมาแผน ที่การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร



ภาพ 18 (ซ้าย) แผนที่การใช้ประโยชน์อาคารชุมชน Mathare จังหวัด Nairobi ประเทศ Kenya (ขวา) ประกอบภาพภูมิทัศน์ของชุมชน
ที่มา: Primoz, 2011 และ google maps, 2018

(Burden, 1997) และ (D. et al. Miles, 1978) ได้เสนอว่า "การเชื่อมต่อของ มุมมอง การเข้าถึง ตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่กิจกรรม และความสัมพันธ์ของโครงข่ายถนน" เป็นตัวกลาง สำคัญที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้พื้นที่ของผู้คนที่สอดคล้องกับรูปแบบเชิงสัณฐานของกลุ่ม ชุมชนและเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การสร้างพื้นที่สาธารณะให้เกิดการใช้งานอย่างเต็มประสิทธิภาพ (W.H., 1980) ได้สนับสนุนแนวคิดของ Burden และ Miles และเสนอว่าหัวใจสำคัญที่ทำให้พื้นที่หรือย่านนั้น มีชีวิตชีวาและเกิดการใช้อย่างหนาแน่นมาจากตำแหน่งของพื้นที่นั้นตั้งอยู่บน "โครงข่ายการ

สัญจร" ที่ประกอบด้วยเส้นทางซึ่งมีคุณสมบัติในการเข้าถึงและเชื่อมต่อพื้นที่ได้อย่างทั่วถึงทำให้เกิดปริมาณความหนาแน่นในการเดินทางบนเส้นทางดังกล่าว ดังนั้นแนวทางการวิเคราะห์พื้นที่กลุ่มชุมชนจึงสามารถวิเคราะห์ด้วยคุณสมบัติของโครงข่ายการสัญจร (ภาพ 19) และจากแนวทางนี้จะนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ร่วมกับระบบเทคโนโลยีสารสนเทศในช่วงต่อไป



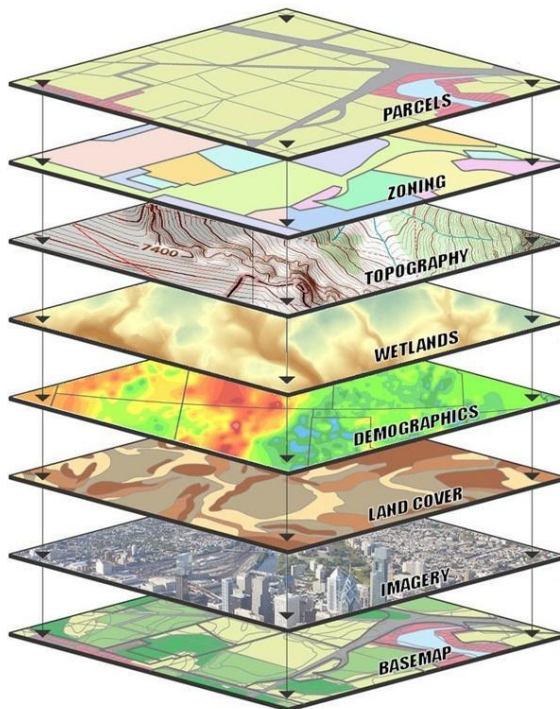
ภาพ 19 การถอดชั้นข้อมูลเส้นทางการสัญจรจากแผนที่การใช้ประโยชน์อาคาร ชุมชน Kawamel ประเทศ Egypt
ที่มา: Wael A. Abdelhameed, 2009

CHULALONGKORN UNIVERSITY

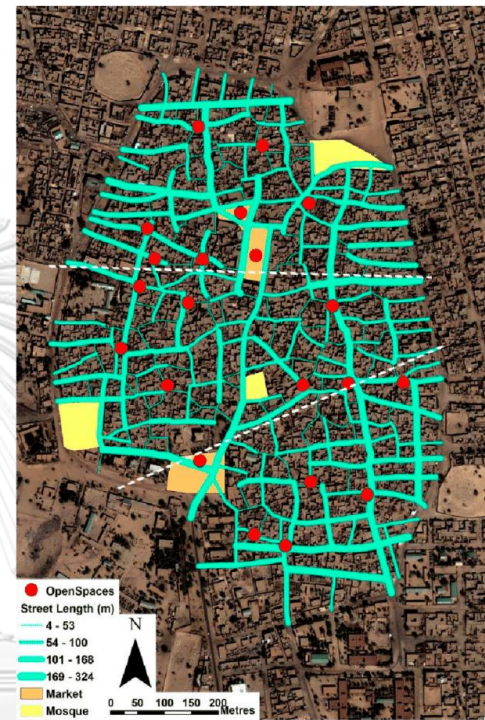
ช่วงที่ 2: การวิเคราะห์ลักษณะเชิงพื้นที่ด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS analysis)

เป็นแนวทางการวิเคราะห์พื้นที่ของกลุ่มชุมชนโดยพัฒนารายละเอียดการวิเคราะห์จากแผนที่ภาพและพื้น การศึกษาปรากฏการณ์เชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนจะต้องใช้ข้อมูลทางด้านภูมิศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยจึงทำให้กระบวนการวิเคราะห์เชิงพื้นที่เหล่านี้อยู่บนระบบเทคโนโลยีสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Graphic Information System – GIS) (Moudon, 1997) แนวคิดในการวิเคราะห์นี้ถูกสืบทอดโดย Batty และ Longley (1994) ทั้งคู่เป็นนักผังเมืองและนักภูมิศาสตร์ที่ให้ความสนใจในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงกายภาพผ่านการจำลองพื้นที่โดยใช้การประมวลผลจากโปรแกรมคอมพิวเตอร์โดยนำเอาภาพถ่ายทางอากาศมาวิเคราะห์เชิงกายภาพเพื่อศึกษากระบวนการวิวัฒนาการของกลุ่มชุมชนผ่านการซ้อนทับของชั้นข้อมูลเชิงพื้นที่ (Overlay Mapping) (ภาพ 21)

เช่น โครงข่ายการสัญจร มวลอาคาร และการใช้ประโยชน์ที่ดินผ่านช่วงเวลาต่างๆในประวัติศาสตร์ ทำให้เกิดการสังเคราะห์เป็นข้อมูลเชิงพื้นที่ที่ผนวกกับเชิงสังคม (ภาพ 20) กระบวนการนี้ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ผนวกเข้ากับการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถนำไปต่อยอดในการสร้างแบบจำลองในการใช้วิเคราะห์เชิงพื้นที่ในช่วงถัดไป



ภาพ 21 แนวคิดการวิเคราะห์เชิงพื้นที่และสังคมร่วมกับระบบเทคโนโลยีสารสนเทศโดยใช้กระบวนการการขึ้นทับของชั้นข้อมูล
ที่มา: USGS Science for a changing world, 2016

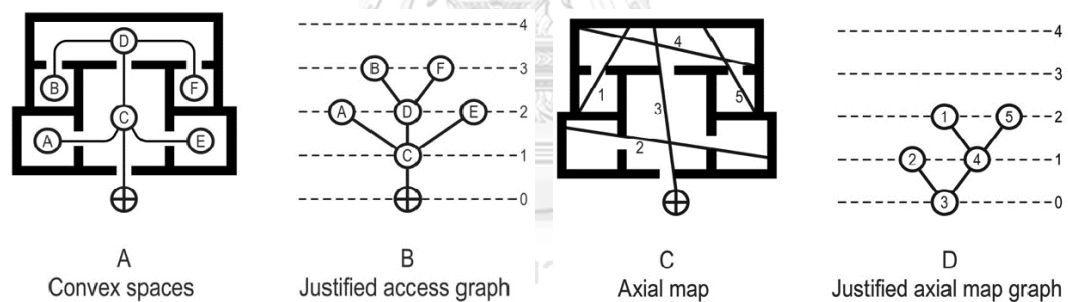


ภาพ 20 การวิเคราะห์เชิงพื้นที่ผ่านการซ้อนทับของชั้นข้อมูลภาพถ่ายทางอากาศ เส้นทางการสัญจรและพื้นที่เปิด
ที่มา: Baumanova. M., Smejda. L., Rütther. H., 2017

ช่วงที่ 3: การวิเคราะห์ผ่านแบบจำลองเชิงกายภาพร่วมกับมิติด้านสังคมและปรากฏการณ์ศาสตร์ สืบเนื่องมาจากการประยุกต์ใช้ GIS ควบคู่กับการวิเคราะห์เชิงสัณฐานทำให้เกิดการสร้างแบบจำลองเพื่อทำการวิเคราะห์โดยมีจุดประสงค์เพื่อทำความเข้าใจเมือง ชุมชน และกลุ่มชุมชนผ่านปัจจัย "ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเชิงสัณฐานของพื้นที่" และ "ลักษณะและการใช้งานของพื้นที่" Hillier ได้เสนอแนวคิดในกระบวนการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ที่ควบคู่กับปรากฏการณ์เชิงสังคมซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่ใช้ในการวิเคราะห์พื้นที่กลุ่มชุมชนเรียกว่า "Space Syntax" (Hillier, 1984)

Space Syntax เป็นกระบวนการวิเคราะห์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบเชิงพื้นที่ผ่านโครงข่ายพื้นที่สาธารณะซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดองค์ประกอบเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนและเป็นสิ่งที่จะอธิบายลักษณะความสัมพันธ์ของผู้คนกับพื้นที่ที่อยู่อาศัยทั้งในเชิงสังคม

และกายภาพผ่านแบบจำลองแสดงลักษณะในการเชื่อมต่อทั้งการเข้าถึงและการมองเห็น หน่วยย่อยในพื้นที่สาธารณะที่สามารถเข้าถึงได้จากเส้นทางการสัญจรเรียกว่า convex space (ภาพ A-22) จะเห็นว่าในแผนภาพเป็นลักษณะของพื้นที่ที่มี "ห้อง" ที่มีลำดับการเข้าถึงที่แตกต่างกัน ห้องเหล่านี้ใช้แทนพื้นที่สาธารณะในกลุ่มชุมชน เมื่อทราบถึงลำดับการเข้าถึงในแต่ละห้องแล้วจะสามารถสรุปออกมาเป็นแผนภาพที่เรียกว่า **justified access graph** (ภาพ B-22) ซึ่งจะแสดง "ลำดับชั้นในการเข้าถึง" ด้วยตัวเลข 0-4 และในแต่ละชั้นจะแสดงความสัมพันธ์ระหว่าง "ห้องกับห้อง" ว่าสามารถ "เข้าถึงและเชื่อมต่อ" ผ่านเส้นทางใดบ้าง เช่น ห้อง C มีลำดับการเข้าถึง 1 หน่วยและสามารถเชื่อมต่อได้จากห้อง A, D, E ในแผนภาพ axial map (ภาพ C-22) จะแสดงเส้นตรงที่แทนมุมมองการมองเห็นของมนุษย์ซึ่งเรียกว่า "axial line" ซึ่งเป็นเส้นที่มีความยาวมากที่สุดสามารถมองเห็นได้ไกลที่สุด และจะเป็นเพียงเส้นเดียวในพื้นที่นั้น เส้นตรงนี้จะนำไปสู่เส้นทางการสัญจรที่ใช้ในการเข้าถึงห้องต่างๆที่มีความสามารถในการเดินทางถึงกันและมองเห็นกันได้ ระบบนี้ไม่ได้วิเคราะห์จากรูปแบบของพื้นที่แต่วิเคราะห์จาก "พฤติกรรมการใช้งาน" จึงทำให้ลำดับการเข้าถึงเปลี่ยนไป (ภาพ D-22) ระบบความคิดนี้นำไปสู่การวิเคราะห์พฤติกรรมสัญจรของผู้คนบนพื้นที่สาธารณะที่อยู่ในกลุ่มชุมชน



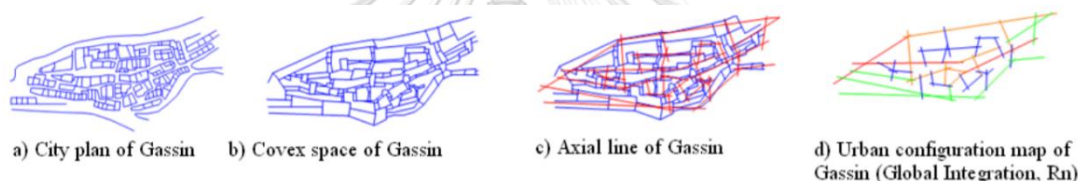
ภาพ 22 กรอบแนวคิดของการวิเคราะห์โครงข่ายพื้นที่สาธารณะด้วยทฤษฎี Space syntax ผ่านการอธิบายด้วยลำดับและความสามารถในการเข้าถึงพื้นที่
ที่มา: (Michael J. Dawes, M. Ostwald, 2013)

ในกระบวนการวิเคราะห์โดยใช้แนวคิด space syntax สามารถทำได้จากการแปลงแผนที่ภาพและพื้นที่ไปสู่แผนที่ convex space และสร้าง axial map ซึ่งเป็นแบบจำลองที่ใช้ทำความเข้าใจเชิงพื้นที่ผ่านการใช้เส้นทางการสัญจรสาธารณะ ภายในแต่ละเส้น axial line จะประกอบไปด้วย

ค่าการเชื่อมต่อ (connectivity value) หมายถึง ความสามารถในการเชื่อมต่อไปยังเส้นทางอื่นๆภายในระบบได้ หากเส้นทางนั้นมีค่าการเชื่อมต่อสูงจะแสดงออกเป็นเส้นทางสีแดง และถ้าเส้นทางนั้นมีค่าการเชื่อมต่อต่ำจะแสดงออกเป็นเส้นทางสีน้ำเงิน

ค่าความสัมพันธ์ (integration value) หมายถึง ความสามารถในการเชื่อมต่อและเข้าถึงของเส้นทางการสัญจรนั้นกับเส้นทางอื่นๆในระบบ ถ้าเส้นทางนั้นมีสีแดง แสดงถึงการเป็นเส้นทางที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย มีความลึกในการเข้าถึงน้อย เป็นคุณสมบัติของเส้นทางที่มีความสัมพันธ์ (integration) กับระบบเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน ในทางกลับกัน หากเส้นทางนั้นมีสีน้ำเงิน แสดงถึงการเป็นเส้นทางที่สามารถเข้าถึงได้ยาก มีความลึกในการเข้าถึงมาก เป็นคุณสมบัติของเส้นทางที่มีการแยกตัว (segregation) กับระบบเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน (ภักดีสุขเจริญ, 2547)

ระดับค่าความสัมพันธ์และความเชื่อมต่อข้างต้นนี้เป็นคุณลักษณะที่อยู่ในเส้นทางการสัญจรซึ่งใช้ในการวิเคราะห์ความสามารถในการเข้าถึงของเส้นทางการสัญจรด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ "Depthmap" โปรแกรมจะคำนวณค่าและแสดงผลเป็นวอร์เรนสีรุ้ง (spectrum) ผ่านแบบจำลองเชิงพื้นที่ด้วยระบบโครงข่ายการสัญจรสาธารณะ ค่ามากจะปรากฏสีของเส้นทางการสัญจรเป็นสีโทนร้อนและค่าน้อยจะปรากฏเป็นสีโทนเย็น (เกษมศุข, 2561) (ภาพ 23)



ภาพ 23 กระบวนการวิเคราะห์พื้นที่สาธารณะในเมือง Gassin ในประเทศฝรั่งเศสจากแผนที่ภาพและพื้น (Figure and ground map) ไปถึงสร้างแบบจำลองเมืองผ่านเส้นทางการสัญจร (Axial map)
ที่มา: Hillier, 1996

ระดับในการวิเคราะห์

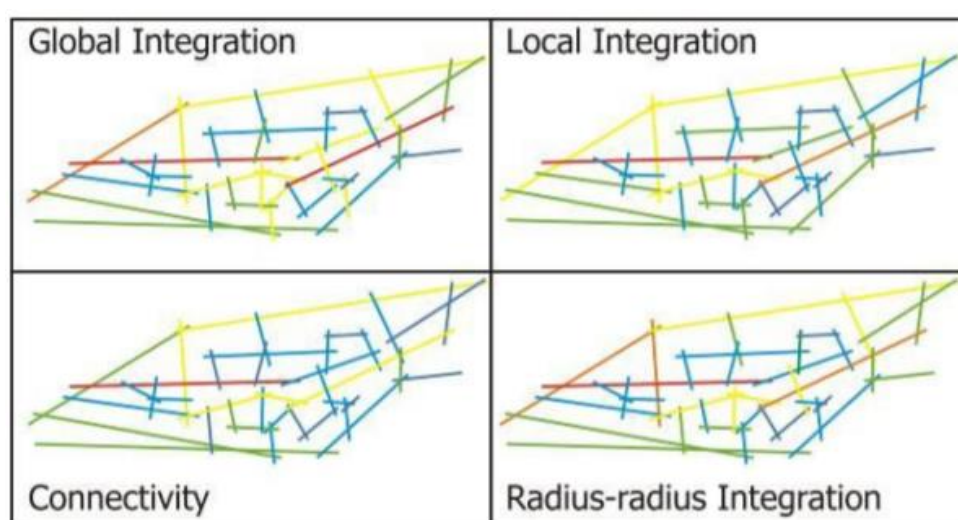
ระดับในการวิเคราะห์เส้นทางการสัญจรหรือช่วงของเส้นทางการสัญจรสาธารณะสามารถแบ่งออกเป็น 3 ระดับได้แก่

1. ระดับเมืองหรือระดับกลุ่มชุมชน (global Integration) ในระดับนี้จะแสดงถึงศักยภาพในการเข้าถึงของเส้นทางใดเส้นทางหนึ่งจากเส้นทางทั้งหมดที่อยู่ในกลุ่มชุมชน เกิดเป็นเส้นทางที่มีความสัมพันธ์กับระบบเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน เส้นทางที่มีความสัมพันธ์สูงจะมีคุณสมบัติเป็นเส้นทางที่ผู้คนให้นิยมในการสัญจร "ผ่านกลุ่มชุมชน" มากที่สุด

2. ระดับย่าน (local Integration) แสดงถึงศักยภาพในการเข้าถึงของเส้นทางใดเส้นทางหนึ่งกับเส้นทางอื่นที่ถัดไป 3 เลี้ยว เกิดเป็นเส้นทางที่มีความสัมพันธ์ในระดับย่าน โดยเส้นทางการสัญจรที่มีคุณสมบัติข้างต้นจะเป็นเส้นทางที่ผู้คนนิยมใช้ในการสัญจร "ผ่านย่าน"

3. ระดับบุคคล หรือ ระดับการเชื่อมต่อ (connectivity) เป็นศักยภาพในการเข้าถึงของเส้นทางใดเส้นทางหนึ่งกับเส้นทางอื่นที่อยู่ถัดไป 1 เลี้ยว เป็นเส้นทางที่ผู้คนในกลุ่มชุมชนสามารถเข้าถึงได้โดยตรง ไม่ต้องผ่านพื้นที่ใดๆเป็นตัวกลางเส้นทางนั้นจะมีคุณสมบัติในการเข้าถึง "น้อยกว่า" (รูปณี รัตนถาวร, 2010) (ภาพ 24)

4. radius-radius integration เป็นการคำนวณค่าความลึกในการเข้าถึงของเส้นทางการสัญจรโดยเฉลี่ยจากเส้นทางการสัญจรที่มีค่าสูงที่สุดไปยังเส้นทางอื่นในระบบทุกเส้นๆ โดยวิธีการคำนวณจะใช้หลักการเดียวกันกับการวิเคราะห์ในระดับการเชื่อมต่อ (เกษมสุข, 2561)



ภาพ 24 แผนที่แสดงประเภทและระดับการวิเคราะห์โครงสร้างเชิงสัญญาณด้วยโปรแกรม Depthmap

ที่มา: Hillier, 1996

สัมประสิทธิ์ในการตีความเพื่อให้เกิดความเข้าใจในพื้นที่กลุ่มชุมชนประกอบไป

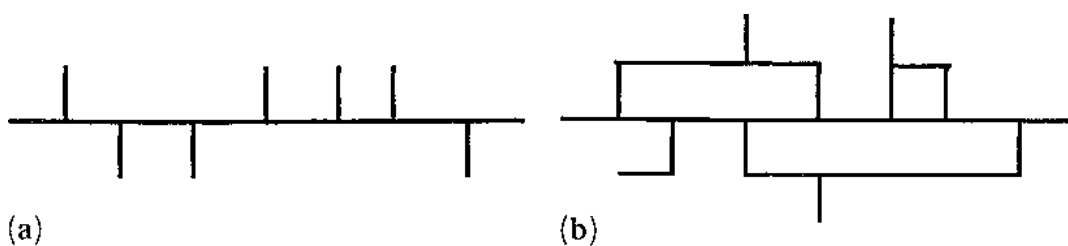
ด้วย

1. สัมประสิทธิ์ความเข้าใจ (Intelligibility) เกิดจากค่าการเชื่อมต่อ (connectivity value) และค่าความสัมพันธ์ (integration value) ของโครงข่ายพื้นที่สาธารณะ หากพื้นที่กลุ่มชุมชนใดๆมีค่าสัมประสิทธิ์ความเข้าใจสูงจะทำให้ผู้คนสัญจรอยู่บนพื้นที่นั้นไม่หลงทางโดยง่ายและสามารถเข้าใจภาพรวมลักษณะโครงข่ายการสัญจรในพื้นที่เมืองได้ในเวลาสั้นๆ

2. สัมประสิทธิ์ความผสมผสาน (synergy) เกิดจากค่าความสัมพันธ์ในระดับเมือง (global integration value) และค่าความสัมพันธ์ในระดับย่าน (local integration value) หากย่านที่อยู่ในกลุ่มชุมชนใดๆมีสัมประสิทธิ์ความผสมผสานสูงจะแสดงถึงความสัมพันธ์ของเส้นทางการสัญจรลงในระบบโครงข่ายพื้นที่ได้ตีรวมถึงมีเส้นทางที่เชื่อมผู้คนให้เข้าถึงพื้นที่กิจกรรมที่อยู่ในย่านได้อย่างทั่วถึงทั้งในระดับผ่านเมืองและระดับผ่านย่าน (ภักดีสุขเจริญ, 2547)

2.3.2 แนวคิดและทฤษฎีของสัณฐานศูนย์กลาง

แนวคิดนี้เป็นหัวใจหลักในการสร้างกรอบวิจัยของงานชิ้นนี้เนื่องจากเป็นองค์ความรู้สากลซึ่งเป็นพื้นฐานของเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์การพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดนี้ถูกพัฒนาขึ้นโดย Bill Hillier และ Julienne Hanson ให้เป็นแนวคิดเชิงพื้นที่ที่มีความสอดคล้องกันระหว่างโครงสร้างเชิงกายภาพและสังคม โดยมีจุดประสงค์เพื่อใช้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ (spatial relationship) ผ่านปรากฏการณ์ (phenomena) ซึ่งมีรากฐานมาจากการวิเคราะห์รูปแบบการจัดเรียงองค์ประกอบเชิงกายภาพ (spatial configuration) ที่มีความสัมพันธ์กันผ่านเส้นทางการสัญจร (movement) ของผู้ใช้งาน ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ในกลุ่มชุมชนสามารถศึกษาได้จากความสามารถในการเข้าถึง (accessibility) ที่อยู่บนโครงข่ายพื้นที่สาธารณะ การที่จะเข้าถึงพื้นที่ต่างๆได้จะต้องมีลักษณะการสัญจรที่ "ไปสู่" พื้นที่นั้นหรือ "ผ่าน" พื้นที่นั้นไป (move to and move through) นอกจากนี้รูปแบบของโครงข่ายถนนในกลุ่มชุมชนยังมีอิทธิพลต่อลักษณะใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารที่อยู่โดยรอบ และสัมพันธ์กับปริมาณความหนาแน่นในการใช้งานอีกด้วย (ภาพ 25) เป็นภาพที่แสดงถึงรูปแบบของโครงข่ายถนนซึ่งประกอบไปด้วยเส้นทางการสัญจรของผู้คนที่มีความสามารถในการเข้าถึงแตกต่างกัน ในรูป (a) Hillier ได้อธิบายว่าถนนในลักษณะระนาบที่มีความยาวที่สุดและมีถนนสายสั้นๆมาเชื่อมต่อในลักษณะตั้งฉากกับถนนเส้นนี้โดยที่ถนนสายสั้นไม่เชื่อมต่อกันจะทำให้ถนนสายยาวมีความหนาแน่นในการสัญจรมากที่สุดเนื่องจากผู้คนจำเป็นต้องใช้ถนนสายยาวเป็นเส้นทางเดียวที่ใช้ในการเชื่อมต่อและเข้าถึงพื้นที่ต่างๆได้ แต่ทว่ารูปแบบของถนนในรูป (b) ถนนสายสั้นกลับมีเส้นทางที่ขนานไปกับถนนสายยาวและเชื่อมต่อกับถนนสายสั้นอื่นๆทำให้ผู้คนเกิดทางเลือกในการสัญจรไปยังพื้นที่ต่างๆโดยไม่จำเป็นต้องผ่านถนนสายยาวแต่เพียงเส้นเดียวดังนั้นความหนาแน่นในการสัญจรบนถนนสายยาวจึงลดลง จากความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของโครงข่ายถนนและการสัญจร (road network and movement relationship) ที่เกิดขึ้นทำให้เกิดเป็น **"ทฤษฎีการสัญจรอิสระ"** (Theory of Natural Movement) (Hillier, 1993) และการสัญจรของผู้คนในกลุ่มชุมชนที่อยู่ในโครงข่ายเหล่านี้ที่เรียกว่า **"การสัญจรอิสระ"** (natural movement) มีระดับมากน้อยแตกต่างกันไปตามศักยภาพการเข้าถึงและมองเห็นที่แตกต่างกัน

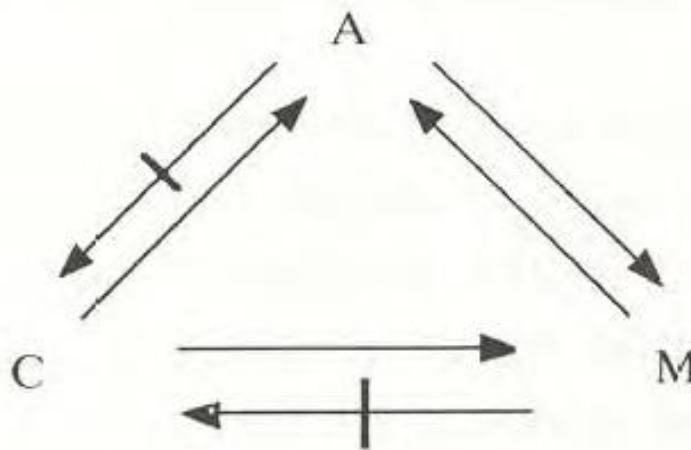


ภาพ 25 แนวคิดของทฤษฎีการสัญจรอิสระ (Natural movement)

ที่มา: Hillier et. al, 1992

การสัญจรอิสระของผู้คนจะอยู่บนโครงข่ายการสัญจรที่ฝังตัวในระบบเชิงกายภาพของกลุ่มชุมชน ตำแหน่งพื้นที่กิจกรรมที่อยู่บนโครงข่ายถนนที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายมักมีปริมาณการสัญจรมากกว่าพื้นที่กิจกรรมที่เข้าถึงได้ยากส่งผลให้เส้นทางที่มีปริมาณการสัญจรสูงกลายเป็นสิ่งดึงดูดให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารบริเวณรอบข้างทางสัญจรนั้นให้มีความหลากหลายมากขึ้น พื้นที่ในย่านนั้นจึงกลายเป็นกระจุกตัวของกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจและเป็นพื้นที่ที่บรรจุกิจกรรมจำเป็นของผู้คนในกลุ่มชุมชน ส่งผลให้เกิดสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารที่หลากหลายเหล่านี้มักสอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจของกลุ่มชุมชนและส่งผลให้มีปริมาณการสัญจรอิสระเพิ่มมากขึ้นในโครงข่ายการสัญจรในย่านการค้า ลักษณะที่เกิดขึ้นเช่นนี้เรียกว่า **"ผลกระทบทวีคูณ" (multiplier effect)** ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ขององค์ประกอบเชิงกายภาพที่ประกอบด้วย การสัญจร (movement) และจุดดึงดูด (attractor) ที่เป็นพลวัตซึ่งกันและกันด้วยกระบวนการส่งกลับไปมา (feedback process) กระบวนการนี้เกิดขึ้น 2 ขั้นตอน ลูกศรที่ไม่มีขีดเกิดขึ้นเป็นกระบวนการแรกซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างโครงข่ายถนน (configuration) นั้นส่งผลกระทบกับระดับการสัญจรและการใช้ประโยชน์ที่ดินที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ ตามมาด้วยลูกศรที่ไม่มีขีดซึ่งเป็นขั้นตอนที่บริเวณความสัมพันธ์ระหว่างโครงข่ายพื้นที่สาธารณะในย่านนั้นมีปริมาณการสัญจรสูงทำให้การใช้ประโยชน์ที่ดินย่านนั้นกลายเป็นจุดดึงดูด และจุดดึงดูดก็ส่งเสริมให้เกิดการสัญจรมากยิ่งขึ้นเป็นทวีคูณเช่นกันเป็นลูกศรส่งกลับไปมา ในย่านที่มีปริมาณการสัญจรและจุดดึงดูดอยู่เป็นจำนวนมากนี้ส่งผลกลับไป (ลูกศรมีขีด) ถึงการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างโครงข่ายพื้นที่สาธารณะให้พัฒนารูปแบบของพื้นที่เพื่อรองรับการสัญจรและมวลอาคารที่เป็นจุดดึงดูดได้มากขึ้น สามารถสรุปได้ว่าโครงข่ายของถนนที่มีประสิทธิภาพในการเข้าถึงและเชื่อมต่อพื้นที่กิจกรรมที่หลากหลายจะดึงดูดให้เกิดความหนาแน่นในการสัญจรอย่างเป็นธรรมชาติ จากความสัมพันธ์นี้ทำให้เกิดเป็น **"ทฤษฎีเศรษฐกิจสัญจร" (Theory of Movement Economy) (Hillier, 1996)** (ภาพ 26) ดังนั้นเส้นทางการสัญจรที่มีความหนาแน่นสูงและเกิดเป็นเส้นทาง "เศรษฐกิจสัญจร" จะแสดงให้เห็นถึงโอกาสในการพัฒนาการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เกาะตัวอยู่บนโครงข่ายของถนนนั้นๆได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

กระบวนการเป็นศูนย์กลาง (centrality as a process) (Hillier, 1999) เป็นแนวคิดที่พัฒนามาจากทฤษฎีทั้งสองข้างต้น ศูนย์กลางที่มีชีวิต (live center) มีลักษณะเป็นย่านการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารที่หลากหลายทำให้เกิดเป็นกระจุกตัวของกิจกรรมในกลุ่มชุมชน กิจกรรมที่เกิดขึ้นมักเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายหรือกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความบันเทิง เนื่องจากกิจกรรมเหล่านี้จะเกาะตัวอยู่บนโครงข่ายรูปแบบตารางที่หนาแน่นขึ้น (grid intensification) เพื่อให้เกิดความสามารถในการเชื่อมต่อ (connectivity) กิจกรรมต่างๆ ได้อย่างทั่วถึง พื้นที่รองรับกิจกรรมที่หลากหลายเหล่านี้จะกลายเป็นสัณฐานดึงดูด (configurational attractor) ซึ่งจะดึงดูดให้เกิดการสัญจรภายในย่านที่มีโครงข่ายการสัญจรที่เข้าถึงง่ายและมีความเป็นสาธารณะ (publicity) มากกว่าย่านที่เป็นที่อยู่อาศัยและต้องการความเป็นส่วนตัว (privacy) ดังนั้นโครงข่ายของถนนบนบริเวณพื้นที่ศูนย์กลางจึงมีลักษณะเป็นแบบตาราง (grid) หรือ กึ่งตาราง (quasi-grid) ลักษณะข้างต้นนี้เป็นหัวใจสำคัญของพื้นที่ศูนย์กลางที่มีชีวิตของกลุ่มชุมชน



ภาพ 26 ความสัมพันธ์ระหว่าง A: จุดดึงดูด (attractor) M: การสัญจร (movement) และ C: ความสัมพันธ์ระหว่างโครงข่ายพื้นที่สาธารณะ (configuration)
ที่มา: Hillier et. al, 1996

กระบวนการสำคัญที่จะเกิดพื้นที่ศูนย์กลางนั้นมาจากความสามารถในการเข้าถึงของเส้นทางการสัญจรที่มาประกอบกันเป็นโครงข่ายที่จะกลายเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของกิจกรรม ถนนที่มีความสามารถในการเข้าถึงพื้นที่ศูนย์กลางเพื่อเชื่อมต่อกับพื้นที่อื่นๆ ในกลุ่มชุมชนจะมีลักษณะเป็นถนนสายยาวที่ประกอบไปด้วยคุณสมบัติในการเข้าถึงทั้ง 2 ระดับคือ ระดับรวม (global level) และระดับย่อย (local level) ถนนเส้นดังกล่าวในระดับรวมจะเป็นถนนสายสำคัญที่ใช้เชื่อมต่อพื้นที่ต่างๆ เข้าสู่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนได้อย่างทั่วถึง ในระดับย่านถนนเส้นนี้จะสามารถเชื่อมต่อได้อย่างทั่วถึงภายในโครงข่ายการสัญจรในย่านนั้นๆ

2.3.3 ประเด็นในการศึกษาตรรกะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์พื้นที่ของกลุ่มชุมชนซึ่งมีสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ข้างต้น พบว่าแนวคิดในการวิเคราะห์พื้นที่ของกลุ่มชุมชนจำเป็นต้องทำการวิเคราะห์ผ่านองค์ประกอบเชิงพื้นที่ ได้แก่ ลักษณะของพื้นที่ศูนย์กลาง ลักษณะและรูปแบบของโครงข่ายสาธารณะ ลักษณะการกระจายตัวของมวลอาคาร ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร และเส้นทางผ่านชุมชน ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้จะนำไปสู่ประเด็นที่ใช้ในการวิเคราะห์พื้นที่ของกลุ่มชุมชน ได้แก่

1. การวิเคราะห์ลักษณะเชิงพื้นที่บริเวณพื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชน โดยวิเคราะห์ผ่านรายละเอียดของลักษณะและรูปแบบโครงข่ายการสัญจร การใช้ประโยชน์ที่ดินและมวลอาคาร ลักษณะการกระจายตัวของมวลอาคารภายในย่าน รวมไปถึงการวิเคราะห์เส้นทางภายในย่านที่สามารถเชื่อมต่อและเข้าถึงเส้นทางอื่นๆในระบบได้อย่างทั่วถึงว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร

2. การวิเคราะห์ลักษณะและรูปแบบของโครงข่ายที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่กลุ่มชุมชน ประกอบไปด้วยโครงข่ายรูปแบบตาราง รูปแบบกึ่งตาราง และรูปแบบกึ่งไม้เพื่อค้นหาความสามารถในการเชื่อมต่อและการเข้าถึงที่แตกต่างกันในแต่ละรูปแบบ และความสามารถในเส้นทางสัญจรดังกล่าวสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบอย่างไร

3. การวิเคราะห์ลักษณะการกระจายตัวหรือกระจุกตัวของมวลอาคารที่อยู่บนรูปแบบโครงข่ายการสัญจรที่แตกต่างกันภายในกลุ่มชุมชน เพื่ออธิบายปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงความหนาแน่นของมวลอาคารในแต่ละพื้นที่และช่วงเวลานั้นมีความสัมพันธ์กับลักษณะของโครงข่ายการสัญจรเป็นอย่างไร

4. การวิเคราะห์ลักษณะของการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารซึ่งมีความหลากหลายมากหรือน้อยกระจายที่ตัวไปภายในย่านต่างๆในพื้นที่กลุ่มชุมชนนั้น มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการเข้าถึงและเชื่อมต่อของโครงข่ายการสัญจรในแต่ละรูปแบบเป็นอย่างไร

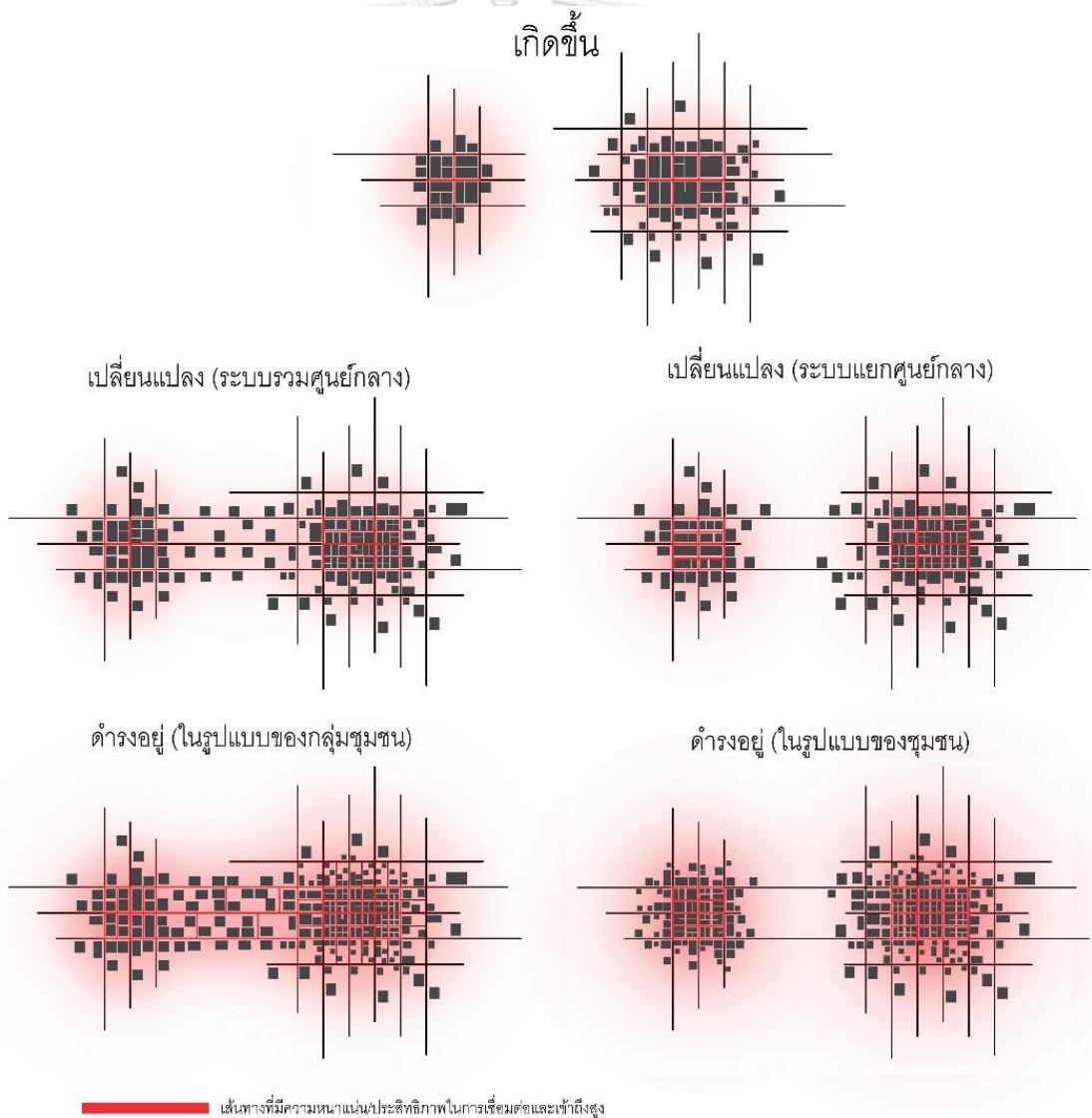
5. การวิเคราะห์เส้นทางผ่านชุมชน เพื่ออธิบายลักษณะของเส้นทางที่มีความสามารถในการเข้าถึงและเชื่อมต่อเส้นทางอื่นๆในระบบได้อย่างทั่วถึงในแต่ละรัศมีและในแต่ละช่วงเวลาว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร และเส้นทางเหล่านั้นมีความสัมพันธ์กับระบบโครงข่ายการสัญจรเป็นอย่างไร

ประเด็นในการวิเคราะห์เหล่านี้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงกายภาพที่ส่งผลต่อ การเกิดสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ระหว่างชุมชน ลักษณะโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของกลุ่มชุมชน จากประเด็นเหล่านี้เมื่อนำมาผนวกกับรายละเอียดจำเพาะของพื้นที่กลุ่มชุมชนไทย-มอญ สังขละบุรี ทำให้เกิดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

2.4 สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย

เมื่อนำประเด็นในการวิเคราะห์เข้ามาผนวกกับรายละเอียดเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนไทย-มอญ ซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่ 2 ชุมชนที่แยกตัวออกจากกัน มีรูปแบบของโครงข่ายการสัญจรสาธารณะเป็นแบบตาราง มีรูปแบบการกระจายตัวของมวลาอาคารออกจากพื้นที่ศูนย์กลางเช่นเดียวกัน และชุมชนทั้งสองมีสะพานเชื่อมระหว่างโครงข่ายการสัญจรเข้าด้วยกัน ซึ่งการวิเคราะห์พื้นที่กลุ่มชุมชนนี้ จำเป็นต้องทำการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงพื้นที่จากประเด็นข้างต้นผ่านช่วงเวลาทั้ง 3 ได้แก่ การเกิดขึ้น เปลี่ยนแปลง และดำรงอยู่จึงจะสามารถทำความเข้าใจและสามารถอธิบายปรากฏการณ์การพึ่งพาเชิงพื้นที่ระหว่างชุมชนได้อย่างครบถ้วน จากกระบวนการเหล่านี้ทำให้เกิดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยที่อธิบายองค์ประกอบของลักษณะเชิงพื้นที่ในแต่ละช่วงเวลาได้ดังนี้

ลักษณะของกลุ่มชุมชนที่มีสถานะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ (ภาพ 27)



ภาพ 27 สรุปกรอบแนวคิดในการทำวิจัย

ที่มา: ผู้วิจัย, 2564

2.4.1 เกิดขึ้น

กลุ่มชุมชนที่เกิดขึ้นในอาณาเขตพื้นที่เดียวกันต่างมีพื้นที่ศูนย์กลางกิจกรรมการดำรงชีพอยู่บนโครงข่ายการสัญจรแบบตารางที่ประกอบด้วยเส้นทางการสัญจรที่มีประสิทธิภาพในการเชื่อมต่อและเข้าถึงพื้นที่กิจกรรม

2.4.2 เปลี่ยนแปลง

ก. เปลี่ยนแปลง (ระบบรวมศูนย์กลาง): เมื่อเวลาผ่านไปจำนวนประชากรในกลุ่มชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทำให้โครงสร้างเชิงสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงตามเพื่อจัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสมกับจำนวนสมาชิก สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้โครงสร้างเชิงพื้นที่แปรผันตามโดยเกิดพื้นที่กระจุกตัวของแหล่งทรัพยากรที่สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจของกลุ่มชุมชนบนบริเวณโครงข่ายการสัญจรรูปแบบตารางที่มีความหนาแน่นในการใช้งานสูงและมีการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารโดยรอบที่หลากหลายอยู่บนพื้นที่อาณาเขตของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ทำให้สมาชิกในกลุ่มชุมชนมีความจำเป็นต้องสัญจรเพื่อเข้าถึงพื้นที่ศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมจำเป็นในการดำรงชีพ จากปรากฏการณ์นี้นำไปสู่สภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนในสถานะต่อไป

ข. เปลี่ยนแปลง (ระบบแยกศูนย์กลาง): เมื่อจำนวนประชากรเริ่มเพิ่มขึ้นและระบบเศรษฐกิจเริ่มเปลี่ยนแปลงนำมาซึ่งกระบวนการจัดสรรพื้นที่ให้เหมาะสมกับทรัพยากรจึงทำให้แต่ละชุมชนเริ่มพัฒนาการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารให้มีความหลากหลายมากขึ้นในอาณาเขตพื้นที่ของตนเองเกิดเป็นกระจุกตัวของพื้นที่กิจกรรมจำเป็นภายในแต่ละชุมชนซึ่งอยู่บนโครงข่ายการสัญจรที่มีความกระชับ โครงสร้างนี้สนับสนุนให้สมาชิกแต่ละชุมชนสามารถเข้าถึงและใช้งานพื้นที่ศูนย์กลางได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีเส้นทางการสัญจรที่ใช้เชื่อมโยงไปยังชุมชนอื่นๆ สำหรับการสัญจรไปทำกิจกรรมทางเลือกในพื้นที่ชุมชนใกล้เคียง

2.4.3 ดำรงอยู่

ก. ดำรงอยู่ (ในรูปแบบของกลุ่มชุมชน): เนื่องจากกลุ่มชุมชนต้องดำรงอยู่ภายใต้แหล่งทรัพยากรเดียวกันจึงทำให้ผู้คนที่ต้องสัญจรไปยังพื้นที่ศูนย์กลางเพื่อประกอบกิจกรรมที่จำเป็นเกิดเป็นการดำรงชีพภายใต้เงื่อนไขการพึ่งพาเชิงพื้นที่

กลุ่มชุมชนที่มีศูนย์กลางกิจกรรมซึ่งทำให้เกิดสภาวะการพึ่งพาในกลุ่มชุมชนจะมีลักษณะเชิงพื้นที่ได้แก่

1. โครงข่ายของการสัญจรเป็นแบบตาราง (grid) หรือ กึ่งตาราง (quasi-grid) ที่กระชับเพื่อให้เกิดการเชื่อมต่อและเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมได้อย่างทั่วถึง

2. การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร (building and land use) ที่หลากหลายกระจุกตัวอยู่บนโครงข่ายของเส้นทางการสัญจรโดยพื้นที่กิจกรรมที่มีความเป็นสาธารณะและเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของกลุ่มชุมชนจะเกาะตัวอยู่กับช่วงของถนนที่มีการสัญจรหนาแน่นมากที่สุด

3. การเรียงตัวของมวลอาคารจะกระจุกอย่างหนาแน่นอยู่บริเวณพื้นที่ศูนย์กลางที่มีโครงข่ายถนนแบบตารางและกระจายตัวอยู่บริเวณที่มีโครงข่ายการสัญจรแบบกึ่งไม้

4. เส้นทางการสัญจรที่มีประสิทธิภาพในการเชื่อมต่อมุมมองและเข้าถึงระหว่างพื้นที่ศูนย์กลางและพื้นที่แต่ละชุมชนจะเป็นเส้นทางหลักที่ใช้ในการสัญจรเพื่อไปยังพื้นที่กิจกรรมซึ่งทำให้กลุ่มชุมชนสามารถดำรงสภาวะการพึ่งพาซึ่งกันและกันที่ต่อไปได้

5. ความหนาแน่นของกิจกรรมจะเพิ่มปริมาณมากขึ้นอย่างทวีคูณบนโครงข่ายการสัญจรที่เชื่อมต่อพื้นที่ได้อย่างทั่วถึงส่งผลให้เกิดสัณฐานดึงดูด (configurational attractor) ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารที่สามารถรองรับกิจกรรมได้หลากหลายบริเวณพื้นที่ศูนย์กลาง

ลักษณะทั้ง 5 เหล่านี้อ้างอิงกระบวนการการเกิดพื้นที่ศูนย์กลาง (Centrality as a Process) ตามนิยามของ (Hillier, 1999)

ข. ดำรงอยู่ (ในรูปแบบของชุมชน) : ชุมชนแยกตัวออกจากกันเนื่องจากมีพื้นที่ศูนย์กลางในการดำรงอยู่เป็นของตนเอง โครงข่ายการสัญจรมีความกระชับมากขึ้นเพื่อสนับสนุนการเข้าถึงและเชื่อมต่อกันไปถึงต่อบริการกับกระจุกตัวของอาคารและกิจกรรมบริเวณพื้นที่ศูนย์กลางที่มีความหลากหลายและหนาแน่น สมาชิกในชุมชนสามารถพึ่งพาพื้นที่ศูนย์กลางในแต่ละชุมชนในการทำกิจกรรมจำเป็นเพื่อการดำรงชีพได้อย่างสมบูรณ์และมีเส้นทางการสัญจรที่เชื่อมต่อไปยังพื้นที่ชุมชนอื่นเพื่อใช้ในการทำกิจกรรมทางเลือก

การดำรงอยู่ในรูปแบบของชุมชนที่เป็นเอกเทศต่อกันในพื้นที่กลุ่มชุมชนจะมีลักษณะของพื้นที่เป็นดังนี้

1. บริเวณพื้นที่ศูนย์กลางของแต่ละชุมชนจะมีลักษณะของโครงข่ายการสัญจรเป็นรูปแบบตารางหรือกึ่งตารางที่มีความหนาแน่นสูง มีช่วงของถนนที่กระชับและสามารถเข้าถึงและเชื่อมต่อกับระบบการสัญจรในเส้นทางอื่นๆในชุมชนได้อย่างทั่วถึง ภายในพื้นที่โครงข่ายการสัญจรดังกล่าวจะมีมวลอาคารที่มีการใช้ประโยชน์ที่หลากหลายส่งผลให้กลายเป็นย่านกิจกรรมที่มีความหนาแน่นในการสัญจรสูงภายในแต่ละชุมชน

2. รูปแบบของโครงข่ายลักษณะตารางจะอยู่ที่บริเวณพื้นที่ศูนย์กลางของแต่ละชุมชนโดยมีโครงข่ายลักษณะกึ่งไม้หรือเส้นทางเพื่อเชื่อมกับพื้นที่ชุมชนอื่นๆ

3. มวลอาคารในแต่ละชุมชนมีลักษณะกระจุกตัวอยู่บนโครงข่ายการสัญจรรูปแบบตารางที่บริเวณพื้นที่ศูนย์กลางของตน และมีลักษณะการกระจายตัวอยู่บนโครงข่ายการสัญจรรูปแบบกึ่งไม้ที่เชื่อมไปยังชุมชนอื่นๆ

4. ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารที่มีหลากหลายสูงจะกระจุกตัวอยู่บริเวณพื้นที่ศูนย์กลางของแต่ละชุมชนทำให้เกิดเป็นย่านที่เป็นศูนย์กลางในการดำรงอยู่ภายในแต่ละชุมชน

5. เส้นทางผ่านของกลุ่มชุมชนจะเป็นเส้นทางที่ตัดผ่านบริเวณพื้นที่ศูนย์กลางและเส้นทางนั้นจะเป็นช่วงของเส้นทางการสัญจรที่อยู่บนโครงข่ายรูปแบบตารางที่สามารถเชื่อมไปยังโครงข่ายรูปแบบกิ่งไม้ ซึ่งนำไปสู่บริเวณพื้นที่โครงข่ายการสัญจรในชุมชนอื่นๆ

จากประเด็นในการวิเคราะห์ผนวกกับรายละเอียดเชิงพื้นที่ในแต่ละช่วงเวลาของกลุ่มชุมชนไทย-มอญ ทำให้เกิดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยที่สามารถนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงพื้นที่ได้ด้วยเครื่องมือทั้ง 3 ได้แก่ แผนที่ภาพและพื้น การซ้อนทับของชั้นข้อมูลด้วยระบบภูมิศาสตร์สารสนเทศ และการสร้างแบบจำลองเชิงพื้นที่ซึ่งจะชี้แจงในบทถัดไป

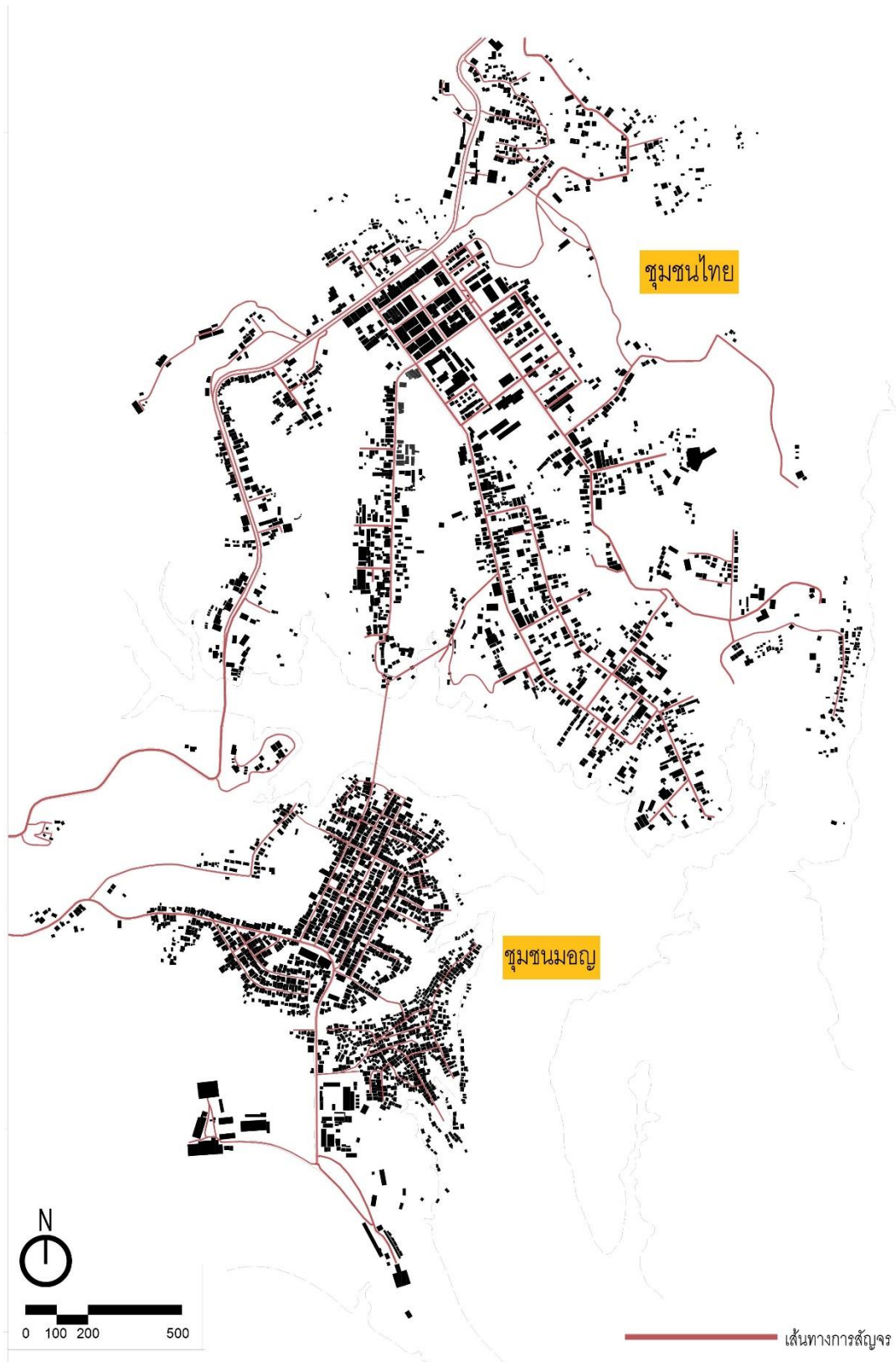


บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

เนื้อหาในบทนี้เป็นกระบวนการ เครื่องมือ ขั้นตอน และชุดความคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์เชิงพื้นที่และสังคมสำหรับพื้นที่กลุ่มชุมชนที่มี "สภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่" เป็นเงื่อนไขในการดำรงอยู่ ขั้นตอนต่างๆประกอบไปด้วย

3.1 พื้นที่ศึกษาและกลุ่มชุมชนภายในพื้นที่

ในปัจจุบันกลุ่มชุมชนไทย-มอญ สังขละบุรี เป็นกลุ่มชุมชนที่มีโครงสร้างเชิงสังคมที่มีความสอดคล้องกันในด้านของศาสนา เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมระหว่าง 2 ชาติพันธุ์ กลุ่มชุมชนมีลักษณะความเชื่อ ประเพณี และลักษณะการใช้พื้นที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละชาติพันธุ์จึงเกิดการแบ่งแยกพื้นที่กันอย่างชัดเจนเป็นฝั่งไทยและฝั่งมอญแต่มีความจำเป็นด้านเงื่อนไขเชิงพื้นที่ทรัพยากรที่มีจำกัดจึงต้องอาศัยอยู่ในอาณาเขตพื้นที่เดียวกัน เมื่อเวลาผ่านไปจำนวนประชากรในกลุ่มชุมชนเพิ่มมากขึ้นทำให้รูปแบบเศรษฐกิจหลักของชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงเพราะไม่สามารถตอบสนองจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นในแต่ละชุมชนได้ด้วยเหตุนี้ทำให้เกิดกระจุกตัวของพื้นที่เศรษฐกิจซึ่งนำไปสู่เงื่อนไขในการดำรงอยู่โดยการพึ่งพาเชิงพื้นที่ (ภาพ 28)



ภาพ 28 แผนที่แสดงลักษณะและเส้นทางสัญจรในกลุ่มชุมชนไทย-มอญ
ที่มา: ดัดแปลงโดยผู้วิจัย, 2564 (Google maps, 2019)

โครงสร้างเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนมีพื้นที่กิจกรรมที่จำเป็นต่อการดำรงชีพของผู้คน กระจุกตัวอยู่ในพื้นที่ของชุมชนไทยซึ่งในบริเวณดังกล่าวมีลักษณะโครงข่ายการสัญจรที่กระชับและมีคุณสมบัติที่สามารถเชื่อมต่อและเข้าถึงสูงทำให้เกิดลักษณะการดำรงอยู่ด้วยการพึ่งพาเชิงพื้นที่เป็นกลไกหลักที่ทำให้ผู้คนในกลุ่มชุมชนสามารถดำรงชีพอยู่ต่อไปได้ จากการเกิดขึ้น เปลี่ยนแปลง และดำรงอยู่ทำให้เกิดปรากฏการณ์และลักษณะเชิงพื้นที่ซึ่งทำให้กลุ่มชุมชนไทย-มอญเป็นกลุ่มชุมชนที่มีลักษณะตามกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งสามารถสรุปความสัมพันธ์ระหว่างประเด็นที่จะศึกษาและเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ได้ดังนี้ (ตาราง 1)

ตาราง 1 ตารางสรุปความสัมพันธ์ระหว่างประเด็นในการศึกษาพื้นที่และเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ ที่มา: ผู้วิจัย, 2564	
ประเด็นในการวิเคราะห์พื้นที่ศึกษา	เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์
1. การวิเคราะห์ลักษณะเชิงพื้นที่บริเวณพื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชน	1. แผนที่ภาพและพื้น 2. แบบจำลองเชิงพื้นที่ 3. การซ้อนทับของชั้นข้อมูลด้วยระบบภูมิศาสตร์สารสนเทศ
2. การวิเคราะห์ลักษณะและรูปแบบของโครงข่ายที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่กลุ่มชุมชน	1. แบบจำลองเชิงพื้นที่
3. การวิเคราะห์ลักษณะการกระจายตัวหรือกระจุกตัวของมวลาอาคารที่อยู่บนรูปแบบโครงข่ายการสัญจรที่แตกต่างกันภายในกลุ่มชุมชน	1. แผนที่ภาพและพื้น 2. แบบจำลองเชิงพื้นที่
4. การวิเคราะห์ลักษณะของการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารซึ่งมีความหลากหลายมากหรือน้อยกระจายที่ตัวไปภายในย่านต่างๆในพื้นที่กลุ่มชุมชน	1. แผนที่ภาพและพื้น 2. แบบจำลองเชิงพื้นที่ 3. การซ้อนทับของชั้นข้อมูลด้วยระบบภูมิศาสตร์สารสนเทศ
5. การวิเคราะห์เส้นทางผ่านชุมชน	1. แบบจำลองเชิงพื้นที่

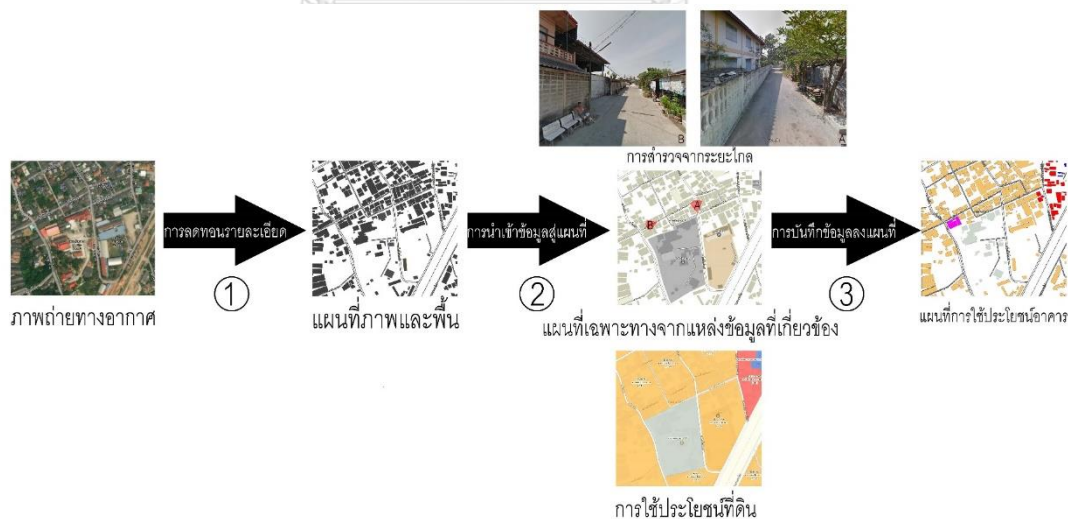
3.2 เครื่องมือ แนวทาง และวิธีการในการทดสอบประเด็นในการศึกษาพื้นที่

จากกรอบความคิดในการวิจัยที่นำมาซึ่งประเด็นในการวิเคราะห์ลักษณะของกลุ่มชุมชนที่มีสถานะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ ขั้นตอนนี้จะเป็นการแนะนำ การนำเข้าสู่ข้อมูลเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ คุณสมบัติ การใช้งาน ตัวชี้วัด และวิธีการนำเสนอ ของเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ลักษณะดังกล่าว

3.2.1 การวิเคราะห์ด้วยแผนที่ภาพและพื้น (figure and ground map analysis)

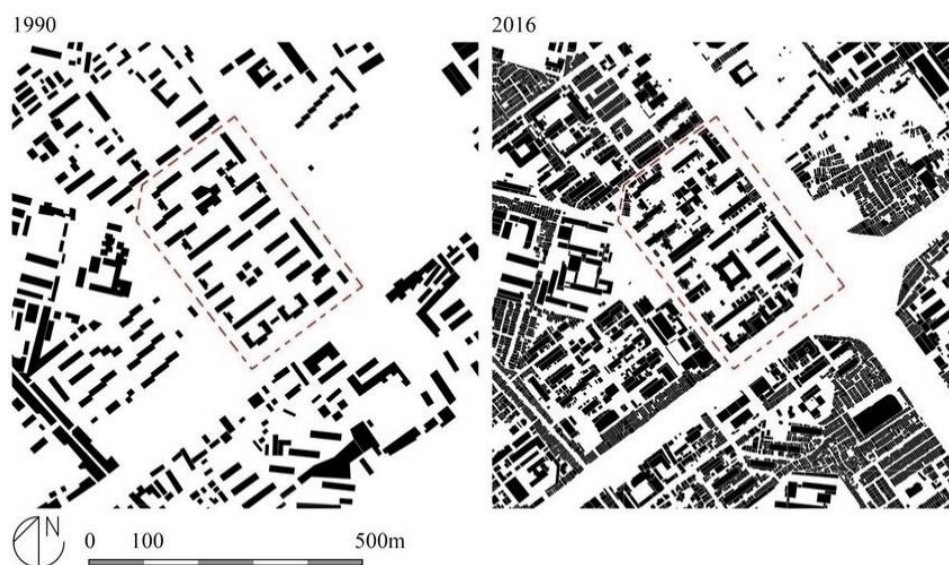
การนำเข้าสู่ข้อมูล

1. นำเข้าสู่ข้อมูลโดยการลดทอนรายละเอียดของภาพถ่ายทางอากาศในแต่ละช่วงเวลาให้เหลือเพียงขนาดรูปร่างของมวลอาคารและพื้นที่ว่าง
2. นำแผนที่ภาพและพื้นที่ได้จากการลดทอนรายละเอียดมาตรวจสอบข้อมูลเพื่อใช้ในการบันทึกการใช้ประโยชน์อาคารโดยผ่านการสำรวจพื้นที่จากระยะไกล การลงสำรวจพื้นที่ภาคสนาม การสืบค้นข้อมูลจากระบบภูมิศาสตร์สารสนเทศ และจากข้อมูลและเอกสารที่เกี่ยวข้องตามแหล่งต่างๆ
3. ทำการจัดเรียงแผนที่ภาพและพื้นหรือแผนที่ภาพและพื้นที่ที่มีรายละเอียดของการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารในแต่ละช่วงเวลา เพื่อให้เกิดความสะดวกในการเปรียบเทียบและใช้ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบเชิงพื้นที่ (ภาพ 29)



ภาพ 29 ตัวอย่างการใช้แผนที่ภาพและพื้นแสดงการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบเชิงพื้นที่บริเวณเมือง KTT Thanh Xuan Bac ประเทศเวียดนาม
ที่มา: ดัดแปลงโดยผู้วิจัย, 2562 จาก (Google maps, 2017) (Nostra maps, 2018) และ (สำนักโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดราชบุรี, 2555)

คุณสมบัติ: เป็นการวิเคราะห์รูปร่างของพื้นที่กลุ่มชุมชน ซึ่งสามารถนำเสนอด้วยแผนที่ภาพและพื้นเพื่อแสดงแบบจำลองเชิงพื้นที่และบ่งบอกถึงรายละเอียดของการกระจุกตัว การกระจายตัว รูปแบบการจัดเรียงองค์ประกอบ เพื่อทำความเข้าใจลักษณะเชิงพื้นที่และลักษณะทางสังคมของการเกิดย่านต่างๆในกลุ่มชุมชนผ่านการศึกษาแผนที่ในประวัติศาสตร์ (ภาพ 30)



ภาพ 30 ตัวอย่างการใช้แผนที่ภาพและพื้นแสดงการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบเชิงพื้นที่
บริเวณเมือง KTT Thanh Xuan Bac ประเทศเวียดนาม
ที่มา: Thai, H., Stevens, Q., Rogers, J., 2020

การใช้งาน: การทำความเข้าใจในวิวัฒนาการเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนจำเป็นต้องเลือกช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ให้เหมาะสม ดังนั้นควรเลือกวิเคราะห์พื้นที่ของกลุ่มชุมชนในช่วงที่มีสถานะ "การเกิดขึ้น" "การเปลี่ยนแปลง" และ "การดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชน"

ตัวชี้วัด: เพื่อที่จะเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบเชิงพื้นที่โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ศูนย์กลางซึ่งจะแสดงออกถึง การเปลี่ยนแปลงลักษณะของโครงข่ายการสัญจร การกระจุกตัวของอาคารที่มีความหนาแน่นที่ต่างกันในแต่ละสถานะ ขนาดของมวลอาคารเมื่อเวลาเปลี่ยนไป การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงพื้นที่เหล่านี้ผ่านช่วงเวลาทั้ง 3 สถานะจะเป็นตัวชี้วัดและสามารถตีความเพื่ออธิบายได้ว่ารูปร่างของกลุ่มชุมชนนั้นมีลักษณะอย่างไร

วิธีการนำเสนอ: แผนที่ภาพและพื้นจะเป็นการนำเสนอลักษณะของมวลอาคารด้วย "ภาพ" (figure) ซึ่งเป็นรูปทรงทึบสีดำ ส่วนถนนและพื้นที่เปิดโล่งจะถูกนำเสนอด้วย "พื้น" (ground) ซึ่งเป็นพื้นที่สีขาว

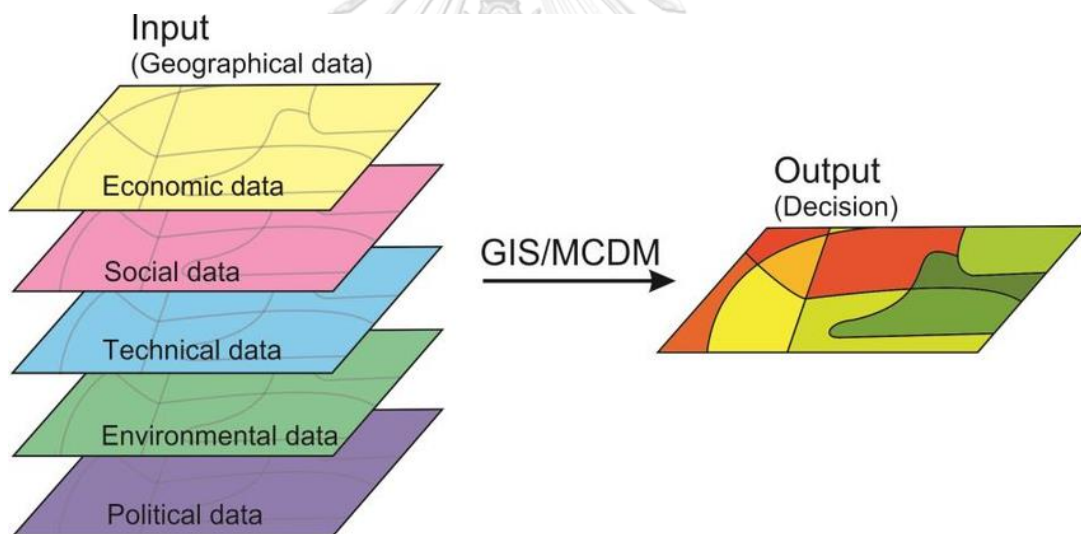
3.2.2 การวิเคราะห์ด้วยการซ้อนทับของชั้นข้อมูล (overlay analysis) ด้วยระบบภูมิศาสตร์สารสนเทศ (Geographic Information System: GIS)

การนำเข้าข้อมูล

1. นำเข้าแผนที่หรือแบบจำลองที่ประกอบไปด้วยเนื้อหาที่ต้องการซ้อนทับไปที่โปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่ใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสังเคราะห์เป็นชั้นข้อมูลใหม่ในการอธิบายลักษณะเชิงพื้นที่ โดยแผนที่และแบบจำลองนั้นต้องใช้พิกัดและมาตราส่วนในระดับเดียวกันเพื่อให้เกิดการซ้อนทับกันอย่างมีประสิทธิภาพ

2. ทำการซ้อนทับชั้นข้อมูลที่เหมาะสมเพื่อสังเคราะห์เป็นชั้นข้อมูลใหม่

คุณสมบัติ: เป็นเทคนิคการวิเคราะห์พื้นที่ที่ใช้ข้อมูลทางภูมิศาสตร์มาเป็นฐานข้อมูลในการสร้างชั้นข้อมูลเพื่อชี้แจงรายละเอียดทั้งในเชิงพื้นที่และเชิงสังคมผ่านการบันทึกลงในแผนที่หรือเรียกว่า "ชั้นข้อมูล" ซึ่งเป็นวัตถุดิบในกระบวนการวิเคราะห์ด้วยการซ้อนทับ (overlay) (ภาพ 31)



ภาพ 31 กระบวนการซ้อนทับของชั้นข้อมูลผ่านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศภูมิศาสตร์เพื่อสังเคราะห์เป็นชั้นข้อมูลใหม่
ที่มา: Ghamgosar, M., Haghyghy, M., Mehrdoust, F. and Arshad, N., 2011

การใช้งาน: เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ใช้ในการทำความเข้าใจสถานะการพึ่งพาของกลุ่มชุมชนจำเป็นต้องบูรณาการผลลัพธ์ของแต่ละเครื่องมือการวิเคราะห์โดยการนำชั้นข้อมูลระหว่างแผนที่ภาพและพื้น แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร แผนที่เส้นทางการสัญจร และแบบจำลองเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน มาซ้อนทับกันในแต่ละชั้นเพื่อนำเสนอผลลัพธ์ที่เกี่ยวข้องกับการอธิบายลักษณะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ระหว่างชุมชนและนำมาสังเคราะห์เป็นชั้นข้อมูลองค์ความรู้ใหม่

ตัวชี้วัด: เนื้อหาที่บ่งชี้ถึงการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดสามารถสังเกตได้จากกระบวนการซ้อนทับของชั้นข้อมูลซึ่งจะแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบองค์ประกอบเชิงพื้นที่

เช่น ลักษณะการเรียงตัวของอาคารและเส้นทางการสัญจร กับระบบเชิงสังคม เช่น ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินและมวลอาคารบริเวณพื้นที่ศูนย์กลาง เมื่อนำชั้นข้อมูลเหล่านี้มาซ้อนทับกันจะเกิดเป็นชั้นข้อมูลใหม่ที่สามารถใช้ตรวจสอบและอธิบายลักษณะทั้ง 5 ประการว่าเป็นจริงตามกรอบแนวคิดในการวิจัยหรือไม่

วิธีการนำเสนอ: ข้อมูลแต่ละชนิดจะถูกบันทึกและนำเสนอในรูปแบบของแผนที่โดยใช้แผนที่ฐาน (base map) เป็นภาพถ่ายทางอากาศซึ่งมีพิกัดเดียวกันอ้างอิงตามหมุดในระบบเทคโนโลยีสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ชั้นข้อมูลที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ประกอบด้วย ภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่ที่วางและมวลอาคาร แผนที่เส้นทางการสัญจร ซึ่งแต่ละชั้นข้อมูลจะมีลักษณะในการนำเสนอที่แตกต่างกันตามเนื้อหาและจุดประสงค์ของแผนที่นั้นๆ

3.2.3 การสร้างแบบจำลองเชิงพื้นที่เพื่อทำการวิเคราะห์

การนำเข้าข้อมูล

1. ใช้แผนที่ภาพและพื้นในแต่ละช่วงเวลาเป็นแผนที่พื้นฐานในการสร้างเส้นทางการสัญจรที่เชื่อมต่อกันเป็นระบบโครงข่ายการสัญจรสาธารณะ ควรตรวจสอบพื้นที่สาธารณะก่อนทำการสร้างเส้นทางซึ่งตรวจสอบด้วยแผนที่กรรมสิทธิ์ที่ดิน หากเส้นทางนั้นไม่ได้อยู่ในอาณาเขตของที่ดินเอกชนจะสามารถสร้างเส้นทางการสัญจรได้

2. สร้างโครงข่ายของเส้นทางการสัญจรผ่านโปรแกรมคอมพิวเตอร์ DepthmapX โดยเป็นการสร้าง axial line ขึ้นใน convex space (ดูหลักการและกระบวนการในการสร้างจากกรอบทบทวนวรรณกรรม ในหัวข้อ Space syntax เพิ่มเติม)

3. ทำการสร้าง axial line บนพื้นที่กลุ่มชุมชนให้เกิดเป็นระบบโครงข่ายการสัญจรสาธารณะซึ่งในขั้นตอนนี้ควรมีความละเอียดและครบถ้วนของเส้นทางสัญจรมากที่สุดเพื่อให้ผลการวิเคราะห์แสดงออกอย่างมีประสิทธิภาพ

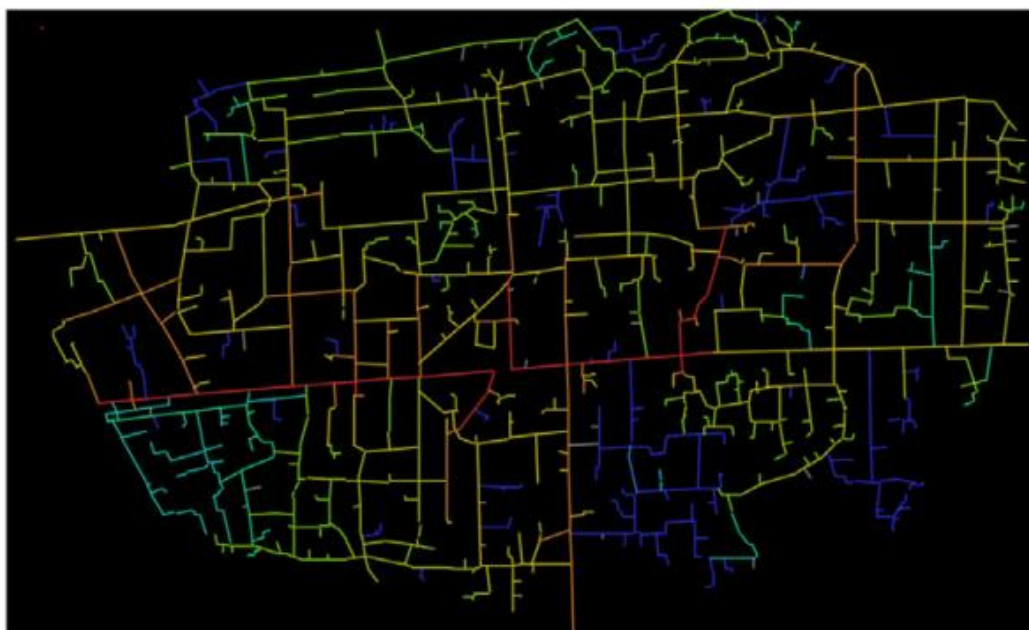
4. ทำการวิเคราะห์แบบจำลองโครงข่ายการสัญจรสาธารณะโดยใช้โปรแกรม Depthmapx

คุณสมบัติ: DepthmapX เป็นโปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่ใช้ในการวิเคราะห์แบบจำลองเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนในประวัติศาสตร์ผ่านการคำนวณค่าความสามารถในการเชื่อมต่อ (connectivity) และความสามารถในการเข้าถึง (accessibility) ช่วงของถนนหรือเส้นทางการสัญจรเพื่อทำความเข้าใจและนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบของแบบจำลองเชิงพื้นที่เพื่ออธิบายลักษณะของกลุ่มชุมชนว่ามีกลไกหรือเงื่อนไขในการดำรงอยู่อย่างอย่างไรทำให้เกิดปรากฏการณ์เชิงพื้นที่และสังคมขึ้น การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนสามารถนำเสนอข้อมูลผ่านการวิเคราะห์ของโปรแกรมโดยใช้แบบจำลองในแต่ละช่วงเวลาของประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือและนำมาเปรียบเทียบ

ความแตกต่างเพื่อศึกษาวิวัฒนาการการจัดเรียงขององค์ประกอบเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน โปรแกรม DepthmapX มีตัวเลือกในการใช้งานอยู่ 2 คุณสมบัติได้แก่

การใช้งาน: คุณสมบัติ "แอ็กเซียลไลนีส" (axial analysis)

"แอ็กเซียลไลน์" (axial lines) คือเส้นทางที่ยาวที่สุดที่สามารถมองเห็นและเข้าถึงได้ ซึ่งทำให้เกิดเป็นแผนที่แอ็กเซียลไลน์ (axial lines map) ซึ่งเป็นแผนที่แสดงโครงข่ายของแอ็กเซียลไลน์ของพื้นที่กลุ่มชุมชนในรูปแบบของแบบจำลอง เมื่อทำการวิเคราะห์โปรแกรมจะคำนวณความสามารถในการเข้าถึง (accessibility) ของเส้นแอ็กเซียลไลน์ในแต่ละเส้นและแสดงออกมาเป็นผลด้วย "ค่าความสัมพันธ์" (Integration) ซึ่งจะแทนสีของเส้นด้วยสีแดงถึงสีน้ำเงิน หากเส้นแอ็กเซียลไลน์ใดเป็นสีโทนร้อนแสดงว่าเส้นทางการสัญจรนั้นมีความสัมพันธ์กับระบบเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนมาก มีแนวโน้มที่จะดึงดูดการสัญจรอิสระมาก เป็นที่นิยมในการสัญจร และในทางตรงกันข้ามหากเส้นใดเป็นสีโทนเย็นจะแสดงถึงเส้นทางการสัญจรที่มีความสัมพันธ์กับระบบน้อย มีแนวโน้มที่จะดึงดูดการสัญจรอิสระน้อย ไม่เป็นที่นิยมในการสัญจร (ภาพ 32) สิ่งที่สำคัญที่สุดในการวิเคราะห์แบบจำลองนี้คือการเขียนเส้นแอ็กเซียลไลน์ เส้นที่เขียนขึ้นจะต้องมีจุดตัดกันเสมอเพื่อให้คอมพิวเตอร์คำนวณผิดพลาดและการเขียนแอ็กเซียลไลน์แต่ละเส้นจะจำลองถึงความสามารถในการสัญจรและเข้าถึงพื้นที่ต่างๆด้วยการมองเห็น ดังนั้นจึงมีความจำเป็นยิ่งที่จะต้องศึกษาพื้นที่และบันทึกเส้นทางการสัญจรด้วยความละเอียดจึงจะทำให้แบบจำลองมีความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ



ภาพ 32 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเส้นทางการสัญจรด้วยแบบจำลองเชิงพื้นที่ของเมือง Damascus ผ่านกระบวนการแอ็กเซียลไลนีส (Axial Analysis)

ที่มา: Dabbour, L., 2020

การใช้งาน: คุณสมบัติ "เซ็กเมนต์อานาไลซิส" (segment analysis) เป็นการวิเคราะห์รายละเอียดที่ต่อเนื่องมาจากแอ็กเซียลอานาไลซิสซึ่งจะทำการวิเคราะห์ "ช่วงถนน" ในทุกๆ จุดตัดของแอ็กเซียลไลน์ ช่วงถนนเหล่านี้เรียกว่า "เซ็กเมนต์" (Segments) ภายใน 1 เซ็กเมนต์จะแสดงความสัมพันธ์ในระดับช่วงถนน (blocks) ที่เป็นส่วนของเส้นตรงจากจุดตัดหนึ่งไปยังอีกจุดตัดหนึ่ง ที่บริเวณจุดตัดกันของแต่ละเซ็กเมนต์ จะเกิดมุมมองที่แตกต่างกันที่เกิดจากการมอง ทำให้วิธีการคำนวณความสัมพันธ์ของเซ็กเมนต์อานาไลซิสที่เกิดจะขึ้นมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับระดับมุมมอง (angular depth) ที่บริเวณจุดตัดกันของเส้น

เซ็กเมนต์อานาไลซิสมีความเชื่อมโยงกับระยะจริงตามลักษณะภูมิศาสตร์โดยผู้ใช้งานสามารถกำหนดระยะการวิเคราะห์จากระยะทางจริงได้ตามแต่วัตถุประสงค์ในการศึกษา เช่น 100, 200, 400, เมตร ไปจนถึงระยะ "n"

ตัวอย่างเช่นถ้าใช้ระยะ 200 เมตรในการทำเซ็กเมนต์อานาไลซิส จะหมายความว่าต้องการหาความสัมพันธ์ระหว่างแต่ละเซ็กเมนต์หนึ่งกับเซ็กเมนต์ใดๆผ่านมุมมองที่เกิดจากการมองบริเวณจุดตัดกันของเส้นในทุกๆระยะ 200 เมตร แต่ถ้ากำหนดระยะการวิเคราะห์เป็น "n" จะหมายความว่า ต้องการหาความสัมพันธ์ระหว่างแต่ละเซ็กเมนต์หนึ่งกับเซ็กเมนต์ทั้งหมดในแบบจำลองนั้นโดยไม่มีการจำกัดระยะทาง เมื่อทำการดำเนินการโปรแกรมจะคำนวณและแสดงผลออกมาเป็นแผนที่เซ็กเมนต์ (Segments Map) ที่มีกระจุกของเส้นสีแดงที่แสดงถึงความสามารถในการเข้าถึงง่าย มีความหนาแน่นสูง เส้นสีน้ำเงินที่แสดงถึงเข้าถึงยาก ความหนาแน่นต่ำ แต่ละระยะรัศมีการคำนวณจะให้ผลที่แตกต่างกัน พื้นที่เหล่านี้สามารถเคลื่อนย้ายไปจุดอื่นๆได้เมื่อเวลาผ่านไป ดังนั้นจึงต้องทดสอบกับสถานะ เกิดขึ้น ดำรงอยู่ และเปลี่ยนแปลง ของกลุ่มชุมชนในรัศมี 200, 400, 600, 800, 1000, 2000 และ n เมตรเพื่อทำความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงบริเวณพื้นที่ศูนย์กลาง (พื้นที่กระจุกสีแดง) ว่ามีการเคลื่อนย้ายหรือมีขนาดที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร โดยสามารถอธิบายผลจากการที่โปรแกรมจะคำนวณออกมาเป็นค่าชี้วัดที่สำคัญ 2 ตัวได้แก่ "ค่าอินทิเกรชัน" (Integration) และ "ช้อยส์" (Choice) ซึ่งจะอธิบายต่อไป

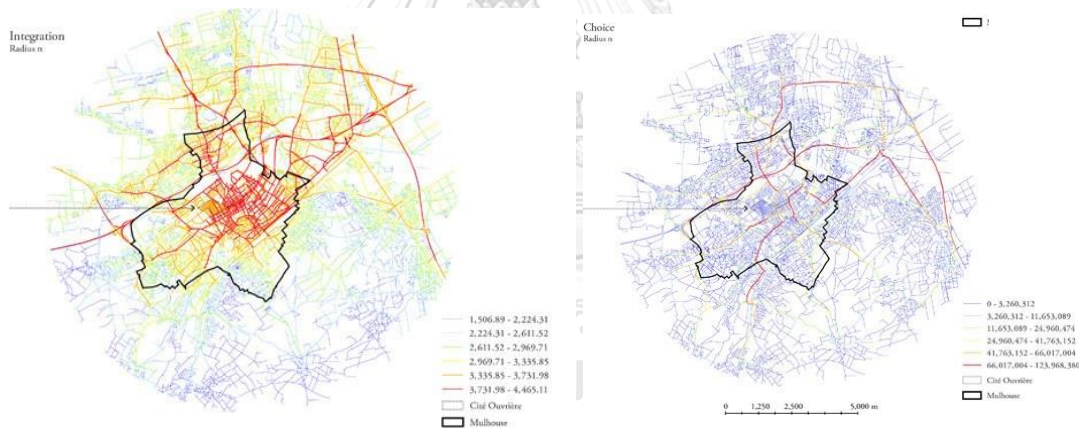
ตัวชี้วัด คุณสมบัติ "เซ็กเมนต์อานาไลซิส" (Segment Analysis): ที่สำคัญในกระบวนการการวิเคราะห์ด้วย Segment Analysis ประกอบด้วย

ค่าความสัมพันธ์ (Integration Value) จะแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเซ็กเมนต์หนึ่งกับเซ็กเมนต์อื่นๆในระยะรัศมีที่กำหนดออกมาเป็นค่าสี ถ้าสีแดงแสดงว่าเซ็กเมนต์นั้นมีความสัมพันธ์กับเซ็กเมนต์อื่นๆสูง มีแนวโน้มว่าพื้นที่บริเวณนั้นมีกิจกรรมที่เกาะตัวอยู่บนเส้นเป็นจุดหมาย (destination) ของผู้คนในกลุ่มชุมชน ถ้าเป็นกระจุกตัวของเส้นสีแดงแผ่ออกเป็นรัศมีจะแสดงว่าพื้นที่นั้นมีความเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมในกลุ่มชุมชน มีระดับการสัญจรอิสระที่หนาแน่น เป็นพื้นที่ที่

เป็นศูนย์รวมของการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร แต่ถ้าเป็นสีน้ำเงินแสดงว่าเช็กเม้นท์นั้นมีความสัมพันธ์กับเช็กเม้นท์อื่นๆต่ำ ไม่ได้เป็นจุดหมายของผู้คนทำให้บริเวณนั้นมีความหนาแน่นต่ำ มีระดับการสัญจรอิสระที่เบาบาง และไม่เป็นที่นิยมในการสัญจร (ภาพ 3.5)

การวิเคราะห์โดยใช้ค่าความสัมพันธ์เป็นตัวชี้วัดจะทำให้ได้ผลลัพธ์เป็นแผนที่เช็กเม้นท์ซึ่งบ่งบอกในแต่ละรัศมีการวิเคราะห์ว่าพื้นที่ใดเป็นจุดหมายในการสัญจรซึ่งมีความเป็นศูนย์กลางกิจกรรมในกลุ่มชุมชน

ค่าชอยส์ (choice value) จะแสดงเช็กเม้นท์ที่เชื่อมกันเป็นเส้นทางที่สามารถใช้เดินผ่าน (walk through) ได้เร็วและสั้นที่สุดตามระยะรัศมีที่กำหนด เช่น ถ้ากำหนดระยะรัศมีการวิเคราะห์อยู่ที่ 200 เมตร เพื่อที่จะหาค่าชอยส์จากเว็กเม้นท์ในแบบจำลอง โปรแกรมจะคำนวณความสามารถในเช็กเม้นท์แต่ละชิ้นว่าสามารถเดินผ่านเช็กเม้นท์อื่นๆได้มากน้อยเท่าไรในรัศมี 200 เมตร และแสดงผลออกมาเป็นค่าสีที่แตกต่างกัน การแสดงผลนี้ทำให้ทราบว่าเส้นทางการสัญจรใดเป็นเส้นทางที่สามารถเดินผ่านได้ด้วยระยะทางที่ใกล้ที่สุดและสัมพันธ์กับเช็กเม้นท์อื่นๆในระบบมากที่สุดตามรัศมีที่กำหนด (ภาพ 33)



ภาพ 33 การวิเคราะห์เช็กเม้นท์ด้วยคุณสมบัติ อินทิเกรชัน (ซ้าย) และด้วยคุณสมบัติ ชอยส์ (ขวา)

ที่มา: Kostourou, F., Psarra, S., 2017

ในเส้นทางสัญจรที่มีค่าชอยส์สูงจะประกอบไปด้วยหลายเช็กเม้นท์แต่จะมีเช็กเม้นท์ที่มีค่าชอยส์สูงที่สุดเป็นสีแดงซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า บริเวณเช็กเม้นท์นั้นมีความสัมพันธ์กับเช็กเม้นท์อื่นๆสูงมีตัวเลือกในการเชื่อมต่อไปยังเช็กเม้นท์อื่นๆในระบบได้หลากหลาย การวิเคราะห์โดยใช้ค่าชอยส์เป็นตัวชี้วัดจะทำให้ได้ผลลัพธ์เป็นแผนที่เช็กเม้นท์ซึ่งบ่งบอกเส้นทางสัญจรที่สั้นที่สุดที่สามารถเดินผ่านและมีความสัมพันธ์กับเส้นทางอื่นๆในแต่ละช่วงมากน้อยเพียงใดโดยแสดงค่าความสัมพันธ์ในแต่ละช่วงออกมาเป็นค่าสี

วิธีการนำเสนอ: การแสดงค่าในโปรแกรม DepthmapX ในรูปแบบแผนที่จะแทนสีของเส้นทางการสัญจรด้วยวรรณะสีรุ้ง (spectrum) ของแสงในช่วงคลื่นที่สามารถมองเห็นได้ ค่าที่มากที่สุดจะแสดงเป็นสีแดง ค่าที่น้อยที่สุดจะแสดงเป็นสีน้ำเงิน

โปรแกรม DepthmapX สามารถนำเสนอเป็นตัวเลขจำนวนบวกลบบนตารางที่บ่งบอกถึงรายละเอียดในแต่ละเซลล์ว่ามีค่าข้อผิดพลาดและอินทรีเกรชันมากน้อยเท่าไรเพื่อให้เกิดความชัดเจนและระบุได้ถึงความเป็นพื้นที่ศูนย์กลางในสถานะการเกิดขึ้น เปลี่ยนแปลง และดำรงอยู่ในกลุ่มชุมชน

3.3 แนวทางและกระบวนการในการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ในแต่ละลักษณะ

จากประเด็นในการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ ขั้นตอนนี้จะเป็นการชี้แจงและอธิบายถึงกระบวนการ ขั้นตอนการวิเคราะห์ และตัวชี้วัดที่ใช้ในการวิเคราะห์ลักษณะเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนจากประเด็นข้างต้น โดยการวิเคราะห์พื้นที่จะใช้ **เครื่องมือทั้ง 3** ได้แก่ แผนที่ภาพและพื้น การวิเคราะห์ด้วยการซ้อนทับของชั้นข้อมูล และโปรแกรม DepthmapX

3.3.1 โครงข่ายของการสัญจรเป็นแบบตาราง หรือ กิ่งตารางที่กระชับเพื่อให้เกิดการเชื่อมต่อและเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมได้อย่างทั่วถึง

ใช้ภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่ภาพและพื้น และแผนที่โครงข่ายการสัญจรเป็นเครื่องมือในการสร้างแบบจำลองและบันทึกผล ทำการวิเคราะห์แบบจำลองผ่านโปรแกรมคอมพิวเตอร์ DepthmapX โดยใช้คุณสมบัติ เซ็กเมนต์ท่อนาไลซิส (Segment Analysis) ในการวิเคราะห์เส้นทางและส่วนของเส้นทางการสัญจร ทำการทดสอบแบบจำลองเชิงพื้นที่ทั้ง 3 ช่วงเวลา ได้แก่สถานะการเกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลง และการดำรงอยู่ ในทุกระยะรัศมีการวิเคราะห์จากนั้นดูที่ค่าอินทิเกรชัน (Integration Value) ในแต่ละเซลล์เป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญ

ก. ถ้าพื้นที่บริเวณโครงข่ายการสัญจรแบบตารางหรือกิ่งตารางที่กระชับหาก มีเซลล์สีแดง เป็นกระจุกของเซลล์สีแดง หรือมีสีที่แสดงถึงค่าอินทิเกรชันในระดับสูงแสดงว่าลักษณะข้อนี้เป็นจริงตามกรอบความคิดงานในวิจัย

ข. ถ้าพื้นที่บริเวณโครงข่ายการสัญจรแบบตารางหรือกิ่งตารางที่กระชับมีสีน้ำเงิน เป็นกระจุกของเซลล์สีน้ำเงิน หรือเป็นกระจุกตัวของสีที่แสดงถึงค่าอินทิเกรชันในระดับต่ำแสดงว่าลักษณะข้อนี้ไม่เป็นจริงตามกรอบความคิดงานวิจัย

3.3.2 การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารที่หลากหลายกระจุกตัวอยู่บนโครงข่ายของเส้นทางการสัญจรโดยพื้นที่กิจกรรมที่มีความเป็นสาธารณะและเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของกลุ่มชุมชนจะเกาะตัวอยู่กับช่วงของถนนที่มีการสัญจรหนาแน่นมากที่สุด

ใช้ภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่ภาพและพื้น และแผนที่โครงข่ายการสัญจรในการสร้างแบบจำลองเชิงพื้นที่สำหรับการวิเคราะห์ด้วยโปรแกรม DepthmapX ใช้คุณสมบัติเช็กเม้นท์ออนไลน์ซิสเพื่อหาค่าอินทิเกรชันของแต่ละเช็กเม้นท์ในแบบจำลองจะได้มาซึ่งแผนที่เช็กเม้นท์ (Segment Map) จากนั้นนำแผนที่เช็กเม้นท์มาซ้อนทับกับแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารเพื่อทำการวิเคราะห์โดยดูที่ค่าอินทิเกรชัน (Integration Value) ในแต่ละเช็กเม้นท์และลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญ

ก. หากเช็กเม้นท์มีสีแดง เป็นกระจุกของเช็กเม้นท์สีแดง หรือมีสีที่แสดงถึงค่าอินทิเกรชันในระดับสูงบริเวณที่มีลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารเป็นกิจกรรมที่มีความเป็นสาธารณะและเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจของกลุ่มชุมชนแสดงว่าลักษณะนี้เป็นจริงตามกรอบความคิดในงานวิจัย

ข. หากไม่มีความสอดคล้องกันระหว่างเช็กเม้นท์สีแดง เป็นกระจุกของเช็กเม้นท์สีแดง หรือมีสีที่แสดงถึงค่าอินทิเกรชันในระดับสูงกับบริเวณที่มีลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารเป็นกิจกรรมที่มีความเป็นสาธารณะและเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจของกลุ่มชุมชนแสดงว่าลักษณะนี้ไม่เป็นจริงตามกรอบความคิดในงานวิจัย

3.3.3 การเรียงตัวของมวลอาคารจะกระจุกอย่างหนาแน่นอยู่บริเวณพื้นที่ศูนย์กลางที่มีโครงข่ายถนนแบบตารางและกระจายตัวอยู่บริเวณที่มีโครงข่ายการสัญจรแบบกึ่งไม้

ใช้ภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่แผนที่ภาพและพื้น และแผนที่โครงข่ายการสัญจรมาวิเคราะห์สถานะทั้ง 3 ของกลุ่มชุมชนประกอบด้วย การเกิดขึ้น เปลี่ยนแปลง และดำรงอยู่ด้วยการใช้เทคนิคการซ้อนทับของชั้นข้อมูล (overlay technique) ทำให้ได้แผนที่ที่บ่งบอกวิวัฒนาการองค์ประกอบเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนทั้ง 3 ช่วงสถานะแล้วจึงตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงของมวลอาคารบริเวณโครงข่ายการสัญจรรูปแบบตารางและรูปแบบกึ่งไม้

ก. หากเปรียบเทียบลักษณะของมวลอาคารจากแผนที่ทั้ง 3 สถานะบริเวณโครงข่ายการสัญจรแบบตารางแล้วพบว่ามีลักษณะกระจุกตัวที่หนาแน่นมากขึ้น มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น มวลอาคารมีขนาดใหญ่ขึ้น ในขณะที่มวลอาคารบริเวณโครงข่ายการสัญจรแบบกึ่งไม้มีลักษณะการกระจายตัว มีการเพิ่มปริมาณ แต่เป็นอาคารขนาดเล็ก แสดงว่าลักษณะนี้เป็นจริงตามกรอบความคิดในงานวิจัย

ข. หากเปรียบเทียบลักษณะของมวลอาคารจากแผนที่ทั้ง 3 สถานะบริเวณโครงข่ายการสัญจรแบบตารางแล้วพบว่าลักษณะการกระจุกตัวและการกระจายตัวไม่มีความสอดคล้องกันกับ

โครงการสำรวจ เช่น บริเวณโครงการสำรวจแบบกึ่งไม่มีการกระจุกตัวของมวลอาคารมากกว่า บริเวณโครงการสำรวจแบบตารางแสดงว่าลักษณะนี้ไม่เป็นจริงตามกรอบความคิดในงานวิจัย

3.3.4 เส้นทางสำรวจที่มีประสิทธิภาพในการเชื่อมต่อและเข้าถึงระหว่างพื้นที่ ศูนย์กลางและพื้นที่แต่ละชุมชนจะเป็นเส้นทางหลักที่ใช้ในการสำรวจเพื่อไปยังพื้นที่กิจกรรม

ใช้ภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่ภาพและพื้น และแผนที่โครงการสำรวจเพื่อสร้างแบบจำลองเชิงพื้นที่สำหรับใช้วิเคราะห์ด้วยโปรแกรม DepthmapX

ดำเนินการวิเคราะห์ด้วยการใช้โปรแกรม DepthmapX โดยการใช้คุณสมบัติเช็กเม้นท์ออนไลน์ซิสกับแบบจำลองทั้ง 3 ช่วงเวลาได้แก่ การเกิดขึ้น เปลี่ยนแปลง และดำรงอยู่เพื่อตรวจดูค่าฮอยส์ที่เกิดขึ้นกับแต่ละเช็กเม้นท์ จากนั้นนำผลลัพธ์ที่ได้มาซ้อนทับกับแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างพื้นที่กิจกรรมกับค่าฮอยส์ที่เกิดขึ้น

ก. หากเส้นทางสำรวจที่เชื่อมระหว่างบริเวณพื้นที่ศูนย์กลางกิจกรรมของกลุ่มชุมชนกับพื้นที่โดยรอบประกอบไปด้วยเช็กเม้นท์ที่มีสีแดง เป็นกระจกของเช็กเม้นท์สีแดง หรือมีสีที่แสดงถึงค่าฮอยส์ในระดับสูง แสดงว่าความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นตรงตามลักษณะและเป็นไปตามกรอบแนวคิดในงานวิจัย

ข. หากเส้นทางสำรวจที่เชื่อมระหว่างบริเวณพื้นที่ศูนย์กลางกิจกรรมของกลุ่มชุมชนกับพื้นที่โดยรอบประกอบไปด้วยเช็กเม้นท์ที่มีสีน้ำเงิน เป็นกระจกของเช็กเม้นท์สีน้ำเงิน หรือเป็นกระจกตัวของสีที่แสดงถึงฮอยส์ในระดับต่ำ แสดงว่าความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นไม่ตรงตามลักษณะและไม่เป็นไปตามกรอบแนวคิดในงานวิจัย

3.3.5 ความหนาแน่นของกิจกรรมจะเพิ่มปริมาณมากขึ้นอย่างทวีคูณเนื่องจากโครงการสำรวจที่เชื่อมต่อพื้นที่ได้อย่างทั่วถึงและจากแรงดึงดูดของการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารที่มีความหลากหลายบริเวณพื้นที่ศูนย์กลาง

ใช้ภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่ภาพและพื้น และแผนที่โครงการสำรวจเพื่อสร้างแบบจำลองเชิงพื้นที่สำหรับใช้วิเคราะห์ด้วยโปรแกรม DepthmapX

ดำเนินการวิเคราะห์ด้วยการใช้โปรแกรม DepthmapX โดยการใช้คุณสมบัติเช็กเม้นท์ออนไลน์ซิสกับแบบจำลองทั้ง 3 ช่วงเวลาได้แก่ การเกิดขึ้น เปลี่ยนแปลง และดำรงอยู่เพื่อตรวจดูค่าอินทิเกรชันที่เกิดขึ้นกับแต่ละเช็กเม้นท์ จากนั้นนำผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในแผนที่เช็กเม้นท์มาซ้อนทับกับแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารเพื่อตรวจดูการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบเชิงพื้นที่และความสัมพันธ์ระหว่างความหนาแน่นของกิจกรรมกับคุณสมบัติของเส้นทางสำรวจ

ก. หากบริเวณพื้นที่ศูนย์กลางกิจกรรมมีมวลอาคารที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีเส้นทางสำรวจที่กระชับมากขึ้น จะแสดงถึงการเพิ่มขึ้นของกิจกรรมและการใช้ประโยชน์ที่ดินที่หลากหลายในพื้นที่ ถ้าบริเวณดังกล่าวนี้มีเช็กเม้นท์สีแดง เป็นกระจกของเช็กเม้นท์สีแดง หรือมีสีที่แสดงถึงค่า

อินทิเกรชันในระดับสูงแสดงว่าความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นตรงตามลักษณะและเป็นไปตามกรอบแนวคิดในงานวิจัย

ข. หากบริเวณพื้นที่ศูนย์กลางกิจกรรมไม่มีมวลอาคารที่เพิ่มขึ้น ไม่มีเส้นทางการสัญจรที่เกิดขึ้นใหม่ หรือ โครงข่ายการสัญจรยังคงอยู่รูปแบบเดิมในทุกสถานะของกลุ่มชุมชน จะแสดงถึงการคงที่ของกิจกรรมและการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ ถ้าบริเวณดังกล่าวนี้มีเช็กเมนต์มีสีน้ำเงิน เป็นกระจุกของเช็กเมนต์สีน้ำเงิน มีสีที่แสดงถึงค่าอินทิเกรชันในระดับต่ำ หรือมีกระจุกของเช็กเมนต์สีแดงที่บริเวณอื่นซึ่งไม่สอดคล้องกับพื้นที่ข้างต้น แสดงว่าความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นไม่ตรงตามลักษณะและไม่เป็นไปตามกรอบแนวคิดในงานวิจัย

ตารางสรุปเครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย

ตาราง 2 ตารางสรุปเครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการดำเนินงานวิจัย ที่มา: การศึกษาของผู้วิจัย, 2564				
ประเด็นที่ใช้ในการศึกษาพื้นที่	ตัวแปรต้น	ตัวแปรตาม	เครื่องมือ	ตัวชี้วัด
1. การวิเคราะห์ลักษณะเชิงพื้นที่บริเวณพื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชน	1. ช่วงของถนนในระบบเส้นทางการสัญจร สาธารณะ	1. คุณสมบัตินៃการเชื่อมต่อของเส้นทางการสัญจร (หน่วย) 2. คุณสมบัตินៃการเข้าถึงของเส้นทางการสัญจร (หน่วย) 3. รูปแบบการใช้ประโยชน์ของอาคาร (ประเภท)	1. แผนที่ภาพและพื้นที่ 2. แบบจำลองเชิงพื้นที่ 3. การซ้อนทับของชั้นข้อมูลด้วยระบบภูมิศาสตร์สารสนเทศ	ระดับความสัมพันธ์ (Integration) ของการสัญจรอิสระในแต่ละช่วง จากคุณสมบัตินៃ Segment Analysis ของโปรแกรม DepthmapX ซ้อนทับกับแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร
2. การวิเคราะห์ลักษณะและรูปแบบของโครงข่ายที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่กลุ่มชุมชน	1. ช่วงของถนนในระบบเส้นทางการสัญจร สาธารณะ	1. คุณสมบัตินៃการเชื่อมต่อของเส้นทางการสัญจร (หน่วย) 2. คุณสมบัตินៃการเข้าถึงของเส้นทาง	1. แบบจำลองเชิงพื้นที่	ระดับความสัมพันธ์ (Integration) ของการสัญจรอิสระในแต่ละช่วง จากคุณสมบัตินៃ Segment

		การสำรวจ (หน่วย)		Analysis ของ โปรแกรม DepthmapX
3. การวิเคราะห์ ลักษณะการ กระจายตัวหรือ กระจุกตัวของ มวลอาคารที่อยู่ บนรูปแบบ โครงข่ายการ สัญจรที่แตกต่าง กันภายในกลุ่ม ชุมชน	1. ช่วงของ ถนนในระบบ เส้นทางการ สัญจร สาธารณะ	สัดส่วนความ หนาแน่นระหว่าง พื้นที่มวลอาคาร กับที่ว่างบน เส้นทางการสัญจร ในแต่ละพื้นที่	1. แผนที่ภาพ และพื้น 2. แบบจำลอง เชิงพื้นที่ 3. การซ้อนทับ ของชั้นข้อมูล ด้วยระบบ ภูมิศาสตร์ สารสนเทศ	เปรียบเทียบ ลักษณะการกระจุก ตัวและกระจายตัว ของมวลอาคาร ด้วยแผนที่และ ภาพถ่ายทาง อากาศในแต่ละ สถานะของกลุ่ม ชุมชน
4. การวิเคราะห์ ลักษณะของการ ใช้ประโยชน์ ที่ดินและอาคาร ซึ่งมีความ หลากหลายมาก หรือน้อย กระจายที่ตัวไป ภายในย่านต่างๆ ในพื้นที่กลุ่ม ชุมชน	1. ช่วงของ ถนนในระบบ เส้นทางการ สัญจร สาธารณะ	1. คุณสมบัตินៃ การเชื่อมต่อของ เส้นทางการสัญจร (หน่วย) 2. คุณสมบัตินៃ การเข้าถึงของ เส้นทางการสัญจร (หน่วย) 3. รูปแบบการใช้ ประโยชน์ของ อาคาร (ประเภท)	1. แผนที่ภาพ และพื้น 2. แบบจำลอง เชิงพื้นที่ 3. การซ้อนทับ ของชั้นข้อมูล ด้วยระบบ ภูมิศาสตร์ สารสนเทศ	ระดับความสัมพันธ์ (Integration) ของ การสัญจรอิสระใน แต่ละช่วง จากคุณสมบัติ Segment Analysis ของ โปรแกรม DepthmapX ซ้อนทับกับแผนที่ การใช้ประโยชน์ ที่ดินและอาคาร
5. การวิเคราะห์ เส้นทางผ่าน ชุมชน	1. ช่วงของ ถนนในระบบ เส้นทางการ สัญจร สาธารณะ	1. คุณสมบัตินៃ การเชื่อมต่อของ เส้นทางการสัญจร (หน่วย) 2. คุณสมบัตินៃ	1. แบบจำลอง เชิงพื้นที่	ค่าชอยส์ (Choice) ของการสัญจร อิสระในแต่ละช่วง จากคุณสมบัติ Segment

		การเข้าถึงของ เส้นทางการสัญจร (หน่วย)		Analysis ของ โปรแกรม DepthmapX
--	--	---	--	--------------------------------------



บทที่ 4

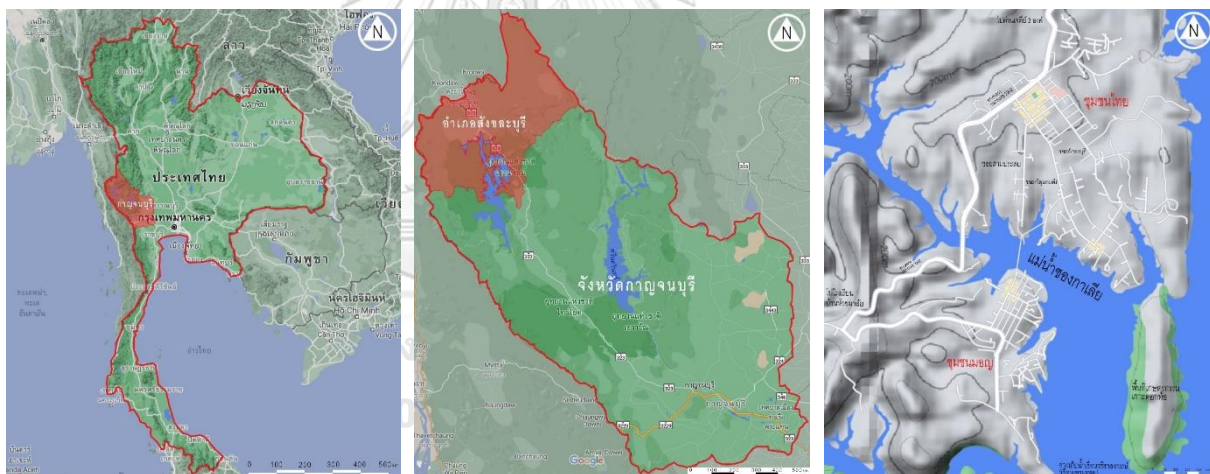
ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

เนื้อหาในบทนี้จะเป็นการชี้แจงรายละเอียดสภาพทั่วไปของพื้นที่กลุ่มชุมชนไทย-มอญ สังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี โดยอธิบายสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ในแต่ละช่วงผ่านประวัติศาสตร์ ศาสนา เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และลักษณะโครงสร้างเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนซึ่งสอดคล้องในช่วงเวลา การเกิดขึ้น เปลี่ยนแปลง และดำรงอยู่ ข้อมูลที่ได้ภายในบทนี้มาจากการสำรวจระยะไกลผ่านเทคโนโลยีระบบสารสนเทศ ภูมิศาสตร์ การสำรวจด้วยการลงพื้นที่ภาคสนาม ภาพถ่ายทางอากาศ การสืบค้นข้อมูลจากบทความและวรรณกรรม การสืบค้นข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของพื้นที่กลุ่มชุมชน เอกสารราชการ และเอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้อง โดยนำข้อมูลที่ได้มาจัดเรียงเป็นประเด็นต่างๆดังนี้

- 4.1 สภาพทั่วไปและประวัติศาสตร์ของกลุ่มชุมชนไทย-มอญ สังขละบุรี
- 4.2 ช่วงที่ 1: "การเกิดขึ้นของกลุ่มชุมชน"
 - 4.2.1 ลักษณะเชิงพื้นที่
 - 4.2.2 ลักษณะเชิงสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม
- 4.3 ช่วงที่ 2: "การเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชุมชน"
 - 4.3.1 ลักษณะเชิงพื้นที่
 - 4.3.2 ลักษณะเชิงสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม
- 4.4 ช่วงที่ 3: "การดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชน"
 - 4.4.1 ลักษณะเชิงพื้นที่
 - 4.4.2 ลักษณะเชิงสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม

4.1 สภาพทั่วไปและประวัติศาสตร์ของกลุ่มชุมชนไทย-มอญ อำเภอสังขละบุรี

กลุ่มชุมชนไทย-มอญในปี 2565 ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอ่างเก็บน้ำเขื่อนวชิราลงกรณ พื้นที่ทั้งหมดอยู่ในอาณาเขตของเทศบาลตำบลวังกะ ต่าบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี (ภาพ 34) เทศบาลตำบลวังกะมีพื้นที่ทั้งหมด 6,943.75 ไร่ มีลักษณะภูมิประเทศเป็นป่าไม้และภูเขาสูงมีที่ราบยอดเขาบางส่วนสำหรับรองรับการขยายตัวของกลุ่มชุมชนและส่วนมากเป็นพื้นที่อ่างเก็บน้ำ มีแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่านพื้นที่กลุ่มชุมชนคือแม่น้ำซองกาเลียซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากลำห้วยโรคีในผืนป่าทุ่งใหญ่นเรศวรทางฝั่งทิศตะวันตก มีถนนหลวงสายสำคัญคือทางหลวงหมายเลข 3202 ซึ่งมีเส้นทางมาจากด่านเจดีย์สามองค์ตัดผ่านพื้นที่ฝั่งตะวันตกของกลุ่มชุมชนและนำทางไปสู่โรงเรียนบ้านห้วยมาลัย มีประชากรรวมทั้งสิ้น 9,263 คน มีระบบเศรษฐกิจเป็นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการค้าขายสินค้าที่ระลึกเป็นรายได้หลักของกลุ่มชุมชนซึ่งมีแผนพัฒนาพื้นที่เป็นศูนย์กลางการค้าเชิงวัฒนธรรมระหว่างไทย-พม่าโดยใช้เส้นทางด่านเจดีย์สามองค์เป็นเส้นทางจราจรหลัก (เทศบาลตำบลวังกะ, 2560)



ภาพ 34 ตำแหน่งของกลุ่มชุมชนไทย-มอญ สังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
ที่มา: ดัดแปลงโดยผู้วิจัย, 2564 (Google maps, 2564)

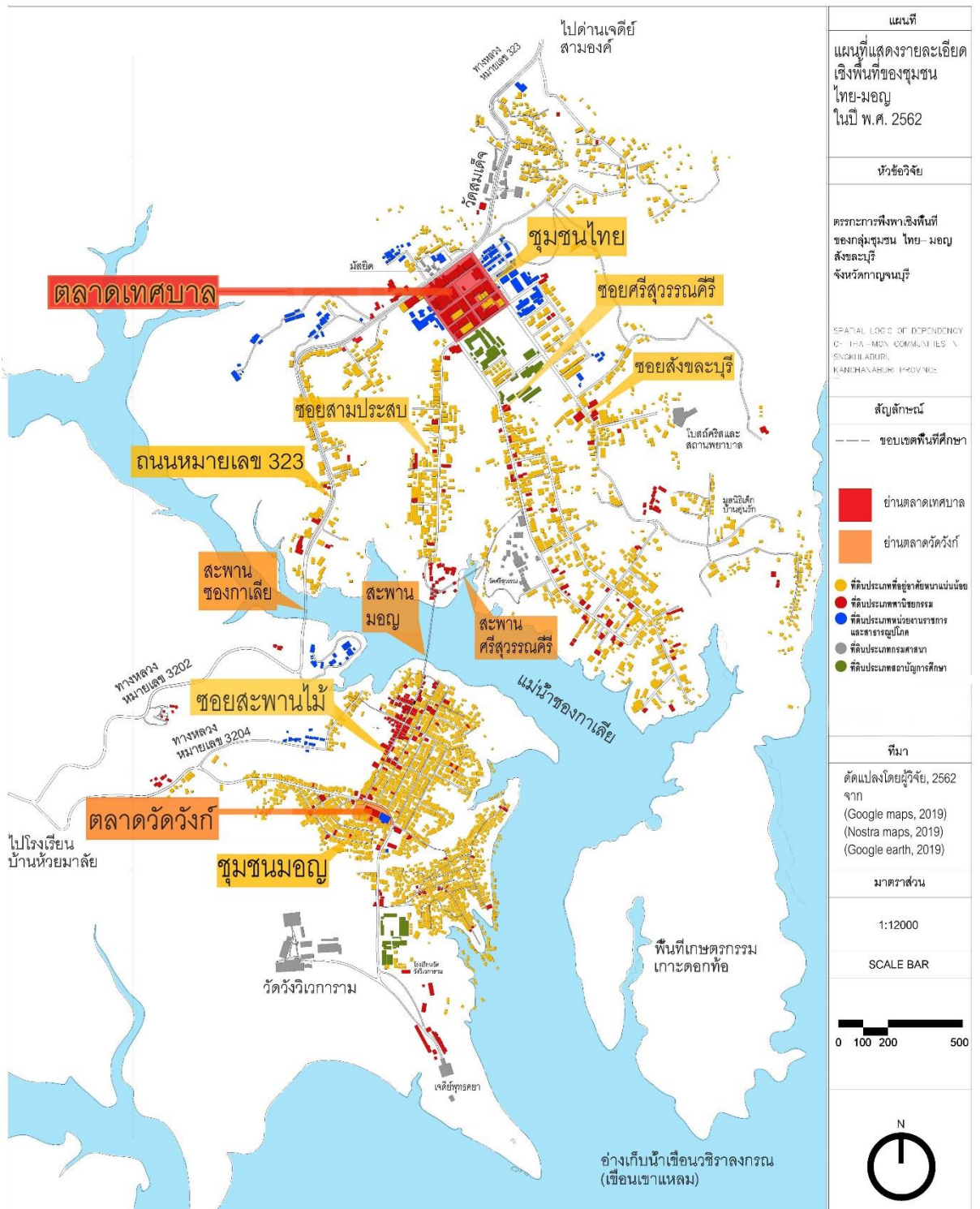
ในปัจจุบัน พื้นที่กลุ่มชุมชนมอญประกอบไปด้วยรูปแบบโครงข่ายการสัญจรสาธารณะที่สำคัญได้แก่ โครงข่ายการสัญจรรูปแบบตารางที่บริเวณชุมชนไทยย่านตลาดเทศบาลซึ่งเป็นโครงข่ายแบบตารางที่มีช่วงของถนนกว้างที่สุดในกลุ่มชุมชนทำให้อาคารที่เกาะตัวอยู่บนโครงข่ายการสัญจรดังกล่าวมีขนาดใหญ่และสามารถรองรับการใช้ประโยชน์ได้หลากหลายประเภท โครงข่ายรูปแบบตารางและกึ่งตารางขนาดย่อยที่บริเวณชุมชนมอญ ย่านตลาดวัดวัง และบริเวณซอยสะพานไม่มีขนาดช่วงของถนนที่กระชับมวลอาคารที่เกาะตัวอยู่กับโครงข่ายการสัญจรภายในย่านจึงมีขนาด

เล็กเนื่องจากขนาดของโครงข่ายการสัญจรเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาแปลงที่ดิน ทั้งสองโครงข่ายการสัญจรถูกเชื่อมด้วยเส้นทางผ่านชุมชนได้แก่ ซอยสามประสบ ถนนหลวงหมายเลข 323 และซอยศรีสุวรรณคีรีซึ่งเป็นโครงข่ายการสัญจรขนาดใหญ่ที่มีรูปแบบกึ่งตารางซึ่งวางตัวไปตามแนวยาวของลักษณะภูมิประเทศ ช่วงเส้นทางสัญจรบนโครงข่ายที่ทำให้เกิดรูปแบบตารางมีความห่างของช่วงถนน มวลอาคารภายในย่านมีขนาดเล็กและมีการจัดองค์ประกอบแบบกระจายตัวไปตามเส้นทางย่อยรูปแบบกึ่งไม้ที่เชื่อมต่อมาจากซอยศรีสุวรรณคีรี บริเวณเส้นทางหลาย 323 และ ซอยสามประสบนั้น มีโครงข่ายการสัญจรเป็นแบบกึ่งไม้ มวลอาคารกระจุกตัวอยู่ที่บริเวณเส้นทางสัญจรเส้นกลางซึ่งเป็นเส้นหลักที่มีความหนาแน่นมากที่สุดและกระจายตัวอย่างเบาบางตามเส้นทางสัญจรภายในที่สามารถเชื่อมต่อกับถนน 323 และซอยสามประสบได้

ภายในกลุ่มชุมชนมีลักษณะการใช้ประโยชน์อาคารที่หลากหลายประเภท ประกอบด้วย อาคารพาณิชย์กรรม อาคารที่พักอาศัย อาคารสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ศาสนสถาน และอาคารทางการศึกษา กระจุกตัวของมวลอาคารข้างต้นอยู่ภายในย่านตลาดเทศบาลของชุมชนไทยโดยกระจุกตัวอยู่บนพื้นที่โครงข่ายการสัญจรรูปแบบตาราง ลักษณะการจัดวางอาคารเป็นการหันด้านหน้าอาคารเข้าถนนทั้งหมดลักษณะการใช้ประโยชน์อาคารภายในพื้นที่ของชุมชนไทยมีการจัดรูปแบบซึ่งวางตัวแบบรัศมี โดยอาคารพาณิชย์กรรมจะกระจุกตัวอยู่ในโครงข่ายการสัญจรรูปแบบตารางที่รัศมีของช่วงถนนที่น้อยที่สุดจากจุดศูนย์กลางของย่านตลาดเทศบาล รัศมีถัดออกมาเป็นอาคารสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ รัศมีต่อมาเป็นศาสนสถาน สถานศึกษา และอาคารที่พักอาศัยขนาดเล็ก ในขณะที่ลักษณะการใช้ประโยชน์อาคารภายในพื้นที่ชุมชนมอญเป็นแบบกระจายตัวไปตามโครงข่ายการสัญจรที่มีรูปแบบตารางและกึ่งตาราง

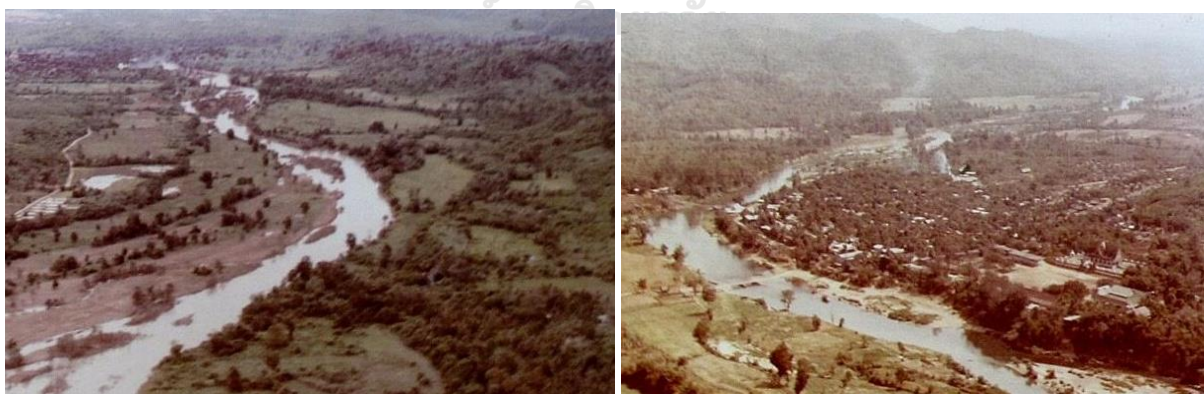
โครงข่ายการสัญจรระหว่างพื้นที่ชุมชนไทยและมอญมีสะพานที่สำคัญซึ่งใช้เชื่อมพื้นที่ระหว่างชุมชน ได้แก่ สะพานของกาเลีย สะพานมอญ และสะพานศรีสุวรรณคีรี สะพานของกาเลียทำหน้าที่เชื่อมถนนหลวงหมายเลข 323 ไปยังฝั่งพื้นที่ชุมชนมอญซึ่งเชื่อมต่อกับถนนหมายเลข 3202 และถนนหมายเลข 3204 โดยถนนหมายเลข 3204 นี้สามารถใช้เป็นเส้นทางลัดในการเข้าถึงตลาดวัดวังกภายในชุมชนมอญโดยไม่ต้องตัดผ่านชุมชน สะพานมอญทำหน้าที่เป็นทางเชื่อมระหว่างซอยสามประสบกับซอยสะพานไม้ด้วยการสัญจรทางเท้าและนำไปสู่พื้นที่บริเวณตลาดวัดวังก สะพานศรีสุวรรณคีรีทำหน้าที่เป็นทางเชื่อมระหว่างซอยศรีสุวรรณคีรีกับปลายทางของซอยสามประสบซึ่งจะนำไปสู่เส้นทางสะพานมอญที่ใช้เชื่อมไปยังพื้นที่ของชุมชนมอญ

ทั้ง 3 เส้นทางที่ใช้เชื่อมโครงข่ายการสัญจรภายในพื้นที่ชุมชนมอญและชุมชนไทยนั้นมีจุดหมายเป็นที่เดียวกันคือย่านตลาดเทศบาลในฝั่งไทยและย่านตลาดวัดวังกในฝั่งมอญ (ภาพ 35)



ภาพ 35 แสดงรายละเอียดของชุมชน ไทย-มอญ ในปี พ.ศ. 2562
ที่มา: ดัดแปลงโดยผู้วิจัย, 2564 จาก (Google maps, 2019) (Nostra maps, 2019) และ (Google earth, 2019)

ในอดีตสมัยกรุงศรีอยุธยาอำเภอสังขละบุรีเคยถูกใช้เป็นเส้นทางเดินทัพของพม่าข้ามผ่านเทือกเขาตะนาวศรีและเข้าตีเมืองไทยผ่านทางบริเวณเจดีย์สามองค์ จากเหตุการณ์สงครามในอดีตได้ส่งผลให้ประชาชนชาวมอญและต้องอพยพหนีสงครามเข้าสู่ประเทศไทยเพื่อหาพื้นที่ปลอดภัย ต่อมาชาวมอญได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานของชุมชนอยู่บริเวณชายแดนร่วมกับชาวกะเหรี่ยงที่บริเวณ "บ้านนิเถะ" ซึ่งอพยพมาก่อนหน้า เมื่อมีชาวมอญอพยพมาเป็นจำนวนมากจึงเกิดเป็นหมู่บ้านมอญในชื่อ "บ้านวังกะบอน" บริเวณแม่น้ำแควน้อย ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการดำรงชีพของสมาชิกในชุมชน ในปี พ.ศ.2491-2494 การอยู่อาศัยของชาวมอญร่วมกับชาวกะเหรี่ยงที่บริเวณหมู่บ้านนิเถะเป็นไปอย่างปกติสุขโดยมีวิถีชีวิตโดยการอาศัยเกษตรกรรมเพื่อการดำรงชีพและกระจายตัวไปตามแม่น้ำของอำเภอสังขละบุรี ในภายหลังในปี พ.ศ. 2494 การอพยพของชาวมอญอพยพไม่ได้เป็นการหนีสงครามแต่เป็นการเดินทางเข้ามาตั้งรกรากอยู่ถาวรเนื่องจากประเทศไทยเป็นแหล่งทรัพยากรในการดำรงชีพที่มีประสิทธิภาพมากกว่าในประเทศพม่าและเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจที่ต้องการหางานเพื่อเลี้ยงครอบครัวจึงเป็นสาเหตุทำให้จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นหลายร้อยครัวเรือนกระจัดกระจายปะปนไปกับชุมชนกะเหรี่ยง เมื่อประชากรชาวมอญมีจำนวนถึงหลักพันผู้นำชุมชน (หลวงพ่อดุตตะมะ) และหน่วยงานราชการเทศบาลตำบลวังกะจึงได้รวบรวมชาวมอญและก่อตั้งพื้นที่ "บ้านวังกะล่าง" ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านนิเถะและที่ว่าการอำเภอบางทางตอนใต้ 2 กิโลเมตร ในปี พ.ศ. 2496-2518 ประชากรชาวมอญได้เพิ่มมากขึ้นและกระจายตัวไปตามหมู่บ้านนิเถะ บ้านวังกะบอน และบ้านวังกะล่าง ทำให้ต้องมีการจัดการรวบรวมกลุ่มชาวมอญและแบ่งพื้นที่ตามชาติพันธุ์ไว้เป็นหลักแหล่ง หลวงพ่อดุตตะมะจึงปรึกษากับทางราชการเขตเทศบาลตำบลวังกะเพื่อทำการวางผังและจัดสรรที่ดินเพื่อให้ชาวมอญได้มีที่พักอาศัยเป็นหลักแหล่งและง่ายต่อการให้หน่วยงานราชการสามารถจัดการผู้อพยพ



ภาพ 36 ทศนิยมภาพมุมสูงของกลุ่มชุมชนไทย มอญ และกะเหรี่ยงบริเวณแม่น้ำแควน้อย ปี พ.ศ.2518

ที่มา: วัดวังวิเวการาม, 2554

ต่างสัญชาติที่กระจายตัวอยู่ตามลุ่มแม่น้ำได้โดยสะดวก ด้วยเหตุนี้ทางรัฐบาลไทยจึงจัดตั้งหมู่บ้านมอญให้อยู่ตรงข้ามกับที่ว่าการอำเภอสังขละบุรี โดยมีแม่น้ำแควน้อยไหลผ่านระหว่างพื้นที่ เป็นที่มาของการเกิดพื้นที่กลุ่มชุมชนไทย-มอญ สังขละบุรี (วัชรกิติ วัชรโรทัย และคณะ, 2537) (ภาพ 36)

ลักษณะเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนไทย-มอญสังขละบุรีมีลักษณะโครงข่ายการสัญจรแบบตารางซึ่งถูกจัดทำขึ้นโดยรัฐบาลไทย การวางผังชุมชนนี้ไม่ได้เกิดจากการพัฒนาขึ้นโดยผู้คนในชุมชนมอญเนื่องจากการออกแบบพื้นที่เพื่อรองรับชาวมอญที่ทำการอพยพหนีสงครามมาจากพม่าในอดีตพื้นที่ของชุมชนมอญถูกจัดทำขึ้นเพื่อเป็นชุมชนหน้าด่านก่อนเข้าถึงชุมชนไทยเพื่อเป็นการป้องกันการรุกรานจากภัยสงครามพม่าชุมชนมอญจึงมีหน้าที่เป็น "ชุมชนป้องกันภัยสงคราม" ให้กับชุมชนไทยซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางทรัพยากรการเกษตรเพื่อการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชน ดังนั้นลักษณะของโครงข่ายการสัญจรในแต่ละชุมชนจึงมีความแตกต่างกันตามแต่จุดประสงค์ของหน้าที่

ชุมชนมอญซึ่งเป็น "พื้นที่ที่ถูกจัดตั้งโดยรัฐ" มีช่วงของโครงข่ายการสัญจรที่สั้นและกระชับมากกว่าชุมชนไทยเนื่องจากต้องรองรับประชากรในจำนวนมากบนพื้นที่ที่จำกัด ชุมชนมอญสังขละจึงมีวิถีชีวิตที่ "ดำรงภายใต้ตรรกะการพึ่งพาเชิงพื้นที่โดยมีรัฐไทยเป็นผู้กำหนด" เงื่อนไขเชิงกายภาพนี้ทำให้ชุมชนมอญไม่สามารถสะท้อนชีวิตดั้งเดิมเช่นเดียวกับพื้นที่ย่านตลาดพญาตองซูบริเวณด้านเจดีย์สามองค์ได้ (ทับสกุล, 2546)

ชุมชนมอญสังขละเป็นชุมชนที่มีการวางตัวอยู่บนลักษณะภูมิประเทศโดยมีการพัฒนาองค์ประกอบเชิงพื้นที่ผ่านนโยบายและการวางผังที่ถูกกำหนดโดยรัฐ ดังนั้นแนวทางในการพัฒนาเชิงพื้นที่จะแตกต่างจากการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการทางเศรษฐกิจระดับย่อยและกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม การพัฒนาพื้นที่ชุมชนมอญจะมีเงื่อนไขเชิงพื้นที่เป็นตัวกำหนดและเงื่อนไขเหล่านั้นทำให้เกิดเป็นตรรกะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนผ่านระบบโครงข่ายการสัญจรสาธารณะ นโยบายและเงื่อนไขเชิงพื้นที่ที่ถูกกำหนดโดยรัฐเหล่านี้จะเป็นกรอบแนวคิดที่เป็นตัวกำหนดแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ชุมชนในแต่ละช่วงทำให้ชุมชนมอญมีการจัดองค์ประกอบเชิงพื้นที่และรูปแบบของวิถีชีวิตแตกต่างจากชุมชนมอญดั้งเดิม

4.2 ช่วงที่ 1: "การเกิดขึ้นของกลุ่มชุมชน"

4.2.1 ลักษณะเชิงพื้นที่

พื้นที่กลุ่มชุมชนเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2496 ในอาณาเขตของเทศบาลตำบลวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี พื้นที่กลุ่มชุมชนมีขนาด 1,131 ไร่โดยประมาณ พื้นที่กลุ่มชุมชนประกอบด้วยชุมชนไทย มอญ และกะเหรี่ยง ลักษณะการวางตัวของชุมชนทั้ง 3 เป็นการแผ่กระจายพื้นที่ชุมชนไปตามที่ราบลุ่มหุบเขาในแนวเหนือใต้เป็นเส้นตรงแนวยาวขนานกับทางสายหลัก ทรัพยากรที่สำคัญของกลุ่มชุมชนคือแม่น้ำแควน้อยที่ไหลตัดผ่านระหว่างพื้นที่ชุมชนไทยกะเหรี่ยงและชุมชนมอญจากด้านตะวันตกไปด้านตะวันออก ทั้ง 3 ชุมชนใช้เส้นทางการสัญจรหลักร่วมกันคือทางหลวงชนบทหมายเลข 323 ที่ตัดผ่านพื้นที่กลุ่มชุมชนตามแนวเหนือ-ใต้มีความกว้างของขนาดเส้นทางคือ 6 เมตรโดยประมาณและมีถนนสายรองและถนนสายย่อยที่แยกตัวต่อมาจากถนนสายหลักเพื่อเข้าถึงแหล่งทรัพยากรการเกษตร พื้นที่ตลาด แหล่งงาน และแหล่งงานราชการที่จำเป็น

ต่อการดำรงชีพ พื้นที่ชุมชนชาวมอญและกะเหรี่ยงจำเป็นต้องพึ่งพาศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนคือตลาดบริเวณที่ว่าการอำเภอสังขละบุรีเพื่อการดำรงอยู่ (ภาพ 37) ชุมชนกะเหรี่ยงที่อยู่ฝั่งเดียวกับไทยจำเป็นต้องใช้เส้นทางหลักเพื่อเข้าถึงพื้นที่ศูนย์กลาง ชุมชนมอญที่อยู่อีกฝั่งแม่น้ำแควน้อยจำเป็นต้องข้ามสะพานลูกบวบ (แพลอยน้ำทำจากไม้ไผ่) และสัญจรไปยังเส้นทางหลักเพื่อเข้าถึงพื้นที่ศูนย์กลาง สะพานลูกบวบมีโครงสร้างประกอบด้วย 2 ส่วนได้แก่ส่วนพื้นและส่วนฐาน ฐานสะพานลูกบวบทำมาจากการนำเอาไม้ไผ่มัดรวมกันเป็นท่อนลอยน้ำและใช้รับน้ำหนัก พื้นสะพานเป็นการนำเอาไม้ไผ่ขนาดเล็กหรือไม้ไผ่ผ่าครึ่งและสานต่อกันจนเป็นแพยาวแล้วประกอบลงบนท่อนรับน้ำหนัก สะพานลูกบวบนี้เป็นต้นแบบในการพัฒนาโครงสร้างของสะพานไม้ในปีพ.ศ. 2518 และ 2522 (ภาพ 38) บทบาทที่สำคัญของสะพานคือการเป็นเครื่องมือในการเชื่อมต่อโครงข่ายเส้นทางสัญจรระหว่างพื้นที่ชุมชนมอญและชุมชนไทยเพื่อการดำรงอยู่



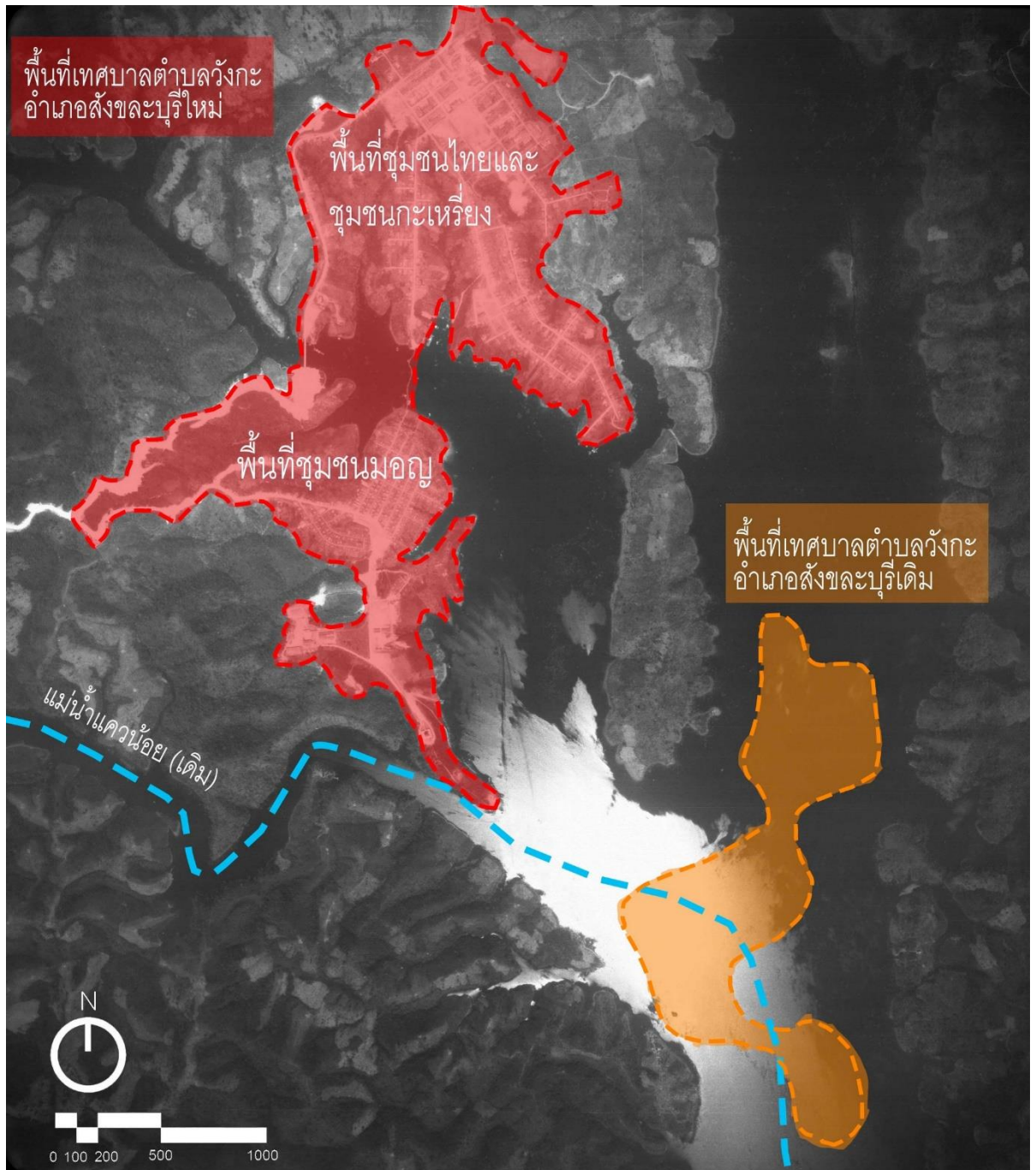


ภาพ 38 แม่น้ำแควน้อยและสะพานลูกบวบปี พ.ศ. 2510
ที่มา: มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, 2559

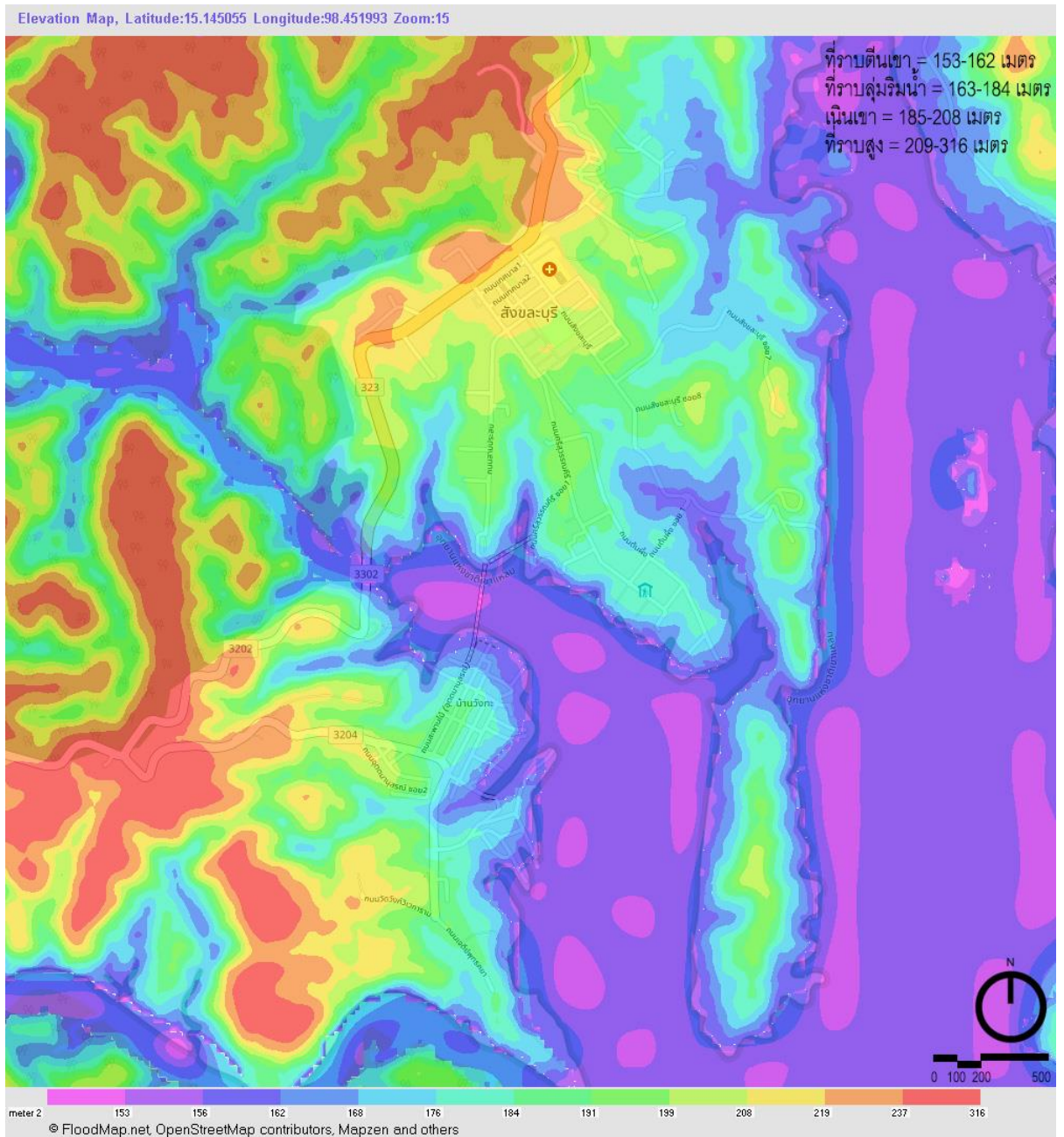
ต่อมาในปี พ.ศ.2527 ทางเทศบาลตำบลวังกะได้มีนโยบายในการพัฒนาพื้นที่กลุ่มชุมชนเป็นเขื่อนเขาแหลม (เขื่อนวชิราลงกรณ) เพื่อใช้กักเก็บน้ำและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พื้นที่กลุ่มชุมชนต้องเคลื่อนย้ายขึ้นมาตั้งถิ่นฐานใหม่บริเวณที่ราบเนินเขาที่สูงชันโดยมีพื้นที่ทั้งหมด 6943.75 ไร่โดยประมาณ (ภาพ 39) ลักษณะเชิงพื้นที่สำหรับการตั้งถิ่นฐานใหม่ของกลุ่มชุมชนไทย-มอญ สังขละบุรี ถูกแบ่งด้วยลักษณะภูมิประเทศออกเป็น **2 พื้นที่ราบสูง 4 เนินเขา** ได้แก่

2 พื้นที่ราบสูง : ได้แก่เกาะฝั่งมอญและเกาะฝั่งไทย พื้นที่ชุมชนไทยตั้งอยู่บนพื้นที่ราบสูงซึ่งมีแม่น้ำซองกาเลียไหลผ่านระหว่างเกาะจากแนวทิศตะวันตกไปยังทิศตะวันออก ชุมชนกะเหรี่ยงตั้งอยู่บนพื้นที่เนินเขาโดยมีเส้นทางหลักของชุมชนเชื่อมกับชุมชนไทยบนเกาะเดียวกัน เนื่องจากต้องพึ่งพาพื้นที่ศูนย์กลางในการดำรงอยู่ ในขณะที่ชุมชนมอญตั้งถิ่นฐานอยู่บนที่ราบสูงในเกาะทางตอนใต้ของชุมชนทั้งสอง ทำให้ลักษณะของพื้นที่กลุ่มชุมชนวางตัวเป็นแนวเหนือ-ใต้ขนานกับทางหลวงสายหลักและตั้งฉากกับแม่น้ำ

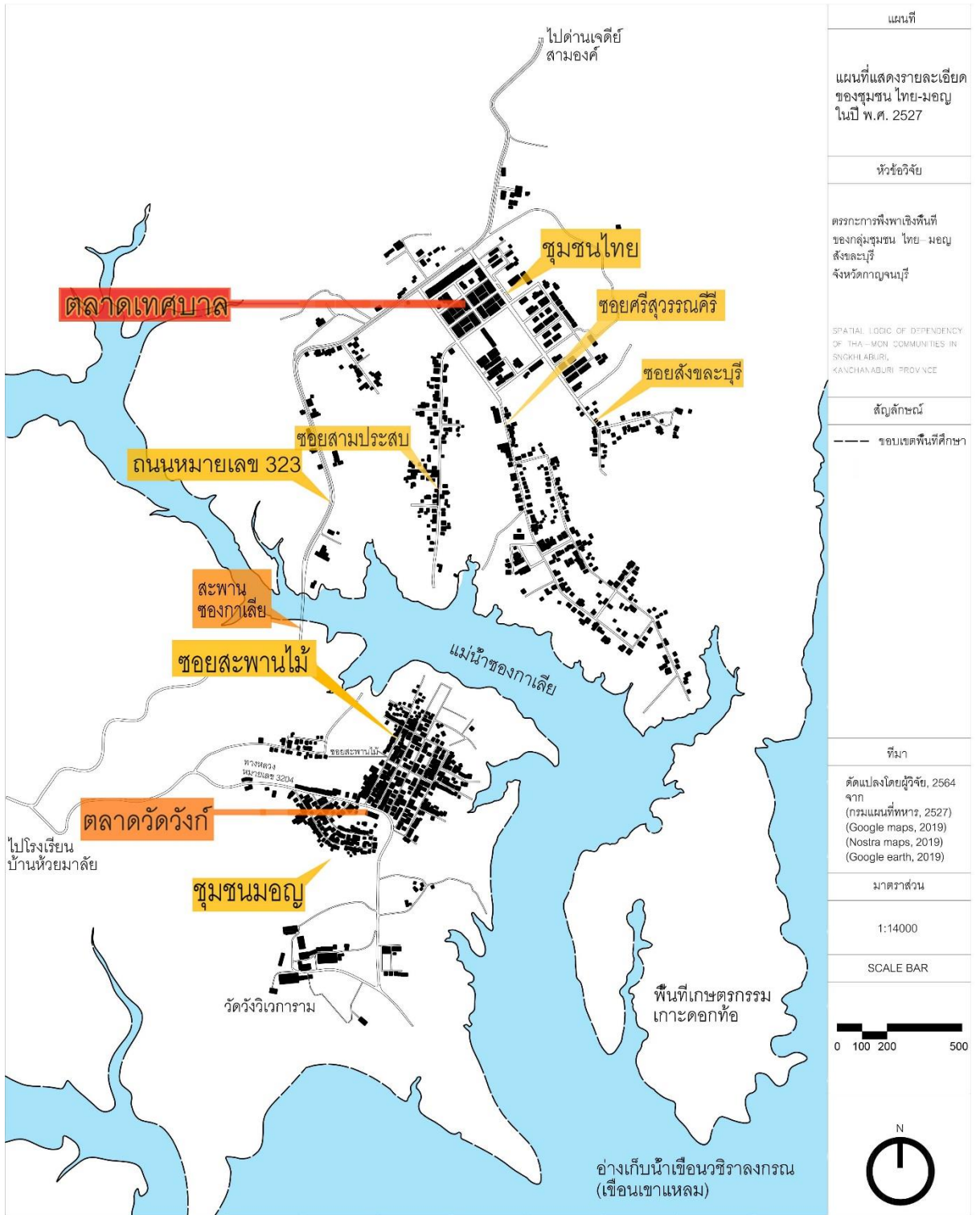
4 เนินเขา: เนินเขาแรกเป็นพื้นที่ถนนทางหลวงชนบทหมายเลข 323 เป็นถนนสายหลักที่อยู่ทางด้านตะวันตกของกลุ่มชุมชนทำให้สามารถเชื่อมต่อกับตัวเมืองกาญจนบุรี ด่านเจดีย์สามองค์ และพื้นที่อื่นๆได้ เนินเขาที่ 2-4 เป็นพื้นที่ของซอยสามประสบ ซอยศรีสุวรรณ และซอยสังขละบุรี (เรียงตามลำดับจากทิศตะวันออกไปตะวันตก) ซอยศรีสุวรรณศิริเป็นพื้นที่ราบเนินเขาซึ่งเป็นถิ่นฐานของชุมชนกะเหรี่ยง ซอยสามประสบเป็นพื้นที่ราบเนินเขารองรับการขยายตัวของชุมชนไทยและเป็นเส้นทางที่เชื่อมไปยังชุมชนมอญ ซอยสังขละบุรีเป็นพื้นที่รองรับการเจริญเติบโตของกลุ่มชุมชนในอนาคต (ภาพ 40-42)



ภาพ 39 การย้ายพื้นที่เทศบาลตำบลวังกะ อำเภอสังขละบุรีเดิม มายังพื้นที่บริเวณดินเขาที่สูงขึ้นเพื่อตั้งถิ่นฐานเป็นเทศบาลตำบลวังกะใหม่
ที่มา: ดัดแปลงโดยผู้วิจัย, 2564 (กรมแผนที่ทหาร, 2527) (อรวรรณ ทับสกุล, 2541)



ภาพ 40 ระดับความสูงของกลุ่มชุมชนไทย-มอญ เทศบาลตำบลวังกะ วัดจากระดับน้ำทะเลปานกลาง
ที่มา: <https://www.floodmap.net/>



แผนที่
แผนที่แสดงรายละเอียดของชุมชน ไทย-มอญ ในปี พ.ศ. 2527
หัวข้อวิจัย
ตรรกะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน ไทย-มอญ สังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
SPATIAL LOGIC OF DEPENDENCY OF THAI-MON COMMUNITIES IN SONGKHA ABURI, KANCHANABURI PROVINCE
สัญลักษณ์
--- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
ที่มา
ดัดแปลงโดยผู้วิจัย, 2564 จาก (กรมแผนที่ทหาร, 2527) (Google maps, 2019) (Nostra maps, 2019) (Google earth, 2019)
มาตราส่วน
1:14000
SCALE BAR
0 100 200 500
N

ภาพ 41 แสดงรายละเอียดของชุมชน ไทย-มอญ ในปี พ.ศ. 2527
 ที่มา: ดัดแปลงโดยผู้วิจัย, 2564 จาก (กรมแผนที่ทหาร, 2527) (Google maps, 2019) (Nostra maps, 2019) และ (Google earth, 2019)

ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินของกลุ่มชุมชนไทย-มอญในปี พ.ศ. 2527 แบ่งเป็นพื้นที่ที่มีความเป็นส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ พื้นที่ที่มีความส่วนตัวสูงส่วนมากจะเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและศาสนสถานที่กระจายตัวไปในแต่ละซอยและเกาะตัวอยู่บนเส้นทางการสัญจร การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารที่มีหลากหลายและมีความเป็นสาธารณะกระจุกตัวอยู่บริเวณฝั่งไทยย่านตลาดเทศบาล ซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนในเกาะฝั่งไทยในขณะที่ชุมชนมอญจำเป็นต้องสร้างพื้นที่ตลาดในชุมชนขึ้นมาเป็นจุดดึงดูดกิจกรรมที่จำเป็นต่อการดำรงชีพในชุมชนเนื่องจากการระยะทางการสัญจรไปยังพื้นที่ศูนย์กลางฝั่งไทยนั้นมีระยะทางไกลทำให้สภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ระหว่างชุมชนนี้มีความเข้มข้นที่ต่างกันระหว่างชุมชนมอญและกะเหรี่ยงเนื่องมาจากความหลากหลายในการใช้ประโยชน์อาคารในแต่ละชุมชน อย่างไรก็ตามทั้งชุมชนมอญและชุมชนกะเหรี่ยงจำเป็นต้องพึ่งพาพื้นที่ศูนย์กลางในชุมชนไทยเพื่อการดำรงอยู่เนื่องจากทรัพยากร การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารในชุมชนของตนเองไม่มีความหลากหลายเพียงพอต่อการดำรงชีพของสมาชิก

ลักษณะโครงข่ายการสัญจรและการวางผังของกลุ่มชุมชน รูปแบบของโครงข่ายการสัญจรจะเปลี่ยนไปตามลักษณะของภูมิประเทศซึ่งประกอบด้วยรูปแบบเนินเขาและที่ราบสูง ภูมิประเทศลักษณะที่ราบสูงจะเป็นโครงข่ายแบบตารางในขณะที่ภูมิประเทศลักษณะเนินเขาจะมีโครงข่ายแบบกึ่งไม้ โครงข่ายลักษณะตารางจะมีช่วงถนนที่กระชับและมีความหนาแน่นสูงเช่นบริเวณตลาดเทศบาลและพื้นที่ชุมชนมอญ โดยพื้นที่ชุมชนมอญจะมีโครงข่ายการสัญจรที่กระชับที่สุดเพื่อให้ระยะการเข้าถึงของแต่ละมวลาอาคารไปยังตลาดวัดวังก้น้อยที่สุดเนื่องจากเป็นจุดดึงดูดเพียงหนึ่งเดียวของชุมชน โครงข่ายการสัญจรระหว่างชุมชนมอญและไทยถูกเชื่อมด้วยเส้นทางการสัญจรบนซอยสามประสบโดยมีสะพานมอญเป็นเครื่องมือหลักในการเชื่อมต่อเส้นทางให้สมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2529 เหตุนี้ชุมชนมอญจึงสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ด้วยการพึ่งพาเส้นทางการสัญจรที่เชื่อมต่อไปยังพื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชน ลักษณะของเส้นทางการสัญจรที่เชื่อมออกจากพื้นที่ตลาดเทศบาลจะมีลักษณะการกระจายตัวแบบรัศมีและมีลักษณะของโครงข่ายการสัญจรเป็นแบบกึ่งไม้ที่วางตัวไปตามลักษณะภูมิประเทศแบบเนินเขา

จุดดึงดูดและสถานที่สำคัญที่จำเป็นต่อการดำรงชีพในกลุ่มชุมชนคือตลาดสดประกอบด้วย ตลาดเทศบาลฝั่งไทย (มีความหนาแน่นตลอดทั้งวัน) (ภาพ 44) และตลาดวัดวังก้นมอญ (มีความหนาแน่นช่วงเช้า) (ภาพ 43) ทั้ง 2 พื้นที่มีบทบาทเป็นจุดดึงดูด (attractor) และเป็นจุดหมาย (destination) ในการสัญจรของผู้คนในกลุ่มชุมชนทำให้การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณดังกล่าวมีความหลากหลาย มวลาอาคารโดยรอบจึงมีความหนาแน่นสูงและกระจุกตัวอยู่บนโครงข่ายการสัญจรในพื้นที่ ตลาดวัดวังก้นมีหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนมอญก่อนหน้าที่จะมีสะพานเกิดขึ้น สะพานมอญเกิดขึ้นเพื่อเชื่อมโครงข่ายการสัญจรระหว่างชุมชนและทำให้เกิดปรากฏการณ์การพึ่งพาเชิงพื้นที่โดยการย้ายศูนย์กลางของชุมชนมอญไปยังตลาดเทศบาลในฝั่งไทยซึ่งเป็นพื้นที่อเนกประสงค์

สามารถเชื่อมต่อกับย่านอื่นๆได้หลากหลาย เป็นสถานที่จัดงานเทศกาลเชิงเศรษฐกิจอยู่บ่อยครั้ง และสามารถเชื่อมต่อกับระบบสาธารณูปการที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ถึงแม้ว่าจุดศูนย์กลางของกลุ่มชุมชน



ภาพ 44 ถนนคนเดินบริเวณตลาดเทศบาลฝั่งไทย
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562



ภาพ 43 ตลาดวัดวังก้งฝั่งมอญ
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

จะเป็นพื้นที่ตลาดเทศบาลในชุมชนไทยแต่ตลาดวัดวังก้งนั้นมีความจำเป็นต้องดำรงอยู่ในชุมชนมอญ ภายใต้ฐานะจุดดึงดูดของชุมชนเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมจำเป็นต่อการดำรงชีพและชุมชนมอญสามารถเข้าถึงได้ในระยะทางที่สั้นกว่าตลาดเทศบาล

ลักษณะของสถาปัตยกรรม แบ่งออกเป็นอาคารที่พักอาศัยและอาคารพาณิชย์กรรม อาคารที่อยู่อาศัยของชุมชนมอญส่วนมากเป็นอาคารเดี่ยวใต้ถุนสูงทำจากวัสดุไม้ไผ่ มุงด้วยหลังคาสังกะสี บริเวณใต้ถุนมีพื้นที่สำหรับเลี้ยงสัตว์ขนาดเล็ก ระหว่างอาคารถูกกั้นด้วยชอยขนาดเล็ก หรือพื้นที่เปิดโล่งอเนกประสงค์ สามารถรองรับการใช้งานได้ 3-4 คน มีพื้นที่ทั้งหมด 36-60 ตารางเมตรโดยประมาณ บริเวณหลังอาคารส่วนมากเป็นพื้นที่อาบน้ำกลางแจ้งและพื้นที่ประกอบอาหาร ด้านข้างอาคารมีช่องเปิด 1-2 ตำแหน่งในแต่ละฝั่งซึ่งเป็นหน้าต่างตำแหน่งสำหรับระบายอากาศหรือประตูทางเข้าสำหรับเจ้าของบ้านและคนในครอบครัว ด้านหน้าอาคารเป็นพื้นที่อเนกประสงค์ลักษณะเป็นชานพักเปิดโล่งรองรับคนได้ 4-5 คน สำหรับพบปะผู้คนหรือจัดกิจกรรมขนาดเล็กและเป็นลาน



ภาพ 45 อาคารที่พักอาศัยลักษณะอาคารไม้ไผ่ ชุมชนมอญ รองรับครัวเรือนขนาด 3-4 คน
ที่มา: Google maps, 2556



ภาพ 48 อาคารที่พักอาศัยลักษณะอาคารไม้เฟื้อง ชุมชนมอญ รองรับครัวเรือนขนาด 3-4 คน
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

สาธารณะที่ใช้ทำกิจกรรมร่วมกับสมาชิกในชุมชน โดยทั่วไปอาคารส่วนใหญ่ในชุมชนมอญจะมีขนาดเล็กและมีความสูง 6-8 เมตร เป็นลักษณะอาคาร 1-2 ชั้นโดยใช้วัสดุในการก่อสร้างด้วยไม้เฟื้อง ไม้เนื้อแข็ง หรือคอนกรีตสำเร็จรูป อาคารวางตัวในลักษณะหันหน้าเข้าถนนหรือพื้นที่สาธารณะเสมอ (ภาพ 45-46)

ลักษณะพิเศษของอาคารที่อยู่อาศัยในชุมชนมอญคือมีหิ้งพระยื่นตัวออกจากอาคาร โดยจะหันส่วนที่ยื่นออกไปยังตำแหน่งของวัดวังแก้วเวการาม จุดประสงค์คือเพื่อแสดงความศรัทธาของผู้อยู่อาศัยที่มีต่อพระพุทธศาสนาและเพื่อลดแรงสั่นสะเทือนที่กระทบต่อตัวพระพุทธรูปเมื่อมีการสัญจรภายในเรือนไม้ อาคารที่พักอาศัยในชุมชนมอญแม้ว่าจะมีการต่อเติม เปลี่ยนการใช้ประโยชน์พื้นที่ หรือเปลี่ยนวัสดุโครงสร้างไปแล้วแต่การทำหิ้งพระยื่นออกจากตัวบ้านนั้นยังคงดำรงอยู่มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (ภาพ 47) อาคารพาณิชย์กรรมในหมู่บ้านมอญเป็นการเปลี่ยนพื้นที่ด้านหน้าอาคารหรือพื้นที่ชั้นแรกเป็นร้านขายของขนาดเล็กซึ่งโดยรวมอาคารยังคงมีการใช้ประโยชน์เป็นที่พักอาศัยเช่นเดิม เพียงแต่มีการจัดสรรพื้นที่หรือต่อเติมเพื่อทำธุรกิจในระดับครัวเรือนขนาดเล็ก อาคารพาณิชย์กรรมที่พัฒนามาจากอาคารที่พักอาศัยในชุมชนมอญมักมีความหนาแน่นบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงตลาดวัดวังแก้วเนื่องจากมีระยะทางสัญจรที่กระชับและสามารถเชื่อมต่อไปยังแหล่งทรัพยากรได้โดยง่าย (ภาพ 48)



ภาพ 46 หิ้งพระที่ยื่นตัวออกจากอาคารที่พักอาศัย
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562



ภาพ 47 ที่พักอาศัยซึ่งต่อเติมพื้นที่ด้านหน้าเป็นร้านค้า
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

ตลาดวัดวังก่เป็นจุดดึงดูดที่ประกอบด้วยกิจกรรมจำเป็นในการดำรงชีพสำหรับสมาชิกในชุมชนมอญเพียงหนึ่งเดียวของหมู่บ้าน มีลักษณะเป็นอาคารโครงสร้างไม้ มีพื้นที่ทั้งหมด 1,600 ตารางเมตร มีความสูง 7 เมตรโดยประมาณ โครงสร้างฐานรากเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กยึดกับเสาโครงสร้างไม้ มุงด้วยหลังคาสังกะสีซึ่งมีรูปแบบลักษณะผสมผสานระหว่างหลังคาปั้นหย่าซึ่งเป็นฐานโครงสร้างให้กับหลังคาหน้าจั่วแนวยาวรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า การใช้งานพื้นที่ด้านในเป็นตลาดสด เวลาเช้าถึงเที่ยง รอบอาคารเป็นที่จอดรถเพื่อเปลี่ยนถ่ายสินค้าและร้านค้าแผงลอยขนาดเล็กจากคนในชุมชน ตลาดวัดวังก่รองรับการใช้งานเชิงเศรษฐกิจและเป็นพื้นที่กิจกรรมจำเป็นสำหรับการดำรงชีพสำหรับผู้คนในชุมชนมอญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การดำรงอยู่ของตลาดวัดวังก่มีผลทำให้สภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ระหว่างชุมชนไทยและมอญถดถอยลงเพราะผู้คนฝั่งมอญไม่จำเป็นต้องสัญจรไปยังฝั่งไทยทุกวันเมื่อมีตลาดในพื้นที่ของตนแล้วแต่ยังมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าถึงพื้นที่ที่มีกิจกรรมที่หลากหลายมากกว่าแค่เพียงดำรงชีพและต้องพึ่งพาพื้นที่ตลาดเทศบาลในฝั่งไทยซึ่งเป็นย่านที่มีสินค้าหลากหลายมากกว่าในชุมชนของตน (ภาพ 49)



ภาพ 49 ลักษณะของอาคารตลาดวัดวังก่

ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

ลักษณะอาคารที่พักอาศัยของชุมชนกะเหรี่ยงและไทยจะมีลักษณะคล้ายเคียงกันมีรั้วหรือขอย่อยกั้นอาณาเขตของพื้นที่แต่ละอาคารอย่างชัดเจน รูปแบบอาคารเป็นอาคารขนาดเล็ก 1-2 ชั้น มีขนาด 60-80 ตารางเมตรโดยประมาณ รองรับครัวเรือนขนาดเล็กถึงขนาดกลาง 4-6 คน ใช้วัสดุโครงสร้างเป็นคอนกรีตบล็อก ไม้ไผ่ หรือไม้เนื้อแข็งมุงหลังคาสังกะสีหรือกระเบื้อง สำหรับอาคารชั้นเดียวจะแบ่งลักษณะการใช้พื้นที่เป็นส่วนหน้าอาคารเป็นชานพักหรือร้านค้าขนาดเล็ก ส่วนกลางอาคารเป็นที่พักอาศัย และส่วนท้ายของอาคารเป็นพื้นที่สำหรับทำอาหารหรือกิจกรรมที่มีความเป็นส่วนตัว พื้นที่ชั้นที่หนึ่งจะเป็นพื้นที่ลานอเนกประสงค์สำหรับทำกิจกรรมร่วมกับแขกที่มาเยือนในขณะที่อาคาร 2 ชั้น ที่ชั้นที่สองจะเป็นที่อยู่อาศัยและกิจกรรมที่มีความเป็นส่วนตัวใน วัสดุหลังคาส่วนมากเป็นสังกะสีและกระเบื้อง ด้านข้างของอาคารเป็นช่องเปิดเพื่อระบายอากาศ ด้านหน้าของอาคารเป็นช่องเปิดที่เป็นประตูและมีชานพักสำหรับรองรับการใช้งานอเนกประสงค์ การวางตัวของอาคารหันหน้าเข้าถนนเสมอ (ภาพ 51-52)



ภาพ 50 อาคารที่พักอาศัยลักษณะอาคารไม้เนื้อแข็งบริเวณพื้นที่ชุมชนไทยและกะเหรี่ยง
ที่มา: Google maps, 2556



ภาพ 51 อาคารที่พักอาศัยลักษณะอาคารไม้เนื้อแข็งแบบผสมผสานพื้นที่ชุมชนไทยและกะเหรี่ยง
ที่มา: Google maps, 2556

ลักษณะอาคารพาณิชย์กรรม (ตลาดเทศบาล) ในพื้นที่ชุมชนไทยมีลักษณะเป็นอาคาร 1 ชั้นจำนวน 2 หลัง หลังแรกมีพื้นที่ 1,500 ตารางเมตร หลังที่สองอยู่ถัดไปทางตะวันตกของหลังแรก มีพื้นที่ทั้งหมด 775 ตารางเมตร ทั้งสองหลังวางตัวในแนวยาวอยู่บนพื้นที่ราบสูง (ภาพ 50) ทุกด้านของอาคารเชื่อมต่อกับโครงข่ายถนนในพื้นที่ โครงสร้างของอาคารเป็นโครงสร้างไม้เนื้อแข็งยกพื้นสูง 1.2 เมตรจากระดับถนน ฐานรากคอนกรีตเสริมเหล็ก มีความสูงโดยรวม 7.5 เมตร โดยประมาณ มุงด้วยหลังคาสังกะสี ทำหลังคาซ้อนเพื่อระบายความร้อน ลักษณะเป็นหลังคาหน้าจั่ว สี่เหลี่ยมผืนผ้า พื้นที่ระหว่างอาคารเป็นพื้นที่เปิดโล่งที่มีการประโยชน์เป็นที่ตั้งร้านค้าแผงลอย พื้นที่รับส่งสินค้าจากตลาด และที่จอดรถชั่วคราว (ภาพ 53)



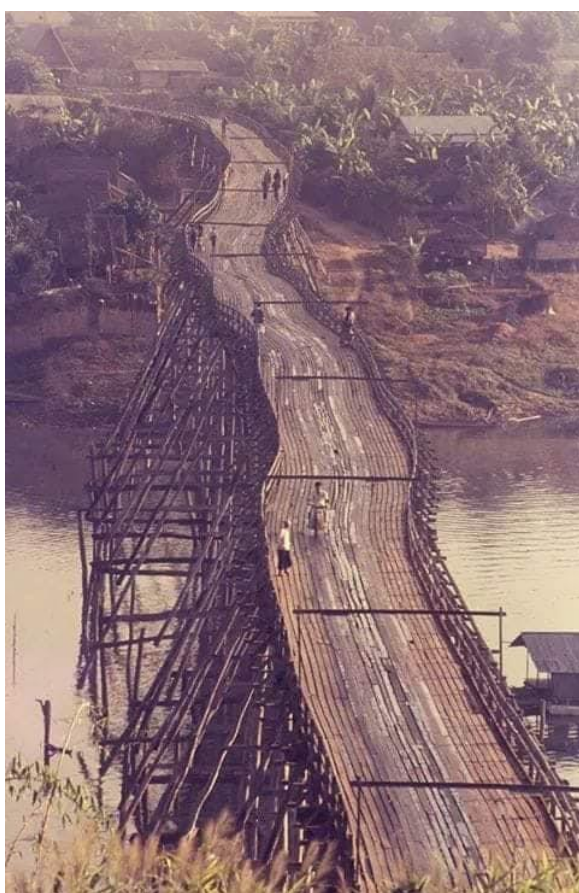
ภาพ 53 ทศนิยมภาพมุมสูงของชุมชนไทย บริเวณตลาดเทศบาล ปีพ.ศ.2527
ที่มา: วัดวังวิเวการาม, 2554



ภาพ 52 ภาพด้านหน้าอาคารตลาดเทศบาล
ที่มา: Google maps, 2556

สะพานอุตตมานุสรณ์ (สะพานมอญ) (ภาพ 55) ได้ถูกสร้างขึ้นในปีพ.ศ. 2529 โดยพัฒนาจากสะพานไม้ลูกบวบซึ่งมีลักษณะเป็นแพไม้ไผ่ที่มัดรวมกันแล้ววางเรียงบนผิวน้ำจากฝั่งมอญไปยังฝั่งไทย โดยต้องมีช่องว่างให้เรือสามารถสัญจรผ่านได้ สะพานไม้ลูกบวบนี้เป็นรูปแบบสะพานดั้งเดิมที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เคยเกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2510 และถูกนำมาใช้อีกครั้งเป็นรูปแบบสะพานชั่วคราวก่อนจะสร้างสะพานมอญเพื่อใช้เป็นเส้นทางการสัญจรทางเท้าอย่างถาวร ในกรณีที่สะพานมอญเกิดความเสื่อมโทรมและพังทลายลงด้วยภัยพิบัติหรือการใช้งานที่ผิดประเภทชาวบ้านจะสร้างสะพานลูกบวบโดยใช้เวลาเฉลี่ย 7 วันเพื่อเป็นทางสัญจรชั่วคราว สิ่งนี้แสดงถึงความสำคัญของสะพานเชื่อมระหว่างพื้นที่ที่เป็นทางสัญจรหลักในกลุ่มชุมชน สะพานมอญสร้างขึ้นจากเงินบริจาคและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวสังขละบุรีโดยมีจุดประสงค์เพื่อเป็นเครื่องมือที่ใช้เชื่อมพื้นที่ระหว่างชุมชนไทยและชุมชนมอญ สะพานมอญมีลักษณะเป็นสะพานโครงสร้างไม้สำหรับการสัญจรทางเท้าที่ช่วยในการเชื่อมต่อกับระบบโครงข่ายการสัญจรของแต่ละชุมชนซึ่งมีจุดหมายปลายทางเป็นพื้นที่ตลาดเทศบาลฝั่งไทยและตลาดวัดวังกั แนวคิดในการสร้างสะพานมอญยังเป็นแนวคิดทางสังคมรูปแบบเดิมเช่นเดียวกับในปี พ.ศ. 2522 (ภาพ 54)

การสร้างสะพานนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เกิดสถานะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ในกลุ่มชุมชนไทย-มอญ เนื่องจากเส้นทางในระบบโครงข่ายการสัญจรของแต่ละชุมชนที่เคยแยกกันด้วยลักษณะทางภูมิภาคถูกเชื่อมกันจึงเกิดการพัฒนาศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนในพื้นที่ที่มีทรัพยากรในการดำรงชีพมากกว่าให้เป็นย่านที่มีการใช้ประโยชน์ที่หลากหลายทำให้เส้นทางที่เชื่อมต่อไปยังจุดหมายของแต่ละชุมชนได้รับความนิยมและมีความหนาแน่นในการสัญจรมากขึ้น สะพานมอญจึงกลายเป็นเครื่องมือเชิงพื้นที่บนโครงสร้างของเส้นทางสัญจรหลักในกลุ่มชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 เป็นต้นมา (แย้มเจริญ, 2557) (ภาพ 54-56)



ภาพ 55 สะพานอุตตมานุสรณ์ (สะพานมอญ) ปี พ.ศ. 2529
ที่มา: แนวหน้าออนไลน์, 2562



ภาพ 56 ลักษณะของสะพานลูกบวบ
ที่มา: ผู้จัดการออนไลน์, 2557



ภาพ 54 สะพานลูกบวบแทนสะพานมอญชั่วคราว
ที่มา: ผู้จัดการออนไลน์, 2556

4.2.2 ลักษณะเชิงสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม

ประชากร

ในกลุ่มชุมชนประกอบด้วยชาติพันธุ์ไทย มอญ และกะเหรี่ยง โดยมีสัดส่วนของประชากรเป็นร้อยละ 80 เป็นชาวกะเหรี่ยงซึ่งเป็นชาติพันธุ์เดิมที่ตั้งรกรากอยู่เดิม ร้อยละ 15 เป็นชาวไทยซึ่งส่วนมากอพยพมาจากภาคกลางและภาคอีสาน ร้อยละ 5 เป็นประชากรชาวมอญพลัดถิ่น (ทับ

สกุล, 2546) สำหรับชาวมอญซึ่งมีจำนวนหลักพันคนหลังจากอพยบเข้ามาเป็นชาวมอญพลัดถิ่นตั้งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2491 ส่วนมากมีปัญหาเรื่องการไม่มีบัตรประชาชนและสัญชาติที่ไม่สามารถประกอบอาชีพที่ต้องติดต่อกับทางราชการได้ การศึกษาของเยาวชนในหมู่บ้านมอญสามารถเข้ารับการศึกษาได้จากทางโรงเรียนวัดวังแก้วเวการามซึ่งมีระดับชั้นตั้งแต่อนุบาล 2 ถึงระดับมัธยมต้นปีที่ 3 หากต้องการเข้ารับการศึกษาต่อจำเป็นต้องเดินทางไปที่ชุมชนไทยเพื่อศึกษาต่อในระดับมัธยมปลายปีที่ 4-6 ที่โรงเรียนอุดมสิทธิศึกษา การศึกษาทั้งหมดนี้อยู่ภายใต้การควบคุมของหน่วยงานเทศบาลตำบลวังกะ

ระบบเศรษฐกิจ

หลังจากการย้ายพื้นที่เทศบาลตำบลวังกะซึ่งเป็นศูนย์กลางของอำเภอสังขละบุรีมายังพื้นที่ที่สูงขึ้นเป็นที่ราบดินเขาและจัดตั้งที่ว่าการอำเภอสังขละบุรีใหม่ซึ่งเป็นการร่วมมือระหว่างกรมศาสนาและหน่วยงานราชการที่จัดสรรพื้นที่ให้แก่ประชากรชาวกะเหรี่ยงและมอญได้มีที่พักอาศัยอำเภอสังขละบุรีแบ่งการปกครองออกเป็น 3 ตำบล 1 เทศบาลตำบล กลุ่มชุมชนไทย-มอญอยู่ในอาณาเขตของเทศบาลตำบลวังกะและยังคงมีระบบเศรษฐกิจหลักของกลุ่มชุมชนในปี พ.ศ. 2527 เป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีทรัพยากรเป็นพื้นไร่และการประมงเป็นหลัก (ภาพ 57) ประชากรชาวมอญมีรายได้จากการรับจ้างทั่วไปและเป็นการจ้างงานแบบวันต่อวันนอกจากนี้ยังมีอาชีพค้าขายสินค้าเชิงเกษตรและสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพอื่นๆ โดยมีแหล่งทรัพยากรทางการเกษตรที่สำคัญคือแม่น้ำของกาเลียที่ไหลผ่านระหว่างพื้นที่ชุมชนไทยและมอญ (เทศบาลตำบลวังกะ, 2544)

วัฒนธรรมและประเพณี



ภาพ 57 วิถีชีวิตเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมที่บริเวณดินเขาหมู่บ้านมอญ

ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

กลุ่มชุมชนไทย-มอญมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับพุทธศาสนาเป็นอย่างมากแต่รูปแบบพิธีกรรมจะแตกต่างกันออกไปตามแต่ชาติพันธุ์เนื่องจากผู้นำชุมชนอยู่ในสถานะของเจ้าอาวาสวัดวังเวการามและเป็นผู้ที่รวบรวมชาวมอญที่กระจัดกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่างๆให้เป็นชุมชนเดียวกันพร้อมทั้งดำเนินการ ประสานงาน และจัดสรรที่ดินให้แก่ชาวมอญได้มีที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำมาหากินในประเทศไทย หลวงพ่ออุตตมะจึงเป็นผู้นำชุมชนและเผยแพร่ศาสนาพุทธให้แก่ประชาชนในพื้นที่ได้

เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจจึงเกิดเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับหลักการทางพุทธศาสนาในการดำรงชีพสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ความเข้มข้นของศาสนาพุทธในพื้นที่ชุมชนมอญจะแสดงออกผ่านทางวิถีชีวิตและพิธีกรรมอย่างเด่นชัดเช่นกิจกรรมการตักบาตร เทศกาลสงกรานต์บริเวณวัดวังเวการามกิจกรรมเหล่านี้มีผู้ร่วมกิจกรรมจำนวนมากเนื่องจากเป็นพิธีกรรมในช่วงเวลาเทศกาลประจำปีที่มีความเป็นเอกลักษณ์ซึ่งนำเอาวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวมอญที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเป็นโครงสร้างในการดึงดูดผู้เข้าร่วมโดยมีวัดวังเวการามเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของกิจกรรม (ภาพ 58-61)



ภาพ 60 แสดงอิทธิพลการมีส่วนร่วมของพุทธศาสนา
ในการจัดการพื้นที่ชุมชน
ที่มา: ที่ว่าการอำเภอสังขละบุรี, 2529



ภาพ 61 กิจกรรมตักบาตรยามเช้า บริเวณสะพานมอญ
ที่มา: ที่ว่าการอำเภอสังขละบุรี, 2529



ภาพ 59 กิจกรรมสงกรานต์ ที่บริเวณเจดีย์พุทธคยา วัดวังเวการาม
ที่มา: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2529



ภาพ 58 กิจกรรมการตักบาตรบริเวณเจดีย์พุทธคยา วัดวังเวการาม
ที่มา: มติชนออนไลน์, 2562

4.3 ช่วงที่ 2: "การเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชุมชน"

4.3.1 ลักษณะเชิงพื้นที่

ขอบเขตของพื้นที่แต่ละชุมชนเริ่มขยายตัว ชุมชนมอญมีการขยายตัวไปในรูปแบบการเพิ่มพื้นที่อาณาเขตของชุมชนมีเส้นทางและมวลาอาคารเกิดขึ้นจากการขยายตัวอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะพื้นที่อยู่อาศัยที่เป็นหมู่บ้านเกิดขึ้นใหม่และมีวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรม พื้นที่หมู่บ้านมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำทางตะวันออกเฉียงใต้ของตลาดวัดวังก์ หมู่บ้านถูกเชื่อมด้วยเส้นทางย่อยที่ต่อมาจากทางหลวงสายหลักหมายเลข 3204 ทางสัญจรย่อยที่เชื่อมมาจากถนนสายหลักประกอบด้วย 3 เส้นทางโดย 2 เส้นทางแรกเป็นเส้นทางที่เชื่อมมาจากทางตะวันออกของตลาดวัดวังก์และทางตอนใต้ของตลาด 2 เส้นทางนี้จะมีสะพานไม้ที่ใช้เชื่อมโครงข่ายการสัญจรระหว่างย่านตลาดและหมู่บ้าน เส้นทางสุดท้ายอยู่เหนือวัดวังก์วิเวการามและเชื่อม

ออกไปจากถนนสายหลักในทิศตะวันออก ทั้งสามเส้นทางนี้ทำให้เกิดการพึ่งพาเชิงพื้นที่ในชุมชนและทำให้หมู่บ้านดำรงอยู่ต่อไปได้ จากการเปลี่ยนแปลงความหนาแน่นที่เกิดขึ้นใหม่ทำให้เกิดระบบย่อยที่ชุมชนมอญต้องพึ่งพาพื้นที่ตลาดเพื่อการดำรงอยู่ส่งผลให้ตลาดวัดวังก์กลายเป็นจุดดึงดูดของชุมชนมอญที่มีความเข้มข้นมากขึ้น (ภาพ 62-64)



ภาพ 62 ลักษณะภูมิประเทศและสถานที่สำคัญในชุมชนมอญ

ที่มา: Kitjaroon, K., 2561



ภาพ 64 สะพานข้ามหุบเขาจากตลาดวัดวังกัไปยังหมู่บ้านมอญ
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562



ภาพ 63 ลักษณะพื้นที่หุบเขา บริเวณทางตะวันออกของตลาดวัดวังกั
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

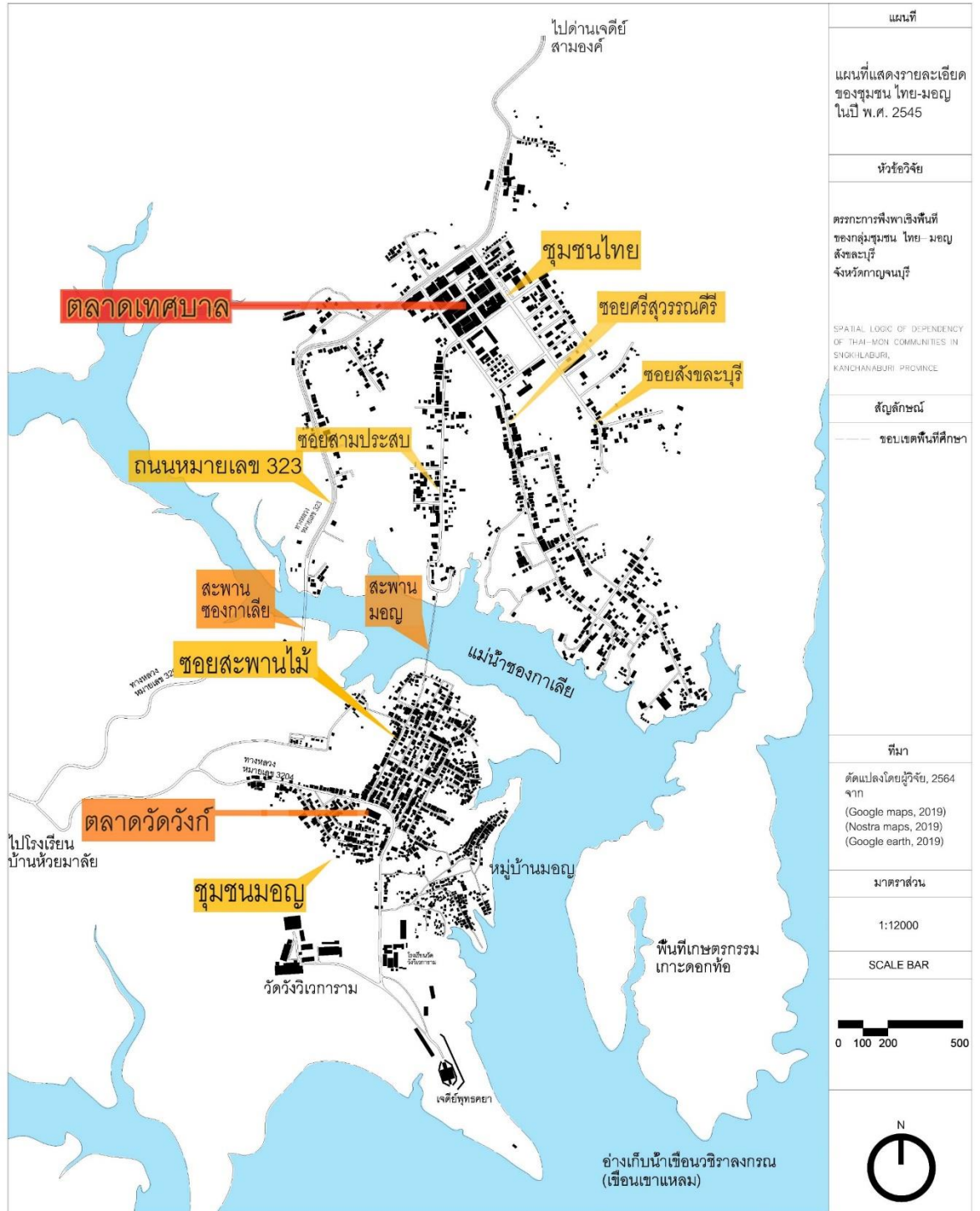
ชุมชนกะเหรี่ยงมีการขยายตัวของอาณาเขตชุมชนแบบผสมทั้งรูปแบบขยายพื้นที่เนื้อชุมชนและเพิ่มความหนาแน่นในพื้นที่ชุมชน พื้นที่ของชุมชนขยายตัวไปในทิศตะวันออกเฉียงใต้ บริเวณที่ราบเนินเขาริมแม่น้ำ (ภาพ 65) ความหนาแน่นบริเวณเนินเขาช่วงต้นซอยศรีสุวรรณคีรีมีความหนาแน่นของมวลาอาคารเพิ่มมากขึ้น มวลาอาคารที่เกิดขึ้นใหม่เป็นที่พักอาศัยซึ่งพัฒนาไปเป็นที่พักแรมสำหรับนักท่องเที่ยวและเกาะอยู่บนเส้นทางการสัญจรหลักที่นำไปยังพื้นที่ตลาดเทศบาลของชุมชนไทย นอกจากนี้ชุมชนกะเหรี่ยงยังมีการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณริมน้ำพัฒนาเป็นแหล่งเป็นแหล่งที่พักอาศัยสำหรับนักท่องเที่ยวในรูปแบบแพพักอาศัยชั่วคราวเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนเมื่อชุมชนมีความหนาแน่นเพิ่มมากขึ้นจึงเป็นเหตุที่ทำให้การสัญจรภายในซอยศรีสุวรรณคีรีเข้มข้นขึ้นเนื่องจากเป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อกับโครงข่ายการสัญจรบริเวณศูนย์กลางของกลุ่มชุมชน



ภาพ 65 แพพักชั่วคราวสำหรับนักท่องเที่ยวบริเวณที่ราบเนินเขาริมแม่น้ำทางตะวันออกเฉียงใต้ของชุมชนกะเหรี่ยง
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

ชุมชนกะเหรี่ยงไม่มีพื้นที่ตลาดหรือจุดดึงดูดที่เข้มข้นเช่นเดียวกับชุมชนมอญภายในอาณาเขตของตนเองจึงจำเป็นต้องพึ่งพาทรัพยากรและพื้นที่กิจกรรมที่มีความหลากหลายจากพื้นที่ตลาดเทศบาลในชุมชนไทยเพื่อการดำรงอยู่

ชุมชนไทยมีการขยายพื้นที่ชุมชนออกไปในพื้นที่เนินเขาบริเวณซอยสังขละบุรีทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของชุมชน บริเวณซอยสามประสบและพื้นที่โดยรอบของเส้นทางหลวงหมายเลข 323 มีความหนาแน่นของมวลาอาคารเพิ่มมากขึ้นแต่ยังคงอาณาเขตของพื้นที่เดิมไว้ตามแนวเนินเขาอาคารที่เพิ่มขึ้นส่วนมากเป็นรูปแบบที่พักอาศัยและที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว พื้นที่บริเวณตะวันออกเฉียงใต้ของกลุ่มชุมชนมีโบสถ์คริสต์แห่งใหม่เกิดขึ้นและมีเส้นทางที่เชื่อมไปยังซอยสังขละบุรี ความหนาแน่นของมวลาอาคารที่เพิ่มขึ้นในชุมชนไทยส่วนมากจะเพิ่มขึ้นที่บริเวณโครงข่ายเส้นทางการสัญจรเดิมโดยมวลาอาคารจะเกาะตัวไปตามถนนสายหลักที่วางตัวอยู่บนแต่ละเนินเขาซึ่งเชื่อมต่อไปยังโครงข่ายย่านตลาดเทศบาล การเพิ่มขึ้นของมวลาอาคารในชุมชนไทยมีปริมาณน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับพื้นที่ของชุมชนมอญและกะเหรี่ยงและส่วนมากอาคารที่เพิ่มขึ้นมักเป็นอาคารเชิงพาณิชย์หรือที่พักแรมเพื่อปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์กับบทบาทใหม่ของกลุ่มชุมชนที่จะพัฒนาไปเป็นย่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (ภาพ 66-67)



ภาพ 66 แสดงรายละเอียดของชุมชน ไทย-มอญ ในปี พ.ศ. 2545
 ที่มา: ดัดแปลงโดยผู้วิจัย, 2564 จาก (Google maps, 2019) (Nostra maps, 2019) และ (Google earth, 2019)

ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินของกลุ่มชุมชนไทย-มอญ มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะที่พื้กอาศัยให้เป็นรูปแบบผสมผสานเชิงพาณิชย์กรรมมากขึ้นเพื่อรองรับระบบเศรษฐกิจใหม่ อาคารใหม่ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนไทยและกะเหรี่ยงมักเป็นอาคารพาณิชย์กรรมและที่พื้กอาศัยที่มีรูปแบบผสมผสาน ลักษณะมวลาอาคารที่เกิดขึ้นใหม่เหล่านี้ต้องการพื้นที่ที่มีความเป็นส่วนตัวจึงเกาะตัวอยู่กับถนนสายรองที่เชื่อมต่อมาจากย่านพื้นที่ศูนย์กลางและกระจายตัวออกไปตามพื้นที่เนินเขา ชุมชนมอญมีมวลาอาคารรูปแบบที่พื้กอาศัยเกิดขึ้นจำนวนมากบริเวณที่ราบลุ่มริมน้ำทางทิศตะวันออกของตลาดวัดวังก์ การใช้ประโยชน์อาคารบริเวณจุดท่องเที่ยวชุมชนมอญมีการเปลี่ยนแปลงโดยพัฒนาจากที่อยู่อาศัยเป็นรูปแบบอาคารพาณิชย์กรรมแบบผสมผสาน จุดบริการนักท่องเที่ยวที่ฝั่งไทยบริเวณตีนสะพานมอญมีอาคารพาณิชย์กรรมเกิดขึ้นใหม่เพื่อรองรับกับสถานการณ์การท่องเที่ยว

ลักษณะโครงข่ายการสัญจรและการวางผังของกลุ่มชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เนื่องจากโครงข่ายการสัญจรในฝั่งไทยและมอญถูกเชื่อมกันด้วยสะพานมอญทำให้ผู้คนสามารถสัญจรไปมาระหว่างชุมชนได้สะดวกนอกจากสะพานจะทำหน้าที่เชื่อมเส้นทางการสัญจรแล้วยังเป็นจุดดึงดูดการท่องเที่ยวภายในกลุ่มชุมชนอีกด้วย ด้วยเหตุนี้เส้นทางการสัญจรจึงมีความหนาแน่นในการใช้งานเพิ่มขึ้นตลอดทั้งเส้นโดยเฉพาะช่วงเวลาเทศกาลซึ่งมีความหนาแน่นในการใช้งานมากเป็นพิเศษที่บริเวณจุดบริการนักท่องเที่ยว บนสะพานมอญ ไปจนถึงจุดท่องเที่ยวชุมชนมอญ จากความหนาแน่นเหล่านี้ส่งผลให้โครงข่ายการสัญจรที่เชื่อมต่อกับสะพานมอญทั้งฝั่งไทยและมอญมีความหนาแน่นสูง เนื่องจากมีจุดดึงดูดที่เพิ่มขึ้นในกลุ่มชุมชน จุดหมายของการสัญจรในพื้นที่กลุ่มชุมชนคือตลาดวัดวังก์ ฝั่งมอญและตลาดเทศบาลในฝั่งไทย ทั้ง 2 แห่งเชื่อมโครงข่ายระหว่างพื้นที่เข้าด้วยกันผ่านเส้นทางบริเวณ ซอยสามประสบ-สะพานมอญ-จุดท่องเที่ยวชุมชนมอญ เส้นทางนี้จึงเป็นทางหลักที่เกิดการใช้งานอย่างหนาแน่นในพื้นที่กลุ่มชุมชน

จุดดึงดูดและสถานที่สำคัญ แห่งใหม่ส่วนมากเกิดขึ้นจากปัจจัยการท่องเที่ยวในพื้นที่กลุ่มชุมชนและเป็นพื้นที่รวมตัวของผู้คนในชุมชนที่ทำงานเกี่ยวกับการบริการนักท่องเที่ยวโดยการนำเอาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมมาใช้เป็นสินค้าในการสร้างประสบการณ์ใหม่ จุดดึงดูดแห่งใหม่เหล่านี้เป็นกระจุกตัวของอาคารพาณิชย์กรรมที่ทำให้เกิดความหนาแน่นในการสัญจรแบบชั่วคราว (temporary density) ซึ่งมีโครงสร้างในการเกิดปรากฏการณ์เช่นเดียวกับงานเทศกาล (festival) เช่น จุดดึงดูดที่เกิดขึ้นอยู่ที่บริเวณตีนสะพานของสะพานมอญทั้งฝั่งไทยและฝั่งมอญที่มีการพัฒนาการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารเป็นลานกว้าง จุดชมทัศนียภาพ จุดให้บริการสำหรับขนส่ง และอาคารพาณิชย์กรรมเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวที่มีจำนวนมากในช่วงเทศกาล (ภาพ 68-71)



ภาพ 71 บริเวณจุดบริการนักท่องเที่ยว
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562



ภาพ 70 ทศนียภาพบนสะพานมอญ
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562



ภาพ 68 ทศนียภาพบริเวณตีนสะพานฝึงมอญ
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562



ภาพ 69 ทศนียภาพบริเวณจุดท่องเที่ยวชุมชนมอญ
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

ลักษณะของสถาปัตยกรรม

ในพื้นที่ชุมชนมอญที่มีความหนาแน่นของมวลาอาคารในพื้นที่เพิ่มมากขึ้นทำให้ระยะห่างระหว่างอาคารกระชับลง อาคารที่ถูกเว้นอาณาเขตด้วยซอยขนาด 1-1.5 เมตร (ภาพ 72) พื้นที่ถูกพัฒนาไปเป็นซอยย่อยที่นำไปสู่ที่พักอาศัยที่สร้างขึ้นใหม่ภายใน ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นกับพื้นที่หมู่บ้านมอญเป็นส่วนใหญ่เนื่องจากมีความแออัดของมวลาอาคารสูงและมีโครงข่ายการสัญจรที่ไม่มีแบบแผน อาคารใหม่ส่วนมากเป็นอาคารโครงสร้างคอนกรีตชั้นเดียวที่แทรกตัวอยู่ด้านหลังระหว่างอาคารเก่าโดยมีซอยย่อยที่เชื่อมต่อกับถนนสายหลักเป็นทางเข้า



ภาพ 74 ขอย่อยระหว่างอาคารที่นำไปสู่อาคารที่พักอาศัยที่แทรกตัวอยู่ใน
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

อาคารที่เกิดขึ้นใหม่มีทั้งรูปแบบที่เป็นที่พักอาศัยและรูปแบบผสมผสานโดยความสูงส่วนมากจะจำกัดที่ 7 เมตรหรือมีความสูงเท่าอาคาร 2 ชั้น ในรูปแบบแรกอาคารที่พักอาศัยที่ยกตัวขึ้นสูงจะมีโครงสร้างของอาคารในชั้นแรกเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังสร้างด้วยคอนกรีตบล็อกสำเร็จรูปฉาบปูนทาสี ชั้นบนมีลักษณะเป็นโครงสร้างไม้เนื้อแข็งทาสีเคลือบเงาและยังคงเอกลักษณ์ของห้องพระไว้เช่นเดิม หลังคามุงด้วยวัสดุสังกะสีหรือกระเบื้องลอนคูมีโครงสร้างฝ้าระแนงที่แข็งแรงมากยิ่งขึ้น พื้นที่ใช้สอยของอาคารเพิ่มขึ้น โดยเฉลี่ยอยู่ที่ 100-150 ตารางเมตร ในรูปแบบที่สองเป็นการปรับปรุงการใช้งานพื้นที่อาคารเพื่อเป็นอาคารที่พักอาศัยแบบผสม ในชั้นแรกจะเป็นร้านค้าหรือพื้นที่รองรับกิจกรรมต่างๆที่มีความเป็นสาธารณะ ชั้นที่สองจะเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมที่มีความเป็นส่วนตัวเช่นเดิม อาคารในลักษณะยกใต้ถุนสูงและเป็นวัสดุไม้ไผ่เริ่มหายไปจากบริเวณจุดท่องเที่ยวชุมชนมอญและปรับปรุงกลายเป็นอาคารไม้เนื้อแข็งทดแทน การคงอยู่ของอาคารไม้ไผ่ยังคงดำรงอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านมอญและพื้นที่เกษตรกรรมบริเวณหุบเขาทางตะวันออกของตลาดวัดวัง (ภาพ 73-74)



ภาพ 73 ลักษณะอาคารพักอาศัยสูง 2 ชั้นที่ใช้รูปแบบผนังแบบผสม
ระหว่างไม้เนื้อแข็งและคอนกรีตสำเร็จรูป
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562



ภาพ 72 ลักษณะอาคารที่พักอาศัยสูง 2 ชั้นที่มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่การ
ใช้งานในชั้นแรกเป็นเชิงพาณิชย์กรรม
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

ในพื้นที่ชุมชนกะเหรี่ยงมีลักษณะอาคารแพไม้ลอยน้ำเกิดขึ้นใหม่บริเวณริมน้ำทางตอนตะวันออกเฉียงใต้ของจุดบริการนักท่องเที่ยว มีลักษณะเป็นที่พักแรมและจุดจอดเรือสำหรับบริการนักท่องเที่ยว โครงสร้างแพไม้ไม่มีฐานราก ใช้การลอยตัวจากทุ่นที่ทำจากถังพลาสติกบรรจุอากาศวางตัวลงบนไม้ไผ่ผูกบวบเพื่อเป็นฐานให้กับพื้นของแพ โครงสร้างของแพทำจากไม้หรือไม้ไผ่มุงด้วยหลังคาสังกะสี มีความสูงโดยรวมประมาณ 4.5 เมตร หลังคาส่วนมากเป็นลักษณะทรงหน้าหรือหน้าจั่วผสมปั้นหยา มีพื้นที่การใช้สอยโดยรวมประมาณ 50-60 ตารางเมตรสามารถรองรับการใช้งานได้ 4-5 คนต่อ 1 แพพัก (ภาพ 75-76)



ภาพ 75 ลักษณะแพพักอาศัยชั่วคราวสำหรับบริการนักท่องเที่ยว
ที่มา: สำนักข่าวไทยพีบีเอส, 2560



ภาพ 76 ลักษณะแพพักอาศัยและท่าจอดเรือนำเที่ยว
ที่มา: สำนักข่าวไทยพีบีเอส, 2560

ในพื้นที่ชุมชนกะเหรี่ยง (ชอยศรีสุวรรณคีรี) มีรูปแบบอาคารที่เป็นลักษณะไม้เนื้อแข็งเพิ่มมากขึ้นโดยมีทั้งรูปแบบยกใต้ถุนสูงและแบบไม่มีใต้ถุน ส่วนมากเป็นอาคาร 2 ชั้น มีความสูงของอาคารแต่ละหลังอยู่ที่ 7-8 เมตร โครงสร้างเป็นไม้เนื้อแข็งทั้งหมดมุงหลังคาด้วยวัสดุสังกะสีหรือกระเบื้องลอนคู่ มีพื้นที่ใช้สอยสำหรับอาคารแต่ละหลังโดยรวมอยู่ที่ 90-130 ตารางเมตร เมตรสามารถรองรับผู้อยู่อาศัยได้ 4-6 คน ที่อยู่อาศัยที่ยกใต้ถุนสูงจะมีชานบ้านยื่นออกมาจากตัวบ้านประมาณ 3 ตารางเมตรเพื่อรองรับกิจกรรมต่างๆที่มีความเป็นสาธารณะ กรณีที่ครัวเรือนมีขนาดใหญ่ซึ่งมีลักษณะของครอบครัวเป็นครอบครัวขยายจะมีอาณาเขตรั้วที่ชัดเจนและส่วนมากมักมีพื้นที่เปิดโล่งเป็นลานกิจกรรมส่วนกลางของกลุ่มอาคารที่อยู่ในรั้วเดียวกัน วัสดุที่ใช้ทำรั้วมีหลากหลายเช่นรั้วไม้เนื้อแข็ง รั้วไม้ไผ่ รั้วสังกะสี และรั้วลวดหนามชิงเส้าเอ็น มีความสูงตั้งแต่ 1.5-2 เมตร บริเวณใต้ถุนอาคารเป็นพื้นที่สำหรับเก็บของ โรงจอดรถ และพื้นที่อเนกประสงค์ที่รองรับผู้คนที่มาเยี่ยมชมเพื่อนำกิจกรรมต่างๆ

อาคารบางส่วนมีลักษณะโครงสร้างแบบผสมผสานระหว่างโครงสร้างไม้และคอนกรีตบล็อกสำเร็จรูปหากเป็นอาคาร 2 ชั้นชั้นแรกจะมีโครงสร้างผนังเป็นคอนกรีตสำเร็จรูปในขณะที่ชั้นที่สองเป็นผนังโครงสร้างไม้เนื้อแข็งโดยใช้เสาและคานคอนกรีตเสริมเหล็กร่วมกัน พื้นที่ชั้นที่

หนึ่งจะรองรับกิจกรรมที่มีความเป็นสาธารณะและมีการเปลี่ยนแปลงสูงซึ่งในขั้นที่สองจะเป็นกิจกรรมที่มีความเป็นส่วนตัว

เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมกะเหรี่ยงที่แสดงออกมาผ่านอาคารคือลวดลายการสานไม้ไผ่ที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวซึ่งเกิดขึ้นเช่นเดียวกับการทอเสื่อของชาวกะเหรี่ยงเวียงคอดี อาคารในชุมชนจะมีผนังที่เกิดจากลวดลายการสานไม้ไผ่ลงบนผนังโครงสร้างไม้เนื้อแข็งเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของชาติพันธุ์ ลวดลายที่แสดงลงบนผนังเหล่านี้มักอยู่ที่บริเวณด้านหน้าของอาคารหรือในจุดที่สามารถมองเห็นได้ชัดจากการสัญจรบนถนน (ภาพ 77-78)



ภาพ 78 อาคารที่พักอาศัยยกได้สูงในชุมชนกะเหรี่ยงที่อยู่รวมในอาณาเขตเดียวกันและใช้พื้นที่เปิดโล่งร่วมกัน
ที่มา: Google maps, 2556



ภาพ 77 ลักษณะการสานไม้ไผ่บนผนังอาคารเช่นเดียวกับลวดลายบนผ้าทอซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเวียงคอดี
ที่มา: Google maps, 2556

สะพานมอญ มีการปรับปรุงโครงสร้างให้แข็งแรงและสามารถรองรับน้ำหนักได้มากขึ้นเนื่องจากปัจจัยทางด้านการท่องเที่ยวทำให้สะพานมอญกลายเป็น**จุดดึงดูดที่สำคัญในพื้นที่**ซึ่งเกิดเป็นพื้นที่กิจกรรมที่รองรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในกลุ่มชุมชน เช่น พื้นที่ต้นสะพานมอญของทั้งสองฝั่งชุมชนจากเดิมเป็นพื้นที่เปิดโล่งในฝั่งไทยเป็น "จุดบริการนักท่องเที่ยว" และฝั่งมอญซึ่งเดิมเป็นที่พักอาศัยถูกพัฒนาเป็น "จุดท่องเที่ยวชุมชนมอญ" ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวและสร้างรายได้ให้หลายครัวเรือนทั้งงานบริการและการค้าขายส่งผลให้เกิดการเพิ่มขึ้นของมวลอาคารในย่านและการพัฒนาการใช้ประโยชน์อาคารไปเป็นรูปแบบเชิงพาณิชย์กรรมมากขึ้นเพื่อตอบสนองการบริการนักท่องเที่ยว จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเหล่านี้ส่งผลให้เกิดจุดดึงดูดใหม่บนเส้นทางการสัญจรหลักในกลุ่มชุมชนส่งเสริมให้ความหนาแน่นบนโครงข่ายการสัญจรของกลุ่มชุมชนทวีคูณความเข้มข้นมากขึ้นด้วยปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจหลักที่เปลี่ยนแปลงไปในเชิงการท่องเที่ยว (ภาพ 79)



ภาพ 79 สะพานมอญที่เชื่อมระหว่างชุมชนไทยและมอญ.

ที่มา: <https://paikondieow.com/wp-content/uploads/2020/07/0-0-3.jpg>

4.3.2 ลักษณะเชิงสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม

ประชากร

ถึงแม้ว่าการท่องเที่ยวจะเปลี่ยนวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวมอญไปในบางส่วนแต่ด้วยเหตุจำเป็นของจำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้นนำไปสู่ความต้องการในการบริโภคทรัพยากรที่มากขึ้นทำให้ประชากรชาวมอญวัยแรงงาน (อายุ 15-59 ปี) ต้องทำงานเพื่อดูแลวัยฟุ้งฟิง (อายุ 60 ปีขึ้นไป) มากขึ้น เยาวชนบางส่วนทำงานเป็นมัคคุเทศก์รุ่นเยาว์ตั้งแต่อายุ 12-13 และผู้สูงอายุทำงานเป็นปราชัญชุมชนและเจ้าของกิจการ ลักษณะความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของชาวมอญจึงไม่ได้เป็นไปตามที่กฎหมายไทยกำหนดอย่างชัดเจนเพราะด้วยเงื่อนไขของสังคมที่ไม่สามารถยื่นขอบัตรประชาชนได้ทำให้การประกอบอาชีพของชาวมอญวัยแรงงานบางส่วนยังมีข้อจำกัดที่ส่งผลให้อาชีพที่เกิดขึ้นเพื่อปรับตัวเข้าหาธุรกิจการท่องเที่ยวเป็นไปใน 2 ลักษณะคือ เจ้าของกิจการ และงานรับจ้างทั่วไป ด้วยสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปในปี พ.ศ. 2545-2560 ทำให้ประชากรชาวมอญต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนเองให้ตอบรับกับการท่องเที่ยวมากขึ้น

ระบบเศรษฐกิจ

กลุ่มชุมชนไทย-มอญในปี พ.ศ. 2545 เริ่มเปลี่ยนแปลงจากวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมไปสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเนื่องจากทรัพยากรการประมงเหลือน้อยแต่การทำไร่สวนบริเวณดินเขาและหุบเขาฝั่งชุมชนมอญยังคงอยู่และเป็นการทำเพื่อเลี้ยงปากท้องในครัวเรือนระดับเล็กและมักทำในพื้นที่บริเวณใกล้ที่พักอาศัยเพื่อให้เกิดความสะดวกในการเก็บเกี่ยว วิถีชีวิตในลักษณะนี้เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวมอญที่เกิดขึ้นตั้งแต่อพยพมายังอำเภอสังขละบุรี ผู้คนที่ทำไร่ทำสวนเป็นผู้สูงอายุที่ย้ายถิ่นฐานมาจากประเทศพม่าและบางส่วนยังไม่มีสัญชาติไทย จากปัญหาที่เกิดขึ้นจากทรัพยากรทางการเกษตรเริ่มถดถอยลงและมีไม่เพียงพอต่อจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องธุรกิจการท่องเที่ยวจึงได้เข้ามามีผลกับระบบเศรษฐกิจและสังคมหลักของกลุ่มชุมชนทางเทศบาลตำบลวังกะจิ่งมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจสำหรับกลุ่มชุมชนด้วยการนำเอาแนวคิดทางอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเข้ามามีผลในการสร้างรายได้ให้กับประชาชนชาวมอญ การท่องเที่ยวกลายเป็นระบบเศรษฐกิจหลักชิ้นใหม่ที่เข้ามาสนับสนุนความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น สามารถสร้างรายได้ เปลี่ยนวิถีชีวิตดั้งเดิมให้กลายเป็นสินค้าเชิงวัฒนธรรมและมอบประสบการณ์ใหม่ให้นักท่องเที่ยว (ภาพ 80)



ภาพ 80 ลักษณะที่อยู่อาศัยของชาวมอญที่ปรับเปลี่ยนการใช้งานเพื่อรองรับกับระบบเศรษฐกิจการท่องเที่ยว
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

วัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวมอญเริ่มกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมในรูปแบบจับต้องไม่ได้ที่มอบประสบการณ์ใหม่ให้นักท่องเที่ยวมากขึ้นและกลายเป็นเครื่องมือการค้าหลักเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ปรัชญาการนี้เปิดโอกาสให้วัยฟิงฟิงเช่นเยาวชนและผู้สูงอายุสามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวโดยการนำวัฒนธรรมและวิถีชีวิตมาเป็นการบริการนักท่องเที่ยวด้วยการมอบประสบการณ์ใหม่ เช่น การเป็นมัคคุเทศก์เยาวชนในการนำเที่ยว การค้าขายสินค้าที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม การเป็นผู้จัดการในกิจกรรมตักบาตร การเป็นผู้จัดการเช่าอียัมเสื้อผ้าเพื่อแต่งกายสวมบทบาทเป็นชาวมอญ เป็นต้น (ภาพ 81-82)

กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากระบบเศรษฐกิจใหม่ซึ่งมีผลมาจากปัจจัยการท่องเที่ยวส่งเสริมให้แต่ละพื้นที่ชุมชนมีแนวทางการพัฒนาพื้นที่ที่ชัดเจนยิ่งขึ้นภายใต้เงื่อนไขการดำรงอยู่ในสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชน ชุมชนมอญพัฒนาบทบาทของพื้นที่ในย่านให้เป็นจุดหมายในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนกะเหรี่ยงพัฒนาบทบาทของพื้นที่ในย่านให้เป็นจุดหมายในการเป็นสถานที่พักผ่อนสำหรับนักท่องเที่ยว ชุมชนไทยพัฒนาพื้นที่ในย่านให้ศูนย์รวมทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีพและเป็นศูนย์กลางทางการค้าและพาณิชย์กรรมในกลุ่มชุมชน



ภาพ 81 กิจกรรมซึ่งสร้างรายได้ให้แก่เยาวชนชาวมอญ
ที่มา: ปริญญา ชาวสมุน. กรุงเทพฯธุรกิจออนไลน์, 2563



ภาพ 82 ร้านจำหน่ายของที่ระลึกบริเวณแหล่งท่องเที่ยวชุมชนมอญ
ที่มา: ปริญญา ชาวสมุน. กรุงเทพฯธุรกิจออนไลน์, 2563

ความเข้มข้นของสภาวะการพึ่งพาระหว่างชุมชนไทยและมอญเริ่มถดถอยลง เนื่องจากตลาดวัดวังก์เข้ามามีบทบาทเป็นจุดดึงดูดที่เข้มข้นมากขึ้นและสามารถรองรับกิจกรรมที่จำเป็นในการดำรงชีพของชาวมอญได้เกือบทั้งหมด รวมไปถึงตลาดวัดวังก์มีระยะทางในการเข้าถึงที่ใกล้กว่าตลาดเทศบาลมากชาวมอญ ความจำเป็นที่จะต้องสัญจรมายังพื้นที่ตลาดในชุมชนไทยสำหรับชาวมอญนั้นจึงถูกลดลงแต่สภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ยังคงอยู่เนื่องจากต้องสัญจรเพื่อเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมที่เป็นต่อการดำรงชีพ เช่น การติดต่อกับทางราชการ จ้างจ่ายใช้สอยสอยสินค้า การรักษาพยาบาล และบริการที่มีความหลากหลายมากกว่าในชุมชนของตน ในขณะที่ชุมชนกะเหรี่ยงต้องพึ่งพาพื้นที่ตลาดของชุมชนไทยเนื่องจากภายในอาณาเขตของชุมชนตนเองไม่มีจุดดึงดูดและพื้นที่กิจกรรมจำเป็นที่ทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ ชุมชนกะเหรี่ยงจึงจำเป็นต้องใช้เส้นทางการสัญจรหลัก (ซอยศรีสุวรรณคีรี) เพื่อเข้าถึงพื้นที่ตลาดซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชน

สภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ระหว่างชุมชนยังคงดำเนินต่อไปโดยมีความเข้มข้นที่แตกต่างกันโดยมีตัวชี้วัดจากความหนาแน่นในเส้นทางการสัญจรที่เชื่อมระหว่างโครงข่ายบริเวณพื้นที่ศูนย์กลางกับโครงข่ายของแต่ละชุมชน การที่ชาวมอญมีตลาดวัดวังก์เป็นจุดดึงดูดความหนาแน่นในการสัญจรในชุมชนนั้นส่งผลให้สภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ลดลงและมวลอาคารที่เพิ่มขึ้นในชุมชนมอญเป็นสิ่งบ่งบอกว่าตลาดวัดวังก์นั้นเป็นจุดดึงดูดที่สามารถพัฒนาเป็นศูนย์กลางใหม่ของชุมชนได้แต่ในขณะนี้ชาวมอญยังมีความจำเป็นต้องสัญจรไปยังพื้นที่ศูนย์กลาง (ตลาดเทศบาล) เช่นเดิมเนื่องจากพื้นที่ในชุมชนยังไม่มีใช้ประโยชน์อาคารที่หลากหลาย

4.4 ช่วงที่ 3: "การดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชน"

4.4.1 ลักษณะเชิงพื้นที่

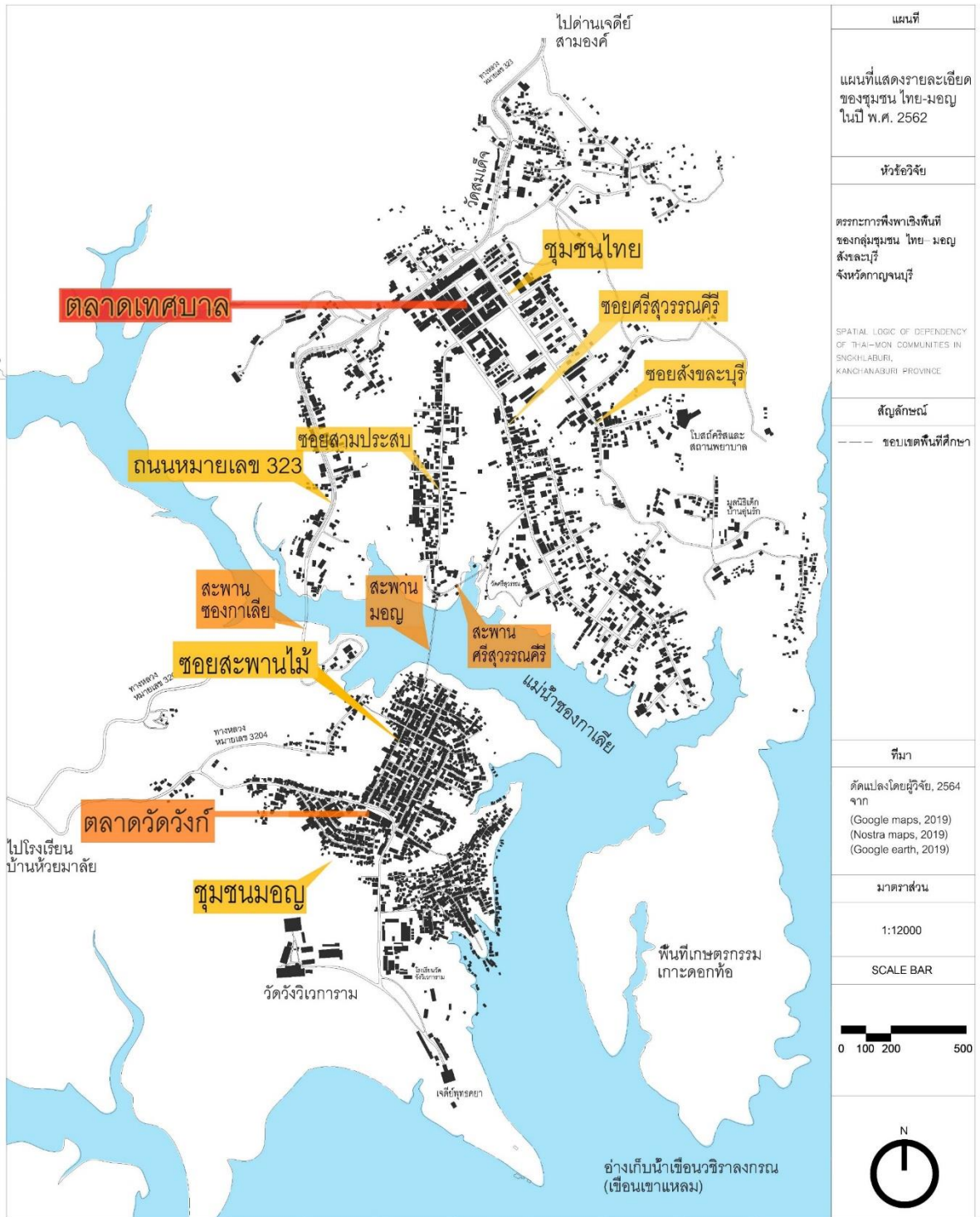
ชุมชนไทยมีการขยายตัวของพื้นที่เนื้อชุมชนออกไปจากศูนย์กลางในรูปแบบรัศมีเกิดมวลอาคารกลุ่มที่กระจุกตัวอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตลาดเทศบาลโดยเชื่อมต่อมาจากทางหลวงสายหลัก 323 และตั้งตัวอยู่ตรงข้ามวัดสมเด็จโดยมีถนนกันพื้นที่ มวลอาคารที่เกิดขึ้นใหม่ย่านที่ 2 มีลักษณะกระจุกตัวอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของตลาดเทศบาลบริเวณปลายซอยสังขละบุรี โดยเชื่อมต่อกับพื้นที่ราบลุ่มริมน้ำใน มวลอาคารที่เกิดขึ้นใหม่ย่านที่สองนี้มีรายละเอียดที่แบ่งเป็น 2 พื้นที่คือกระจุกตัวที่เกิดขึ้นบริเวณพื้นที่ริมน้ำทางตอนตะวันออกเฉียงใต้ของซอยสังขละบุรีและกระจุกตัวของมวลอาคารที่เกิดขึ้นทางทิศใต้ของโบสถ์คริสต์และสถานพยาบาล เกิดเส้นทางย่อยที่เชื่อมต่อระหว่างซอยศรีสุวรรณคีรีและซอยสังขละบุรี รูปแบบของทางสัญจรใหม่ที่เกิดขึ้นในย่านเป็นลักษณะของกิ่งไม้ที่แผ่กระจายไปตามลักษณะของภูมิประเทศแบบเนินเขา ความหนาแน่นของมวลอาคารในพื้นที่ซอยสามประสบเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก เกิดเป็นกระจุกตัวของมวลอาคารที่หนาแน่นบริเวณทาง

ตอนเหนือของจุดบริการนักท่องเที่ยว มวลอาคารมีลักษณะการวางตัวไปตามแนวเส้นทางการสัญจรที่นำไปยังพื้นที่ตลาดเทศบาล

ชุมชนมอญ มีการเปลี่ยนแปลงส่วนมากเป็นการเพิ่มความหนาแน่นภายในพื้นที่เนื้อชุมชนโดยบริเวณหมู่บ้านมอญเป็นพื้นที่ที่เกิดความหนาแน่นเพิ่มขึ้นมากที่สุด มีลักษณะการวางตัวของมวลอาคารที่เกิดขึ้นใหม่กระจายตัวไปตามเส้นทางการสัญจรรูปแบบกึ่งไม้ย่างไม่มีแบบแผน พื้นที่บริเวณหมู่บ้านมอญไม่เพียงพาดูประชากรที่เพิ่มขึ้นจึงมีอาคารลักษณะแพลงน้ำเพื่ออยู่อาศัยเพิ่มขึ้นบริเวณที่ราบลุ่มริมน้ำทางตะวันออกและทางตอนใต้ของหมู่บ้าน ทางตอนใต้ของตลาดวัดวังมีความหนาแน่นของมวลอาคารเพิ่มมากขึ้นและมีรูปแบบการเรียงตัวไปตามเส้นทางการสัญจรที่มีลักษณะเป็นโครงข่ายกึ่งตารางซึ่งวางตัวอยู่บนที่ราบสูงเนินเขา โครงข่ายการสัญจรวางตัวอยู่บนที่ราบสูงเนินเขาในรูปแบบรัศมีโดยมีตลาดวัดวังเป็นจุดศูนย์กลาง ทำให้มวลอาคารที่หนาแน่นเกิดขึ้นเป็นกระจุกตัวโดยรอบตลอดเส้นทางบริเวณทิศใต้ของตลาด ชุมชนกะเหรี่ยง หลังจากที่มีเส้นทางการสัญจรใหม่เกิดขึ้นและเชื่อมต่อกับพื้นที่เนื้อชุมชนที่ขยายตัวจากชุมชนไทยจากการเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้พื้นที่ในชุมชนกะเหรี่ยงพัฒนาไปเป็นที่อยู่อาศัยที่มีความหนาแน่นในพื้นที่มากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณที่มีการตัดกันของช่วงถนนระหว่างชุมชนบริเวณซอยสังขละบุรีกับซอยศรีสุวรรณคีรี ทำให้โครงข่ายการสัญจรเป็นรูปแบบกึ่งตารางที่มีขนาดใหญ่ขึ้น การเกิดเส้นทางการสัญจรใหม่สนับสนุนให้เกิดความหนาแน่นของมวลอาคารในบริเวณทางตะวันออกเฉียงใต้ของชุมชนเกิดเป็นกระจุกตัวของมวลอาคารริมน้ำที่ปลายซอยศรีสุวรรณคีรี รูปแบบการขยายตัวของมวลอาคารในชุมชนกะเหรี่ยงเป็นลักษณะการกระจายตัวไปตามเส้นทางการสัญจรที่อยู่บนภูมิประเทศแบบเนินเขา ส่วนมากเป็นการเพิ่มขึ้นของมวลอาคารในพื้นที่ชุมชนเดิม (ภาพ 83-85)



ภาพ 83 ลักษณะพื้นที่และมวลาคราที่เกิดขึ้นใหม่บริเวณซอยศรีสุวรรณคีรีและซอยสังขละบุรี
 ที่มา: ที่ว่าการอำเภอสังขละบุรี, 2561



แผนที่
แผนที่แสดงรายละเอียดของชุมชน ไทย-มอญ ในปี พ.ศ. 2562
หัวข้อวิจัย
ผลกระทบทางเชิงพื้นที่ของชุมชน ไทย-มอญ สังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
SPATIAL LOGIC OF DEPENDENCY OF THAI-MON COMMUNITIES IN SINGHA-BURI, KANCHANABURI PROVINCE
สัญลักษณ์
--- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
ที่มา
ดัดแปลงโดยผู้วิจัย, 2564 จาก (Google maps, 2019) (Nostra maps, 2019) (Google earth, 2019)
มาตราส่วน
1:12000
SCALE BAR
0 100 200 500
N

ภาพ 84 แสดงรายละเอียดของชุมชน ไทย-มอญ ในปี พ.ศ. 2562
 ที่มา: ดัดแปลงโดยผู้วิจัย, 2564 จาก (Google maps, 2019) (Nostra maps, 2019) และ (Google earth, 2019)

ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินของกลุ่มชุมชนไทย-มอญ ในปี พ.ศ. 2562 มีลักษณะการใช้ประโยชน์อาคารที่เกิดขึ้นใหม่ส่วนมากเป็นอาคารที่พักอาศัยและที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวเช่นรีสอร์ท โฮมสเตย์ และอาคารบริการนักท่องเที่ยว มีการพัฒนาการใช้ประโยชน์อาคารจากที่พักอาศัยเดิมโดยการต่อเติมพื้นที่เพื่อเปิดรองรับนักท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนกะเหรี่ยงและมอญ อาคารลักษณะแพลายน้ำมีจำนวนมากขึ้นทั้งรูปแบบแพพักอาศัยและแพพักผ่อนสำหรับนักท่องเที่ยว บริเวณทางตะวันออกและทางตอนใต้ของหมู่บ้านมอญเกิดมวลาอาคารบริเวณริมน้ำมากขึ้นโดยมีการใช้ประโยชน์เป็นแพพักอาศัยเนื่องจากพื้นที่ในหมู่บ้านมอญไม่เพียงพอต่อความต้องการของสมาชิก จากความหนาแน่นของมวลาอาคารที่เกิดขึ้นในชุมชนมอญและกะเหรี่ยงส่วนมากเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินในลักษณะที่พักอาศัยรูปแบบผสมผสานกับการประยุกต์เป็นที่พักผ่อนและร้านอาหารสำหรับนักท่องเที่ยว

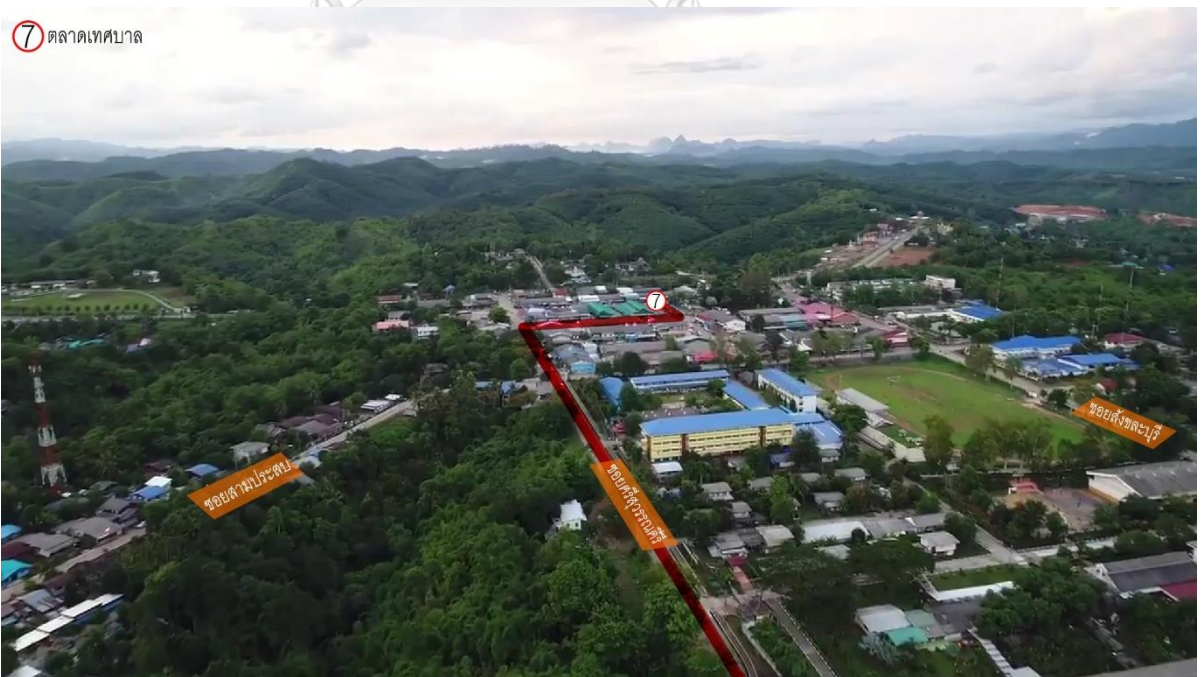
แต่ละชุมชนมีแนวทางในการพัฒนาการใช้ประโยชน์อาคารไปในด้านอุตสาหกรรมที่ตนเองมีความถนัด ชุมชนไทยพัฒนาพื้นที่ศูนย์กลางเชิงพาณิชย์กรรมไปในด้านการเป็นทรัพยากรพื้นฐานเพื่อหล่อเลี้ยงระบบอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่อยู่ในทั้ง 2 ชุมชน ชุมชนกะเหรี่ยงและมอญมีแนวทางพัฒนาไปในด้านการสนับสนุนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเนื่องจากเป็นรายได้หลักของกลุ่มชุมชน เจือปนใจในการดำรงอยู่ของกิจกรรมและพื้นที่พาณิชย์กรรมการท่องเที่ยวที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ชุมชนไทยและมอญเหล่านี้จำเป็นต้องพึ่งพาการใช้ประโยชน์อาคารที่หลากหลายในย่านพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนไทยผ่านการสัญจรบนโครงข่ายที่มีความหนาแน่นและเป็นที่ยอมรับในการใช้งานของกลุ่มชุมชน

ลักษณะโครงข่ายการสัญจรและการวางผังของกลุ่มชุมชน ประกอบด้วยเส้นทางหลักที่ใช้ในการเชื่อมต่อพื้นที่ตลาดระหว่างชุมชนไทยและมอญซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นในการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชน ทว่าพื้นที่บริเวณดินสะพานมอญฝั่งไทยไม่สามารถสัญจรไปยังพื้นที่ตลาดได้โดยตรงจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดสะพานศรีสุวรรณคีรี (สะพานแดง) ที่ถูกสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2547 เพื่ออำนวยความสะดวกในการสัญจรเข้าสู่ตัวเมืองและเชื่อมต่อพื้นที่ระหว่างชุมชนมอญกับชุมชนกะเหรี่ยงก่อนจะไปถึงชุมชนไทย เดิมพื้นที่ชุมชนกะเหรี่ยงเป็นที่พักอาศัยส่วนบุคคลที่ผสมผสานกับร้านอาหาร เมื่อมีสะพานเกิดขึ้น เกิดความสะดวกในเส้นทางการสัญจรจึงทำให้เกิดความหนาแน่นและเกิดจุดดึงดูดการท่องเที่ยวยุคขึ้นบนโครงข่ายการสัญจรในซอยสุวรรณคีรี (ย่านชุมชนกะเหรี่ยง) **เส้นทางการสัญจรที่เชื่อมต่อจากตลาดวัดวัง - จุดท่องเที่ยวชุมชนมอญ - สะพานมอญ - จุดบริการนักท่องเที่ยว - สะพานศรีสุวรรณคีรี (สะพานแดง) - ที่พักแรมสำหรับนักท่องเที่ยว - ตลาดเทศบาลฝั่งไทย จึงกลายเป็นเส้นทางหลัก** ที่เป็นที่ยอมรับทำให้เกิดจุดดึงดูดการท่องเที่ยว เกิดการใช้ประโยชน์อาคารเชิงพาณิชย์กรรมและมีความหนาแน่นในการสัญจรเพิ่มขึ้นบนเส้นทางดังกล่าวรวมไปถึงเส้นทางนี้ยังทำ

ให้สภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ด้วยการเป็นทางสัญจรที่เชื่อมต่อและเข้าถึงจุด
ดึงดูดที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่กลุ่มชุมชนได้อย่างครบถ้วน (ภาพ 86-87)



ภาพ 87 ทางสัญจรหลักและจุดดึงดูดของพื้นที่กลุ่มชุมชนไทย-มอญ
ที่มา: ดัดแปลงโดยผู้วิจัย, 2564 (ที่ว่าการอำเภอสังขละบุรี, 2561)



ภาพ 86 ทางสัญจรหลักและจุดดึงดูดของพื้นที่กลุ่มชุมชนไทย-มอญ
ที่มา: ดัดแปลงโดยผู้วิจัย, 2564 (ที่ว่าการอำเภอสังขละบุรี, 2561)

จุดดึงดูดและสถานที่สำคัญ

เมื่อพื้นที่ในกลุ่มชุมชนมีการพัฒนาความหนาแน่นในการใช้ประโยชน์ที่ดินบนพื้นที่เดิมทำให้เกิดเส้นทางการสัญจรใหม่ที่ทำให้โครงข่ายการสัญจรมีความกระชับมากขึ้นซึ่งเส้นทางเหล่านี้มีความหนาแน่นในการใช้งานและลำดับในการเข้าถึงไม่เท่ากันแต่ทุกเส้นจะเชื่อมต่อกันมาจากพื้นที่ศูนย์กลางชุมชนที่เป็น "จุดหมาย" ในที่นี้คือพื้นที่ตลาดวัดวังค์และตลาดเทศบาลซึ่งเป็นแหล่งรวมของพื้นที่กิจกรรม มีการใช้ประโยชน์อาคารที่หลากหลาย และกระจุกตัวอยู่ในย่านซึ่งมีความจำเป็นต้องเข้าถึงเพื่อดำรงชีพ ในระหว่างเส้นทางเพื่อที่จะเข้าถึงจุดหมายนั้นจะมีพื้นที่ซึ่งเป็น "จุดดึงดูด" เช่น จุดบริการนักท่องเที่ยว จุดท่องเที่ยวชุมชนมอญ ที่พักแรมสำหรับนักท่องเที่ยว ที่เป็นกิจกรรมทางเลือกและเป็นพื้นที่ที่ทำให้เกิดความหนาแน่นในการใช้งานชั่วคราว เช่น จุดบริการนักท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านมอญ ย่านที่พักแรม พื้นที่เหล่านี้กระจายตัวอยู่บนเส้นทางหลักของกลุ่มชุมชนโดยมีเงื่อนไขในการดำรงอยู่คือต้องพึ่งพาความหนาแน่นในเส้นทางการสัญจรจึงจะทำให้เกิดการใช้งานขึ้นในพื้นที่ได้

ลักษณะของสถาปัตยกรรม

ลักษณะอาคารที่พักแรมที่เกิดขึ้นใหม่สำหรับรองรับนักท่องเที่ยว (รีสอร์ทหรือโรงแรมขนาดเล็ก) (ภาพ 88) อาคารเหล่านี้เกาะตัวอยู่บนทางสัญจรที่เกิดขึ้นใหม่ในกลุ่มชุมชน ลักษณะของอาคารมีโครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังทำจากคอนกรีตบล็อกสำเร็จรูปฉาบปูนทาสี มุงหลังคาด้วยกระเบื้องลอนคู่ มีรั้วเพื่อบ่งบอกอาณาเขตชัดเจน มีการวางตัวหันหน้าเข้าหาถนนเสมอ พื้นที่ใช้สอยทั้งหมดอยู่ที่ 130-190 ตารางเมตร โดยประมาณ มีลักษณะเป็นอาคารสูง 2 ชั้น มีความสูงโดยรวมประมาณ 8-10 เมตร หากเป็นอาคารที่มีการใช้งานเชิงพาณิชย์หรืออาคารที่เกิดจากการต่อเติมและปรับปรุงพื้นที่ใช้สอยชั้นแรกจะเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมที่มีความเป็นสาธารณะสูง เช่น ร้านค้า ร้านอาหาร พื้นที่อเนกประสงค์ พื้นที่รองรับการติดต่อเพื่อเข้าพัก และที่จอดรถ อาคารที่เกิดขึ้นใหม่เหล่านี้ไม่ปรากฏลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชน เช่น การยื่นตัวของหิ้งพระ



ภาพ 88 ลักษณะอาคารพักอาศัยสำหรับนักท่องเที่ยวสูง 2 ชั้นที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่กลุ่มชุมชน

ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

ออกจากอาคาร ลักษณะวัสดุที่ใช้ในโครงสร้าง ลวดลายการสานไม้ไผ่บริเวณผนังอาคาร การยกใต้ถุนสูงเพื่อรองรับกิจกรรมของสมาชิกในครัวเรือน เนื่องจากเป็นอาคารเพื่อรองรับกิจกรรมการพักผ่อนของนักท่องเที่ยวโดยสมบูรณ์จึงไม่จำเป็นต้องมีพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชน อาคารมีรูปแบบและวัสดุที่ทันสมัยซึ่งมีความขัดแย้งกับบริบทโดยรอบ อาคารเหล่านี้ปรากฏอยู่ในพื้นที่จุดท่องเที่ยวของชุมชนมอญบริเวณทางทิศใต้ของสะพานมอญ จุดพักผ่อนสำหรับนักท่องเที่ยวในชุมชนกะเหรี่ยง

ลักษณะอาคารที่ต่อเติมพื้นที่และพัฒนามาจากที่พักอาศัยของคนในชุมชนให้มีการใช้ประโยชน์ที่หลากหลายมากขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวแต่ยังคงไว้ซึ่งพื้นที่กิจกรรมการดำรงอยู่ของสมาชิกในชุมชน (เกสเฮาส์หรือโฮมสเตย์) อาคารยังคงมีการใช้งานหลักเป็นพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชนเพียงแต่มีการต่อเติมเพิ่มพื้นที่รองรับการใช้งานของนักท่องเที่ยวเข้ามาเสริมภายในโครงสร้างเดิม มีการเปลี่ยนวัสดุผนังและรูปลักษณะของอาคารให้มีความแข็งแรงมากขึ้น โดยส่วนมากจะเป็นวัสดุไม้เนื้อแข็งหรือคอนกรีตเสริมเหล็ก มุงด้วยหลังคากระเบื้องลอนคู่ สามารถรองรับการใช้งานได้ 6-8 คนโดยประมาณ มีพื้นที่ใช้สอยโดยรวมอยู่ที่ 90-130 ตารางเมตร โดยประมาณ มีความสูงอยู่ที่ 6-8 เมตร โดยส่วนมากชั้นแรกส่วนหน้าบ้านจะเป็นร้านค้า ร้านอาหารหรือร้านขายของที่ระลึกโดยมีส่วนหลังบ้านเป็นที่พักอาศัยของเจ้าของบ้านและชั้นที่สองเป็นที่พักผ่อนสำหรับนักท่องเที่ยว (ภาพ 89)



ภาพ 89 เปรียบเทียบการต่อเติมอาคารและการพัฒนาที่ดินบริเวณจุดท่องเที่ยวชุมชนมอญระหว่างปี 2556 และปี 2562

ที่มา: Google maps, 2562

อาคารเป็นมีลักษณะเป็นที่พักอาศัยแบบผสมจะมีองค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนในพื้นที่อยู่ เช่น มีผนังที่เกิดจากการสานของไม้ไผ่หรือมีหิ้งพระที่ยื่นตัวออกมาจากอาคาร อาคารเหล่านี้มักมีพื้นที่ใช้สอยที่ในการทำกิจกรรมขนาดเล็กประมาณ 3-4 คนต่อการใช้พื้นที่ (ภาพ 90) ลักษณะการวางตัวของอาคารเป็นการหันด้านหน้าเข้าสู่ถนนหรือพื้นที่สาธารณะมักมีรั้วกันโดยเพื่อป้องกันอาณาเขตที่ชัดเจนของแต่ละอาคาร



ภาพ 90 ลักษณะอาคารรูปแบบผสมผสานระหว่างที่พักอาศัยและอาคารพาณิชย์กรรมในชุมชนกะเหรี่ยง
ที่มา: Google maps, 2562

ลักษณะอาคารรูปแบบตึกแถวสองชั้นที่มีการใช้ประโยชน์แบบผสมผสานที่เกิดขึ้นใหม่บริเวณย่านตลาดเทศบาลในชุมชนไทย ส่วนมากอาคารที่เกิดขึ้นในชุมชนไทยมักเป็นอาคารห้องแถวแนวยาว มีความสูง 1-2 ชั้น รูปแบบอาคารเป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กสำหรับอาคารชั้นเดียวมีความสูงอยู่ที่ 5 เมตร อาคาร 2 ชั้นมีความสูงอยู่ที่ 7-8 เมตร มีความยาวของแต่ละห้องแถวอยู่ที่ 50 เมตร มีความกว้างอยู่ที่ 25 เมตร โดยประมาณ ผนังอาคารส่วนมากเป็นคอนกรีตบล็อกฉาบปูนทาสี มีการใช้ประโยชน์อาคารที่หลากหลายหลายภายในอาคารเดียวกัน หลังคามุงด้วยกระเบื้องลอนคู่หรือสังกะสี ลักษณะของอาคารสองชั้นบริเวณชั้น 1 มักเป็นร้านค้า ร้านอาหาร หรือการใช้พื้นที่เป็นเชิงพาณิชย์กรรมต่างๆ บริเวณชั้นที่ 2 เป็นที่พักอาศัยหรือพื้นที่กิจกรรมที่มีความเป็นส่วนตัว

มวลอาคารภายในย่านตลาดเทศบาลถูกจำกัดการขยายตัวเนื่องมาจากลักษณะของโครงข่ายถนนรูปแบบตาราง ภายใน 1 ตารางจะมีขนาดความยาว 100 เมตร ความกว้าง 50 เมตร ดังนั้นถึงแม้ว่าสามารถเปลี่ยนแปลง ต่อเติม หรือเพิ่มเติมมวลอาคารได้แต่ต้องอยู่ภายในอาณาเขต 5000 ตารางเมตรนี้ต่อหนึ่งโครงข่าย การเปลี่ยนแปลงของรูปร่างของมวลอาคารบริเวณตลาดเทศบาลนั้นเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องซึ่งอยู่ภายใต้เงื่อนไขของโครงข่ายการสัญจรตลอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมไปถึงลักษณะการใช้ประโยชน์อาคารยังคงเป็นรูปแบบเดิม ดังนั้นอาคารในชุมชนไทยจึงไม่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างก้าวกระโดดเมื่อเทียบกับอาคารในชุมชนมอญและกะเหรี่ยง อาคารในย่านตลาด

เทศบาลเน้นไปที่การใช้งานมากกว่าการแสดงออกทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ดังนั้นจึงไม่มีสิ่งที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ไทยที่ชัดเจนเท่ากับชุมชนมอญและกะเหรี่ยง (ภาพ 91-92)



ภาพ 91 ลักษณะอาคารห้องแถวความสูง 1 ชั้น บริเวณตรงข้ามตลาดเทศบาลฝั่งตะวันตกเฉียงเหนือ
ที่มา: Google maps, 2562



ภาพ 92 ลักษณะอาคารห้องแถวความสูง 2 ชั้น บริเวณตรงข้ามตลาดเทศบาลฝั่งตะวันออกเฉียงใต้
ที่มา: Google maps, 2562

บทบาทสำคัญของสะพานมอญและสะพานสุวรรณคีรี (สะพานแดง) บทบาทหลักของสะพานมอญคือการเชื่อมต่อโครงข่ายเส้นทางการสัญจรระหว่างอาณาเขตชุมชนไทยและมอญให้สมบูรณ์และเป็นจุดดึงดูดในการท่องเที่ยวของกลุ่มชุมชน เดิมบริเวณดินสะพานมอญในฝั่งไทยมีปัญหาเรื่องการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวบริเวณดินสะพานที่หลงทิศทางและต้องการเดินทางเข้าสู่ตลาดฝั่งไทยเนื่องจากทัศนียภาพในพื้นที่ที่มีความลาดชันสูงซึ่งบดบังเส้นทางการสัญจรรวมไปถึงเส้นทางที่เชื่อมไปยังตลาดมีขนาดเล็กและซับซ้อน ดังนั้นเมื่อเกิดเส้นทางใหม่ที่สามารถเชื่อมต่อไปยังสะพานศรีสุวรรณคีรี (สะพานแดง) จึงสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ สะพานแดงที่มีหน้าที่เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่จุดบริการนักท่องเที่ยวฝั่งไทยกับพื้นที่ย่านที่พักแรมสำหรับการท่องเที่ยวในชุมชนกะเหรี่ยง การที่มีสะพานแดงเกิดขึ้นทำให้เกิดเส้นทางในการเชื่อมต่อเข้าสู่พื้นที่ตลาดเทศบาลฝั่งไทยได้สะดวกมากขึ้นเกิดเป็นเส้นทางการสัญจรใหม่สู่ชุมชนกะเหรี่ยงและเป็นโอกาสในการพัฒนาจุดดึงดูดการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ต่อมาเส้นทางดังกล่าวได้รับความนิยมในการสัญจร

เป็นอย่างสูงจึงเกิดเป็นเส้นทางการสัญจรหลักที่มีความหนาแน่นในการใช้งานสูงสำหรับสัญจรผ่าน
และเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่กลุ่มชุมชน (ภาพ 93-97)





ภาพ 97 ทศนิยมภาพมุมสูงบริเวณสะพานมอญและสะพานแดง แสดงการเชื่อมต่อกันระหว่างพื้นที่แต่ละชุมชน.
ที่มา: ดัดแปลงโดยผู้วิจัย, 2564 (<https://paikondieow.com/wp-content/uploads/2020/07/16-7.jpg>)



ภาพ 96 ทศนิยมภาพบริเวณบนสะพานมอญ
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562



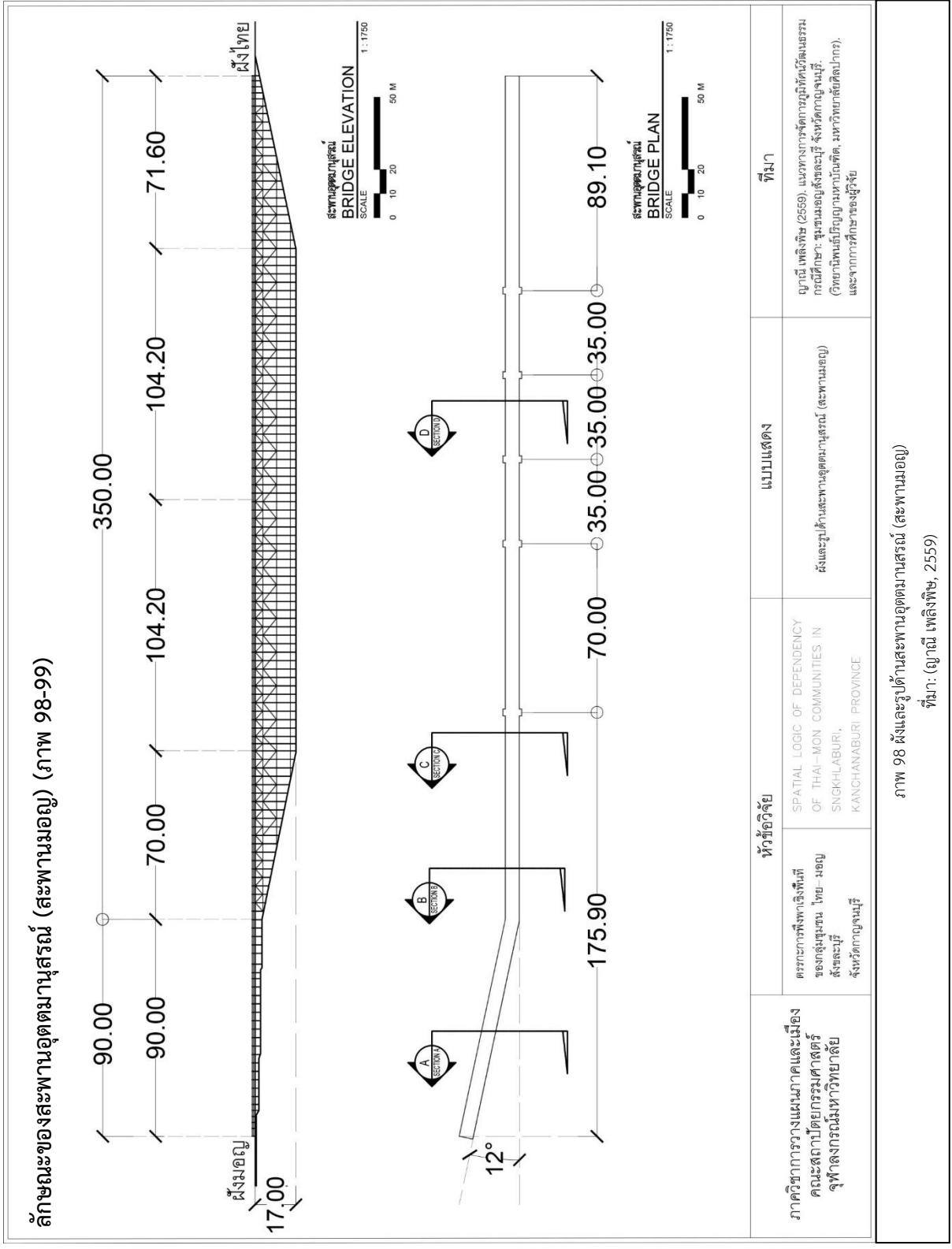
ภาพ 95 ทศนิยมภาพบริเวณจุดบริการนักท่องเที่ยว
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562



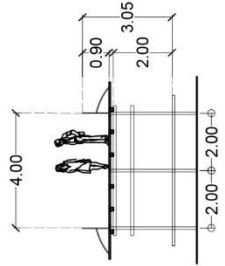
ภาพ 94 ทศนิยมภาพบริเวณบนสะพานสุวรรณคีรี
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562



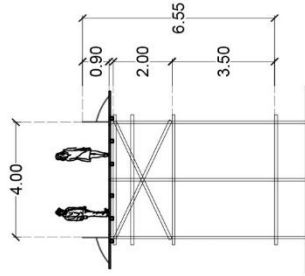
ภาพ 93 ทศนิยมภาพบริเวณชุมชนกะเหรี่ยงย่านแพที่ทักข้าวคราว
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562



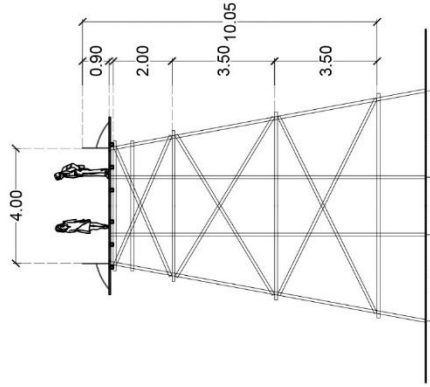
ลักษณะของสะพานอุตตมานุสรณ์ (สะพานมอญ)



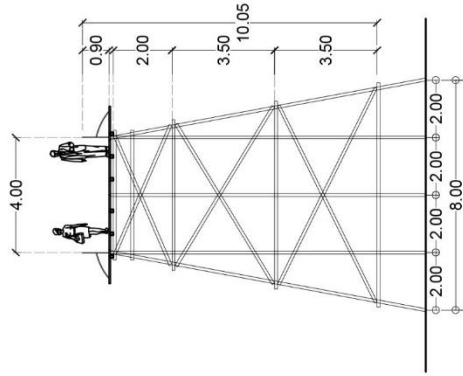
สะพานอุตตมานุสรณ์
BRIDGE SECTION A
SCALE 1 : 200



สะพานอุตตมานุสรณ์
BRIDGE SECTION B
SCALE 1 : 200



สะพานอุตตมานุสรณ์
BRIDGE SECTION C
SCALE 1 : 200

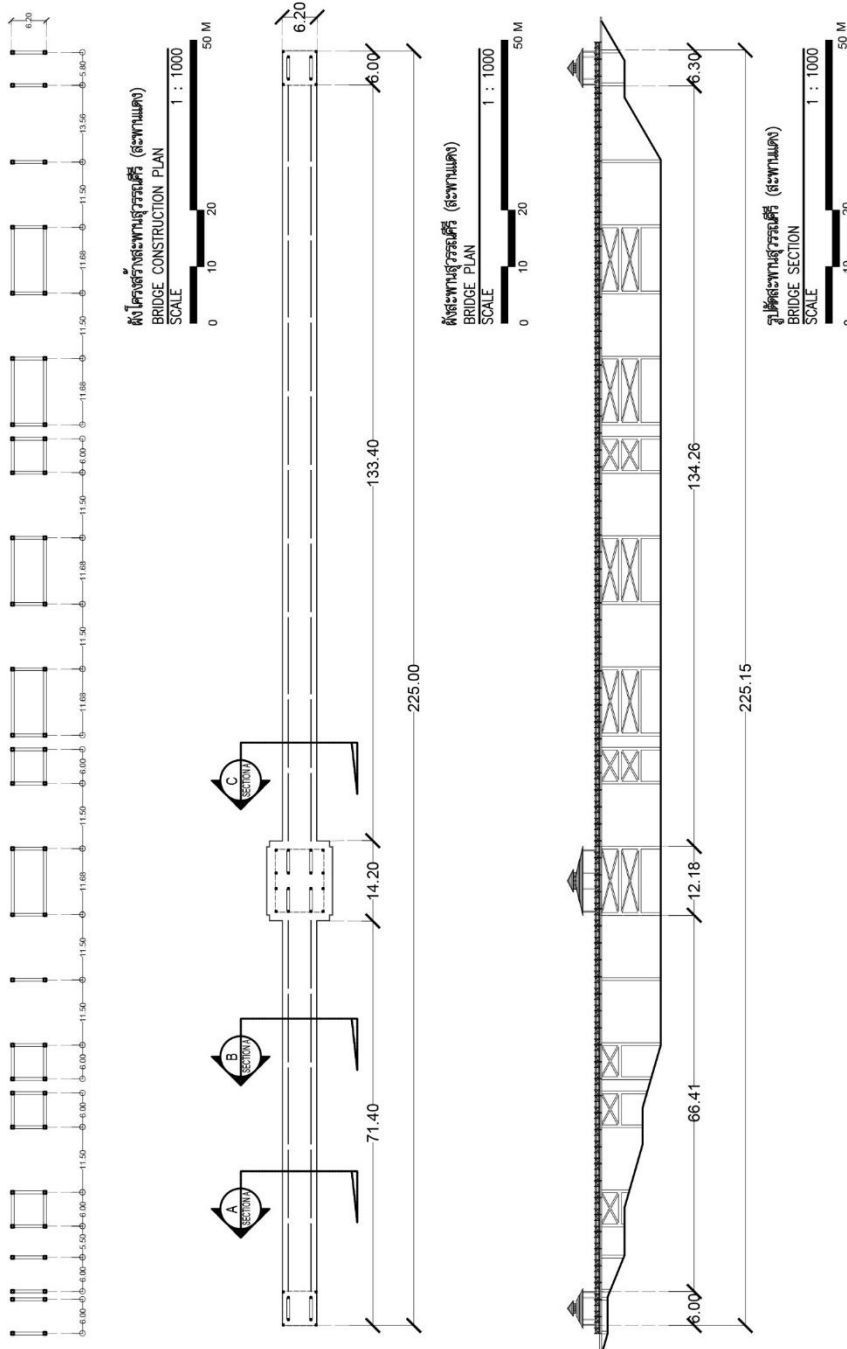


สะพานอุตตมานุสรณ์
BRIDGE SECTION D
SCALE 1 : 200

หัวข้อวิจัย	แบบแสดง	ที่มา
<p>ภาคีวิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>	<p>รูปตัดสะพานอุตตมานุสรณ์ (สะพานมอญ)</p>	<p>ญาณิ เพลิงพิช (2559). แนวทางการจัดการที่มีวิถีวัฒนธรรม กรณีศึกษา: ชุมชนมอญดั้งเดิมที่ จังหวัดกาญจนบุรี. (วิทยานิพนธ์มีรูปแบบฉบับสื่อดิจิทัล, มหาวิทยาลัยศิลปากร). และจากการศึกษาของผู้อื่น</p>
<p>SPATIAL LOGIC OF DEPENDENCY OF THAI-MON COMMUNITIES IN SINGHLABURI, KANCHANABURI PROVINCE</p>	<p>รูปตัดสะพานอุตตมานุสรณ์ (สะพานมอญ)</p>	<p>ญาณิ เพลิงพิช (2559). แนวทางการจัดการที่มีวิถีวัฒนธรรม กรณีศึกษา: ชุมชนมอญดั้งเดิมที่ จังหวัดกาญจนบุรี. (วิทยานิพนธ์มีรูปแบบฉบับสื่อดิจิทัล, มหาวิทยาลัยศิลปากร). และจากการศึกษาของผู้อื่น</p>

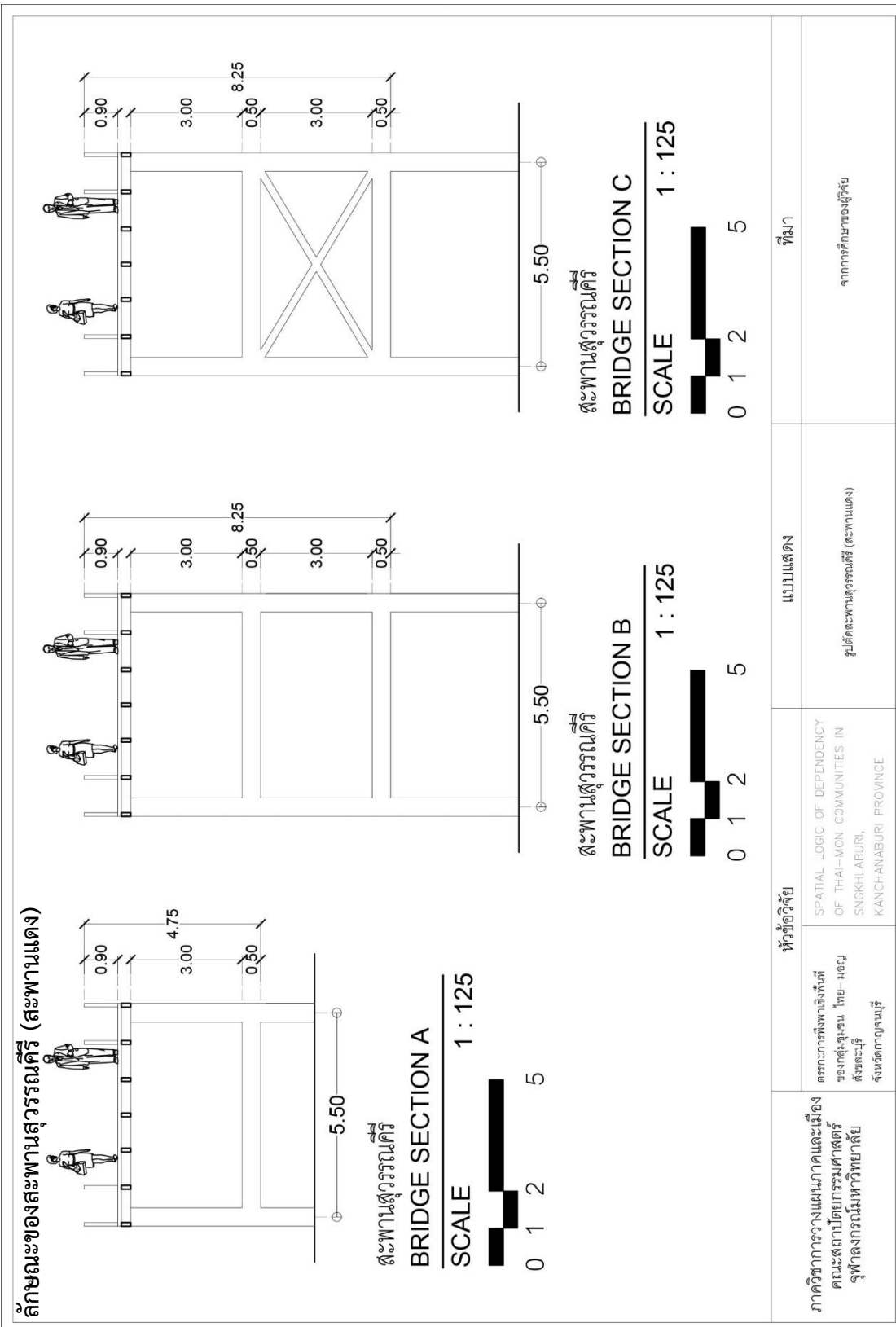
ภาพ 99 รูปตัดขยายสะพานอุตตมานุสรณ์ (สะพานมอญ)
ที่มา: ญาณิ เพลิงพิช, 2559

ลักษณะของสะพานสุวรรณคีรี (สะพานแดง) (ภาพ 100-101)



<p>ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>	<p>หัวข้อวิจัย ตรรกะการพึ่งพิงเชิงพื้นที่ ของกลุ่มชุมชน ไทย-เมย สังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี</p>	<p>พื้นที่วิจัย SPATIAL LOGIC OF DEPENDENCY OF THAI-MON COMMUNITIES IN SANGKHLABURI, KANCHANABURI PROVINCE</p>	<p>แบบแสดง รูปตัดสะพานสุวรรณคีรี (สะพานแดง)</p>	<p>ที่มา จากการศึกษากองผู้วิจัย</p>
---	---	--	---	---

ภาพ 100 ลักษณะของสะพานสุวรรณคีรี และรูปตัดสะพานสุวรรณคีรี (สะพานแดง)
ที่มา: ผู้วิจัย, 2565



<p>ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>	<p>โครงการวิจัยพื้นที่ ของกลุ่มชุมชน ไทย-มอญ สังขะบุรี จังหวัดกาญจนบุรี</p>	<p>หัวข้อวิจัย SPATIAL LOGIC OF DEPENDENCY OF THAI-MON COMMUNITIES IN SANGKHABURI, KANCHANABURI PROVINCE</p>	<p>แบบแสดง รูปัดสะพานสุวรรณคีรี (สะพานแดง)</p>	<p>ที่มา จากการศึกษาของผู้วิจัย</p>
<p>ภาพ 101 รูปตัดขยายสะพานสุวรรณคีรี (สะพานแดง) ที่มา: ผู้วิจัย, 2565</p>				

4.4.2 ลักษณะเชิงสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม

ประชากร

ในปี พ.ศ. 2562 กลุ่มชุมชนไทย-มอญ มีจำนวนประชากร 9,123 คน และยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ชุมชนมอญเริ่มเข้าสู่สภาวะสังคมผู้สูงอายุกับเยาวชน เป็นปัญหาหลักที่วัยแรงงานและหน่วยงานราชการเทศบาลตำบลลวังกะต้องแบกรับกลุ่มสังคมและต้องแก้ไขปัญหา (ภาพ 102-103) ประชากรวัยแรงงานชาวมอญที่ได้รับสัญชาติไทยส่วนใหญ่เริ่มผันตัวเข้าสู่การเป็นพนักงานรับจ้างเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวโดยทำงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและพาณิชย์กรรมของเอกชนในพื้นที่กลุ่มชุมชนหรือเปิดกิจการบ้านพักแรมและค้าขายควบคู่กัน



ภาพ 102 มาตรการเยียวยาผู้สูงอายุ ปี 2564
ที่มา: เทศบาลตำบลลวังกะ, 2564

ภาพ 103 มาตรการเยียวยาผู้สูงอายุ ปี 2561
ที่มา: เทศบาลตำบลลวังกะ, 2561

ระบบเศรษฐกิจ

ความเข้มข้นของธุรกิจการท่องเที่ยวเริ่มเพิ่มมากขึ้นโดยกลายเป็นระบบเศรษฐกิจหลักโดยสมบูรณ์เกิดอาคารพาณิชย์กรรมเช่นธุรกิจอาคารพักแรม ร้านอาหาร เพิ่มมากขึ้นรวมถึงมีประชากรแฝงที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากการทำธุรกิจการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นด้วย นอกจากนี้ทางเทศบาลตำบลลวังกะมีแผนพัฒนา 4 ปี (พ.ศ. 2561-2564) ซึ่งมีแนวทางจะส่งเสริมให้อำเภอสังขละบุรีเป็นศูนย์รวมแหล่งการค้าและแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมระหว่างระหว่างไทย-พม่า เพื่อกระตุ้นระบบเศรษฐกิจและสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มชุมชน จากการผลักดันนโยบายนี้ทำให้อำเภอสังขละบุรีเข้าสู่บทบาทการเป็นพื้นที่กลุ่มชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างเต็มรูปแบบ ทางเทศบาลตำบลลวังกะได้มีการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ (ภาพ 104-105) เพื่อกระตุ้นและสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบอนุรักษ์วัฒนธรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ผู้คนที่ในพื้นที่ได้อย่างยั่งยืนส่งผลให้การเปลี่ยนแปลงในเชิงพื้นที่มีการใช้ประโยชน์อาคารที่เป็นรูปแบบเชิงพาณิชย์กรรมมากขึ้น ในปี พ.ศ. 2562 นี้มีจำนวน 12 แห่งและกำลังจะเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องว่า

มีปัญหาในการซื้อขายที่ดินเนื่องจากพื้นที่บริเวณเทศบาลตำบลวังกะนี้เป็นที่ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ จัดสรรให้และบางส่วนเป็นที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิ์จึงทำให้เกิดความไม่แน่นอนในการถ่ายโอนกรรมสิทธิ์เพื่อพัฒนาที่ดิน (เทศบาลตำบลวังกะ, 2560) ในกรณีที่ที่ดินนั้นมีกรรมสิทธิ์ที่แน่นอนเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคลทำให้อำนาจการพัฒนาเป็นอิสระจึงเกิดเป็นอาคารรูปแบบสมัยใหม่เพื่อตอบรับกับนักท่องเที่ยว



ภาพ 105 ป้ายประชาสัมพันธ์กิจกรรมท่องเที่ยว ระบุพื้นที่กิจกรรมและรายละเอียดการท่องเที่ยวในแต่ละเดือน
ที่มา: สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี, 2562



ภาพ 104 แผนที่โครงข่ายเส้นทางการสัญจรเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวในกลุ่มชุมชน
ที่มา: เทศบาลตำบลวังกะและชมรมเรารักษ์กรบ้านวังกะ, 2562

วัฒนธรรมและประเพณี

กลุ่มชุมชนไทย-มอญเข้าสู่สภาวะชุมชนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยสมบูรณ์และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลายเป็นระบบเศรษฐกิจหลักของชุมชนโดยมีสินค้าและบริการที่เกิดจากการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมเป็นวัตถุดิบ วิถีชีวิตและความศรัทธาในพุทธศาสนายังคงดำเนินต่อไปอย่างเข้มข้นในชุมชนมอญซึ่งมีสมาชิกสูงอายุหรือปราชญ์ชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อนในขณะที่ชุมชนไทยและกะเหรี่ยงเริ่มปรับตัวเข้าหาสถานการณ์การท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบโดยที่ปัจจัยทางศาสนาเป็นเครื่องมือในการดึงดูดผู้คนให้เข้าร่วมกิจกรรมตามเทศกาล

กลุ่มชุมชนไทย-มอญยังคงมีการทำพิธีกรรมตามจารีตประเพณีของศาสนาพุทธอยู่ แม้ไม่เข้มข้นตามจารีตเนื่องจากได้รับอิทธิพลทางพาณิชย์กรรมแต่จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกลับส่งผลให้เกิดการผลักดันศาสนา วิถีชีวิต และพิธีกรรมให้เป็นกิจกรรมซึ่งเป็นจุดดึงดูดในการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนในกลุ่มชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ภาพ 106-107)



ภาพ 107 พิธีกรรมสงฆ์นำพระบริเวณ
วัดวังวิเวการาม
ที่มา: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
สำนักงานภาคกลาง, 2562



ภาพ 106 พิธีกรรมสงฆ์นำพระผ่านรางกระบอกล้อมไฟหน้าวัดวังวิเวการาม
ที่มา: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563

ในปัจจุบันสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนไทย-มอญยังคงดำเนินต่อไปโดยมีเงื่อนไขของโครงสร้างเชิงสังคมและพื้นที่ที่เกิดขึ้นเป็น 2 ระดับคือ

ระดับชุมชน เป็นระดับโครงสร้างพื้นฐาน มีโครงสร้างเชิงสังคมและพื้นที่เพื่อการดำรงอยู่ในกลุ่มชุมชน ในระดับนี้ชุมชนไทยต้องพึ่งพาชุมชนกะเหรี่ยงและมอญเพื่อสร้างรายได้เนื่องจากจุดดึงดูดในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่อยู่นอกข่ายการสัญจรนั้นไม่ปรากฏในเส้นทางการสัญจรในอาณาเขตของชุมชนไทยแต่กลับกระจายตัวอยู่บนเส้นทางการสัญจรที่อยู่ในอาณาเขตของชุมชนกะเหรี่ยงและมอญ เช่น แหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านมอญ แพพักแรมลอยน้ำ สะพานมอญ จึงเป็นที่มาของรายได้หลักของชุมชนไทยที่สามารถได้รายได้จากการท่องเที่ยวส่วนหนึ่งโดยการเก็บภาษีจากพื้นที่ของชุมชนมอญและกะเหรี่ยงแลกกับการประชาสัมพันธ์และงบในการสนับสนุนในการพัฒนาพื้นที่ไปสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ระดับกลุ่มชุมชน ชุมชนกะเหรี่ยงและมอญที่มีการพัฒนาพื้นที่เป็นจุดดึงดูดเพื่อสนับสนุนการดำรงอยู่ด้วยระบบอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวซึ่งเป็นรายได้หลักของชุมชนจำเป็นต้องพึ่งพาพื้นที่ศูนย์กลางทรัพยากรและพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารที่หลากหลาย พื้นที่เหล่านั้นอยู่บนโครงข่ายการสัญจรในอาณาเขตของชุมชนไทยและทำให้เกิดสภาวะที่ทำให้ชุมชนกะเหรี่ยงและมอญเกิดความจำเป็นต้องพึ่งพาเส้นทางการสัญจรเพื่อเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมจำเป็นในการดำรงอยู่

โครงการช่วยการสัญจรของชุมชนจะไม่สมบูรณ์หากขาดสะพานมอญซึ่งเป็นเครื่องมือในการเชื่อมต่อเส้นทางการสัญจรหลักแต่หากขาดสะพานแดงไปชุมชนกะเหรี่ยงจะไม่สามารถใช้เส้นทางเดิมเพื่อสร้างจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ การที่ทางสัญจรหลักเป็นที่นิยมในการใช้งาน มีความหนาแน่น และมีจุดจุดกระจายตัวอยู่ตลอดทั้งเส้นนั้นเป็นส่วนหนึ่งเป็นเพราะขนาดและมุมมองในการมองเห็นเส้นทางที่สามารถ "มองเห็นจุดหมายหรือจุดประสงค์ของการสัญจร" ได้ดังนั้นหากเส้นทางตรงที่พุ่งไปยังตลาดเทศบาลไม่มีจุดดึงดูดที่น่าสนใจหรือการพัฒนาที่ดินให้มีประโยชน์ที่หลากหลาย ผู้ใช้งานสามารถเลือกที่จะสัญจรไปในเส้นทางที่ไกลกว่าแต่มีพื้นที่กิจกรรมที่หลากหลายเพื่อที่จะเข้าถึงตลาดได้เช่นเดียวกัน เส้นทางที่อ้อมจึงเป็นเส้นทางที่มีความหนาแน่นมากกว่าเส้นทางที่จะมุ่งตรงไปยังเป้าหมายเพียงอย่างเดียว โดยสรุปแล้วสะพานมอญมีจุดประสงค์เพื่อเชื่อมโครงการช่วยการสัญจรเพื่อให้ชุมชนมอญดำรงอยู่ได้ สะพานแดงมีจุดประสงค์เพื่อให้ชุมชนกะเหรี่ยงดำรงอยู่ได้โดยใช้สะพานเชื่อมโครงข่ายแต่ละชุมชนเข้าสู่พื้นที่ศูนย์กลางภายใต้เงื่อนไขของสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่



บทที่ 5

ผลการวิจัย

เนื้อหาในบทนี้จะเป็นการกระบวนกร ขั้นตอน และชี้แจงผลลัพธ์ของการทดสอบพื้นที่กลุ่มชุมชนที่มีลักษณะการพึ่งพาเชิงพื้นที่เพื่อการดำรงอยู่กับกลุ่มชุมชนไทย-มอญ โดยดำเนินการวิจัยผ่านการวิเคราะห์ด้วยแผนที่ภาพและพื้น (figure and ground map analysis) การวิเคราะห์ด้วยการซ้อนทับของชั้นข้อมูลแผนที่ (overlay Map Analysis) การวิเคราะห์ด้วยการสร้างแบบจำลองเชิงพื้นที่ (spatial Model analysis) การวิเคราะห์ด้วยกระบวนการทั้ง 3 นี้มีจุดประสงค์เพื่ออธิบายลักษณะการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่จากอดีตจนถึงปัจจุบันของกลุ่มชุมชนที่อยู่ภายใต้สภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่โดยมีขั้นตอนดังนี้

- 5.1 การวิเคราะห์ด้วยแผนที่ภาพและพื้น (figure and ground map analysis)
- 5.2 การวิเคราะห์ด้วยการสร้างแบบจำลองเชิงพื้นที่ (spatial model analysis)
- 5.3 การวิเคราะห์ด้วยการซ้อนทับของชั้นข้อมูลแผนที่ (overlay mapping analysis)
- 5.4 อภิปรายลักษณะของกลุ่มชุมชนที่อยู่ภายใต้การพึ่งพาเชิงพื้นที่

5.1 การวิเคราะห์ด้วยแผนที่ภาพและพื้น (figure and ground analysis)

เป็นการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงลักษณะขององค์ประกอบเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนไทย-มอญสังขละบุรีผ่านช่วงเวลาทั้ง 3 ช่วงได้แก่ ช่วงการเกิดขึ้น (พ.ศ. 2527) ช่วงการเปลี่ยนแปลง (พ.ศ. 2545) และช่วงการดำรงอยู่ (พ.ศ. 2562) โดยวิเคราะห์จากเครื่องมือแผนที่ภาพและพื้นซึ่งจะแสดงลักษณะของมวลอาคารเป็นสีทึบและที่ว่างเป็นสีขาว รายละเอียดของการวิเคราะห์พื้นที่มีทั้งหมด 8 ย่าน (ภาพ 108-109)

ย่านที่ 1: บริเวณหมู่บ้านไทย มีมวลอาคารที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2527 มีลักษณะโครงข่ายสัญญาเป็นรูปแบบกึ่งไม้ที่เชื่อมต่อกับถนนสายหลักหมายเลข 323 ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้โดยถนนสายหลักนี้เป็นทางสัญจรที่เชื่อมต่อและเข้าถึงพื้นที่ศูนย์กลางบริเวณตลาดเทศบาลของชุมชนไทยซึ่งทำให้กระจุกตัวของมวลอาคารในย่านนี้สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ มวลอาคารมีขนาดเล็กและเกาะตัวอยู่บนโครงข่ายการสัญจรที่ไม่มีรูปแบบตายตัวโดยมีการขยายพื้นที่ของย่านไปตามแนวตะวันออกเฉียง-ตะวันตก

ย่านที่ 2: บริเวณชุมชนไทย เป็นพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด ส่วนมากเป็นอาคารห้องแถวหรือบ้านแถวที่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์โดยใช้โครงสร้างของอาคารเดิม มวลอาคารมีการกระจุกตัวอยู่บริเวณโครงข่ายการสัญจรรูปแบบตารางที่มีระยะของถนนที่กระชับ การวางตัวของมวลอาคารอยู่ในแนวตะวันออกเฉียงเหนือ-ตะวันตกเฉียงใต้ โดยหันด้านหน้าของอาคารเข้าถนนเสมอ โครงข่ายการสัญจรไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและขนาดมีเพียงอาคารขนาดเล็กที่เกิดขึ้นใหม่บริเวณทางสัญจรที่เชื่อมต่อไปยังซอยย่อยตามชุมชนต่างๆ

ย่านที่ 3: บริเวณถนนทางหลวงหมายเลข 323 มวลอาคารมีการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยกระจายตัวออกจากพื้นที่ถนนสายหลักไปตามแนวตะวันออกเฉียง-ตะวันตก มีทางสัญจรรองเพิ่มขึ้นในลักษณะตั้งฉากกับแนวถนนสายหลักเพื่อเพิ่มช่องทางในการเข้าถึงมวลอาคารที่เกิดขึ้นใหม่ การวางตัวของมวลอาคารหันด้านหน้าเข้าถนนและจัดเรียงไปตามการวางตัวของถนนในแนวเหนือ-ใต้ กระจุกตัวของมวลอาคารในบริเวณนี้จำเป็นต้องพึ่งพาทางสัญจรเพื่อเข้าถึงพื้นที่ศูนย์กลางบริเวณตลาดเทศบาลเพื่อดำรงอยู่

ย่านที่ 4: บริเวณซอยสามประสบ มีมวลอาคารที่กระจุกตัวอย่างหนาแน่นบริเวณทางตอนใต้ของซอยก่อนถึงสะพานมอญ การวางตัวของอาคารหันด้านหน้าเข้าถนน รูปแบบโครงข่ายการสัญจรเป็นลักษณะกึ่งไม้ที่มีทางย่อยยื่นตัวออกมาจากทางหลักด้วยลักษณะตั้งฉาก รูปแบบการเปลี่ยนแปลงความหนาแน่นของมวลอาคารภายในย่านเป็นการขยายตัวตามแนวเหนือ-ใต้ซึ่งเกาะตัวอยู่บนถนนสายหลัก

ย่านที่ 5: บริเวณซอยศรีสุวรรณศิริ มีการการขยายพื้นที่ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของชุมชนกะเหรี่ยง เกิดเส้นทางการสัญจรใหม่ที่เชื่อมต่อกับซอยสังขละบุรีบริเวณทิศตะวันออกเฉียงใต้ของชุมชนกะเหรี่ยงใหม่เกิดขึ้นบริเวณทางตะวันออกเฉียงใต้ของพื้นที่ซึ่งเป็นลักษณะการเพิ่มความหนาแน่นบนโครงข่ายการสัญจรเดิม มวลอาคารหันด้านหน้าเข้าถนนและกระจายตัวไปตามเส้นทางการสัญจรหลักที่มีลักษณะเป็นรูปทรงตารางเหลี่ยมผืนผ้า พื้นที่ของชุมชนกะเหรี่ยงนี้จำเป็นต้องพึ่งพาเส้นทางของซอยศรีสุวรรณศิริซึ่งเป็นทางสัญจรหลักเพื่อเข้าถึงตลาดเทศบาลในชุมชนไทย

ย่านที่ 6: บริเวณซอยสังขละบุรี เกิดโครงข่ายการสัญจรใหม่ที่วางตัวไปตามลักษณะภูมิประเทศทำให้พื้นที่ขยายตัวไปในทางทิศตะวันออกของกลุ่มชุมชน กระจุกตัวของมวลอาคารอยู่กระจุกกระจายไปตามเส้นทางการสัญจรใหม่ ทางบริเวณตะวันออกของกลุ่มชุมชนเกิดกระจุกตัวของมวลอาคารริมน้ำขึ้นหลังจากปี พ.ศ.2545 มวลอาคารทั้งหมดภายในย่านมีลักษณะการวางตัวไปตามเส้นทางการสัญจรและหันหน้าอาคารเข้าถนน มวลอาคารที่กระจายตัวอยู่ในย่านจำเป็นต้องพึ่งพาเส้นทางการสัญจรซอยสังขละบุรีเพื่อเข้าถึงพื้นที่ตลาดเทศบาลที่อยู่ในชุมชนไทย การกระจายตัวของมวลอาคารมีความหนาแน่นเบาบางที่สุดเมื่อเทียบกับพื้นที่ย่านอื่นๆ มวลอาคารและโครงข่ายการสัญจรภายในย่านสวามมากเป็นองค์ประกอบเชิงกายภาพที่เกิดขึ้นใหม่และอยู่ในช่วงปี พ.ศ.2545-2562

ย่านที่ 7: บริเวณชุมชนมอญ เป็นย่านที่เกิดโครงข่ายการสัญจรใหม่ล่าสุดและมีความหนาแน่นของมวลอาคารเพิ่มขึ้นมากที่สุดโดยมีลักษณะเป็นการเพิ่มความหนาแน่นบนพื้นที่และโครงข่ายการสัญจรเดิม ระบบโครงข่ายการสัญจรเป็นรูปแบบตารางที่มีช่วงของถนนที่กระชับที่สุดในกลุ่มชุมชนวางตัวอยู่ในแนวแกนตะวันออกเฉียงใต้ พื้นที่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของชุมชนมอญมีโครงข่ายการสัญจรเป็นรูปแบบบรีดจ์ที่มีจุดศูนย์กลางเป็นตลาดวัดวังค์และมีมวลอาคารที่กระจุกตัวอย่างหนาแน่นโดยรวบ มวลอาคารในชุมชนมอญเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปีและวางตัวอยู่บนระบบโครงข่ายการสัญจรสาธารณะในรูปแบบตารางและรูปแบบบรีดจ์ ในช่วงปี พ.ศ. 2545-2562 เกิดเส้นทางย่อยที่เชื่อมตัวออกจากโครงข่ายเดิมเพื่อสนับสนุนให้มวลอาคารที่เกิดขึ้นใหม่และอยู่ห่างไกลจากตลาดสามารถเข้าถึงพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนได้

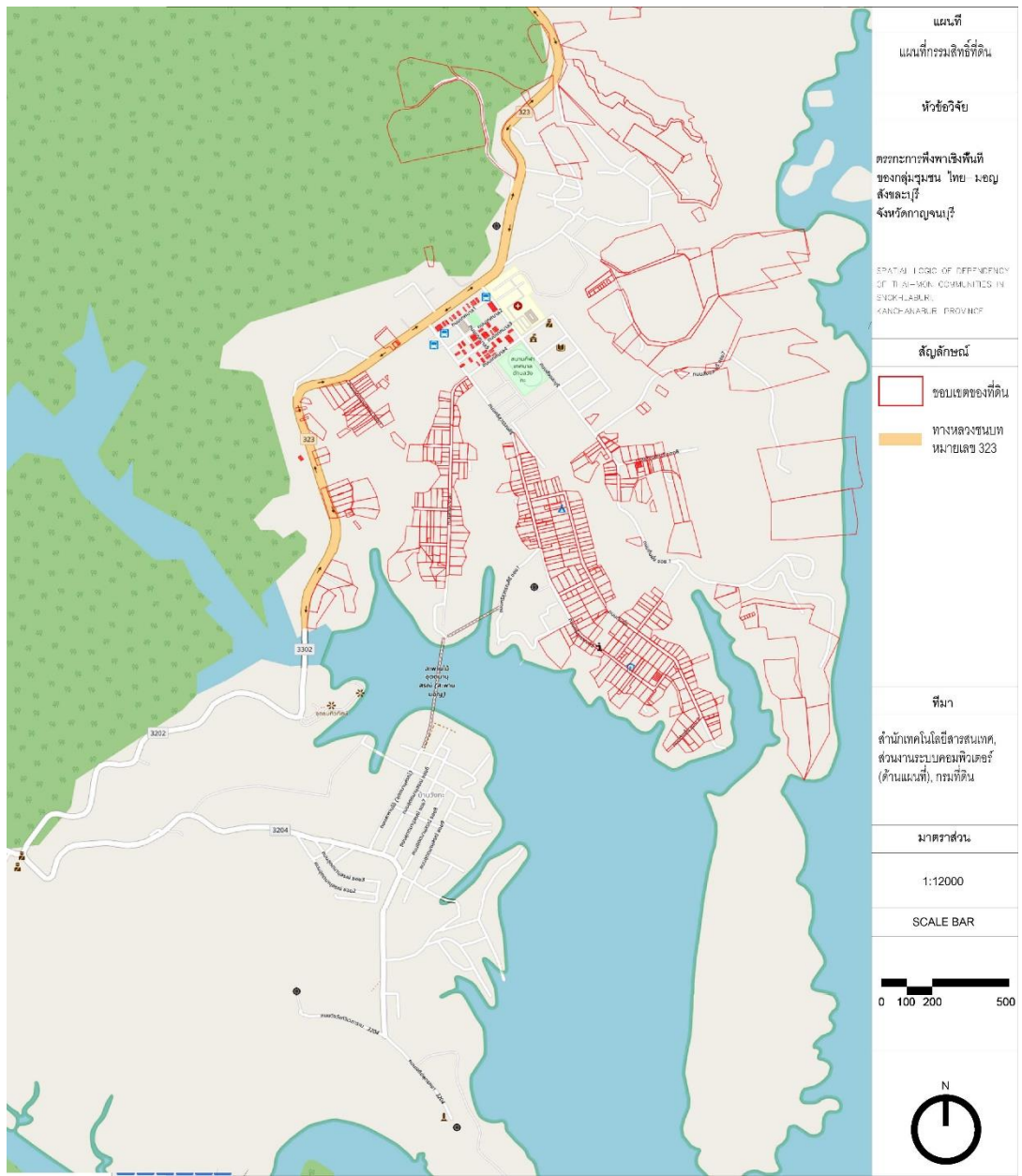
ย่านที่ 8: บริเวณหมู่บ้านมอญ เป็นพื้นที่ที่เกิดขึ้นใหม่หลังจากปี พ.ศ.2527 มวลอาคารมีลักษณะกระจุกตัวอยู่ทางใต้ของชุมชนมอญ โครงข่ายการสัญจรเป็นรูปแบบไร้ทิศทางแผ่กระจายไปทั่วทั้งพื้นที่โดยเป็นทางย่อยที่เชื่อมต่อมาจากทางหลวงหมายเลข 3204 ผ่านจากทางบริเวณตลาดวัดวังค์ มวลอาคารมีความหนาแน่นสูงมากในพื้นที่ การดำรงอยู่ของหมู่บ้านมอญจำเป็นต้องพึ่งพาทางสัญจรที่เชื่อมต่อกับบริเวณตลาดวัดวังค์เนื่องจากเป็นพื้นที่ศูนย์กลางเพียงหนึ่งเดียวของชุมชนที่มีระยะทางการเข้าถึงที่ใกล้ที่สุด บริเวณหมู่บ้านมอญเป็นพื้นที่ที่มีการเพิ่มขึ้นของมวลอาคารมากที่สุดและหนาแน่นที่สุดในกลุ่มชุมชนตั้งแต่ปีพ.ศ. 2527-2562

สรุปการเปลี่ยนแปลงที่วางและมวลอาคารในกลุ่มชุมชน พื้นที่กลุ่มชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงที่ประกอบด้วย 2 ลักษณะคือการเพิ่มความหนาแน่นบนพื้นที่เดิมและการขยายตัวของพื้นที่เนื้อชุมชน พื้นที่ในลักษณะที่ 1 คือย่านชุมชนไทย ย่านซอยสังขละบุรี และย่านชุมชนมอญที่มีกระจุกตัวของมวลอาคารและโครงข่ายการสัญจรที่เพิ่มขึ้นอย่างหนาแน่นในพื้นที่ของแต่ละชุมชน พื้นที่ในลักษณะที่ 2 คือย่านอื่นๆอีกทั้ง 5 ย่านที่มวลอาคารเพิ่มปริมาณความหนาแน่นมากขึ้นซึ่งอยู่บนระบบโครงข่ายการสัญจรรูปแบบเดิม อย่างไรก็ตามจากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของ

กลุ่มชุมชนทำให้ทราบถึงการมีอยู่ของพื้นที่ศูนย์กลางที่แยกตัวออกจากกันระหว่างพื้นที่ฝั่งไทยและมอญ ทั้ง 2 ศูนย์กลางเป็นจุดดึงดูดที่มีรัศมีการให้บริการในระดับชุมชนทำให้ถึงแม้ว่าจะไม่มีทางสัญจรเพื่อใช้ในการเชื่อมต่อระหว่างฝั่งไทยและมอญชุมชนก็สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ด้วยพื้นที่ศูนย์กลางของตน ศูนย์กลางของทั้ง 2 ฝั่งคือบริเวณตลาดวัดวังกู่ในชุมชนมอญและตลาดเทศบาลในชุมชนไทยซึ่งทำให้สภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ของแต่ละชุมชนยังคงดำรงต่อไปภายใต้รัศมีการให้บริการในระดับย่าน แต่อย่างไรก็ตาม บริเวณตลาดเทศบาลซึ่งเป็นศูนย์รวมการให้บริการของสาธารณูปการและมีความหลากหลายในการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารมากกว่าจึงทำให้เกิดเป็นจุดดึงดูดที่มีรัศมีการให้บริการที่ครอบคลุมทั้งพื้นที่กลุ่มชุมชนและสามารถเชื่อมต่อและเข้าถึงด้วยการสัญจรในระดับกลุ่มชุมชนที่ทำให้พื้นที่ตลาดเทศบาลนี้กลายเป็นพื้นที่ศูนย์กลางในกลุ่มชุมชน

5.2 การวิเคราะห์ด้วยการสร้างแบบจำลองเชิงพื้นที่ (spatial model analysis)

แบบจำลองเชิงพื้นที่ที่สามารถสร้างจากแผนที่โครงข่ายการสัญจรสาธารณะซึ่งต้องทบทวนพื้นที่กรรมสิทธิ์ที่ดินเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการสร้างแบบจำลองได้อย่างถูกต้อง พื้นที่บริเวณชุมชนมอญเป็นพื้นที่ที่ถ่ายโอนกรรมสิทธิ์จากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตมายังกรรมสิทธิ์ของกรมศาสนาเพื่อใช้ในการวางผังชุมชน ระบบโครงข่ายสาธารณะของชุมชนประกอบด้วยทางสัญจรหลัก 3 เส้น ได้แก่ ถนนหลวงหมายเลข 323 3202 และ 3204 (ภาพ 110) ซึ่งเชื่อมต่อกับระบบโครงข่ายการสัญจรของพื้นที่กลุ่มชุมชนทั้งหมด



ภาพ 110 กรรมสิทธิ์ของการใช้ที่ดิน
ที่มา: สำนักเทคโนโลยีสารสนเทศ ส่วนระบบงานคอมพิวเตอร์ (ด้านแผนที่) กรมที่ดิน, 2565

5.2.1 การวิเคราะห์ค่าความความสัมพันธ์ (Integration Value)

การวิเคราะห์เป็นการหาค่าความสัมพันธ์ (Integration) ผ่านการใช้คุณลักษณะ "การวิเคราะห์ผ่านส่วนของเส้นทางการสัญจร" (Segment analysis) โดยแบบจำลองแบ่งออกเป็น 2 ประเภทในแต่ละช่วงเวลา แบบจำลองกลุ่ม A เป็นการแสดงเส้นทางการสัญจรของกลุ่มชุมชนที่มีทางเชื่อมระหว่างชุมชนไทยและมอญ ในขณะที่แบบจำลองกลุ่ม B เป็นการแสดงเส้นทางการสัญจรของกลุ่มชุมชนที่ตัดขาดออกจากกันเนื่องจากต้องการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของสถานะการดำรงอยู่ในแต่ละชุมชนโดยไม่มีสถานะการพึ่งพาเชิงพื้นที่


















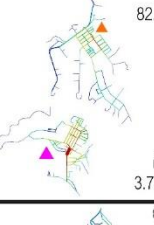
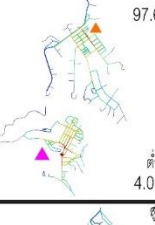











การวิเคราะห์แบบจำลองเป็นการทดสอบความสัมพันธ์ของเส้นทางการสัญจรตั้งแต่ระดับรัศมี 200 เมตรไปจนถึงระดับกลุ่มชุมชน (n) เพื่อใช้ในการอธิบายลักษณะของปรากฏการณ์การพึ่งพาเชิงพื้นที่ผ่านพื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชน

ผลจากการวิเคราะห์ พบว่าแบบจำลองเชิงพื้นที่ที่สามารถแบ่งการแสดงผลของความสามารถในความสัมพันธ์ของโครงข่ายการสัญจรได้ 2 นัยยะซึ่งแสดงถึงพื้นที่ศูนย์กลางที่ต่างกัน ปรากฏอยู่ในระดับพื้นที่เฉพาะ (รัศมี 200-600 เมตร) และระดับพื้นที่รวม (800-n เมตร)

ในระดับพื้นที่เฉพาะพบว่าหากวิเคราะห์ด้วยรัศมี 200 เมตร ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนจะตกอยู่ที่บริเวณตลาดวัดวังภายในอาณาเขตของชุมชนมอญ เมื่อเพิ่มรัศมีการวิเคราะห์เป็น 400 เมตร ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนจะตกอยู่ที่บริเวณตลาดเทศบาลภายในอาณาเขตของชุมชนไทย เมื่อเพิ่มรัศมีการวิเคราะห์เป็น 600 เมตร พบว่าแต่ละชุมชนมีพื้นที่ศูนย์กลางของตนเองแสดงให้เห็นว่าทั้งชุมชนไทยและมอญต่างสามารถดำรงชีพได้โดยเป็นเอกเทศต่อกัน ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นในทุกช่วงเวลาที่ใช้ในการวิเคราะห์ (2527 เกิดขึ้น, 2545 เปลี่ยนแปลง, 2562 ดำรงอยู่) และเกิดขึ้นในลักษณะเดียวกันกับทุกรูปแบบของแบบจำลองเชิงพื้นที่โดยไม่ขึ้นอยู่กับว่าแบบจำลองนั้นจะมีทางสัญจรเพื่อเชื่อมระหว่างชุมชนหรือไม่ พบว่าในรัศมีการวิเคราะห์ 600 เมตร กลุ่มชุมชนไทย-มอญสามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่อยู่ภายใต้สถานะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ที่ว่าเมื่อเพิ่มรัศมีการวิเคราะห์เป็น 800-n ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ในระดับพื้นที่รวมพบว่าในปี 2545 และ 2562 บริเวณตลาดเทศบาลซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนไทยมีค่าความสัมพันธ์ที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่องหลังจากมีสะพานมอญและสะพานสุวรรณคีรีซึ่งเป็นทางสัญจรที่เชื่อมต่อระหว่างชุมชนทำให้ย่านตลาดเทศบาลกลายเป็นศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนทำให้เกิดปรากฏการณ์การพึ่งพาเชิงพื้นที่ระหว่างชุมชนขึ้น เมื่อพิจารณาที่แบบจำลอง B ในปี 2562 พบว่าหากไม่มีเส้นทางการสัญจรที่เชื่อมถึงกันในระหว่างชุมชน ชุมชนมอญจะสามารถดำรงอยู่ได้เพียงในระดับพื้นที่เฉพาะแต่ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ในระดับพื้นที่รวมเนื่องจากต้องพึ่งพาพื้นที่ศูนย์กลางบริเวณตลาดเทศบาลของฝั่งไทย ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเหล่านี้แสดงให้เห็นว่ากลุ่มชุมชนไทย-มอญ เป็นพื้นที่ที่ประกอบด้วย 2 ศูนย์กลางคือศูนย์กลางระดับพื้นที่









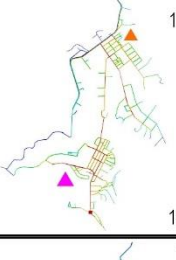
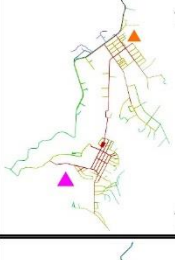


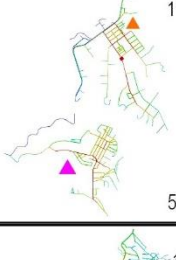
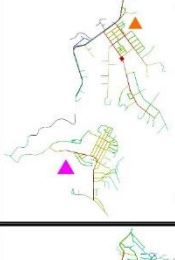

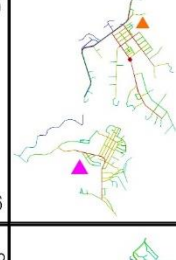

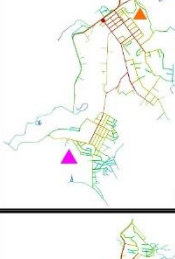

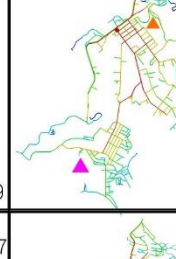




เฉพาะและระดับพื้นที่รวม สภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ระหว่างชุมชนจะเกิดขึ้นในระดับพื้นที่รวมเมื่อมี
ทางสัญจรที่เชื่อมต่อระหว่างชุมชน (ภาพ 111-112)



integration	200	400	600	800	1000
2527 A	 สูงสุด 46.5455 ต่ำสุด -1	 สูงสุด 50.2734 ต่ำสุด 3.9767	 สูงสุด 60.6609 ต่ำสุด 3.9767	 สูงสุด 69.7099 ต่ำสุด 3.9767	 สูงสุด 72.0874 ต่ำสุด 3.9767
2527 B	 สูงสุด 46.5455 ต่ำสุด -1	 สูงสุด 50.2734 ต่ำสุด 3.9767	 สูงสุด 60.6609 ต่ำสุด 3.9767	 สูงสุด 69.7099 ต่ำสุด 3.9767	 สูงสุด 72.0874 ต่ำสุด 3.9767
2545 A	 สูงสุด 44.1379 ต่ำสุด -1	 สูงสุด 60.641 ต่ำสุด 3.5595	 สูงสุด 82.0376 ต่ำสุด 3.8783	 สูงสุด 98.1409 ต่ำสุด 4.7718	 สูงสุด 107.018 ต่ำสุด 6.10365
2545 B	 สูงสุด 44.1379 ต่ำสุด -1	 สูงสุด 60.641 ต่ำสุด 3.5595	 สูงสุด 82.0376 ต่ำสุด 3.70344	 สูงสุด 97.6988 ต่ำสุด 4.0062	 สูงสุด 105.523 ต่ำสุด 4.8620
2562 A	 สูงสุด 43.7143 ต่ำสุด 2.048	 สูงสุด 79.845 ต่ำสุด 3.7662	 สูงสุด 95.812 ต่ำสุด 4.2643	 สูงสุด 124.158 ต่ำสุด 4.3566	 สูงสุด 136.043 ต่ำสุด 4.8185
2562 B	 สูงสุด 43.7143 ต่ำสุด 2.048	 สูงสุด 79.8459 ต่ำสุด 3.7662	 สูงสุด 95.8127 ต่ำสุด 4.2642	 สูงสุด 122.894 ต่ำสุด 4.3566	 สูงสุด 133.596 ต่ำสุด 4.7717

- ▲ ย่านตลาดเทศบาลมีช่วงของเส้นทางการสัญจรที่มีค่าความสัมพันธ์สูงและอยู่ในอาณาเขตของฝั่งไทย
- ▲ ย่านตลาดวัดวังก็มีช่วงของเส้นทางการสัญจรที่มีค่าความสัมพันธ์สูงและอยู่ในอาณาเขตของฝั่งมอญ
- A: โครงข่ายการสัญจรระหว่างชุมชนมีเส้นทางเชื่อมถึงกัน
- B: โครงข่ายการสัญจรระหว่างชุมชนไม่มีเส้นทางเชื่อมถึงกัน

ภาพ 111 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของช่วงเส้นทางการสัญจรในกลุ่มชุมชน
ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

integration	2000	4000	8000	n
2527 A	 <p>สูงสุด 83.0254 ต่ำสุด 3.9767</p>	 <p>สูงสุด 67.2732 ต่ำสุด 3.9767</p>	 <p>สูงสุด 67.104 ต่ำสุด 3.9767</p>	 <p>สูงสุด 67.104 ต่ำสุด 3.976</p>
2527 B	 <p>สูงสุด 83.0254 ต่ำสุด 3.9767</p>	 <p>สูงสุด 67.2732 ต่ำสุด 3.9767</p>	 <p>สูงสุด 67.1031 ต่ำสุด 3.9767</p>	 <p>สูงสุด 67.1031 ต่ำสุด 3.9767</p>
2545 A	 <p>สูงสุด 112.222 ต่ำสุด 12.7505</p>	 <p>สูงสุด 111.157 ต่ำสุด 17.0344</p>	 <p>สูงสุด 106.87 ต่ำสุด 40.9533</p>	 <p>สูงสุด 106.87 ต่ำสุด 40.9533</p>
2545 B	 <p>สูงสุด 111.429 ต่ำสุด 5.0367</p>	 <p>สูงสุด 109.639 ต่ำสุด 12.1236</p>	 <p>สูงสุด 109.639 ต่ำสุด 12.1236</p>	 <p>สูงสุด 109.639 ต่ำสุด 12.1236</p>
2562 A	 <p>สูงสุด 164.305 ต่ำสุด 9.8612</p>	 <p>สูงสุด 202.355 ต่ำสุด 45.2217</p>	 <p>สูงสุด 202.362 ต่ำสุด 66.9069</p>	 <p>สูงสุด 202.362 ต่ำสุด 66.9069</p>
2562 B	 <p>สูงสุด 159.042 ต่ำสุด 6.4830</p>	 <p>สูงสุด 159.487 ต่ำสุด 11.899</p>	 <p>สูงสุด 157.487 ต่ำสุด 21.6477</p>	 <p>สูงสุด 157.487 ต่ำสุด 21.6477</p>

▲ ย่านตลาดเทศบาลมีช่วงของเส้นทางการสัญจรที่มีค่าความสัมพันธ์สูงและอยู่ในอาณาเขตของฝั่งไทย

▲ ย่านตลาดวัดวังก็มีช่วงของเส้นทางการสัญจรที่มีค่าความสัมพันธ์สูงและอยู่ในอาณาเขตของฝั่งมอญ

A: โครงข่ายการสัญจรระหว่างชุมชนมีเส้นทางเชื่อมถึงกัน

B: โครงข่ายการสัญจรระหว่างชุมชนไม่มีเส้นทางเชื่อมถึงกัน

ภาพ 112 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของช่วงเส้นทางการสัญจรในกลุ่มชุมชน

ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

เมื่อพิจารณาที่ค่าความสัมพันธ์จะพบว่าบริเวณตลาดวัดวังกึ่งซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนมอญไม่ได้มีค่าที่ลดลงแต่หลังจากมีสะพานมอญและสะพานศรีสุวรรณคีรีเป็นทางสัญจรเพื่อเชื่อมพื้นที่ระหว่างชุมชนทำให้บริเวณตลาดเทศบาลซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของฝั่งไทยนั้นมีค่าที่สูงขึ้นและกลายเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนในที่สุด สะพานทั้งสองจึงทำหน้าที่เป็นตัวเร่งให้โครงข่ายการสัญจรและช่วงของเส้นทางการสัญจรบริเวณตลาดเทศบาลมีค่าความสัมพันธ์ที่สูงขึ้นและนำไปสู่ปรากฏการณ์การพึ่งพาเชิงพื้นที่ในระดับพื้นที่รวม เมื่อพิจารณาที่แบบจำลองรูปแบบ B ซึ่งไม่มีสะพานเพื่อเป็นทางสัญจรที่ใช้เชื่อมต่อระหว่างชุมชน หากเป็นช่วงเวลา พ.ศ. 2527 และ 2545 แต่ละชุมชนสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้อย่างเอกเทศ ทว่าในปี พ.ศ. 2562 นั้นเมื่อสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ที่มีความเข้มข้นสูงขึ้นชุมชนมอญยังคงสามารถดำรงอยู่ได้ในระดับพื้นที่เฉพาะแต่ต้องพึ่งพาพื้นที่บริเวณตลาดเทศบาลเพื่อดำรงอยู่ในระดับพื้นที่รวม

เมื่อพิจารณาช่วงของเส้นทางการสัญจรที่มีค่าความสัมพันธ์สูงสุดที่รัศมีการวิเคราะห์ระดับ 600 เมตร พบว่าช่วงของเส้นทางการสัญจรตกอยู่ที่บริเวณตลาดวัดวังกึ่งของชุมชนมอญทั้งหมดทุกแบบจำลองและในทุกช่วงเวลาแต่เมื่อรัศมีการวิเคราะห์เป็น 800-ก เมตร พบว่าช่วงของเส้นทางการสัญจรมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่จากบริเวณตลาดวัดวังกึ่งในปี พ.ศ. 2527 ไปยังบริเวณสะพานมอญในปี พ.ศ. 2545 และตกอยู่ที่ถนนหลวงหมายเลข 323 บริเวณทางแยกไปยังตลาดเทศบาลในปี พ.ศ. 2562 ปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นว่าศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนสามารถเคลื่อนย้ายพื้นที่ได้ขึ้นอยู่กับระดับรัศมีการวิเคราะห์และความความสัมพันธ์ของช่วงการสัญจร

ในปัจจุบันกลุ่มชุมชนไทย-มอญสามารถดำรงอยู่โดยประกอบด้วย 2 ศูนย์กลางที่ให้บริการในแต่ละชุมชนซึ่งเป็นเอกเทศต่อกันในระดับพื้นที่เฉพาะและดำรงอยู่ด้วยศูนย์กลางเดี่ยวซึ่งมีสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่อยู่ในระดับพื้นที่รวม กล่าวคือ ผู้คนทั้งชุมชนไทยและมอญต่างมีพื้นที่ศูนย์กลางของตนเองและมีการจับจ่ายใช้สอยในตลาดเป็นกิจวัตรประจำวันเพื่อดำรงอยู่แต่จะอยู่ภายในรัศมีที่สามารถสัญจรได้อย่างทั่วถึง (600 – 1000 เมตร) แต่เมื่อผู้คนชุมชนมอญจำเป็นต้องติดต่อกับทางราชการ ใช้บริการโรงพยาบาล หรือต้องการใช้บริการสาธารณสุขขนาดใหญ่จำเป็นต้องเดินทางไปยังพื้นที่ตลาดเทศบาลฝั่งไทยเพื่อประกอบกิจกรรมในการดำรงชีพเกิดเป็นสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่


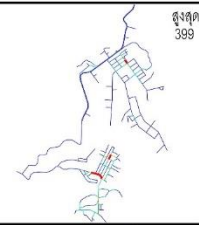
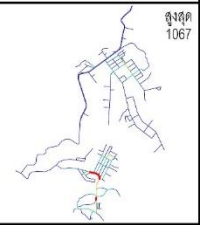
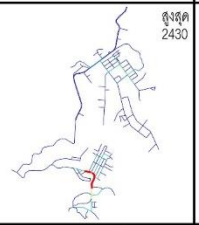
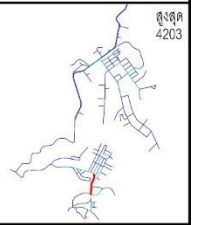
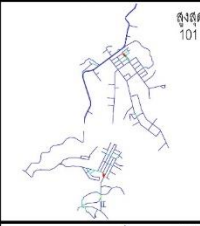
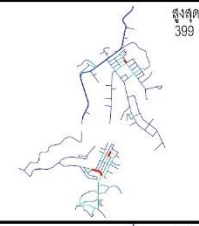
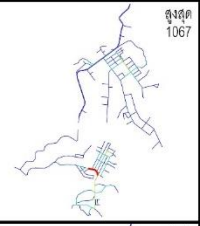
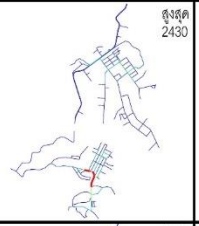
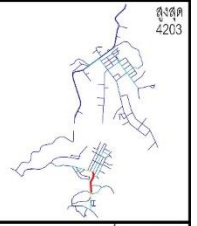

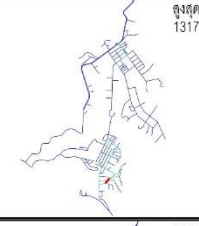
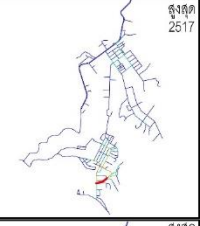
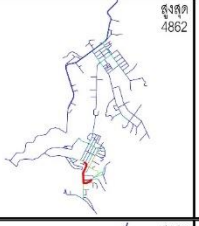
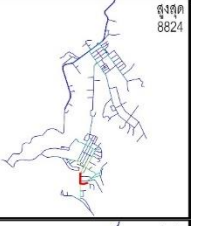
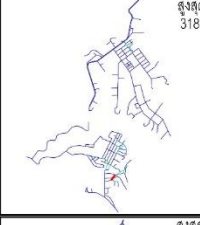
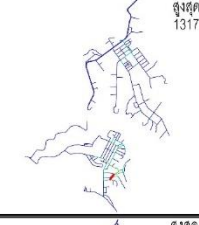
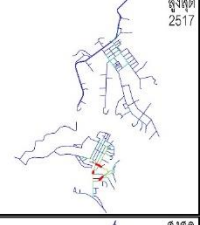
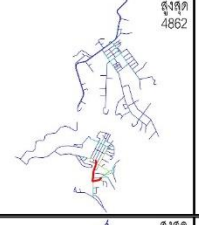
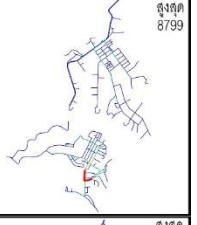


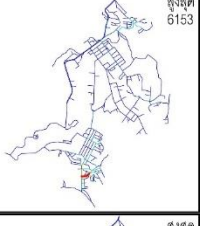
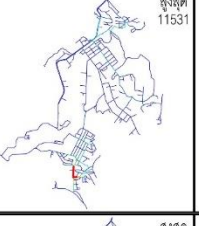
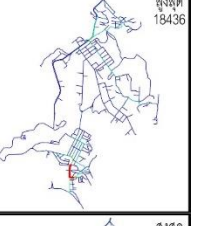
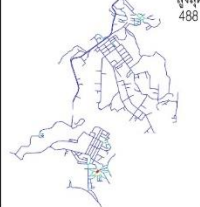
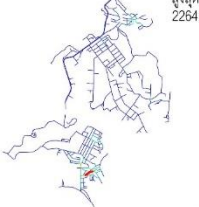
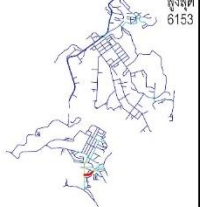
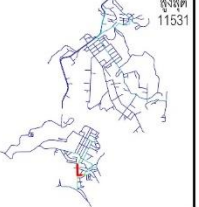
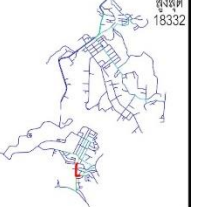
5.2.2 การวิเคราะห์เส้นทางการสัญจรผ่านและเชื่อมต่อในพื้นที่กลุ่มชุมชน

(Choice)

เป็นการวิเคราะห์เส้นทางผ่าน เป็นการวิเคราะห์เส้นทางการสัญจรผ่านพื้นที่กลุ่มชุมชนที่สั้นที่สุดและสามารถเชื่อมต่อและเข้าถึงเส้นทางอื่นๆในระบบโครงข่ายการสัญจรของกลุ่มชุมชนได้มากที่สุด การวิเคราะห์แบ่งเป็น 3 ช่วงเวลา 2 แบบจำลอง ได้แก่แบบจำลอง A ซึ่งมีทางสัญจรเชื่อมระหว่างชุมชน และแบบจำลอง B ซึ่งไม่มีทางสัญจรเชื่อมระหว่างชุมชนเพื่อทดสอบว่าใน

พื้นที่แต่ละชุมชนมีลักษณะของทางสัญจรผ่านในแต่ละรัศมีของการวิเคราะห์เป็นอย่างไร ซึ่งในแต่ละช่วงเวลาจะมีรายละเอียด ตำแหน่ง และค่าความสามารถในการสัญจรผ่านที่แตกต่างกันออกไป (ภาพ 113-114)



CHOICE	200	400	600	800	1000
2527 A	 สูงสุด 101	 สูงสุด 399	 สูงสุด 1067	 สูงสุด 2430	 สูงสุด 4203
2527 B	 สูงสุด 101	 สูงสุด 399	 สูงสุด 1067	 สูงสุด 2430	 สูงสุด 4203
2545 A	 สูงสุด 318	 สูงสุด 1317	 สูงสุด 2517	 สูงสุด 4862	 สูงสุด 8824
2545 B	 สูงสุด 318	 สูงสุด 1317	 สูงสุด 2517	 สูงสุด 4862	 สูงสุด 8799
2562 A	 สูงสุด 488	 สูงสุด 2264	 สูงสุด 6153	 สูงสุด 11531	 สูงสุด 18436
2562 B	 สูงสุด 488	 สูงสุด 2264	 สูงสุด 6153	 สูงสุด 11531	 สูงสุด 18332

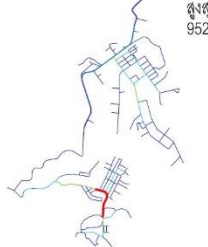
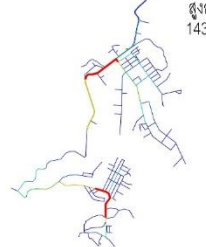
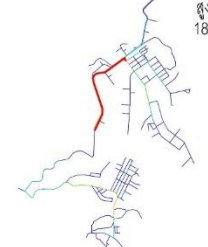
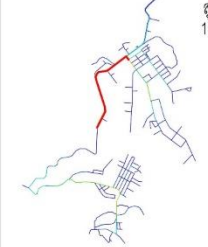
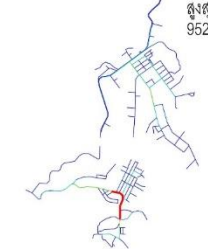
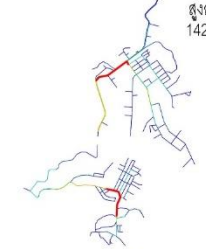
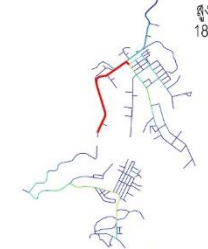
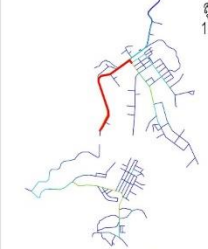
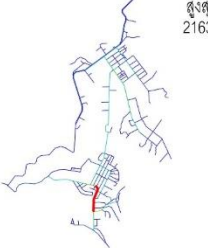

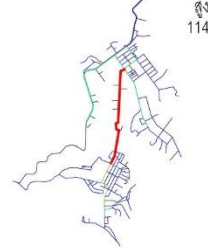

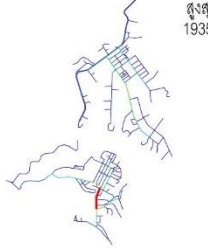
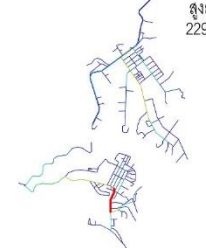
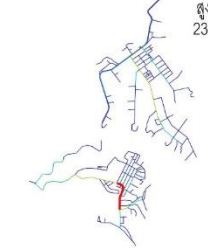
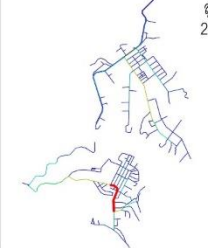

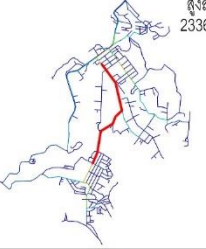
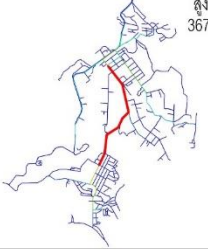
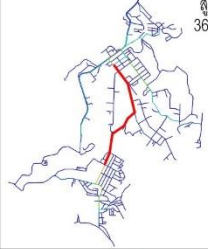
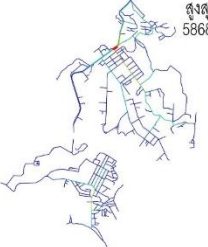
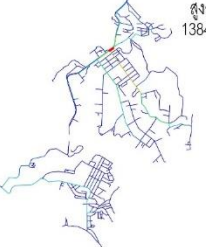
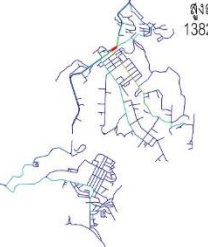
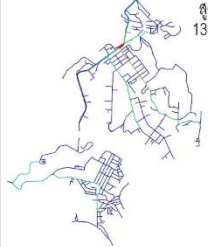
 เส้นทางการสัญจรผ่านที่มีค่าอยู่ในระดับสูง

A: โครงข่ายการสัญจรระหว่างชุมชนมีเส้นทางเชื่อมถึงกัน

B: โครงข่ายการสัญจรระหว่างชุมชนไม่มีเส้นทางเชื่อมถึงกัน

ภาพ 113 การวิเคราะห์เส้นทางสัญจรผ่านในกลุ่มชุมชน

ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

CHOICE	2000	4000	8000	n
2527 A	 สูงสุด 9520	 สูงสุด 14334	 สูงสุด 18193	 สูงสุด 18193
2527 B	 สูงสุด 9520	 สูงสุด 14290	 สูงสุด 18193	 สูงสุด 18193
2545 A	 สูงสุด 21638	 สูงสุด 81220	 สูงสุด 114143	 สูงสุด 114152
2545 B	 สูงสุด 19355	 สูงสุด 22939	 สูงสุด 23050	 สูงสุด 23050
2562 A	 สูงสุด 58725	 สูงสุด 233678	 สูงสุด 367300	 สูงสุด 367300
2562 B	 สูงสุด 58683	 สูงสุด 138497	 สูงสุด 138285	 สูงสุด 138285

 เส้นทางการสัญจรผ่านที่มีค่าอยู่ในระดับสูง

A: โครงข่ายการสัญจรระหว่างชุมชนมีเส้นทางเชื่อมถึงกัน

B: โครงข่ายการสัญจรระหว่างชุมชนไม่มีเส้นทางเชื่อมถึงกัน

ภาพ 114 การวิเคราะห์เส้นทางสัญจรผ่านในกลุ่มชุมชน

ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

ผลจากการวิเคราะห์ พบว่ารูปแบบของโครงข่ายการสัญจรสาธารณะมีผลกับ

ตำแหน่งและค่าการสัญจรผ่านในแต่ละช่วงเวลา

รูปแบบโครงข่ายการสัญจรแบบตารางซึ่งอยู่ในบริเวณย่านตลาดวัดวังก็ในพื้นที่ชุมชนมอญและตลาดเทศบาลในพื้นที่ชุมชนไทยมีลักษณะเป็นจุดเริ่มและจุดหมายปลายทางที่ใช้เส้นทางผ่านเป็นองค์ประกอบในการเชื่อมต่อพื้นที่ ภายในพื้นที่โครงข่ายรูปแบบตารางบริเวณย่านตลาดเทศบาลไม่ปรากฏเส้นทางผ่านชุมชนที่มีค่าสูงในทุกช่วงเวลายกเว้นในปี 2562 และในปี 2545 ที่รูปแบบจำลอง A รัศมีการวิเคราะห์ 4000-m ในปี ปรากฏเส้นทางผ่านชุมชนที่มีค่าสูงอยู่บริเวณต้นซอยสามประสบซึ่งเป็นจุดตัดกับซอยศรีสุวรรณศิริ ช่วงของเส้นทางสัญจรผ่านที่มีค่าสูงนี้ซ้อนทับในตำแหน่งเดียวกันภายใน 2 ช่วงเวลา จากผลการวิเคราะห์นี้แสดงให้เห็นว่า**ที่บริเวณโครงข่ายแบบตารางนั้น สามารถเข้าถึงและเชื่อมต่อไปยังรูปแบบของโครงข่ายอื่นๆที่ระดับการวิเคราะห์ระดับรวมได้อย่างทั่วถึง และเป็นจุดหมายหรือจุดเริ่มต้นของเส้นทางผ่านชุมชนซึ่งเป็นที่นิยมในการสัญจรของกลุ่มชุมชนในช่วงเวลาหนึ่ง** แต่จะไม่พบช่วงของเส้นทางสัญจรผ่านที่มีค่าสูงอยู่บนพื้นที่โครงข่ายรูปแบบตารางดังกล่าว ปรากฏการณ์ในลักษณะนี้เกิดขึ้นเช่นเดียวกันที่บริเวณช่วงต้นซอยสะพานไม้ในการวิเคราะห์ระดับรวมพบว่าเส้นทางสัญจรผ่านที่มีค่าสูงนั้นสิ้นสุดลงเมื่อรูปแบบของโครงข่ายการสัญจรเปลี่ยนจากรูปแบบกิ่งไม้จากสะพานมอญมายังซอยสะพานไม้ซึ่งเป็นพื้นที่โครงข่ายแบบตาราง ดังนั้นในการวิเคราะห์ระดับรวม เส้นทางผ่านชุมชนที่มีค่าสูงนี้ไม่ได้ “ผ่าน” โครงข่ายรูปแบบตารางแต่ทำการ “เชื่อมต่อ” ระหว่างรูปแบบของโครงข่ายการสัญจรสาธารณะ

เมื่อพิจารณาการวิเคราะห์เส้นทางสัญจรผ่านที่รัศมี 200-2000 เมตร ปรากฏเส้นทางสัญจรผ่านที่มีค่าสูงอยู่ที่บริเวณย่านตลาดวัดวังก็ภายในพื้นที่ชุมชนมอญซึ่งเป็นช่วงของเส้นทางที่อยู่บน**โครงข่ายการสัญจรรูปแบบกิ่งตาราง** เส้นทางสัญจรผ่านที่อยู่บนโครงข่ายข้างต้นจะเป็นเส้นทางผ่านแค่เพียงช่วงระยะการสัญจรสั้นๆที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ชุมชนมอญ เส้นทางผ่านในระดับการวิเคราะห์นี้จึงเป็นการแสดงถึงเส้นทางที่สามารถเชื่อมต่อและเข้าถึงเส้นทางอื่นๆภายในระบบชุมชนเท่านั้น ไม่เกิดการเชื่อมต่อระหว่างชุมชน

เมื่อพิจารณาที่การวิเคราะห์ระดับรวม ที่รัศมี 4000-m เมตร ที่แบบจำลอง A ซึ่งมีสะพานเชื่อมระหว่างชุมชน **รูปแบบโครงข่ายการสัญจรแบบกิ่งไม้** เป็นรูปแบบที่ใช้ “เชื่อมต่อ” ระหว่างรูปแบบโครงข่ายแบบตารางและแบบกิ่งตาราง โดยที่รูปแบบโครงข่ายการสัญจรแบบกิ่งไม้ที่สามารถเชื่อมต่อระหว่างโครงข่ายการสัญจรแบบตารางได้นั้นคือในปี 2545 มีค่าของเส้นทางผ่านชุมชนสูงสุดคือ 114152 หน่วย เป็นเส้นทางสัญจรผ่านที่อยู่บนซอยสามประสบและสะพานมอญ ในปี 2562 มีค่าเส้นทางผ่านชุมชนสูงสุดคือ 367300 หน่วย เป็นเส้นทางสัญจรผ่านที่อยู่บนซอยศรีสุวรรณศิริ สะพานศรีสุวรรณศิริ และสะพานมอญ ดังนั้นจากผลการวิเคราะห์นี้แสดงให้เห็นว่า**เส้นทางผ่านของกลุ่มชุมชนสามารถเปลี่ยนตำแหน่งได้เมื่อเวลาผ่านไปขึ้นอยู่กับความสามารถ**

ในการเชื่อมต่อและเข้าถึงของช่วงเส้นทางการสัญจร แต่เส้นทางผ่านที่มีค่าสูงจะยังคงอยู่ในโครงข่ายการสัญจรรูปแบบกึ่งไม้เพื่อเชื่อมโครงข่ายการสัญจรรูปแบบตาราง ดังนั้นในการวิเคราะห์ระดับรวม เส้นทางผ่านชุมชนซึ่งมีค่าสูงนี้ “ผ่าน” โครงข่ายการสัญจรรูปแบบกึ่งไม้เพื่อทำการ “เชื่อมต่อ” ระหว่างโครงข่ายการสัญจรสาธารณะรูปแบบตารางหรือกึ่งตารางซึ่งเป็นรูปแบบของพื้นที่ศูนย์กลางในแต่ละชุมชน รูปแบบโครงข่ายการสัญจรแบบกึ่งไม้จึงเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดทางสัญจรผ่านที่มีค่าสูงในแต่ละช่วงเวลา กลุ่มชุมชนต้องพึ่งพาเส้นทางการสัญจรนี้เพื่อเชื่อมต่อและเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมจำเป็นบริเวณพื้นที่ศูนย์กลางเพื่อทำให้สภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ยังคงดำรงอยู่ต่อไปในกลุ่มชุมชน

การวิเคราะห์เส้นทางผ่านชุมชนในแต่ละช่วงเวลา

ช่วง "การเกิดขึ้น" (พ.ศ. 2527)

ความสามารถในการสัญจรผ่านและเชื่อมต่อระหว่างชุมชนอยู่บนเส้นทางหลวงหมายเลข 323 เนื่องจากเป็นเส้นทางเดียวที่สามารถเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ชุมชนไทยและมอญได้ โดยมีช่วงของเส้นทางที่มีค่าสูงที่สุดอยู่ที่บริเวณจุดตัดระหว่างซอยสามประสบและเส้นทางหลวงบริเวณทางทิศตะวันออกของพื้นที่บริเวณตลาดเทศบาล เส้นทางการสัญจรนี้มีค่าสูงบริเวณจุดที่เชื่อมออกจากย่านตลาดเทศบาลและต่ำลงอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงของเส้นทางหลวงหมายเลข 323 ที่เชื่อมไปยังชุมชนมอญแสดงให้เห็นว่าเส้นทางการเชื่อมต่อจากโครงข่ายของชุมชนไทยเพื่อเข้าถึงโครงข่ายของชุมชนมอญมีความซับซ้อนสูง

ช่วง "การเปลี่ยนแปลง" (พ.ศ. 2545)

หลังจากเกิดสะพานมอญขึ้น เส้นทางที่ใช้สำหรับการสัญจรผ่านกลุ่มชุมชนจึงเปลี่ยนเป็นซอยสามประสบแทนที่ถนนหลวงหมายเลข 323 ซอยสามประสบทำหน้าที่เชื่อมต่อจากโครงข่ายการสัญจรบริเวณตลาดเทศบาลซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนไทยผ่านสะพานมอญไปยังตลาดวัดวังซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนมอญ ช่วงของเส้นทางการสัญจรที่มีค่าความสามารถในการผ่านสูงที่สุดอยู่ที่บริเวณต้นซอยสังขละบุรีที่เชื่อมต่อกับย่านตลาดเทศบาล บริเวณโครงข่ายของชุมชนมอญที่เชื่อมต่อกับสะพานมีค่าของเส้นทางการสัญจรผ่านที่ต่ำลงแต่เป็นค่าที่สูงที่สุดในย่านชุมชนมอญเนื่องจากเป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อไปยังพื้นที่บริเวณตลาดวัดวัง

ช่วง "การดำรงอยู่" (พ.ศ. 2562)

หลังจากเกิดสะพานศรีสุวรรณคีรี เส้นทางสัญจรผ่านพื้นที่กลุ่มชุมชนจึงเปลี่ยนแปลงเป็นซอยศรีสุวรรณคีรีเพื่อให้เกิดการเชื่อมต่อจากชุมชนไทยไปยังชุมชนกะเหรี่ยงได้ทั่วถึงแม้ว่าจะมีความยาวของเส้นทางเพิ่มมากขึ้นแต่สามารถเชื่อมต่อและเข้าถึงพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เส้นทางสัญจรผ่านกลุ่มชุมชนมีค่า 367300 ซึ่งเป็นค่าที่มากที่สุดเมื่อเทียบกับ 3 ช่วงเวลา ช่วงของเส้นทางการสัญจรที่มีค่าสูงที่สุดอยู่บริเวณกลางซอยศรีสุวรรณคีรีซึ่งเป็นพื้นที่ที่เชื่อม

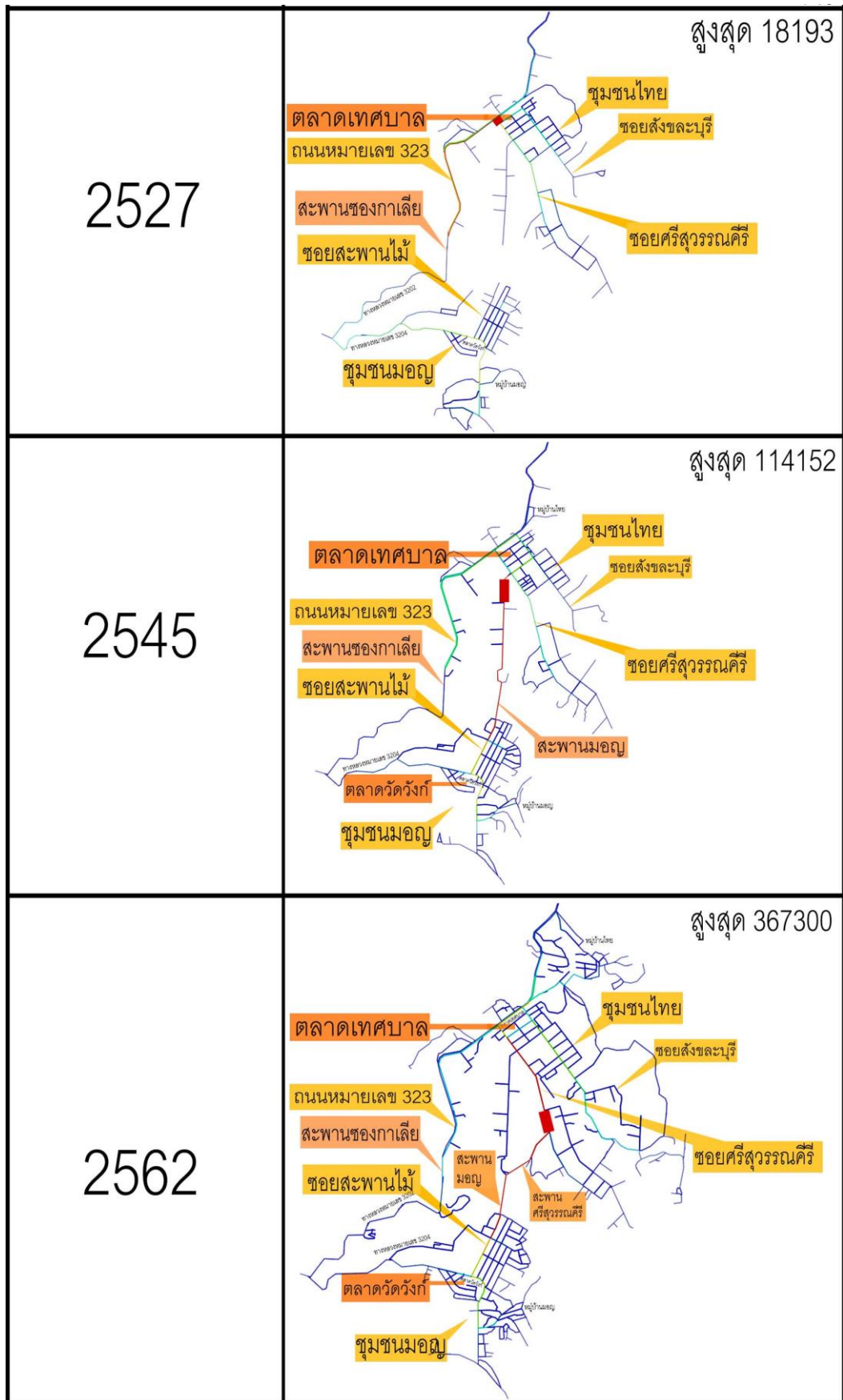
โครงการสายการสัญจรบริเวณตลาดเทศบาลมายังชุมชนกะเหรี่ยง เส้นทางนี้เชื่อมต่อชุมชนกะเหรี่ยงและไทยผ่านสะพานศรีสุวรรณคีรีและสะพานมอญไปยังโครงการสายการสัญจรในชุมชนมอญ เส้นทางผ่านชุมชนนี้จบลงที่ตลาดวัดวังกึ่งซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนมอญ

จากแบบจำลองแสดงถึงเส้นทางที่มีความสามารถในการผ่านพื้นที่กลุ่มชุมชนพบว่าเส้นทางเหล่านี้มีจุดหมาย (destination) อยู่ 2 พื้นที่ได้แก่ตลาดวัดวังกึ่งในพื้นที่ชุมชนมอญและตลาดเทศบาลในพื้นที่ชุมชนไทยซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางในแต่ละชุมชน ในปี พ.ศ. 2545 เส้นทางบริเวณซอยสามประสมมีคะแนนมากกว่าเส้นทางหลวง 323 ซึ่งเดิมเคยเป็นเส้นทางที่มีคะแนนมากที่สุดในปี พ.ศ.2527 เนื่องจากเป็นเส้นทางที่สามารถเชื่อมต่อพื้นที่ระหว่างชุมชนไทยและมอญได้ด้วยระยะทางที่สั้นและกระชับกว่า ทว่าเส้นทางทำหน้าที่เชื่อมโครงการสายการสัญจรของทั้ง 2 ย่านเข้าด้วยกันโดยเส้นทางนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นเส้นทางที่มีระยะสั้นที่สุดที่ใช้ในการผ่านชุมชนที่สุดแต่ต้องสามารถเชื่อมต่อกับเส้นทางอื่นๆในระบบได้มากที่สุดจึงเป็นสาเหตุว่าซอยศรีสุวรรณคีรีจึงมีคะแนนมากกว่าซอยสามประสมซึ่งเป็นระยะทางกระจัดจากชุมชนไทยไปยังชุมชนมอญในปี พ.ศ. 2562

สรุป

สิ่งที่สำคัญที่ทำให้เกิด**แนวคิดในการสัญจรผ่าน**ในกลุ่มชุมชนคือ**รูปแบบของโครงการสายการสัญจร** ประกอบไปด้วยโครงข่ายรูปแบบตาราง กิ่งตาราง และรูปแบบกึ่งไม้ รูปแบบเหล่านี้ที่กระจายตัวอยู่ในแต่ละย่านของพื้นที่กลุ่มชุมชนจะสร้างเงื่อนไขเชิงพื้นที่ในการสัญจร และรูปแบบที่สนับสนุนให้เกิดเป็นทางสัญจรผ่านซึ่งมีค่าสูงคือรูปแบบกึ่งไม้ ทางสัญจรผ่านมีหน้าที่เชื่อมโครงข่ายการสัญจรรูปแบบตารางและกิ่งตารางซึ่งเป็นศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนและเป็นจุดหมายหรือจุดเริ่มต้นของทางสัญจรผ่าน ภายในแต่ละช่วงของการสัญจรจะมีระดับของคุณสมบัติในการเชื่อมต่อและเข้าถึงเส้นทางอื่นๆในระบบได้ต่างกันตามแต่รัศมีการวิเคราะห์

สิ่งสำคัญที่เป็นผลกระทบต่อเนื่องจากรูปแบบของโครงข่ายการสัญจรสาธารณะคือ**ความสามารถในการเข้าถึงและเชื่อมต่อ**ภายในแต่ละช่วงของเส้นทางการสัญจร หากช่วงของเส้นทางใดมีการเชื่อมต่อโครงข่ายการสัญจรที่สามารถเข้าถึงเส้นทางอื่นๆในพื้นที่กลุ่มชุมชนได้อย่างทั่วถึง ช่วงของเส้นทางเหล่านั้นจะเชื่อมต่อกันเป็นเส้นทางการสัญจรผ่านที่มีค่าสูงแตกต่างจากช่วงของเส้นทางโดยรอบอย่างชัดเจนถึงแม้ว่าจุดหมายหรือจุดเริ่มต้นในการสัญจรยังคงเป็นพื้นที่เดิม หากมีเส้นทางการสัญจรใหม่ที่มีระดับการเชื่อมต่อและเข้าถึงสูงกว่าเส้นทางเดิมเกิดขึ้นในระบบ เส้นทางผ่านจะเปลี่ยนแปลงตำแหน่งไปเป็นเส้นทางนั้นแทนที่เส้นทางเดิม ดังนั้นเส้นทางผ่านจึงสามารถเปลี่ยนแปลงลักษณะและตำแหน่งได้เมื่อเวลาผ่านไป เส้นทางที่เกิดขึ้นเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่แสดงถึงเส้นทางการสัญจรที่เป็นที่นิยมของผู้คนในช่วงเวลาหนึ่ง และถูกใช้ในการเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมจำเป็นในพื้นที่กลุ่มชุมชนเพื่อให้สภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ยังสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ (ภาพ 115)



ภาพ 115 การวิเคราะห์เส้นทางที่มีความสามารถในการสัญจรผ่านพื้นที่ในกลุ่มชุมชน
 ที่มา: ผู้วิจัย, 2565

5.3 การวิเคราะห์ด้วยการซ้อนทับของชั้นข้อมูลแผนที่ (overlay mapping analysis)

5.3.1 การซ้อนทับของชั้นข้อมูลการใช้ประโยชน์อาคารและแบบจำลองแสดงความความสัมพันธ์ของช่วงเส้นทางสัญจร (Integration)

เป็นการวิเคราะห์ด้วยชั้นข้อมูลการใช้ประโยชน์อาคารซ้อนทับด้วยแบบจำลองโครงข่ายแสดงค่าความสัมพันธ์ของช่วงเส้นทางสัญจรเพื่อใช้อธิบายลักษณะของปรากฏการณ์ทางเชิงพื้นที่ในกลุ่มชุมชน การวิเคราะห์แบ่งเป็น 2 ระดับคือระดับพื้นที่เฉพาะ (รัศมี 600 เมตร) และระดับพื้นที่รวม (รัศมี n เมตร) การวิเคราะห์ในแต่ละรัศมีและช่วงเวลาจะแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งของพื้นที่ศูนย์กลางที่ส่งผลถึงการ उपयोगที่ดินและอาคาร

ระดับพื้นที่เฉพาะ (รัศมี 600 เมตร) เป็นระดับการวิเคราะห์แรกที่กลุ่มชุมชนมีพื้นที่ 2 ศูนย์กลางเกิดขึ้นพร้อมกันได้แก่บริเวณตลาดเทศบาลซึ่งเป็นศูนย์กลางของไทยและบริเวณตลาดวัดวังกึ่งซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของมอญ ช่วงของเส้นทางที่มีค่าความสัมพันธ์สูงสุดที่สุดคือช่วงของถนนบริเวณด้านหน้าตลาดวัดวังกึ่งในชุมชนมอญ ซึ่งในบริเวณดังกล่าวมีลักษณะการใช้ประโยชน์อาคารเป็นพื้นที่พาณิชย์กรรมและอาคารที่อยู่อาศัยขนาดเล็ก มีเพียงอาคารตลาดวัดวังกึ่งที่เป็นอาคารขนาดใหญ่และเป็นศูนย์กลางของชุมชนมอญ พื้นที่โดยรอบตลาด การกระจุกตัวของมวลาอาคารที่มีความหนาแน่นสูงและมีลักษณะการวางตัวตามแนวตะวันตกเฉียงใต้โดยหันหน้าอาคารเข้าสู่ถนนลักษณะของโครงข่ายถนนเป็นรูปแบบแบบตาราง กึ่งตาราง และรูปแบบกึ่งไม่ซึ่งมีจุดศูนย์กลางของรัศมีการกระจายตัวเป็นพื้นที่ตลาดวัดวังกึ่ง กระจุกตัวของอาคารที่พักอาศัยและอาคารพาณิชย์กรรมที่หนาแน่นในชุมชนมอญเหล่านี้จำเป็นต้องพึ่งพาพื้นที่ตลาดวัดวังกึ่งเพื่อการดำรงอยู่ ช่วงของเส้นทางสัญจรบริเวณตลาดวัดวังกึ่งมีค่าความสัมพันธ์ที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในทุกช่วงเวลาจาก 60.6609 ถึง 95.8127 หน่วย แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการเป็นจุดดึงดูดของชุมชนที่สูงขึ้น ปรากฏการณ์ในลักษณะนี้เกิดขึ้นเช่นเดียวกันกับฝั่งไทยที่ช่วงของถนนซอยสังขละบุรีบริเวณที่ว่าการอำเภอสังขละบุรี ช่วงของเส้นทางสัญจรมีค่าความสัมพันธ์ที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก 60.1785 ถึง 82.6272 หน่วย แสดงให้เห็นว่าในระดับพื้นที่เฉพาะทั้งสองชุมชนมีพื้นที่ศูนย์กลางเป็นของตนเองและเป็นอิสระต่อกันโดยไม่ต้องพึ่งพาพื้นที่ระหว่างชุมชน ดังนั้นการวิเคราะห์ในระดับพื้นที่เฉพาะนี้สถานะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ระหว่างชุมชนจึงไม่มีผลต่อการดำรงอยู่ในทุกช่วงเวลา ชุมชนมอญมีพื้นที่ตลาดวัดวังกึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนซึ่งเป็นแหล่งรวมของกิจกรรมจำเป็นเพื่อการดำรงชีพในชีวิตประจำวันในขณะที่ชุมชนไทยมีพื้นที่ตลาดเทศบาลเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนซึ่งเป็นกระจุกตัวของแหล่งสาธารณูปโภคและการใช้ประโยชน์อาคารที่หลากหลาย เมื่อเวลาผ่านไปมวลาอาคารโดยรอบพื้นที่ศูนย์กลางมีความหนาแน่นเพิ่มมากขึ้น มีการใช้ประโยชน์อาคารที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้น ชุมชนทั้งสองยังคงมีพื้นที่

ศูนย์กลางที่เป็นเอกเทศต่อกันในลักษณะเดิมและไม่เกิดปรากฏการณ์การพึ่งพาเชิงพื้นที่ขึ้นในระดับพื้นที่เฉพาะนี้ (ภาพ 116)

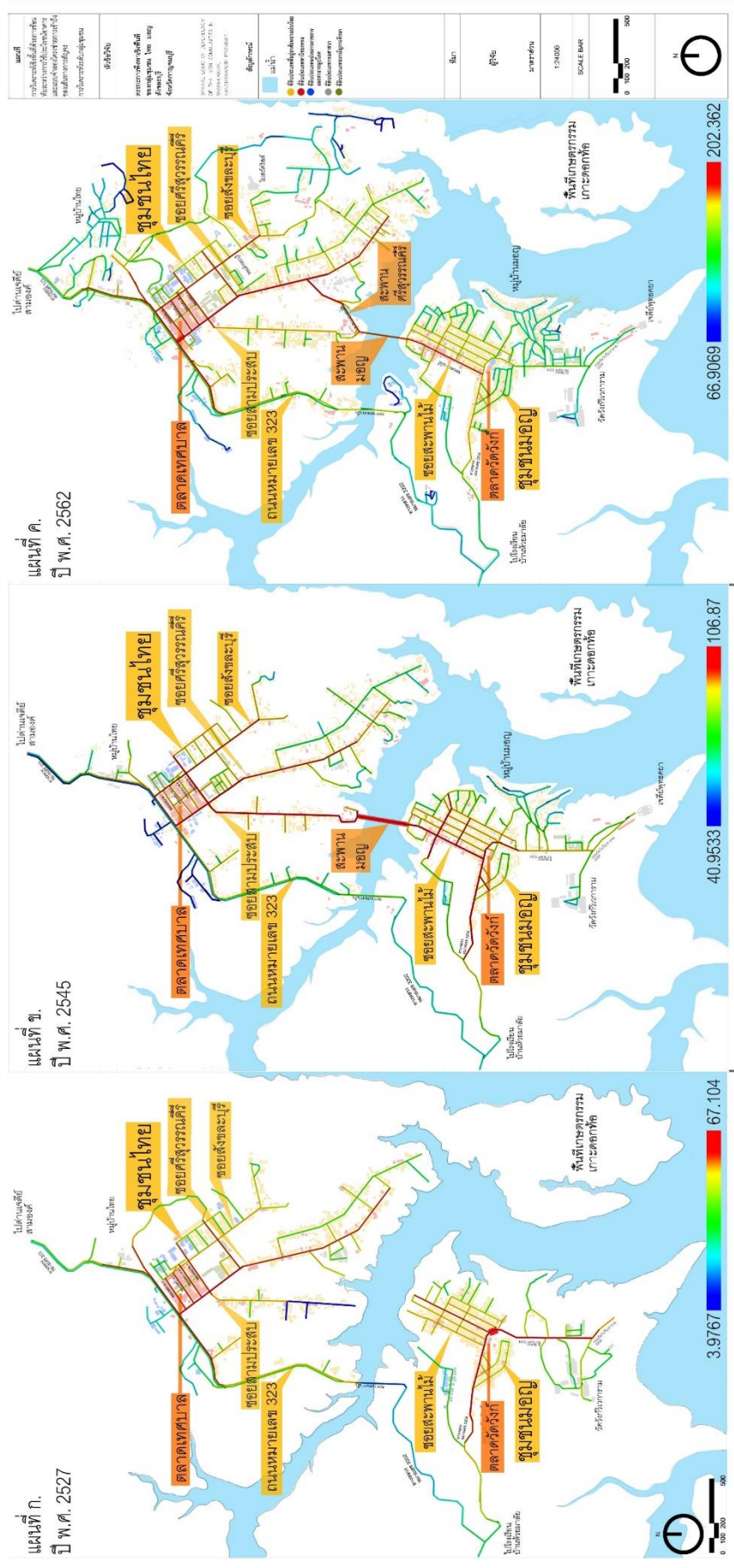
ระดับพื้นที่รวม (n เมตร) ช่วงของเส้นทางการสัญจรที่มีค่าสูงที่สุดเกิดการเคลื่อนย้ายพื้นที่จากบริเวณตลาดวัดวังของชุมชนมอญ (ปี พ.ศ. 2527) ไปยังบริเวณตลาดเทศบาล (ปี พ.ศ. 2562) เมื่อช่วงเวลาผ่านไป การแสดงผลนี้ทำให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์การพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนได้ว่าเดิมกลุ่มชุมชนไทยมอญเป็นพื้นที่ที่มีระบบ 2 ศูนย์กลางเพื่อการดำรงอยู่ทั้งชุมชนไทยและมอญต่างมีพื้นที่ตลาดซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของตนเองแต่เมื่อเวลาผ่านไปสะพานมอญและสะพานศรีสุวรรณศิริซึ่งทำหน้าที่เชื่อมต่อระหว่างโครงข่ายการสัญจรระหว่างชุมชนทำให้พื้นที่ศูนย์กลางเกิดการเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนย้ายไปอยู่ในอาณาเขตของพื้นที่ชุมชนไทยซึ่งมีความสัมพันธ์ของเส้นทางการสัญจรที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีลักษณะของการใช้ประโยชน์ที่ดินที่หลากหลายและสามารถเชื่อมต่อกับย่านในชุมชนได้อย่างทั่วถึง หากพิจารณาจากช่วงของเส้นทางการสัญจรที่มีความสามารถในการสัมพันธ์สูงที่สุดในแต่ช่วงเวลาพบว่าช่วงที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนเป็นพื้นที่บริเวณตลาดวัดวัง (พ.ศ.2527) มีความสัมพันธ์อยู่ที่ 67.104 ต่อมาเกิดการเคลื่อนย้ายพื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนมาเป็นพื้นที่บริเวณสะพานมอญ (พ.ศ. 2545) มีความสัมพันธ์อยู่ที่ 106.87 และสุดท้ายศูนย์กลางเปลี่ยนแปลงไปที่บริเวณตลาดเทศบาลในชุมชนไทย (พ.ศ. 2562) ซึ่งมีความสัมพันธ์อยู่ที่ 202.362 คิดเป็น 3 เท่าของพื้นที่ศูนย์กลางเดิม ผลลัพธ์นี้แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชน เมื่อมีช่วงของเส้นทางการสัญจรที่สามารถเชื่อมต่อและเข้าถึงการใช้ประโยชน์อาคารที่หลากหลายผ่านโครงข่ายการสัญจรของกลุ่มชุมชนที่มากกว่าพื้นที่ศูนย์กลางเดิม พื้นที่นั้นจะช่วงชิงความเป็นศูนย์กลางของชุมชนไป การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ศูนย์กลางในระดับพื้นที่รวมนี้แสดงถึงสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ที่เกิดขึ้นในกลุ่มชุมชนหลังจากมีสะพานเกิดขึ้น แต่ศูนย์กลางเดิมยังคงดำรงอยู่ในระดับพื้นที่เฉพาะเพื่อให้ทั้งชุมชนไทยและมอญสามารถดำรงอยู่ได้หากไม่มีเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างชุมชน (ภาพ 117)

กล่าวโดยสรุป บริเวณตลาดวัดวังซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนมอญไม่ได้มีความสัมพันธ์ที่ถดถอยลงเพียงแต่ในปี 2562 นั้นศูนย์กลางบริเวณพื้นที่ตลาดเทศบาลฝั่งไทยมีความสัมพันธ์ที่สูงกว่าจึงกลายเป็น "**ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชน**" ซึ่งพื้นที่ตลาดวัดวังยังทำหน้าที่เป็น "**ศูนย์กลางของชุมชน**" อยู่เช่นเดิมเพียงแต่รัศมีการให้บริการนั้นมีขนาดเล็กกว่าตลาดเทศบาล ชุมชนไทยและมอญสามารถดำรงอยู่ได้แม้ไม่มีทางสัญจรที่เชื่อมระหว่างโครงข่ายของแต่ละชุมชนเนื่องจากแต่ละชุมชนมีตลาดซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางในการดำรงอยู่ในระดับพื้นที่เฉพาะชุมชนมีลักษณะเป็นเอกเทศต่อกันรวมไปถึงมีการใช้ประโยชน์อาคารที่เพียงพอต่อการดำรงชีพขั้นพื้นฐานโดยไม่เกิดสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ขึ้น ทว่าเมื่อรัศมีการวิเคราะห์เป็นระดับพื้นที่รวมพื้นที่บริเวณตลาดวัดวังของชุมชนมอญจะสนับสนุนแค่เพียงกิจกรรมจำเป็นในชีวิตประจำวันที่สำคัญกับการดำรงชีพเพียง

เท่านั้นหากต้องการติดต่อทางราชการหรือเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล ผู้คนจากชุมชนมอญจำเป็นต้องสัญจรไปยังบริเวณตลาดเทศบาลเพื่อเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมที่หลากหลายมากกว่าในพื้นที่ของตนทำให้เกิดเป็นสภาวะวะพังพาเชิงพื้นที่ระหว่างชุมชนในระดับพื้นที่รวมขึ้น



การวิเคราะห์ระดับพื้นที่รวม (global integration analysis)



ภาพ 117 การวิเคราะห์ด้วยวิธีการซ้อนทับข้อมูลการใช้ประโยชน์อาคารและค่าความสัมพันธ์ของช่วงเส้นทางทางสัญจรระดับพื้นที่รวม
ที่มา: ดัดแปลงโดยผู้วิจัย, 2565 จาก (Google maps, 2019) (Nostra maps, 2019) และ (Google earth, 2019)

5.3.2 การซ้อนทับของชั้นข้อมูลการใช้ประโยชน์อาคารและแบบจำลองแสดงความสามารถในการสัญจรผ่านของช่วงเส้นทางสัญจร (Choice)

ทางสัญจรที่มีคุณสมบัติ "ผ่าน" พื้นที่กลุ่มชุมชนจะเป็นเส้นทางที่สามารถเชื่อมต่อและเข้าถึงพื้นที่การใช้ประโยชน์อาคารที่หลากหลายในชุมชนได้อย่างทั่วถึง รูปแบบของโครงข่ายการสัญจรที่แตกต่างกันกระจายตัวอยู่ในพื้นที่แต่ละย่านของกลุ่มชุมชนซึ่งมีความจำเป็นต้องพึ่งพาพื้นที่ศูนย์กลางร่วมกัน ดังนั้นการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชนจึงจำเป็นต้องเชื่อมต่อรูปแบบของโครงข่ายการสัญจรเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดสถานะการพึ่งพาเชิงพื้นที่เพื่อการดำรงอยู่

เส้นทางการสัญจรผ่านพื้นที่ของกลุ่มชุมชนที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลามีลักษณะที่เหมือนกันได้แก่การทำหน้าที่เป็นเส้นทางเพื่อเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ศูนย์กลางของแต่ละชุมชน คือ ตลาดเทศบาลฝั่งไทยและตลาดวัดวังฝิ่งมอญ ภายในย่านทั้ง 2 ประกอบไปด้วยการใช้ประโยชน์อาคารที่หลากหลายและลักษณะรูปแบบโครงข่ายการสัญจรแบบตารางที่มีช่วงของถนนที่กระชับและสามารถเชื่อมต่อไปยังเส้นทางอื่นๆได้อย่างทั่วถึง การเกิดเส้นทางการสัญจรผ่านในพื้นที่กลุ่มชุมชนทำให้เกิดมวลอาคารเชิงพาณิชย์ที่หนาแน่นและกระจุกตัวอยู่โดยรอบตลอดเส้นทางนั้น เนื่องจากเป็นเส้นทางที่ใช้เชื่อมต่อโครงข่ายการสัญจรบริเวณพื้นที่ศูนย์กลางจึงได้รับความนิยมในการสัญจรเพื่อเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมในช่วงเวลาหนึ่ง

เมื่อพิจารณาลักษณะของเส้นทางการสัญจรผ่านพื้นที่กลุ่มชุมชนที่มีจากการเปลี่ยนแปลงเส้นทางอย่างต่อเนื่องพบว่าการใช้ประโยชน์อาคารที่หลากหลาย กระจุกตัวของมวลอาคารที่หนาแน่น และปริมาณในการเชื่อมต่อโครงข่ายการสัญจรย่อยสิ่งเหล่านี้ทำให้เส้นทางการสัญจรผ่านในแต่ละช่วงเวลามีคะแนนที่แตกต่างกันโดยเรียงจากค่ามากไปน้อยได้ดังนี้

1. หอยสามประสบ ในช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2545 ได้คะแนน 114152 หน่วย
 2. เส้นทางหลวงหลายเลข 323 ในช่วงเวลาการเกิดขึ้น พ.ศ. 2527 ได้คะแนน 18193 หน่วย
 3. หอยศรีสุวรรณคีรี ในช่วงเวลาการดำรงอยู่ พ.ศ. 2562 ได้คะแนน 367300 หน่วย
- บริเวณช่วงของเส้นทางการสัญจรที่มีค่าคะแนนสูงมาจากความสามารถในการเชื่อมต่อและเข้าถึงเส้นทางในย่านอื่นๆได้ ดังนั้นเส้นทางหอยศรีสุวรรณคีรีจึงมีคะแนนสูงที่สุดเนื่องจากสามารถเชื่อมต่อเส้นทางกับอีก 8 ย่านที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่กลุ่มชุมชนด้วยลำดับการเข้าถึงที่น้อย
- ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงเส้นทางการสัญจรผ่านในกลุ่มชุมชนมีผลกับลักษณะการใช้ประโยชน์อาคารในแต่ละช่วงเวลา เมื่อเส้นทางใดกลายเป็นเส้นทางผ่านซึ่งเป็นที่ยอมรับในการสัญจรผ่านในกลุ่มชุมชน เช่น หอยศรีสุวรรณคีรี ในปี 2562 เส้นทางนั้นจะมีผลทำให้มวลอาคารโดยรอบเปลี่ยนเป็นการใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์กรรมและมีความเป็นสาธารณะมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันการใช้ประโยชน์

อาคารที่เกาะตัวอยู่กับซอยสามประสบที่เคยดำรงตำแหน่งของเส้นทางผ่านกลุ่มชุมชนในปี 2545 ได้มีการเปลี่ยนแปลงมวลอาคารโดยรอบจากอาคารพาณิชย์กรรมไปเป็นที่อยู่อาศัยหรือเปิดให้เช่าเพื่อทำกิจกรรมที่ต้องการความเป็นส่วนตัวมากขึ้น (ภาพ 118)



จากการวิเคราะห์ด้วยการซ้อนทับระหว่างเส้นทางการสัญจรผ่านและการใช้ประโยชน์อาคารในแต่ละช่วงเวลาพบว่า ทางสัญจรผ่านที่เป็นที่นิยมในกลุ่มชุมชนในแต่ละช่วงเวลาจะส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงความหนาแน่นของมวลอาคารและลักษณะการใช้ประโยชน์อาคารภายในย่านนั้นๆที่ทางสัญจรตัดผ่าน การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารในลักษณะเชิงพาณิชย์กรรมและมีความเป็นสาธารณะจะเกาะตัวอยู่กับเส้นทางทางการสัญจรผ่านในช่วงเวลาหนึ่งแต่เมื่อเวลาผ่านไปทางสัญจรผ่านกลุ่มชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นอาคารเหล่านั้นจึงถูกทิ้งร้างหรือเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์อาคารเป็นรูปแบบที่มีความเป็นส่วนตัวมากขึ้น เช่นที่พักอาศัยหรือบ้านเช่าสำหรับนักท่องเที่ยว ดังนั้นรูปแบบกิจกรรมที่เกาะตัวอยู่บนเส้นทางจะถูกกำหนดด้วยความนิยมในการสัญจรบนเส้นทางการสัญจรผ่านกลุ่มชุมชนในช่วงเวลาหนึ่ง

สรุปผลการวิเคราะห์ตรรกะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนไทย-มอญประกอบไปด้วยกลไก 2 ระบบซึ่งทำให้พื้นที่กลุ่มชุมชนสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ ได้แก่ ระบบศูนย์กลางเดี่ยวในการวิเคราะห์ระดับพื้นที่รวมและระบบศูนย์กลางคู่ในการวิเคราะห์ในระดับพื้นที่เฉพาะซึ่งมีเส้นทางการสัญจรผ่านพื้นที่กลุ่มชุมชนเป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อระหว่างโครงข่ายการสัญจรสาธารณะของชุมชนไทยและมอญ โดยเส้นทางนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงตำแหน่งได้ในแต่ละช่วงเวลาขึ้นอยู่กับความหนาแน่นของการสัญจรอิสระในเส้นทางแต่ละช่วงเวลา

ระบบศูนย์กลางเดี่ยวที่การวิเคราะห์ระดับรวมอยู่ที่บริเวณย่านตลาดเทศบาลในชุมชนไทย ในระบบนี้มีสภาวะการพึ่งพาพื้นที่บริเวณศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนเป็นหัวใจหลักที่ทำให้สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืน กลุ่มชุมชนต่างมีพื้นที่ศูนย์กลางเดียวกันและจำเป็นต้องเข้าถึงเพื่อทำกิจกรรมที่บริเวณกระจุกตัวของการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารที่มีความหลากหลาย พื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนนั้นมีเส้นทางการสัญจรผ่านซึ่งมีคุณสมบัติในการเข้าถึงและเชื่อมต่อระหว่างโครงข่ายการสัญจรสาธารณะระหว่างชุมชนได้อย่างทั่วถึงจึงทำให้เกิดกระจุกตัวมวลอาคารในลักษณะพาณิชย์กรรมโดยรอบเส้นทางขึ้นและกลายเป็นจุดดึงดูดการสัญจรในเวลาต่อมา ดังนั้นเส้นทางที่เชื่อมต่อระหว่างชุมชนซึ่งมีความหนาแน่นในการสัญจรและเป็นที่ยอมรับจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนให้เกิดตรรกะในการพึ่งพาเชิงพื้นที่เพื่อการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชน

ระบบศูนย์กลางคู่ที่การวิเคราะห์ระดับเฉพาะอยู่ที่บริเวณตลาดเทศบาลในชุมชนไทยและตลาดวัดวังกู่ในชุมชนมอญ คุณสมบัติของระบบนี้เกิดขึ้นเพื่อสนับสนุนให้แต่ละชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้โดยพึ่งพาเพียงพื้นที่ศูนย์กลางที่อยู่ในชุมชนของตนโดยไม่เกิดการพึ่งพาเชิงพื้นที่ระหว่างชุมชนขึ้น แต่ไม่สามารถใช้เป็นระบบหลักในการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชนอย่างยั่งยืนได้เนื่องจากพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนมอญไม่มีความหลากหลายในการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารที่เพียงพอสำหรับสนับสนุนให้ชุมชนมอญดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้เพียงแต่มีหน่วยให้บริการขนาดย่อยที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ชุมชนและทำให้สามารถดำรงอยู่ได้ในระยะเวลาสั้น ดังนั้นตรรกะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ซึ่งเป็น

แนวคิดหลักในการขับเคลื่อนพื้นที่กลุ่มชุมชนจะยังคงอยู่เช่นเดิมแต่เพียงสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่นั้น
ไม่เกิดขึ้นในการวิเคราะห์ระดับย่อย



บทที่ 6

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

เนื้อหาในบทนี้เป็นการสรุปผลการวิจัย อธิบายการเปลี่ยนแปลงและลักษณะของปรากฏการณ์เชิงพื้นที่ และชี้แจงข้อเสนอแนะในการพัฒนาพื้นที่กลุ่มชุมชนไทย-มอญ สังขละบุรี โดยมีหัวข้อต่อไปนี้

- 6.1 สรุปตรรกะการพึ่งพาเชิงพื้นที่เพื่อการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชนในปัจจุบัน
- 6.2 สรุปปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชน
- 6.3 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาพื้นที่กลุ่มชุมชนไทย-มอญ
- 6.4 ข้อเสนอแนะในการพัฒนางานวิจัยในอนาคต

6.1 สรุปตรรกะการพึ่งพาเชิงพื้นที่เพื่อการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชนในปัจจุบัน

เมื่อทำการวิเคราะห์พื้นที่กลุ่มชุมชนไทย-มอญพบว่าเป็นกลุ่มชุมชนที่มีการดำรงอยู่ด้วยระบบศูนย์กลางเดี่ยวในการวิเคราะห์ระดับรวมและดำรงอยู่ด้วยระบบศูนย์กลางคู่ในการวิเคราะห์ระดับเฉพาะ ดังนั้น "สถานะการพึ่งพาเชิงพื้นที่" จะเกิดขึ้นในการวิเคราะห์ระดับรวมเท่านั้นเนื่องจากแต่ละชุมชนมีพื้นที่ศูนย์กลางที่สามารถพึ่งพาเพื่อดำรงอยู่ต่อไปได้ในชีวิตประจำวัน

ในระดับพื้นที่รวม พื้นที่ศูนย์กลางตกอยู่ที่บริเวณช่วงต้นซอยศรีสุวรรณคีรีในกลุ่มชุมชน

ในระดับพื้นที่เฉพาะ พื้นที่ศูนย์กลางตกอยู่ที่ทางหลวงหมายเลข 3204 บริเวณด้านหน้าตลาดวัดวังกั้นชุมชนมอญและบริเวณต้นซอยสังขละบุรีในชุมชนไทย

ช่วงต้นซอยสุวรรณคีรีและช่วงต้นซอยสังขละบุรีอยู่ในโครงข่ายการสัญจรบริเวณย่านตลาดเทศบาลซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนในการวิเคราะห์ระดับรวมประกอบไปด้วยมวลาอาคารขนาดใหญ่มีลักษณะเป็นอาคาร 2 ชั้นที่มีการใช้ประโยชน์ที่หลากหลายและส่วนมากเป็นไปในเชิงพาณิชย์ มวลาอาคารมีการวางตัวตามโครงข่ายการสัญจรแบบตารางโดยหันหน้าอาคารเข้าสู่ถนนและวางตัวขนานกับทิศตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันตกเฉียงใต้ การใช้ประโยชน์อาคารในพื้นที่ประกอบไปด้วยอาคารพาณิชย์กรรม สถานศึกษา ศาสนสถาน อาคารราชการ อาคารสาธารณูปการ และอาคารที่พักอาศัย

บริเวณย่านตลาดเทศบาลเป็น**ต้นทาง**ของเส้นทางการสัญจรที่มีค่าความสัมพันธ์ในระดับสูง พื้นที่โดยรอบมีความเป็นสาธารณะสูงและสามารถเชื่อมต่อกับเส้นทางอื่นๆที่กระจายตัวไปในพื้นที่ชุมชนได้หลากหลายโดยเฉพาะการเชื่อมต่อกับซอยศรีสุวรรณคีรีซึ่งเป็นเส้นทางที่มีค่าความสัมพันธ์สูงทำให้มวลาอาคารที่มีขนาดเล็กซึ่งมีลักษณะเป็นเชิงพาณิชย์กระจายตัวจากพื้นที่

ศูนย์กลางไปยังย่านชุมชนกะเหรี่ยงโดยเกาะตัวอยู่บนพื้นที่โดยรอบชอยศรีสุวรรณคีรีและมีความหนาแน่นเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในแต่ละช่วงเวลา การเชื่อมต่อช่วงของทางสัญจรระหว่างชอยศรีสุวรรณคีรีและโครงข่ายการสัญจรบริเวณย่านตลาดเทศบาลทำให้ความหนาแน่นของมวลอาคารเพิ่มขึ้นโดยมีการใช้ประโยชน์ในลักษณะที่พักอาศัยและอาคารเชิงพาณิชย์ กรรม ชอยศรีสุวรรณคีรีจึงมีช่วงของเส้นทางการสัญจรที่ค่าความสัมพันธ์อยู่ในระดับสูงตลอดทั้งเส้น

ชอยศรีสุวรรณคีรีมีทางสามแยกซึ่งอยู่บริเวณทิศตะวันตกของชุมชนกะเหรี่ยง ทางแยกนี้เชื่อมต่อไปยังสะพานศรีสุวรรณคีรีและนำพาไปยังพื้นที่บริเวณปลายชอยสามประสบซึ่งเป็นพื้นที่รองรับนักท่องเที่ยวก่อนจะเดินทางผ่านสะพานมอญไปยังพื้นที่ชุมชนมอญ สะพานเป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ศูนย์กลางสู่พื้นที่ชุมชนทำให้ความหนาแน่นและความนิยมในการสัญจรถูกส่งต่อไปยังพื้นที่ต่างๆที่กระจายตัวอยู่ในกลุ่มชุมชนผ่านช่วงของเส้นทางการสัญจร เมื่อเส้นทางมีความหนาแน่นในการสัญจรพื้นที่โดยรอบจึงเกิดมวลอาคารที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเมื่อเวลาผ่านไปและมักเป็นอาคารที่มีลักษณะการใช้ประโยชน์แบบผสมระหว่างที่พักอาศัยและพาณิชย์กรรม

ชอยสะพานไม้เป็นช่วงของเส้นทางการสัญจรที่เชื่อมต่อระหว่างสะพานมอญและตลาดวัดวังก็จึงทำให้ความหนาแน่นและความนิยมในการสัญจรถูกส่งต่อมาจากฝั่งไทย เกิดเป็นเส้นทางที่มีค่าความสัมพันธ์สูงที่สุดในพื้นที่ชุมชนมอญ ดังนั้นช่วงของเส้นทางบริเวณชอยสะพานไม้จึงมีความเป็นสาธารณะสูงและเกิดการเพิ่มขึ้นของมวลอาคารอย่างต่อเนื่องในทุกช่วงเวลา อาคารมีมวลที่เล็กลงแต่มีความหนาแน่นเพิ่มขึ้นในพื้นที่เกิดเป็นการกระจุกตัวของร้านค้า ร้านอาหารขนาดเล็กและอาคารที่มีการใช้ประโยชน์แบบผสมระหว่างการเป็นที่พักอาศัยและพาณิชย์กรรมตลอดทั้งเส้น มวลอาคารโดยรอบชอยสะพานไม้มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะเดียวกันแต่มวลอาคารที่เพิ่มขึ้นใหม่เป็นอาคารที่พักอาศัย

บริเวณตลาดวัดวังก็เป็นพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนมอญในการวิเคราะห์ระดับพื้นที่เฉพาะและเป็นจุดหมายปลายทางของเส้นทางการสัญจรที่มีค่าความสัมพันธ์ในระดับสูงที่กล่าวมาข้างต้น มวลอาคารโดยรอบซึ่งส่วนมากเป็นที่พักอาศัยขนาดเล็กจำเป็นต้องพึ่งพาการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ตลาดวัดวังเพื่อการดำรงอยู่จึงทำให้มวลอาคารโดยรอบในรัศมี 600 เมตรต้องพึ่งพาเส้นทางที่มุ่งหน้าเข้าสู่พื้นที่ตลาด ตลาดวัดวังก็เป็นศูนย์กลางของชุมชนมอญซึ่งมีรัศมีการให้บริการอยู่ที่ 600-800 เมตรซึ่งเป็นสาธารณูปการที่สามารถทำให้ชุมชนมอญดำรงอยู่ต่อไปได้ในชีวิตประจำวัน แต่หากต้องพึ่งพาสาธารณูปการที่มีรัศมีการให้บริการที่มากขึ้นและมีลักษณะการใช้ประโยชน์อาคารที่หลากหลาย ผู้คนจากชุมชนมอญจำเป็นต้องเดินทางเพื่อไปพึ่งพาพื้นที่ย่านตลาดเทศบาลในฝั่งไทยจึงเกิดเป็นสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ในการวิเคราะห์ระดับรวม

สภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่เพื่อการดำรงอยู่ภายใต้ระบบศูนย์กลางเดี่ยวของกลุ่มชุมชนจะเกิดขึ้นเมื่ออยู่ในการวิเคราะห์ระดับพื้นที่รวมเท่านั้นเนื่องจากแต่ละชุมชนมีระบบโครงข่าย

การสัญจรที่เป็นเอกเทศต่อกันในการวิเคราะห์ระดับพื้นที่เฉพาะ ความจำเป็นที่ชุมชนมอญจะต้องพึ่งพาพื้นที่บริเวณตลาดเทศบาลของกลุ่มชุมชนเป็นการเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมจำเป็นต่อการดำรงชีพซึ่งขาดหายไปชุมชนมอญ การเข้าถึงพื้นที่ดังกล่าวจะสนับสนุนให้ชุมชนมอญสามารถดำรงอยู่ได้ในระยะยาวแต่ไม่สนับสนุนการดำรงอยู่ในชีวิตประจำวัน

กล่าวโดยสรุป ธรรมชาติการพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนไทย-มอญเป็น "แนวคิด" ที่ทำให้กลุ่มชุมชนสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้โดยปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นในการวิเคราะห์ระดับรวมเท่านั้น ชุมชนมอญจำเป็นต้อง "พึ่งพาพื้นที่" ของชุมชนไทยโดยพื้นที่นั้นเป็นแหล่งรวมกิจกรรมจำเป็นสำหรับการดำรงชีพในระยะยาวเนื่องจากมีความหลากหลายของการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารที่กระจุกตัวอย่างหนาแน่นและสามารถเชื่อมต่อกับโครงข่ายการสัญจรสาธารณะได้อย่างทั่วถึง พื้นที่นี้จึงเป็น "ศูนย์กลางที่มีชีวิต" ของกลุ่มชุมชน พื้นที่ศูนย์กลางนี้สร้างเงื่อนไขเชิงพื้นที่ในการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชนผ่านความสัมพันธ์และการเข้าถึงระหว่างช่วงของโครงข่ายการสัญจร โดยเส้นทางการสัญจรที่มีระดับความหนาแน่นของการสัญจรอิสระอยู่ในระดับสูงจะเป็นเส้นทางที่ใช้ผ่านพื้นที่กลุ่มชุมชนและสามารถเชื่อมต่อไปยังเส้นทางอื่นๆได้อย่างทั่วถึง เส้นทางนี้จึงเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้สภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ผ่านศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนสามารถดำเนินต่อไปได้ แต่อย่างไรก็ตามเส้นทางผ่านชุมชนนี้สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ในแต่ละช่วงเวลาตามระดับความเข้มข้นของการสัญจรอิสระที่เกิดขึ้นภายในแต่ละช่วงของเส้นทางนั้นๆ การเปลี่ยนแปลงเส้นทางผ่านพื้นที่กลุ่มชุมชนจะไม่ส่งผลกระทบต่อสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่แต่จะส่งผลกระทบต่อลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินและมวลอาคารโดยรอบ ธรรมชาติการพึ่งพาเชิงพื้นที่จะคงดำเนินต่อไปในรูปแบบของแนวคิดหลักที่ทำให้เกิดรูปแบบของโครงสร้างเชิงพื้นที่ซึ่งมอบเงื่อนไขให้กลุ่มชุมชนสร้างองค์ประกอบเชิงพื้นที่ขึ้นเพื่อที่จะสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ ดังนั้นถึงแม้ว่าเมื่อเวลาผ่านไป พื้นที่ศูนย์กลางจะมีการเปลี่ยนพื้นที่หรือทางสัญจรทางผ่านชุมชนจะมีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่ง แต่หากองค์ประกอบเหล่านี้ตกอยู่ในพื้นที่กลุ่มชุมชนเดิมและใช้แนวคิดธรรมชาติการพึ่งพาเชิงพื้นที่เช่นเดิมระบบแนวคิดนี้ยังคงถูกผลิตซ้ำเพื่อทำให้กลุ่มชุมชนสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้

6.2 สรุปปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชน

ปัจจัยที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทั้งพื้นที่ศูนย์กลางและเส้นทางการสัญจรผ่านในกลุ่มชุมชนคือ สะพานมอญและสะพานศรีสุวรรณคีรี สะพานมอญทำให้โครงข่ายการสัญจรของชุมชนมอญเชื่อมต่อกับชุมชนไทยเกิดเป็นเส้นทางที่มีค่าความสัมพันธ์สูงตลอดทั้งเส้นโดยค่าสูงที่สุดตกอยู่ที่สะพานมอญ ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนจึงเปลี่ยนแปลงพื้นที่จากบริเวณตลาดวัดวังก้ามาเป็นบริเวณสะพานมอญในปี พ.ศ. 2545 ในช่วงเวลาต่อมาการเกิดขึ้นของสะพานศรีสุวรรณคีรีทำให้ความหนาแน่นในการสัญจรบนเส้นทางเดิมถดถอยลงและเกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ศูนย์กลางจาก

บริเวณสะพานมอญไปยังย่านตลาดเทศบาลในฝั่งไทยเนื่องจากช่วงของเส้นทางการสัญจรบริเวณต้นซอยศรีสุวรรณคีรีมีค่าความสัมพันธ์คิดเป็น 2 เท่าของบริเวณสะพานมอญและเป็น 3 เท่าของบริเวณตลาดวัดวัง ดังนั้นพื้นที่บริเวณตลาดเทศบาลจึงกลายเป็นศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนในที่สุด

การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนเกิดขึ้นเฉพาะในการวิเคราะห์ระดับรวมเท่านั้น เดิมพื้นที่ชุมชนแยกโครงการสัญจรซึ่งกันและกันคิดเป็น 2 ระบบที่เป็นเอกเทศต่อการเกิดสะพานทำให้ชุมชนไทยและมอญสามารถเชื่อมต่อระหว่างโครงข่ายการสัญจรในกลุ่มชุมชนได้อย่างทั่วถึงส่งผลให้ค่าสูงสุดตกอยู่ที่บริเวณตลาดเทศบาลแสดงถึงการเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชน แต่หากวิเคราะห์ในระดับพื้นที่เฉพาะโดยใช้รัศมีการวิเคราะห์เป็น 600 เมตรซึ่งเป็นการวิเคราะห์แยกระบบโครงข่ายการสัญจรระหว่างชุมชนไทยและมอญ พบว่าช่วงของเส้นทางการสัญจรมีค่าสูงสุดอยู่ที่ถนนหลวงหมายเลข 3204 บริเวณหน้าตลาดวัดวัง และค่าความสัมพันธ์มีอัตราการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในทุกช่วงเวลา ดังนั้นศูนย์กลางของชุมชนมอญยังคงดำรงอยู่เพียงแต่ไม่ได้อยู่ในระดับการวิเคราะห์เดียวกัน ชุมชนมอญยังคงต้องพึ่งพิงพื้นที่ตลาดวัดวังในการดำรงอยู่ในทุกช่วงเวลา

มวลอาคารและลักษณะการใช้ประโยชน์อาคารเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะของทางสัญจร พื้นที่กระจุกตัวของการใช้ประโยชน์อาคารที่หลากหลายอยู่ที่บริเวณตลาดเทศบาลซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชน เมื่อเวลาผ่านไปทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ มวลอาคารมีขนาดเล็กลงและเพิ่มความหนาแน่นมากขึ้นในพื้นที่เดิมแต่ไม่มีลักษณะการใช้ประโยชน์อาคารชนิดใหม่เกิดขึ้นในพื้นที่ศูนย์กลาง การเปลี่ยนแปลงลักษณะของการใช้ประโยชน์อาคารมีผลมาจากเส้นทางที่มีความหนาแน่นและเป็นที่ยอมรับในการสัญจรในช่วงเวลานั้นๆ

อย่างไรก็ตามทางสัญจรผ่านพื้นที่กลุ่มชุมชนสามารถเปลี่ยนเส้นทางได้เมื่อเวลาผ่านไป เมื่อทางสัญจรใดในพื้นที่กลุ่มชุมชนกลายเป็นทางสัญจรผ่านที่มีค่าความสัมพันธ์อยู่ในระดับสูงจะทำให้เกิดกระจุกตัวของมวลอาคารเชิงพาณิชย์กรรมโดยรอบกลายเป็นแหล่งดึงดูดที่พึ่งพาความหนาแน่นในการสัญจรในการดำรงอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งเช่นบริเวณซอยสะพานไม้ในชุมชนมอญในปี พ.ศ. 2527 มวลอาคารโดยรอบมีลักษณะการใช้ประโยชน์เป็นที่พักอาศัยแต่เมื่อเกิดสะพานมอญและสะพานสุวรรณคีรีเป็นทางสัญจรที่เชื่อมต่อโครงข่ายระหว่างชุมชนไทยและมอญทำให้ซอยสะพานไม้กลายเป็นเส้นทางการสัญจรผ่านและเป็นเส้นทางที่มีค่าความสัมพันธ์สูงส่งผลกระทบให้การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบเปลี่ยนเป็นอาคารเชิงพาณิชย์กรรมอย่างเห็นได้ชัดในปี พ.ศ. 2545 และเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างทวีคูณในปี พ.ศ. 2562 ปรากฏการณ์ในลักษณะนี้เกิดขึ้นกับการเปลี่ยนแปลงของมวลอาคารบริเวณซอยศรีสุวรรณคีรีเช่นเดียวกัน (ภาพ 119)

จากการวิเคราะห์ในระดับพื้นที่รวม พบว่าลักษณะและรูปแบบการใช้ประโยชน์อาคารที่กระจุกตัวอยู่บริเวณพื้นที่ศูนย์กลางของกลุ่มชุมชนมีการใช้ประโยชน์อาคารที่หลากหลายอยู่บนโครงข่ายการสัญจรรูปแบบตารางบริเวณตลาดเทศบาล เส้นทางที่มีความหนาแน่นในการสัญจรสูงมักมีกระจุกตัวของการใช้ประโยชน์อาคารรูปแบบพาณิชย์กรรม เส้นทางโดยรอบพื้นที่ศูนย์กลางซึ่งมีความหนาแน่นรองมีการใช้ประโยชน์อาคารรูปแบบที่พักอาศัย อาคารสาธารณูปโภค และหน่วยให้บริการที่ทำให้กลุ่มชุมชนสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ ในขณะที่บริเวณตลาดวัดวังกุ่มหมู่บ้านมอญมีเพียงอาคารเดียวที่มีการใช้ประโยชน์ในรูปแบบเชิงพาณิชย์กรรมทว่าร้านค้าและอาคารพาณิชย์ต่างๆ กลับกระจุกตัวอยู่บนซอยสะพานไม้ซึ่งเป็นเส้นทางที่มีความหนาแน่นในการสัญจรสูง ในการวิเคราะห์ระดับรวมนี้พบว่ากลุ่มชุมชนสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ด้วยการพึ่งพาพื้นที่ศูนย์กลางบริเวณพื้นที่ตลาดเทศบาล (ภาพ 120-121)



ภาพ 120 ภาพมุมสูงบริเวณย่านตลาดเทศบาล
แสดงรูปแบบของโครงข่ายการสัญจรรูปแบบตาราง
ที่มา: โปสต์ทูเดย์, 2563



ภาพ 121 กิจกรรมจับจ่ายใช้สอยที่เกิดขึ้นรอบตลาดเทศบาล
ที่มา: <https://www.facebook.com/Sangklaburi.Thailand/photos/gm.268028571657750/4304602809594889/>

จากการวิเคราะห์ในระดับพื้นที่เฉพาะ พบว่าชุมชนมอญมีความยืดหยุ่นในการใช้ประโยชน์อาคารสูงกว่าชุมชนไทยเป็นอย่างมากจึงทำให้อาคารส่วนใหญ่ในชุมชนมอญเป็นพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์แบบผสมและสามารถปรับเปลี่ยนได้อย่างรวดเร็วเช่น การเป็นที่พักอาศัยร่วมกับการเป็นร้านค้า การเป็นที่พักอาศัยร่วมกับสถานีเชื้อเพลิงและร้านซ่อมจักรยานยนต์ การใช้ประโยชน์อาคารในรูปแบบผสมเหล่านี้กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ชุมชนมอญเพื่อให้บริการแก่ผู้คนในชุมชนโดยไม่ขึ้นอยู่กับความหนาแน่นของโครงข่ายการสัญจร พื้นที่เหล่านี้อำนวยความสะดวกให้แก่ชุมชนในรัศมีที่สามารถสัญจรทางเท้าถึงกันได้จึงทำให้ชุมชนมอญไม่จำเป็นต้องพึ่งพาพื้นที่ศูนย์กลางจากชุมชนไทยทุกวันเพื่อการดำรงอยู่ ดังนั้นปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์อาคารในรูปแบบผสมจึง

เป็นหน่วยบริการระดับย่อยที่ทำให้ชุมชนมอญสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ เมื่อพิจารณาที่ลักษณะของมวลอาคารในระดับพื้นที่เฉพาะ ชุมชนไทยมี**กระจุกตัว**ของการใช้ประโยชน์อาคารที่หลากหลายโดยกำหนดรูปแบบและประเภทของการใช้ประโยชน์อาคารตามความหนาแน่นในการสัญจรเกิดเป็นพื้นที่ศูนย์กลางที่สามารถทำให้ชุมชนดำรงอยู่ต่อไปได้ ในขณะที่ชุมชนมอญมีการ**กระจายตัว**การใช้ประโยชน์อาคารที่หลากหลายไปตามโครงข่ายการสัญจร อาคารที่มีลักษณะเชิงพาณิชย์กรรมและมีกิจกรรมการจับจ่ายใช้สอยจะเกาะตัวอยู่บนเส้นทางที่มีการสัญจรสูง เช่น บริเวณช่วงต้นซอยสะพานไม้ บริเวณโดยรอบตลาดวัดวัง แต่การใช้ประโยชน์อาคารรูปแบบผสมอื่นๆซึ่งเป็นพื้นที่กิจกรรมจำเป็นในการดำรงชีพจะกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ชุมชนโดยไม่ขึ้นอยู่กับความหนาแน่นในการสัญจร โครงสร้างเชิงพื้นที่นี้เป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนมอญสามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ระหว่างชุมชน (ภาพ 122-123)



ภาพ 122 กิจกรรมการค้าบริเวณด้านหน้าตลาดเทศบาล
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562



ภาพ 123 บริเวณช่วงต้นซอยสะพานไม้
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อิทธิพลจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจหลักของกลุ่มชุมชนในปัจจุบันส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบโครงข่ายการสัญจรสาธารณะทั้งในการวิเคราะห์ระดับพื้นที่เฉพาะและการวิเคราะห์ในระดับพื้นที่รวม เมื่อโครงข่ายการสัญจรในแต่ละรูปแบบประกอบไปด้วยเส้นทางผ่านพื้นที่ชุมชนที่มีความหนาแน่นในการสัญจร ร้านค้าและพื้นที่กิจกรรมเชิงพาณิชย์จึงเกิดขึ้นที่บริเวณช่วงของถนนโดยรอบพื้นที่ ทำให้เกิดกระจุกตัวของอาคารและพื้นที่กิจกรรมเชิงสาธารณะตามพื้นที่ต่างๆในกลุ่มชุมชนที่แสดงให้เห็นว่าระบบโครงข่ายการสัญจรภายในย่านนั้นๆมีระดับของการสัญจรอยู่ในระดับสูงและสามารถเชื่อมต่อและเข้าถึงเส้นทางอื่นๆในระบบได้อย่างทั่วถึงเช่นบริเวณตลาดเทศบาล ช่วงต้นซอยศรีสุวรรณศิริ สะพานมอญ ช่วงต้นซอยสะพานไม้ และบริเวณตลาดวัดวัง โดยความหนาแน่นของการสัญจรเหล่านี้จะทวีคูณเพิ่มขึ้นจากปัจจัยการท่องเที่ยวและกิจกรรมที่สนับสนุนการจับจ่ายใช้สอยเนื่องจากไม่ใช่แค่เพียงคนในชุมชนที่ร่วมทำกิจกรรมแต่รวมไปถึงนักท่องเที่ยวด้วย เมื่อมีการสัญจรจากนักท่องเที่ยวเข้ามาส่วนร่วมในเส้นทางภายในระบบของ

กลุ่มชุมชน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของรูปแบบโครงข่ายการสัญจรให้ทวีคุณความหนาแน่นและเกิดการขยายตัวของระบบโครงข่ายเพื่อมากขึ้น (ภาพ 124-125)



ภาพ 125 การสัญจรอย่างหนาแน่นบริเวณสะพานมอญ
ที่มา: มติชนออนไลน์, 2562



ภาพ 124 กิจกรรมตักบาตรบริเวณต้นชอยสะพานไม้
ที่มา: มติชนออนไลน์, 2562

อาคารรูปแบบเชิงพาณิชย์เริ่มเพิ่มขึ้นตามความเข้มข้นของการท่องเที่ยวและอิทธิพลของระบบเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มชุมชนได้แทนที่ระบบเกษตรกรรม ปรากฏการณ์การกระจุกตัวของมวลอาคารเชิงพาณิชย์จึงเกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลง ปี 2545 การเกิดขึ้นของมวลอาคารในลักษณะดังกล่าวทำให้บริเวณชอยศรีสุวรรณคีรี ช่วงปลายชอยสามประสบ และชอยสะพานไม้กลายเป็นจุดดึงดูดการสัญจรแห่งใหม่ที่ทำให้เส้นทางผ่านนั้นทวีคุณความหนาแน่นในการสัญจรเพิ่มมากขึ้น จากปรากฏการณ์การเพิ่มขึ้นของมวลอาคารที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการค้าขายและการท่องเที่ยวอย่างหนาแน่นเกิดขึ้นที่บริเวณชอยสะพานไม้ในช่วงปี 2565 ส่งผลให้ย่านดังกล่าวกลายเป็นจุดหมายของการสัญจรในการท่องเที่ยวในที่สุด ชุมชนมอญจึงมีระบบโครงข่ายรูปแบบตารางที่ประกอบไปด้วยศูนย์กลางของชุมชนที่ให้บริการแก่คนในชุมชนในรัศมีระดับพื้นที่เฉพาะ และจุดหมายในการท่องเที่ยวที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในรัศมีระดับพื้นที่รวมทั้ง 2 พื้นที่อยู่บนโครงข่ายรูปแบบตารางในช่วงต้นชอยสะพานไม้และช่วงปลายชอยสะพานไม้

ถึงแม้ว่าโครงข่ายการสัญจรรูปแบบตารางในพื้นที่ชุมชนไทยและมอญจะเหมือนกัน แต่ลักษณะการใช้ประโยชน์อาคารภายในนั้นแตกต่างกันซึ่งส่งผลถึงจุดดึงดูดการสัญจรภายในย่าน ที่บริเวณตลาดเทศบาลนั้นมีตำแหน่งอยู่กลางโครงข่ายซึ่งทำให้สามารถเข้าถึงและเชื่อมต่อไปยังเส้นทางอื่นๆได้สะดวก ส่งผลให้เกิดเป็นจุดดึงดูดการสัญจรของคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวโดยใช้ย่านเดียวกัน เกิดเป็นกระจุกตัวของความหนาแน่นบนพื้นที่ในย่านเดียวกัน ในขณะที่ชุมชนมอญมีพื้นที่ตลาดวัดวังซึ่งเป็นจุดดึงดูดการสัญจรของคนในชุมชน และพื้นที่บริเวณช่วงต้นชอยสะพานไม้ซึ่งเป็นจุดดึงดูดการสัญจรของนักท่องเที่ยว ทั้ง 2 พื้นที่ที่มีตำแหน่งที่แตกต่างกันถึงแม้ว่าจะอยู่บนโครงข่ายรูปแบบตารางเดียวกัน ส่งผลให้เกิดการกระจายตัวความหนาแน่นในการสัญจร ดังนั้นถึงแม้ว่ารูปแบบ

ของโครงการสัจจะจะสนับสนุนให้เกิดพื้นที่ศูนย์กลางแล้ว รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารที่มีลักษณะกระจุกตัวจะช่วยสนับสนุนให้พื้นที่ศูนย์กลางซึ่งมีความหนาแน่นในการสัจจะที่มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น

6.3 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาพื้นที่กลุ่มชุมชนไทย-มอญอย่างเหมาะสมและยั่งยืน

ผู้วิจัยมีข้อเสนอคือ ทำการพัฒนาพื้นที่กลุ่มชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการดำรงอยู่ด้วยตรรกะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ การพัฒนานี้จะทำให้ความเข้มข้นของสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ระหว่างชุมชนอ่อนลงแต่ไม่ทำให้ตรรกะการพึ่งพาเชิงพื้นที่หายไป

การพัฒนาจะเน้นไปที่การแบ่งเขตพื้นที่เพื่อสร้างข้อกำหนดในการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารซึ่งอยู่บนระบบโครงข่ายการสัจจะเดิม โดยเน้นไปที่การจัดการการใช้ประโยชน์อาคารบริเวณย่านตลาดวัดวังซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนมอญ การพัฒนาในลักษณะนี้จะทำให้กระจุกตัวของมวลอาคารภายในย่านตลาดวัดวังก็มีความหนาแน่นเพิ่มมากขึ้น และเป็นการเพิ่มลักษณะการใช้ประโยชน์อาคารให้มีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้นภายในอาคารเดียวกัน เช่น การเป็นอาคารที่มีการใช้งานรูปแบบผสมระหว่างที่พักอาศัยและอาคารพาณิชย์กรรม การพัฒนาการใช้ประโยชน์อาคารนี้จะสนับสนุนให้เกิดการจัดการพื้นที่กิจกรรมใหม่และยังคงไว้ซึ่งโครงสร้างเดิม (ภาพ 126)

ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวจะทำให้เกิดการพัฒนาโดยสนับสนุนให้เกิดสภาวะกลุ่มชุมชนที่ดำรงอยู่ด้วยระบบแยกศูนย์กลาง ซึ่งจะสร้างความเข้มข้นของการสัจจะอิสระบนเส้นทางการสัจจะผ่านที่เชื่อมระหว่างพื้นที่ชุมชนต่ำลง ส่งผลให้สภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ระหว่างชุมชนถดถอยแต่พื้นที่ในแต่ละชุมชนจะมีการใช้ประโยชน์ที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้นก่อให้เกิดความสะดวกสบายแก่ผู้คนในชุมชนและไม่จำเป็นต้องสัจจะไปยังชุมชนไทยเพื่อพึ่งพาพื้นที่กิจกรรมอยู่บ่อยครั้ง

เส้นทางผ่านพื้นที่กลุ่มชุมชนจะยังคงตำแหน่งเดิมเพื่อเชื่อมต่อระหว่างโครงข่ายการสัจจะในแต่ละชุมชนและรักษาตรรกะการพึ่งพาเชิงพื้นที่แต่จะมีความหนาแน่นในการสัจจะน้อยลง ส่งผลให้มวลอาคารโดยรอบต้องปรับเปลี่ยนลักษณะการใช้ประโยชน์อาคาร เส้นทางผ่านชุมชนจะมีปริมาณความหนาแน่นเพิ่มขึ้นที่บริเวณศูนย์กลางของชุมชนและเบาบางลงบริเวณเส้นทางการเชื่อมต่อระหว่างชุมชน ทำให้มีแนวโน้มในการเข้าสู่สภาวะ "เมืองกระซิบ" มากขึ้น ถึงแม้ว่าการพัฒนาพื้นที่ในลักษณะนี้จะสนับสนุนให้ชุมชนแยกตัวเป็นเอกเทศซึ่งกันและกันแต่ไม่ได้ทำให้ตรรกะการพึ่งพาเชิงพื้นที่หายไปจะมีเพียงสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่ที่มีความหนาแน่นของการสัจจะอิสระที่ถดถอยลง กลุ่มชุมชนยังคงมีความจำเป็นต้องสัจจะเพื่อเข้าถึงพื้นที่ในการประกอบทำกิจกรรมทางเลือกและกิจกรรมทางสังคมอยู่ในทุกช่วงเวลา

แนวทางการพัฒนารูปแบบและลักษณะการใช้ประโยชน์อาคารรูปแบบผสม

อาคารลักษณะการใช้ประโยชน์แบบผสมเป็นลักษณะใหม่ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาอาคารที่พักอาศัยโดยแบ่งสัดส่วนของพื้นที่ให้เกิดกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้นภายใต้ที่ดินผืนเดียวกัน เพื่อเป็นการพัฒนาต่อยอดโดยใช้โครงสร้างของอาคารที่พักอาศัยเดิมซึ่งมีความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนพื้นที่ในการรองรับกิจกรรมที่เหมาะสมกับการใช้งานในแต่ละพื้นที่ผนวกเข้าไป กระบวนการนี้ทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ด้วยพึ่งพาพื้นที่ศูนย์กลางของตนเองได้ สามารถสร้างรายได้ที่เกิดจากการจับจ่ายใช้สอยและการบริการ เกิดพื้นที่กิจกรรมใหม่ที่ยืดหยุ่นและเปลี่ยนแปลงได้ โดยอาศัยรูปแบบอาคารที่พักอาศัยเดิมเป็นพื้นฐานขององค์ประกอบหลัก และรูปแบบอาคารมีลักษณะการใช้ประโยชน์แบบผสมและกลมกลืนกับทัศนียภาพของสภาพแวดล้อม

1.แนวทางการพัฒนาอาคารที่พักอาศัยและพื้นที่พาณิชย์กรรม ที่เกิดขึ้นรอบพื้นที่ศูนย์กลางบริเวณตลาดวัดวังก์ โดยการสนับสนุนให้เกิดรูปแบบการใช้ประโยชน์อาคารแบบผสมระหว่างที่อยู่อาศัยและอาคารพาณิชย์ เพื่อเป็นการสร้างย่านที่สนับสนุนพฤติกรรมการจับจ่ายใช้สอยเพื่อการดำรงอยู่ภายในชุมชน กระจุกตัวของร้านค้าจะอยู่บนโครงข่ายการสัญจรที่มีความหนาแน่นสูง และกลายเป็นจุดดึงดูดให้เกิดกิจกรรมการจับจ่ายใช้สอยในพื้นที่ทำให้เกิดสภาวะเมืองกระชับและเกิดเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมได้หลากหลายและสนับสนุนการพัฒนาระบบโครงข่ายการสัญจรในรูปแบบตารางเพื่อลดปัญหาซอยตันและเพิ่มทางเลือกในการสัญจรที่สามารถเชื่อมต่อกับพื้นที่ศูนย์กลางได้อย่างทั่วถึง (ภาพ 127)



ภาพ 127 อาคารในหมู่บ้านมอญที่มีการใช้งานรูปแบบผสมระหว่างที่พักอาศัยและพื้นที่พาณิชย์กรรม
ที่พักอาศัยร่วมกับพื้นที่ค้าขายสินค้าจำเป็นเพื่อการดำรงชีพในชุมชน (ซ้าย) กิจกรรมการจับจ่ายใช้สอยในอาคารรูปแบบผสม (ขวา)

ที่มา: ฝ่าวิจัย, 2565

2.แนวทางการพัฒนาอาคารที่พักอาศัยและพื้นที่ให้บริการสาธารณูปการของชุมชน บริเวณศูนย์กลางตลาดวัดวังก่ สนับสนุนให้เกิดนโยบายเพื่อพัฒนารูปแบบมวลาอาคารโดยรอบพื้นที่ศูนย์กลางให้ปรับเปลี่ยนรูปแบบและการใช้ประโยชน์อาคารเป็นแบบผสมเพื่อเป็นจุดให้บริการขนาดย่อย เช่น สถานพยาบาล สถานีเชื้อเพลิง อาคารสาธารณะ และอาคารที่เป็นหน่วยงานให้บริการด้านสาธารณูปการอื่นๆ ที่กระจุกตัวอยู่บนเส้นทางการสัญจรที่มีความหนาแน่นสูงและสามารถเข้าถึงและเชื่อมต่อไปยังพื้นที่กิจกรรมอื่นๆในชุมชนได้อย่างทั่วถึง (ภาพ 128)



ภาพ 128 อาคารในหมู่บ้านมอญที่มีการใช้งานรูปแบบผสมระหว่างที่พักอาศัยและบริการสาธารณูปการ
ที่พิกอาศัยร่วมกับสถานีเชื้อเพลิงจักรยานยนต์ (ซ้าย) ที่พิกอาศัยซึ่งเป็นร้านค้าร่วมกับบริการซ่อมจักรยาน (ขวา)
ที่มา: ณีวิทย์. 2565

ในปัจจุบันการใช้อาคารในรูปแบบผสมได้กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ชุมชนมอญและเป็นหน่วยบริการระดับย่อยที่อำนวยความสะดวกให้ผู้คนในชุมชนในระยะทางการสัญจรที่สามารถเดินถึงได้ภายในย่านแต่อาคารเหล่านี้ไม่ได้อยู่บนทางสัญจรที่มีความหนาแน่นสูงจึงสามารถเข้าถึงได้ยาก ดังนั้นจึงสนับสนุนให้เกิดการใช้ประโยชน์อาคารในรูปแบบผสมโดยพัฒนาจากโครงสร้างอาคารเดิมให้สอดคล้องกับกิจกรรมที่สนับสนุนการอุปโภค-บริโภคกับผู้คนในชุมชน อาคารเหล่านี้จะกลายเป็นกระจุกตัวของหน่วยบริการโดยรอบพื้นที่ศูนย์กลางที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาพื้นที่กิจกรรมที่หลากหลายภายในพื้นที่ของตนเองได้ ข้อได้เปรียบในการพัฒนาอาคารรูปแบบผสมโดยการพัฒนาจากอาคารเดิมเป็นการสนับสนุนให้เกิดกระจุกตัวของพื้นที่กิจกรรมใหม่บนเส้นทางการสัญจรที่มีความหนาแน่นในพื้นที่ชุมชน

แม้ว่าชุมชนมอญจะมีพื้นที่ศูนย์กลางที่มีการใช้ประโยชน์ที่หลากหลาย แต่ยังเป็นที่จะต้องสัญจรไปยังชุมชนไทยเพื่อเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมที่สามารถรองรับจำนวนผู้ใช้งานได้มากกว่าในพื้นที่ชุมชน ดังนั้นจึงทำให้ตระการการพึ่งพาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชุมชนยังคงดำเนินต่อไปในปัจจุบัน ข้อเสนอแนะนี้จึงมีจุดประสงค์เพื่อสนับสนุนและพัฒนาพื้นที่ย่านศูนย์กลางของชุมชนมอญบริเวณตลาดวัดวังก่ เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงพื้นที่กิจกรรมที่หลากหลายโดยพัฒนาจากโครงสร้างเชิงพื้นที่เดิมที่สามารถยืดหยุ่นได้ เพื่อสร้างระบบและโครงสร้างเชิงพื้นที่ในการรองรับการขยายตัวในอนาคต

และทำให้ชุมชนมีความแข็งแกร่งในระดับที่สามารถพึ่งพาพื้นที่ตนเองได้อย่างยั่งยืนหากมีปรากฏการณ์ที่จำเป็นต้องแยกตัวเป็นเอกเทศจากชุมชนไทยในอนาคต

6.4 ข้อเสนอแนะในการพัฒนางานวิจัยในอนาคต

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณโดยวิเคราะห์จากข้อมูลitudinal เพื่อนำเสนอและอธิบายปรากฏการณ์การพึ่งพาเชิงพื้นที่ระหว่างชุมชน โดยอธิบายผ่านช่วงของเส้นทางการสัญจรสาธารณะซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญที่บ่งบอกถึงความสามารถในการเข้าถึงและเชื่อมต่อ (connectivity and accessibility) พื้นที่ในกลุ่มชุมชน การวิเคราะห์คุณสมบัติเหล่านี้นำมาซึ่งค่าความสัมพันธ์ (integration) ของช่วงเส้นทางการสัญจรที่บ่งบอกในแต่ละมิติของการวิเคราะห์ งานวิจัยชิ้นนี้มีตัวชี้วัดเป็นพื้นที่ศูนย์กลางที่มีชีวิต (live center) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่บ่งบอกถึงบริเวณการกระจุกตัวของช่วงเส้นทางการสัญจรและเกิดเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนขึ้น การอธิบายลักษณะของกลุ่มชุมชนไทย-มอญซึ่งมีสภาวะการพึ่งพาเชิงพื้นที่จึงเป็นการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นผ่านองค์ประกอบเชิงกายภาพที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา อย่างไรก็ตามเนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้เกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 จึงมีข้อจำกัดในการลงพื้นที่เพื่อสำรวจและทำการสอบถามรายละเอียดผ่านการสัมภาษณ์เนื่องจากเป็นพื้นที่ชายแดนซึ่งมีความเสี่ยง ข้อมูลที่ได้รับจึงประกอบด้วยภาพถ่าย การสืบหาข้อมูลจากแหล่งต่างๆ และการสอบถามจากระยะไกล ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นข้อมูลเริ่มต้นในการศึกษาลักษณะการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชนที่มีการพึ่งพาเชิงพื้นที่และสามารถนำไปพัฒนาและต่อยอดได้ เช่น เป็นข้อมูลในการพัฒนาพื้นที่และคุณภาพชีวิตของกลุ่มชุมชน เป็นแนวทางในการศึกษาพื้นที่กลุ่มชุมชนอื่นๆซึ่งมีบริบทในลักษณะเดียวกัน เป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่เพื่อกระตุ้นระบบเศรษฐกิจของกลุ่มชุมชน และอื่นๆได้หลากหลายมิติในอนาคตโดยไม่จำกัดแค่เพียงการศึกษาในภาควิชาผังเมืองเพียงเท่านั้น

บรรณานุกรม

- Alexander, C. (1965). *Notes on the Sunthesis of Form*. Harvard University Press.
- Anderson, S. e. (1979). *On Streets*. . MIT Press.
- Burden, A. (1997). *Greenacre Park*. Project for Public Spaces.
- Carr, S. e. a. (1995). *Public Space*. Cambridge University Press.
- Conzen, M. (1960). *Alnwick, Northumberland: a strudy in town plan analysis*.
Pub.No.27.
- Figueiredo, L., & Amorim, L. (2007). Decoding the urban grid: or why cities are neither trees nor perfect grids. *International Space Syntax Symposium*, 6, 6-16.
- Gehl, J. (1987). *Life between buildings* (Vol. 23). Van Nostrand Reinhold.
- Hillier, B. (1996). *Space is the machine: A configurational theory of architecture*. . Space Syntax.
- Hillier, B. (1999). Centrality as a process: Accounting for attraction inequalities in deformed grids. *Urban design international*, 4(3-4), 107-127.
- Hillier, B. (2002). A theory of the city as object: or, how spatial laws mediate the social construction of urban space. *Urban design international*, 7(3), 153-179.
- Hillier, B. (2007). *Space is the machine: a configurational theory of architecture*. Space Syntax.
- Hillier, B., and Hanson, J. (1984). *The social logic of space*.
Cambridge University Press.
- Hillier, B. e. a. (1993). Natural movement: or, configuration and attraction in urban pedestrian movement. *Environment and Planning B: planning and design*, 20(1), 29-66.
- Jacob, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. Vintage.
- Lynch, K. (1981). *A theory of Good City Form, and Site Planning*. MIT Press.
- Miles, D. e. a. (1978). *Plaza for People*. Project for Public Spaces.
- Miles, D. e. a. (1978). *Plaza for People*. Project for Public Spaces.
- Moudon, A. V. (1997). Urban morphology as an emerging interdisciplinary field. *Urban morphology*, 1(1), 3-10.

W.H., W. (1980). *City, Rediscovering the Center*. Doubleday, AnchorBooks.

อภิรดี เกษมสุข. (2561). *สเปซซินแท็กซ์ หนึ่งการศึกษาลัทธิฐานวิทยา*.

กรุงเทพฯ: เมจิค พับลิเคชั่น.

เทศบาลตำบลวังกะ. (2544). *แผนพัฒนาเทศบาล ประจำปี 2544 (อัดสำเนา)*. เทศบาลตำบลวังกะ สังก

ละบุรี กาญจนบุรี: งานวิชาการ และแผนงาน เทศบาลตำบลวังกะ.

เทศบาลตำบลวังกะ. (2560). *แผนพัฒนาท้องถิ่น 4 ปี (พ.ศ. 2561-2564)*. เทศบาลตำบลวังกะ

สังขละบุรี กาญจนบุรี: งานวิชาการและแผนงาน เทศบาลตำบลวังกะ.

ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์. (2553). *ชุมชนศึกษา = Community study*.

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กาญจนา แก้วเทพ. (2538). *การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน: โดยถ้อยมนุษย์เป็นศูนย์กลาง*.

กรุงเทพฯ: สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา จัดพิมพ์.

ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง. (2556). *ชุมชน. ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยทักษิณ*.

ณัฐพงศ์ แยมเจริญ. (2557). จากสะพานอุตตมานุสรณ์ถึงสะพานไม้ไผ่ลูกบวบ: ภาพสะท้อนวิถีชีวิต

ชุมชนไทย-มอญสองฝั่งแม่น้ำของกาเลียที่เปลี่ยนแปลง. *วารสารเกษมบัณฑิต*, 15, 10-13.

อรรวรรณ ทับสกุล. (2546). *หลวงพ่อดุจดมะ: ผู้นำทางวัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ*

วัฒนธรรมของหมู่บ้านมอญพลัดถิ่นสังขละบุรี. [วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต],

มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สนทยา พลศรี. (2547). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน (พิมพ์ครั้งที่ 5)*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

นาถ พันธุนาวิน. (2523). *สังคมวิทยาชนบท*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ไชศรี ภักดีสุขเจริญ. (2547). *วาทกรรมของเมืองผ่านโครงสร้างเชิงสัญญาณ*.

วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, 2, 63-76.

ไชศรี ภักดีสุขเจริญ. (2554). *เอกสารคำสอนรายวิชา 2503690 Urban Morphology*.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประดิษฐ์ มัชฌิมา. (2522). *สังคมวิทยาชนบท*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อัยรวี วีระพันธ์พงศ์. (2557). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพึ่งตนเองของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนคลองลัด

มะยม เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร. *วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ*

กาฬสินธุ์, 3, 59-82.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	หฤษฎ์ ธรรมประชา
วัน เดือน ปี เกิด	30 มีนาคม 2538
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	ปริญญาตรี คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ที่อยู่ปัจจุบัน	84 เพชรเกษม 64 บางแคเหนือ เขตบางแค กรุงเทพฯ 10160



จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY